

Necip Fazıl Kısakürek – Yeniçeri

www.kitapsevenler.com

Merhabalar

Buraya Yükleğim e-kitaplar Aşağıda Adı Geçen Kanuna İstinaden

Görme Özürlüler İçin Hazırlanmıştır

Ekran Okuyucu, Braille 'n Speak Sayesinde Bu Kitapları Dinliyoruz

Amacım Yayın Evlerine Zarar Vermek Değildir

Bu e-kitaplar Normal Kitapların Yerini Tutmayacağından

Kitapları Beyenipte Engelli Olmayan Arkadaşlar Sadece Kitap Hakkında Fikir Sahibi Olduğunda

Aşağıda Adı Geçen Yayın Evi, Sahafklar, Kütüphane, ve Kitapçılardan Temin Edebilirler

Bu Kitaplarda Hiç Bir Maddi Çıkarım Yoktur Böyle Bir Şeyide Düşünmem

Bu e-kitaplar Kanunen Hiç Bir Şekilde Ticari Amaçlı Kullanılamaz

Bilgi Paylaştıkça Çoğalır

Yaşar Mutlu

Not: 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yeralan "EK MADDE 11.

- Ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim

ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaç güdülmeksizin bir engellinin kullanımı için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, brail alfabeti ve benzeri 87matlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanunda öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir."Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılmaz. Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." maddesine istinaden web sitesinde deneme yayınına geçilmiştir.

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi İşlem ve Otomasyon Dairesi Başkanlığı
Ankara

Bu kitaplar hazırlanırken verilen emeye harcanan zamana saydı duyarak

Lütfen Yukarıdaki ve Aşağıdaki Açıklamaları Silmeyin

Not bu kitaplar Görme engelliler için taranmış ve düzenlenmiştir.

Tarayan

Hasan Uslu

elhasenu@gmail.com

Necip Fazıl Kısakürek _ Yeniçeri

YENİÇERİ

Necip Fazıl KISAKÜREK

b d yayınları

BÜTÜN ESERLERİ Cilt 58

HOCA ÜVEYS KÜTÜPHANESİ

YENİÇERİ / FİKİR

6.Basım / Ekim 1998

b d Yayınları Kurucusu Necip Fazıl Kısakürek

b. d. yayınları Ankara Caddesi Vilayet Han Nu. 10 Kat 3 Cağaloğlu – İstanbul

528 55 51 - 511 08 73 - 512 59 22

ISBN 975-8180-55-X

BAŞLARKEN

Bu eser, sadece Yeniçeri'yi anlatmak için yazılmış değildir. Bu eser, en fakir bedahet duygusunun bile kestirebileceği şekilde, tarihimizdeki Yeniçeri rezalet ve feccatlerinin satıh üstü hikâyesi olarak kaleme alınmış bulunmaktan uzaktır.

Bu eser, dünyada ilk teşkilâtlı, meslekî orduyu temsil eden Yeniçerilerin işe nereden başlayıp işi nerede bitirdiğini göstermek ve bunun ruhî ve içtimaî müessirlerini çerçevelemek gayesiyle yazıldı. Bu müessir, İman ve İslâm nurunun gönüllerde sararıp solması, İman ve islâm vecd ve aşkının uçup gitmesi, İman ve İslâm ruh ve ahlâkının porsuyup kurummasından ibaret; ve Yeniçeri, bu korkunç tecelliyi göstermekte sadece bir vesile...

Bir devirde, kal'anın tepesinde, başını kestiği prensin mızrak ucunda kafasını teşhir ederek "İşte verdiği sözü tutmayan beyin akıbeti!" diye bağırarak ve üzümünü yediği asmaların dibine parasını bırakacak kadar devlet gaye ve ahlâkına bağlı Yeniçeri, daha sonra Halife ve Padişahına hamam oğlanlarına mahsus muameleyi yaparken namütenahi, ulviyetten namütenahi süfliyete düşmekte ve bu halini sadece İslâm nurunu kaybetmiş bulunmaktan almaktadır.

Türk'ün bütün millî düşmanlarından beter ve şenaat çapında bir tasallutla, öz vatanını işgal altında tutan, sınırların kaçağı ve kendi yurdunun alçağı Yeniçeri, bu millete, hemen her devrin en büyük ibret ve dikkat dersini ihtar etmek mevkiindedir.

N. F. K.

BİRİNCİ FASIL GENÇ OSMAN SARAY

Topkapı Sarayında, Harem Dairesinin padişahlara mahsus istirahat odalarından birinde, heybetli bir delikanlı... İlk bakışta yirmisini aştığı hissini veriyor; halbuki sadece onsekizinde... Kollarını çaprazvâri göğsünde kavuşturmuş, heykel gibi dimdik, ayakta... Odanın oymalı ve kakmalı nakışlarla süslü kapısına bakıyor.

Sabırsızlıkla birini beklediği belli...

Pehlivan yapılı bir vücut... Uzunca bir boy ve ince kolluğunun üstüne sızmış sert adaleler... U-zun ve gür kirpikli, açık elâ, iri, derin, dibinden gizli bir hüznün cereyanı geçen gözleri var... Genişçe bir alın ve ortası hafif kabarık, son derece vezinli bir burun... Ya dudakları?... Ahenkli kavislerin çizdiği asalet ve zarafet arması...

İlk görenin vereceği hüküm:

— Erkek güzeli dediğin bu kadar olur!

Başında, sorguçlu, yüksek ve ince bir kavuk; ve bir ipekli mintanla şalvardan ibaret, gayet sade bir kılık...

Bu, halkın «Genç Osman» diye andığı onaltm-cı Osmanlı Padişahı İkinci Osman'dır.

Evet, gözleri kapıda, sabırsızlıkla birini bekliyor.

Dışarıdan, telâşlı ökçe sesleri içinde bir kadın nidası:

— Osmanım, arslanım!

Kapı açıldı ve içeriye Valide Sultan, Mâh - Fi-ruz Kadmeferdi girdi. Geçkince yaşı içinde, çürümeye başlamanın sınır noktasında, birkaç yerinden çatlamış, balları akan bir incir hali... Ötesi ihtiyarlık olan olgunluğun son haddinde Valide Sultan...

Delikanlı Padişah, annesini görünce, sinirlendiğini belli eden bir eda ile kaşlarını çattı:

— Sabahın bu saatinde işin ne burada, valide, dedi; ben şu anda Hoca Ömer Efendi'yi bekliyorum!

Valide Sultan kararlı:

— Onu beklediğini biliyorum! Ama benim sana önceden söyleyeceğim bir çift söz var... Hoca Ömer Efendiyle konuşmalarında da sana dayanak olur bu bir çift söz...

— Söyle!..

— Gece yine tebdil gezmişsin!.. Galata meyhanelerini basmış, birkaç yeniçeriye oralarda boğdurmuş, birkaçını da taş gemisine ve denize attırmışsın!.. Hatta birini elinle öldürmüşsün!.. Genç Osman'ın kaşlarında âni bir öfke düğümü:

— Bunları kim haber verdi sana?

— Yerin kulağı olduğunu bilmez misin? Hem böyle bir şey olur da bütün İstanbul duymaz olur mu?

— Bu kadar çabuk?

— Ne farkeder?

— Yoksa benim arkama hafiyeler mi salıyorsun?

8

— Hayır; halkın görüp işittiğini ilk haber alan ben olmak istiyorum!

— Neymiş söyleyeceğin bir çift söz? Ona gelelim!..

Valide Sultan, canını dişine takmış bir tavırla, çığlık koparırcasına atıldı:

— Osmanım, arslanım! Ocaklı kullarını böyle ezme! Sana sevgi ve bağlılıklarım örseleme! Bir fitneden, ayaklanmadan sakın! Bu genç yaşında kendini padişahlıktan, beni de padişah analığından yoksun bırakma! Bilmiyor musun yeniçerilerin dillerindeki pelesengi: «Osmanoğulları taht'a geçemez; meğer ki, kılıçlarımızın altından geçe!»

Genç Osman, birden, öfkesini zaptetme ve sakın görünme gayretinde... Sesi müthiş, fakat pest perdeden:

— Sen çekil valide, şimdi buraya erkekler gelecek. Keyfine rahatına bak!.. Devlet işleri nene gerek senin?..

Valide Sultan, pırlantalı elini ağzına götürmüş, oğlunun ilk defa gösterdiği, Valide Sultan nüfuzunu köstekleyici celâdet ve şahsiyetten hayrette, hattâ dehşette, geri çekilerek dönüp çıktı.

Valide Sultan dönüp çıkarken, topuklarına doğru sarkan, çift örgülü açık kumral saçları oğlunun gözünden kaçmamıştır.

MESELE

Sabah güneşinin ışıkları, odanın yüksek penceresinden süzülüp, içinde minicik toz zerrelere kaynaşan bir huzme şeklinde, çinili duvarın renk renk menevişlerini aydınlatmakta...

9

Genç Osman, yukarıdan aşağıya doğru düşen ışık sütununu arkasına almış, hâlâ dimdik, fakat sırtına kurşundan bir yük binmiş gibi ağır düşünceler altında ezgin...

Genç Osman, sırtı atlas kaplı sedirin arkalığına dayalı, karşısında el-pençe divan duran Hoca Ömer Efendiye seslendi:

— Otur hocam karşımdaki mindere geç, otur! Seni sabahın bu erken saatinde rahatsız ettiğim için de kusurumu başışla! Otur!.

Padişah hocası Ömer Efendi, derin bir saygı tavrıyla emri yerine getirdi, karşı mindere çekilip hafifçe ilişti.

Padişah hemen sözü açtı:

— Bütün gece gözlerime uyku girmedi, hocam, sabah namazına kadar hep aynı şeyi düşündüm: Ne olacak şu yeniçerilerle halimiz?

Hoca Ömer Efendi, elleri dizlerinde, yavaşça eğildi:

— Bu husustaki fikirlerim Efendimizce malûmdur.

— Valide Sultana kadar herkes bana engel olmaya .bakıyor! Adamlarımı avlıyorlar, arkama adam mı takıyorlar, ne?.. Her an «Bakalım Yeniçeriye daha ne yapacak?» gibilerden hareketlerimi kolluyorlar! Sonra da aynı günün şafağında karşıma çıkıp «Aman etme, aman yapma!» diye ayak diremeye kalkıyorlar! Paşalar, ağalar da aynı fikirde... Ağzı kilitli halktan ve senden başka beni doğrulayan yok!

Genç Osman derin bir göğüs geçirip devam etti: 10

— Gece, arkamda birkaç bostancı, şehre yine tebdil çıktım. Galata taraflarında bazı meyhaneleri bastım. Oralarda herkes küçük dilini yutmuş, yalnız Yeniçerilerin naraları yükseliyordu. Millete, devlete küfür, ırza, namusa sövme, mala cana saldırma; daha neler neler! Gelsin şarap, gitsin esrar!.

— Halkın Yeniçeriye karşı ne mal, ne can, ne ırz emniyeti kaldı, Sultanım!

Genç Osman sedirden zıplarcasma doğrudu:

— Halbuki bunlar, halkın malını canını, ırzını korumaya memur asker... Asker bu demek değil mi, hocam?

Hoca Ömer Efendi başını büsbütün eğerek ıstırapla sustu. Genç Osman'ın açık elâ, iri, derin gözlerinde şimşekler çakıyor.

— Önüme geleni oracıkta boğdurdum. Kimini zindana, kimini de Taş Gemisine attırdım. Ama bu kadariyle temizlenmiyor ki, iş!..

Yavaşça doğrulan Hoca Ömer Efendide, artık büyük ve nazik anın geldiğini kestiren bir eda:

— Sultanım, temizlenmek şöyle dursun, büsbütün kirleniyor! Büsbütün azıyorlar ve Sultanıma dış biliyorlar! Arpalıkları kesilen hocalar da peşlerinde... Kötülük, kötüler, bir, iki, on bin değil ki, birkaçını öldürmekle, boğdurmakla, Taş Gemisine atmakla iş bitsin!.

Hoca Ömer Efendi sustu, Padişahın sesi gürlledi:

— Devam et, hoca!

— Çıban bürümüş, baştan ayağa, cerahat kaplı bir vücut, birkaç küçük sivilceyi sıkmak ve kanatmakla temizlenemez. Hastalığı bütün bütün

11

azdırmaktan, şahlandırmaktan başka ele ne geçer? Başka bir yol düşünmek gerek.

Genç Osman yerinden fırladı, ayağa kalktı. Hoca Ömer Efendiyi gözleriyle hançerlercesine bağırdı;

— Ne demek istiyorsun? Açık söyle hoca, neymiş o başka yol?

Hoca Ömer Efendi, Topkapı Sarayında, Harem dairesinin padişahlara mahsus istirahat odalarından birinde, kubbeyi ürpertilere boğan cevabını tane tane verdi:

— Yeniçeri ocağını yıkmak, kökünden kazımak, yele vermek, arsasını dümdüz etmek, sonra o arsaya yepyeni bir bina çıkmak, yepyeni bir asker tertipleme lazım, Sultanım!..

Genç Osman Hoca Ömer Efendiyi uzun uzun süzdükten sonra, onu, sedirde yanma oturttu. Öğle vaktine kadar konuştular.

Hoca Ömer Efendi ayrılırken sağ elini göğsüne sokup oradan, boru biçiminde ve ortasından fiyonglanmış bir tomar kâğıt çıkarıp yerlere kadar eğildi:

— Kulunuza, büyük cedleri Orhan Gazi'den başlayarak bugüne kadar, Yeniçerinin gelişi üzerinde yazılı bilgi emretmişsiniz. Devir devir bütün faziletleri, sadakatleri, denaetleri ve hikayeleriyle yeniçeriye ait bir tarih tomarı. Buyursunlar Sultanım!

Genç Osman bu tomarı, elini yakacakmış gibi bir korku içinde aldı.

12

TARİH

Buraya kadar, en sağlam tarih bilgileri üzerine dayalı, o bilgilere uyan ve tiplerimize yakışan bir roman üslûbiyle geldik. Bundan sonra ilim şivesiyle tarih, derken yine roman, yine tarih... Ve hep böyle...

Genç Osman zamanında hayatı 300 yılı aşmış bulunan (ömrünün tam yarısında) Osmanlı devleti, artık illetini açıkça ortaya vurucu bir buhran içindedir. Üç kıtanın kilit noktaları üzerine yayılmış ve dağ, boğaz, nehir, deniz halinde üç kıta arası bütün bağlantı noktalarını tutmuş olan koca İmparatorluk, her şeyini borçlu olduğu İslâm vecd ve aşkını, ahlâk ve nizamını, bir asırdan beri kaybetme yoluna girmiştir. Kaybolan vecd ve aşkın yerinde, ham ve kaba softa, ahlâk ve nizamın yerinde de vahşi ve deni yeniçeri peydahlanmış-tır. Henüz bir dış yıkıntı ve iç çöküntü görünmemekle beraber, bunları 17'nci asrın başlarında bir iki asır ileriye erteleyen hastalık, Genç Osman-devrinde artık bünyeye yerleşmiş ve teşekkülünü tamamlamış bulunuyor.

Akılın kilise istibdadına karşı intikam ve istiklâl hareketi diye çerçevesi mümkün (Rönesans) hamlesi, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u zaptetmesiyle kendisine tarih düşürür; ve Fatih Sultan

Mehmed, aslında İslâm emri olan bu uyanıştan birtakım pırıltılar gösterirken, bir iki kuşak sonra (Kanuni'nin arkasından) ham ve kaba softa, Allahm «ben kulumu eşya ve hâdiseleri teshir etmesi için kendime halife olarak yarattım!» emrine rağmen yolu kesmiş, İslâm nu-

13

runu bir nevi kara papaz cübbesiyle örtünmüş, karanlığa boğmuş ve bunca büyük sultan, vezir, kumandan, mimar, sanatkâr, din âlimi arasından, mahrem gerçekleri ve mahzun incelikleri kavrayıcı bir fikir şahsiyeti çıkmamıştır.

İşte tarihimizin (Sfenks) sükûtu içinde çözülmesini beklediği büyük muamma!..

Yeniçeri ise, Türkün ruh köküne ait bu çürüme, satıhta kazıklama, kabuk geveleme, yeni oluşları içinde dünya ve insanı gözden kaçırma ve neticede kâinat muhaseb esiyle din hikmetlerinden uzaklaşma devresinde en çarpıcı tereddidi unsuru, madde ve alet planına çökmüş, taş gibi sert ve müşahhas bir vakıa...

Cemiyet binasının bahçe duvarı makamındaki yeniçeri, kendi yıkık, dökük, çürük, sökük, yanık, ezik, bitik, yenik haliyle, artık Türk cemiyetinde dışarıya doğru herhangi bir taarruz, içeriye doğru da herhangi bir müdafaa gücü kalmadığına şahitlik etmeye başlamıştır.

Fakat bu, cemiyet ölçüsüyle yeniçeri... Bir de kendi içinde, kendi nefsi zaviyesinden bir yeniçeri var: Yıkık duvarındaki taşları kendi öz bahçesine yağdırmakta, kendi öz milletinin başına taş gibi yağmakta, gelmiş ve geçmiş bütün insanlık tarihi boyunca eşi ve benzeri olmayan ve yüreğinde hiçbir ulvî duyguya yer vermeyen saldırgan kuduz...

Yeniçeriyi ancak şu mana çerçevesi içinde öz-leştirebiliriz:

Düşman yurdu yerine kendi vatanını işgal altında tutan asker... Alçalış ve çürüyüş devrimizin ordu unsuru yeniçeri budur; ve kökü kazandıktan sonra istihaleleri ve şekil değiştirmeleriyle hep bu olmuştur.

14

Sınırlarda ve cenklerde birbirini çiğnercesine kaçan, düşmanın yapmadığını ve yapamayacağını milletine reva görmekte de hudutsuz alçak...

Halbuki Kanuni'ye kadar süren vecd ve aşk çığırında o, başını bir ideale bağlamış ve onun ahlâk ve nizamiyle nakışlanmış olarak, bal peteği gibi, ne parlak bir hendesî ahenk belirtir!..

Çürüyüşü, gönül bağladığı idealin mizaç ve hassasiyet ocağına ait çürüyüşle beraberdir...

BEKTAŞILIK

Başlangıçta, Allaha erdirici hak yollardan biri olarak kurulup birkaç kuşak sonra bozulan, derken ruhları zehirleyici bir nefsanîyet ve dalâlet mihrakı haline gelen beктаşilikle, Yeniçeriliğin gidişi, sağlı sollu iki araba tekerleği muvazisine eştir.

Orhan Gazi zamanında, derin ve gerçek velî Hacı Bektaş tarafından azizleştirilen yeniçeri, ilk bozuluşu Fatih Sultan Mehmed çağında başladığı halde, Kanuni devri sonuna kadar, devletin iman ve ruh, yani dimağ emrinde sert yumruğu olmakta devam etmiş sonra bu sert yumruk iman ve ruh merkeziyle, yani dimağla alâkasını kesmiş ve bağlı olduğu vücudun kafatasım parçalayarak beynini ezmek rolüne geçmiştir.

Devletin Tanzimata kadar beş asrı aşkın hayatında Yeniçeri, iki asırlık bir süre içinde ideal asker...

Ondan sonraki üç asırda da devlet yıkıcısı. Bektaşilik de aynı muvaziler boyunca, evvela din aydınlatıcısı, peşinden Şeriat karartıcısı-dır.

15

PANORAMA

Genç Osman sedire yaslanmış, hoca Ömer Efendinin getirdiği tomarı kelime kelime yudumlarken, gözlerinin önünde bütün bir âlem canlanıyor:

Suluca Karahöyük... Ne kadar Türk, ne kadar güzel bir ad... Anadoluda birçok yer isimleri gibi renk ve çizgi dolu...

Suluca Karahöyük, Amasya taraflarında, Ye-şilırmağın tatlı bir kıvrımıyla çevrili, kırlarda kaybolmuş izbe bir bucak...

Orada her şey yeşil. Su, ağaç, dağ, taş, kuş, böcek, her şey...

Yeşilliklerin bir çardak sonra çatı biçiminde kümелendiği bir nokta... Bu, mekân hissini veren bir şeydir: bir ev...

Yeşilırmağın öte yanından ve uzaktan geçenlerin, bu noktaya bakarak şöyle konuştukları hayal edilebilir:

— Ne var, şu sarmaşıkların kuşattığı yerde?

— Bir ev...

— Kim oturuyor orada?

— Erenlerden biri...

— «Erenler» ne demek?

— Kendilerini Allaha verenler, Allahta mu-radlarına kavuşanlar...

— Nasıl bir insanmış bu erenlerden biri dediğin?

— Yeşil sarıklı, süt beyaz sakallı, başı secdeden kalkmaz, gözünden yaş dinmez, ağzından Allah ismi düşmez bir pîr...

Hayal ettiğimiz konuşma, Hacı Bektaş Velî'yi

16

dış çizgileriyle ifade etmekte gerçekten yerindedir; ve bu mübarek pîr, Amasya'nın Suluca Karahöyük bucağında, kemalin tek mizanını şeriatte bulan bir züht dairesi içinde Bektaşiliğin ilk ve sağlam bağlılarını erginleştirmektedir.

Bundan 643 yıl evvel (1326) bir gün, Suluca Karahöyük bucağının baktığı ovada bir toz bulutu... Toz bulutu, Hacı Bektaş Velî dergâhına doğru ilerliyor.

Bulut yaklaşınca her şey belirdi:

40-50 atlı... En önde, yağız atlara kurulmuş tuğ taşıyan birkaç öncü... Arkalarında ve beyaz bir küheylan üzerinde, haşmetli ve başbuğ kıyafetli biri... En arkada da maiyet atlıları...

O anda, dergâhın içinde, kubbeye karşı zikirle meşgul Hacı Bektaş Velî'nin hiç bir şeyden haberi yok...

Alay dergâhın kapısına gelince öncüler hemen attan inip tuğları yere diktiler.

Bir nida:

— Sultan Orhan Gazi, Hacı Bektaş Velî'nin ellerinden öpmeye geldi!

Hacı Bektaş Velî, kapıda... Dudaklarında ince bir tebessüm, genç devletin ilk teşkilâtçı ikinci Padişahına bakıyor.

Orhan Gazi, Besmeleyle sağ ayağım atarak içeriye girdi. Uzun, etraflı, derin ve içten bir konuşma...

Orhan Gazi, Şeyhin ışık saçan yüzüne bakıp dedi:

— Bu uzun yoldan, size, devletimize ve ordumuza dua etmenizi dilemek için geldim. Yanıma da yeni teşkil ettiğimiz askerlerden birkaçını aldım.

17

— Dualarım sizinle... İnşallah zahmetiniz boşa çıkmaz. Göreyim, beraber getirdiğiniz yeni askeri...

Dışarıya çıktılar. Orhan Gazi'nin işaretleriyle, kılıkları ve edaları öbürlerinden ayrı, bir arada duran birkaç asker koşup Şeyh ile Sultanın karşısında saf bağladılar.

Şeyh bunların yüzüne baktı:

— Maşallah!. Ne güzel, ne civan kişiler!.

Ve ilerleyip sağ elini bunlardan bir tanesinin başına koydu:

«— İsimleri «Yeniçeri» olsun... Allah yüzlerini ak, pazılarını güçlü, kılıçlarını keskin, oklarını vurucu, kendilerini daima düşmana galip eylesin...»

Yeniçeri böyle kuruldu ve ruhunu Bektaşî ocağından devşirdi. .

TEŞKİLÂT

Eski Türkler gibi her ferdiyle cenkçi olan, ayrıca askerî teşkilâta ihtiyacı bulunmayan ve ordu-millet karakterini yaşatan bir oymak, istiklâl erip de devlet haline gelmeye ve millet-ordu keyfiyetinden haber vermeye başlayınca askerlik sınıfını kurmak zorunda kalınmış ve ilk iş olarak «Yaya» adıyla bin neferlik bir grup asker teşkil edilmişti. Muharebe zamanında kendilerine 1 akçe

gündelik verilen bu asker ayrı bir sınıf çerçevesine alınınca, başında fikrî bir disiplin bulunmadığı için, işi hemen ceberut ve kuvvet imtiyazına dökmüş ve sivil halk üzerine baş belası kesilmeye başlamıştı. 18

Bu hale karşı Çandarlı Kara Halil (Osmanlı Devletinde ilk kaadi-yi asker) düzenli ve kışlalarda oturur, yeni bir sınıf asker teşkilini düşündü ve projesini, veziri sıfatıyla Padişaha arzetti. Hatıra ilk gelen, Osmanlı tabiiyeti altındaki rumlar oldu. Bunların ihtida edenleriyle saf Türkler arasında hiçbir fark gözetilemeyeceğinden, ordunun bu yeni unsurlar sayesinde daha sıkı bir disiplin altına alınabileceği sanıldı. Ve işte bu gayeyle «devşirme» usulü Orhan Gazi tarafından kanun-laş tırıldı. İlk olarak 1000 rum delikanlısı devşirilecek-tir.

Bunlardan herbirine, eski «yaya»lar gibi günde 1 dirhem maaş verilecektir.

Devşirmeler süresiz olarak vazifede kalıp kışlalarda oturacaklar ve evlenemeyecekler. Sakat ve ihtiyar oluncaya ka*dar bu halleri devam edecek... Gösterecekleri yararlılıklara göre lûtuflandırılacaklar ve mesleklerinde ilerleyecekler...

Bazı tarihçiler Orhan Gazi'nin devşirmecilik buluşunu dahice bir keşif ve usul sayarlar. Onlara göre bu teşebbüs, mağlûptan faydalanma ve kuvvet kazanma politikasmdandır. Yine onlara göre, Osmanlılar boyuna muharebe etmek zorunda oldukları için, sağ Müslüman ve Türk unsurunun korunması için bundan daha yerinde bir çare düşünülemezdi.

Bu görüş bellibaşlı bir şart altında doğru, o şart yerine getirilemeyince de hataların en kaati-liyle yanlıştır. Yabancı unsur ve kan, İslâm ve Türklük havanında dövülüp kendisinden tek istiklâl zerresi kalmamacasına bünyeleştirilmedik-

19

çe, elde edilecek netice, hayat değil ölümdür. Nitekim pek kısa bir devre sonra, gereken maddî ve manevî baskıyı üzerinde bulamadığı için, rum kanı, Türk ordusu içinde Türkten intikamını almaya başlamıştır.

Yevmiye 2 ekmek, 2000 gram et, 100 gram pirinç ve 30 gram yağdan ibaret tayın ve bir dirhem gündelikle devşirilen yabancı unsur kadrosu, yeniçeri ismiyle orduda yüzüğün ana taşı mevkiine oturunca evvela etrafını saran öbür taşlara örnek olacak bir cevher değerini göstermiş sonra da, ruhunu pençe içine alıcı, sistemli ve usullü bir terbiye ve murakabeden mahrum kalan aslına dönmeye, cemiyeti bozmaya, cemiyetle beraber bozulmaya ve bütün bozuluşların temsilcisi olmaya başlamıştır. Fakat ilk devrinde yani vecd ve aşk çığrmda (ideolojik) çapta olmasa bile resmî ve içtimaî bir güdüm altındadır. Cenkten uzak kaldıkları «hazar» vaktinde kürsü şeyhlerinin ders halkasında yetiştirilirler, ahlâk ve din inceliklerini öğrenirlerdi.

Tütünün Türkiye'ye girmesiyle beraber çubuk içmeleri ve «Bektaşî tarikatında şaraba bile izin vardır!» diye, ayılması olmayan bir sarhoşluğa düşmeleri bir oldu.

Başta tertemiz ruhu doğru bektaşî tarikatına, hem o tarikatın sözde bağlılarından, hem de yeniçerilerden gelen bir ihanet, daima Türk cemiyetinin için için güdücülerini bulamamasından meydana gelir ve karşılıklı birbirini tamamlarken nihayet hastalık, devlet yarı ömrüne basar basmaz (Genç Osman Devri) bütün dehşeti ile patlak verdi. Bektaşîğilin şeriata tam uygun zamanında, 20

Hacı Bektaşî Velî, yeniçerinin başını sıvazlarken cüppesinin kolları gayet geniş enli ve sarkık olduğu için külahına aynı şekilde sarkık bir parça ilave edecek kadar ocak ruhuna bağlanan ve şeklini o ruhtan alan yeni Türk askeri, eğer o ruhu hem Bektaşîlik ocağında ve hem kendisinde mahfuz tutabilse ve tarihi intikallerini bu bütünlük içinde yerine getirebilseydi, Türk tarihi, bambaşka bir seyir takip ederdi.

İLK TEŞEKKÜL

Her şey zaman ve mekânı zabt ve feth etmek kudretinde büyük bir fikir adamıyla, devlet adamının içice vücut bulmamasından ve bilhassa Türk Cemiyetinin üstün tefekkürden yana yoksun kalmasından...

Böyleyken yeniçerilik Avrupada ilk askeri teşkilât olmak şerefine de mâliktir. Fransa Kralı VII. Şarl, ancak onbeşinci asrın ortalarında (F-rancs-Archers) adıyla okçu-piyade birliklerini ayrı bir sınıf olarak teşkil etmişti ki, yeniçeriliğin meydana getirilmesinden tam 122 yıl sonra... Ondördüncü asrın başlarında ve bütün dünyada ilk olarak teşkilâtlandırılan ve ilk zamanlarında akşam namazlarından sonra kışla imamının karşısında kendisine ruh ve ahlâk üflenen yeniçeri, cemiyetiyle beraber vecd ve aşkını kaybet-meseydi de yeni zaman ve mekânın verimlerini din emri ve kendi öz malı bilip benimseyebilse ve büyük aksiyonunu sürdürebilseydi -biraz evvelki dikkatimize ek olarak bildirelim- bugün topyekûn İslâmın ve Türkündü.

21

İÇTEN İSLAH

Bizim kavrayamadığımız ve henüz muhasebesini yapamadığımız bu hakikati Avrupalı çoktan kavramış bulunuyor.

1942 yılında, kendi kurmay dairesindeki makam odasında Mareşal Fevzi Çakmakla karşı karşıyayım.

Mareşal masasında duran bir kitabı bana uzatıp:

— Bunu gördün mü? dedi, İngilizlerin yeni bir eseri...

Kitaba baktım:

— Hayır paşam, haberim yok!! Yeniçerilik üzerinde bir tetkik ve fikir eseri...

— Çok alâkaya değer bir kitap.

— Evet çok alâkaya değer. Her şeyden evvel sana sorayım; Yeniçeriliğin lağvını doğru mu bulursun, yanlış mı?

— Bu fevkalâde derin ve girift bir dava paşam, dedim; ben her şeyden önce Yeniçeriliğin malûm hale getirilmesinin, o hale mani topluca fikriyat ve murakabesini doğru bulurum. İş o hale gelince de Ocağı kökünden kazımayı zaruret kabul ederim.

Mareşal kitabı uzatarak şu cevabı verdi:

— Bu kitap diyor ki, Türkler en büyük hatalarını yeniçeriliği kaldırmak suretiyle göstermişlerdir.

Ocağın içine girip ruhuna nüfuz edecekler ve onu yıkmak değil, düzeltmek yolunu arayacaklardı. Son derece alâka uyandırıcı bir tez kitabı... Tercüme ve neşrettireceğim.

Mareşale dedim ki:

22

— Bu tezleriyle İngilizler, demek istiyor ki: Türklere düşen borç, Tanzimat arifesinde kör bir taklit hareketiyle Batılıları benimsemeye kalkışıp tereddide uğramış kendi eski müesseselerini yıkmak ve böylece mesnetsiz kalmak yerine, öz bünyelerini zaman ve mekânın aydınlığında ıslah etmektir. Bu zaten bizim tezimiz... Fakat köklü bir din görüşüne mâlik olunmadan böyle bir hareket yapılamaz ve Yeniçeriliğin top atışıyla yıkılmasından başka çare bulunamazdı. İngilizlerin işi sadece Yeniçerilik planında ele alıp fazlasını itiraf edemedikleri büyük hakikati görelim ve şahsiyetimize dönmekten başka çaremiz olmadığını anlayalım

İLK ÖRNEK

Şimdi Yeniçeriyi manası ve maddesiyle başından ele alarak hızlı şimşek aydınlıkları içinde takip edebiliriz.

Evvelce işaret ettiğimiz gibi, Hacı Bektaş Velî'nin ruh ve mana aşladığı Yeniçeri, temel harcındaki çürük ve yabancı kan felâketine rağmen, o devirde dipdiri ve sapasağlam Türk ruhundan aldığı kuvvet sayesinde hemen bir saadet unsuru haline gelir; ve bu hal, cemiyetin İslâm vecd ve aşkını sürdürdüğü merhale boyunca devam eder. Türk cemiyetinde zaaf eserleri başladığı hengâmelerde de ilk belirti, bellibaşlı uzuvlar üstünde tecelli edici hastalıklar gibi, tezahür çerçevesini daima Yeniçeride bulur.

İlk Yeniçeri, gayesini, davasını, ahlâkını, ni-

23

zammı, vücut hikmetini tam kavramış ve bu ölçülere gönülden bağlanmış bir saffet örneğidir. Öyle ki, dalkılıç olarak burçlarına tırmandığı kalenin tepesinde, ahdine hiyanet etmiş prensin kafasını kesip mızrağına yerleştirir ve mızrağı havaya kaldırıp nida eder:

— İşte, İslâm padişahına verdiği sözü tutmayan kâfir beyi! İşte, böylelerini bekleyen âkibet!

Bu levhada, şuur ve ahlâkın, içice en mükemmel tecellisine şahidiz.

Osmanlı devletinin kuruluşundan öteye iki-buçuk asır devam eden vecd ve aşk çığırma bağlı Yeniçeri, Kosova'da, Niğbolu'da, İstanbul'un fethinde, Çaldıran'da, Mohaç'ta, Viyana önlerinde yazdığı şehnamelerle insanlık tarihinin ruh ve madde bakımlarından en üstün ve en ulvî askeridir. Sonra da aynı bakımlardan, yine insanlık tarihinin en alçak ve sefil askeri olacaktır.

Onun üstünlük ve ulvilik devresine ait destanlar, mevzuumuzun dışında... Ulvîliklerin ulvîliğinden, süflîliklerin süflîliğine düşebilmenin belirttiği, insan idrakini yakıcı, muhal çapında vakıayı sadece kötülük planında ele alırken, ilk devreye ait kısa bir nisbet unsuru göstermekle kalıyoruz.

Hızını Sultan Osman, Orhan ve Murad'dan alan Türk devlet ve cemiyeti, ilk buhranını Yıldırım Beyazid devrinde kaydeder. Niğbolu kahramanı koca Yıldırım, ne hazindir ki, devlet reisliği planında ilk bozulma örneğidir. Babasının naaşı soğumadan öldürdüğü şehzadeyle, sarayda kardeş katilliğini yaygımlaştırırken, yabancı kadın alarak hanedan kanına ilk zehirleyici kanı aşıla-

24

yan, ilk defa içki içen ve kılığında edasına ve deli saçması fermanlarına kadar kör bir azamet tavrı takman, hep o ... Yıldırım Beyazid zamanında, bütün bir meziyet ve fazilet ve radaet yemişleri tomurcuklanmaya başlamıştır.

Yıldırım m'm bu tezatlı hali, şevk ve hayatiyetinin en verimli anlarını yaşayan Türk cemiyetini, az kaldı kökünden kazıyıp yokluk kuyusuna atıyordu. Timurlenk karşısındaki bozgun ve ondan sonra devletin kapaklanması, yıkılması ve «Fetret Devri» nin açılması, ancak bu hal ile izah edilebilir ve Padişahın bahtsızlığına yorulamaz.

Ancak, kötülük sadece devlet reisi ve fert planında kaldığı, cemiyet ise henüz saffetini muhafaza ettiği için yıkılmı gerçekleşemedi, tam bir çöküşe dönemedi ve taptaze Türk cemiyeti, biraz sonra içinden Fatih'leri, Yavuzları fıskırtmak üzere ayağa kalkmayı bildi.

İLK TESİR

Timurlenk karşısında Ankara bozgununun, yabancı unsur yeniçeri kanındaki fesad mikroplarını ilk defa harekete getirmiş olduğu bugüne kadar dikkat edilmemiş bir keyfiyettir. Ankara bozgununda ilk kaçaklar, Anadolu beylerbeyi, Şehzade Mehmed Çelebi, peşinden onları çevirmek bahanesiyle kaçıışı tamamlayan ve güya Türke bağlı ecnebi kanının ne demek olduğunu gösteren Sırp Kralı olduğu ve Padişahın çevresinde yeniçeri ve kapıkulu askerinden başka birlik kalmadığı halde, yeniçerinin bütün bunlardan, ileride gösterilmek üzere derin ve gizli bir teessür almamış olmasına ihtimal verilmez. Bu ilk teessür, ye-

25

niçerinin üstündeki iman ve nizam baskısını hafifletmeye yetmiş, Fatih'den Kanuni'ye kadar bu baskı hep hafifleye hafifleye, kuvvetli başbuğ yumruğu altında ve zorla devam etmiş ve Kanuni'den sonra çatı birdenbire yıkılarak, yeniçeride, eski ideal asker vasıflarından hiçbir şey kalmamıştır.

Yeniçeri, bütün tarihi boyunca yalnız zaferlerde gurur ve sadakat heykeli tavrıyla boy göstermiş, bozgunlardaysa fedakârlık ve bağlılık örneği olarak hiçbir defa ortaya çıkmamıştır. Nasıl çıkabilirdi ki, o taşıdığı ve bir türlü cevherini değiştiremediği yabancı kan icabı, zaferlerin baş paycısı geçinirken, bozgunların bizzat kaçağı ve baş sebebidir.

İLK TEZAHÜR

Osmanlı ordusunda askere karşı ilk şüphe tavrı, asker tarafından da ilk defa emre mukavemet ve itaatsizlik tezahürü «Fetret Devri»nin kurtarıcı ve devleti yeniden kurucu Padişahı Mehmed Çelebi'nin ölümüyle başlar. Çelebi Mehmed, at üstünde ölünce vezirler apışıp kalırlar. Fatih'in babası Şehzade Murad Amasya'dadır.

Ona haber gönderip yetişmesi sağlanıncaya kadar en aşağı bir aya ihtiyaç vardır.

Kafalarda istifham:

— Ne yapmalı?.. Ya asker vaziyeti haber alır da bir fesad çıkarırsa?..

Türk tarihinde orduya karşı ilk şüphe, yola çıkmış ve ortaya tam dökülmesi için iki asır kalmış olan felâketi o zamandan haber vermektedir.

26

Bu şüphe üzerine vezirler kafa kafaya verirler ve orduya şu bilgiyi yayarlar:

— Padişahımızın İzmirli Hamza bey üzerine seferi var... Bazı birlikler Gelibolu Boğazı'n-dan geçirilerek Biga'ya gönderilecektir!

Ve yeniçerilerle sipahileri gemilere yükleyerek karşı sahile geçirmeye başlarlar.

Devlet askerinden şüphe edince elbette ki, asker, bu şüpheyi gerçekleştirme yoluna girecektir! Öyle bir hikmet ki, bu idare ve politika sırlarından en nazik olanı... Böylece devlet, ordusundan emin olmadığını ilan ediyor demektir. Bu ilandan da büyük teşvik olamaz. Açığa vurulan şüphe, çekinilen ve korkulan şeyin vücuda gelmesinde başlı başına müessirdir.

Nitekim asker vaziyetten hemen kuşkuluyor ve sesini yükseltiyor:

— Pekala, gidelim! Ama yola çıkmadan Padişahımızın yüzünü bir kere daha görelim!

Bütün bunlar henüz gayet masum bir planda cereyan ettiği halde, ilerideki büyük ayaklanmaların ilk tohumları mahiyetindedir. Asker, Padişahın hayatta olduğuna inanmıyor ve ille onu gözleriyle görmek istiyor.

Devlet emrine itaat ölçüsüyle bağdaşabilir mi bu istek?.. Padişahın yüzünü görüp de ne olacak?..

Asker onun hayatta bulunmadığını anlayınca isyan mı edecek?..

Evin sahibi ölüp de mirasçısı gelinceye kadar bekçiler evi talan etmekle mi mükelleftir? Bu mu devlet nizamı ve asker edebi?..

Devletle ordu arasında ruhlara yerleşmeye başlayan bu zehirli ukde o saffet günlerinde ne

27

kadar manalıdır ve ileriye doğru korkunç bir felaket habercisidir.

Yeniçeriler arasında bir homurdanmadır başlıyor:

— Mutlak Padişahımızın yüzünü göreceğiz! Padişahımız hayattaysa hemen emrine baş eğip sefere çıkacağız! Değilse vaziyeti öğrenip ona göre davranacağız! Padişah tahtına geçsin ve zabitleri-
MABEYN DEHASI

Nihayet hekimbaşmm rejisörlük dehası imdada yetişiyor. Padişahın cesedini giyindiriyorlar, başına haşmetli kavuğunu oturtuyorlar ve onu tahtına yerleştiriyorlar. Zabitlerden bir heyet, loş, hatta karanlık hale getirilmiş salona girip tahtın karşısında diziliyorlar. Tahtın arkasına bir kuklacı geçiriyorlar. Kuklacı, Padişahın sağ eliyle başını hareket ettirince zabitler bu hareketi «se-lam-ı şahane» sanarak yerlere kadar eğiliyor, «E-fendimiz meğer sağmış!» diye çıkıp gidiyorlar.

Hazin komedyalı!

Tarihimizde yeniçeri direnişinin ilki budur.

İkinci tezahür, Sultan Murad'la oğlu Fatih Sultan Mehmed arasında tahtı alıp vermeler, birbirlerine devretmeler sırasında... İkinci Murad, i-kinci defa oğlunu taht'a geçirip Manisa'ya gittiği zaman, yeniçeriler, Edirne'de, ya elleriyle çıkardıkları, yahut kendi kendisine çıkan büyük bir yangını vesile ederek ayaklandılar:

«— Terakki isteriz!»

«Terakki» bir nevi ihsan manasına ek ücret... 28

Zorbalara yarımşar akse «terakki» verilip ayaklanmanın önüne geçiliyor.

Asıl terakki yeniçerinin içine düşen mikroptadır ve kötülük gittikçe gelişmekte...

Fatih Sultan Mehmed çocuk yaşında olduğu ve fenalık devletin zaafından faydalanmak yoluyla baş kaldırmaya doğru gittiği için, bu hale, demirden bir pençeyle ordunun tepesine inmek yerine hükümdar değiştirmekten başka çare bulamıyorlar.

Sultan Murad'a

— Gel tahtına geç! Oğlun çocuk ve henüz devlet idaresine güçsüz!

Demekle yetinmiyorlar.

Fatih'in Karaman seferinden Bursa'ya dönüşünde daha edepsiz bir direnme oldu.

Yeniçeriler:

— Cülus bahşişi isteriz!

Diye bağırıyorlar.

Ve bu hareketlerini toplu halde, Padişah huzurunda ve o kadar rezilce yaptılar ki, ya üzerlerine silahla varmak, yahut istediklerine boyun eğmekten başka çare kalmadı. Birinciyi yerine getiremeyince ikinciyi kabul etmek zorunda kaldılar. Yeniçerilere 10 kese akçe dağıtıldı. Fakat hadise genç Padişah ile vezirlerine çok giran geldi. Bahşiş dağıtıldıktan sonra Yeniçeri Ağası Kazancı Toğan Beyle öbür ileri gelenler «Huzur-u Hümâyun»da kamçıyle döğülüp ordudan kovuldular.

29

FATİH DEVRİ

Bu ani devlet tepkisi üzerine yeniçeriler afalladı; çıt çıkaramadılar. Şiddet hemen sindirici tesirini göstermişti. Fatih Sultan Mehmed bu kada-riyle de yetinmedi ve «kapukulu» dedikleri hassa askerinden 7000 neferi yeniçerilere katarak çürümeye başlayan bünyeyi bir müddet için ıslah etmeye ve yeniçerileri boyunduruk altına almaya çalıştı. Bunda da biraz muvaffak oldu. Fakat kan kanseri dışarıdan temiz kan vermekle iyi edilebilir mi ki?. Eğer bu şiddet hamlesi o zaman köklere kadar inmeyi bilseydi, evvelce kaydettiğimiz gibi, tarihimizin seyri bambaşka olurdu. Doktorların (palyatif) ismini verdikleri mevziî ve erteleyici deva şekillerinden biriydi Fatih'in tedbirleri... Basit bir yama... Kumaşı nesiç nesiç elden geçirmek ve usta bir dokuyucu elinde yepyeni ve sapasağlam bir örgüye, ruha kavuşturmak lazımdır. «Mufassal» isimli tarihte şu satırları görüyoruz: «Yeniçeri için böyle bir te'dibe (edebe davet etmeye) ihtiyaç gösteren şey, yalnız şu bahşiş arsızlığından ibaret zannolunmama-lıdır. Varna muharebesi henüz bir kaç senelik vaka olup o muharebede bulunanlardan bazılarının göstermiş oldukları alçaklık Sultan Murad'ı fena halde gazaplandırmış ve o alçakları karı kıyafetinde sokaklarda dolaştırmak gibi terziliye (rezil edici muameleye) tertip eyledikleri halde mücerret edilen ricalar üzerine vaz geçmiş idi. Halbuki işin bundan daha evvelini (evveli) vardır. Ankara vak'asından sonra Fetret'in uzayıp get-meşine sebep bu değil midir? Kâh bir şehza-

30

deyi, kâh bir diğeri iltizam ile (tutmakla) yeniçeriler, mülkün selametini değil, kendi çıkarlarını aramaya başlamışlar idi. Binaenaleyh Hazret'i Fatih'in bu te'dibi pek becâ (yerinde) oldu ise de, ne çare ki, her cülusta bahşiş arsızlığı dahi yeniçeri için bir âdet-i kat'iyye (kesin âdet) oldu, kaldı...» Görülüyor ki, Varna Muharebesinde tek başına Padişahın canını kurtaracak ve düşman başbuğunun kafasını kesip mızrağına takacak, sonra onu düşman saflarına göstererek panik doğurtacak kadar kahramanlık ve fedakârlıkta ileri giden yeniçeri, aynı zamanda alçaklıkların da en korkuncuna düşmüş, olmayacak yerde sancağım ve mukaddeta-sını düşmanına teslim edercesine kaçaklık levhaları göstermiştir. O halde, ufak-tefek başlangıçlardan sonra yeniçeriliğin ilk ve büyük çürüyüş tezahürünü Varna muharebesinde kabul edebiliriz. Altı üstüne gelmeye başlayan bir bünyenin ulvîlikle birlikte öyle bir süflîlik tezahürü ki, her iki kutbu daha dört padişah süresince atbaşı götürüp nihayet ikincisini hakim kılacak ve ulvîlikten kendisine zerrecik bile kalmayacaktır. «Mufassal» isimli tarih, yeniçerinin ruhuna düşen fesad ukdesini «Fetret Devri»nde ve şehzadeler arası taraf tutarak ve politika yaparak meydana gelmiş göstermekle, asıl müessiri Timurlenk önünde Yıldırım Beyazid bozgununa bağlıyor demektir.

Her ne müessire bağlanırsa bağlansın; kötülük İkinci Murad ve Fatih devrinde deri üstüne çıkmaya başlamış ve şarkî Roma İmparatorluğunun büyük fatihi, ne yazıktır ki, kendi öz askerini tam fethedememiştir!

31

BİR LEVHA

Fatih'in 200 bine yaklaşık ordusu Topkapı'-dan İstanbul'a girmekte... Üzerinde Tevhid Kelimesi yazılı yeşil sancak Fatih'in önünde, Fatih beyaz atının üstünde ve tuğlar havada... İstikamet, çarpıcı bir düzen içinde, Ayasofya...

Fatih, sanat harikası büyük mabedi hayranlıkla seyretti ve sonra ferman eyledi:

— Bir müezzin duvara çıkıp ezan okusun

Bu fermanda «Feth-i Mübin» gayesine bağlı bütün bir mana... Gür sesli müezzin, Bilâl Habeşî Hazretlerinden şu kadar asır sonra Allah adını kokmuş Bizans havasına yayarken, ebediyet davasının dünyaya ve dünyanın kilit noktası İstanbul'a ait büyük aksiyonu karşısında herkes vecde batmış...

Hiç kimsenin hasis ve nefsanî bir şey düşünemeyeceği bu anda Fatih ne görse iyi:

Bir yeniçeri, Fatih'in gözleri önünde, heybesine atmak üzere mâbed duvarından kıymetli bir çiniyi söküyor.

Fatih, yeniçerinin başına topuzla vurdu ve haykırdı:

— Ben size, şehirde ganimet malına el uzatmanız için izin verdim ama, unutmayın ki, mülk hazinenindir!

Ne kadar tekrarlasak yeridir ki, Fatih'den Kanuni sonlarına kadar yeniçeri hep bu topuz altında yürüdü; sonra da topuzu eline aldı ve gerisi malum...

Yukarıdaki basit levha, hilâle esir düşen salibin belirttiği mana önünde başını yükseklere kal-

32

dıracağı yerde o salibin mekanındaki maddeyi aşırıya bakan yeniçeriden, gizli yeniçerilik tıynetinden ne müthiş işaret!..

İLK İSYAN

Yıldırım Bayezid'in arkasından başlayıp gittikçe azan, gittikçe daha acıklı çaplara doğru gelişen ve son haddine Genç Osman devrinde ulaşacak olan Yeniçeri faciası, arada Fatih'in oğlu İkinci Bayezid tahtı teslim alır almaz, birden o zamana kadar olanları gölgede bırakıcı bir mikyasa vardı. Fatih Sultan Mehmed, ordusunu Üsküdar'a geçirip Gebze'ye kadar ilerlettikten sonra «Hünkâr Çayırı» denilen yerde esrarlı şekilde ölünce, hemen, Amasya'da vali bulunan oğlu Bayezid'e haber uçurdular. Sadrâzam Karamânî Mehmed Paşa ölüm haberini askerden sakladı ve İstanbul'la ordu arası haberleşmeyi kesti.

Maksat açık;

— Yeniçeri bir fitne çıkarmasın?..

Artık her an ve her vesileyle yeniçeriden fitne beklemek âdet olmaya başlamıştır.

Padişahın naaşım kapalı bir arabaya yerleştirdiler ve:

— Sultan rahatsızdır; hamam yapacaktır! Bahanesiyle İstanbul'a geçirmeye teşebbüs ettiler. Ve geçirdiler.

Fakat yeniçeri haberi aldı ve ordu bir anda çözülmeye başladı. İstanbul istikametinde karmakarışık bir asker akını... Sanki padişah ölümü, orduya isyan ve kargaşalık emrini vermektedir.

33

Yeniçeriler Pendik iskelesinden ve başka yerlerden gemilere, kayıklara binerek İstanbul'a baskın yaptılar. Sadrâzam Mehmet Paşa'nın konağına dalıp eşyasını yağma ettiler ve Mehmed Paşa'-yı öldürdüler. Bununla da kalmadılar; şehirdeki zengin evleriyle yahudi dükkan ve hanelerini bastılar, soydular, şunu bunu kestiler, biçtiler.

Buna da rezil bir ihtilâl çapında ilk büyük yeniçeri isyanı diyebiliriz.

İstanbul muhafızı İshak Paşa'nın yeniçerileri çembere alması, bir taraftan korkutması, bir taraftan da türlü yalvarmalarla itaate davet etmesi sayesinde vaziyet düzelir gibi oldu.

Birkaç gün sonra, siyahlar giyinmiş olarak yeni Padişah İstanbul'da... Üsküdar'dan İstanbul'a geçerken saltanat kayığının iki yanında yeniçeri sandalları... Görülmemiş kepezelik... İlk istekleri...

— Vezirlerinizden mutemediniz Mustafa Paşa'yı geri gönderiniz!

Bu, Mustafa Paşa'dan kuşkulanan İshak Paşa'nın yeniçerilere telkini neticesidir.

Saraya ayak basılınca yeniçeriler yeni Padişahın Huzurunda saf bağladılar.

Dilekçeleri:

— Sadrâzam Mehmed Paşa'nın Öldürülmesinden ve evlerin yağma edilmesinden yeniçeriye suçlu tutmayınız! Bizi bağışlayınız ve maaşlarımıza uygun zamlar yapınız! Zam yapılmamayacak olursa fevkalâde hediyeler ve bahşişler veriniz!

Ne acıdır ki, çapı bakımından ilk büyük isyan diye vasıflandırdığımız bu hâdisede yeniçerilere hiçbir türlü karşı konulamadı; aksine baş eğildi ve zorbalara bütün istekleri kabul edildi.

34

Artık devlet onlarındır.

Bu hâdiseden sonra yeniçeriye hâkim olma davası, Yavuz ve Kanuni çığırılarında, kuvvetli devlet şahsiyetleri sayesinde yalancı ve kısa süreli olarak gerçekleşmiş görünse de, artık ileriye doğru ne devlet, ne de ordu tamamlığımdan bir va-ad beklenebilir. Osmanlı devleti kendisini kısa bir merhale içinde bekleyen büyük fetihlere rağmen ilk inkıraz alâmetini İkinci Bayezid devrinde kaydetmiştir.

TALAN

Beyazid ve Sultan Cem kavgalarında, Cem a-skerlerine olduğu gibi, Ayaş Paşa kumandasındaki İstanbul ordusuna da kapılarını açmayan Bursa, Cem'in yenilmesinden sonra yeniçeriler tarafından topyekûn ırz ve mal talanı tehlikesine düştü.

Bursa kapılarında canavarlar gibi böğürmeye koyuldular:

— Ayaş Paşa'ya kapılarını açmadılar! Bu yüzden arkadaşlarımız yenildi ve canlarını kaybetti! Biz de şimdi gösteririz onlara!.. Her şeylerini talan etmeliyiz!

Apaçıktır ki, yeniçeride kendi öz vatanını işgal, kendi öz milletinden intikam alma karakteri o zamandan teşekkül halindedir,

Velî lâkaplı İkinci Bayezid, yeniçerilere ordunun bütün topraklarını çevireceği yerde, ah etti vah etti türlü bahşişlerle atıyyeler vererek onları niyetlerinden vaz geçirdi.

35

YAVUZ

Yavuz'un zorla tahtı zaptetme ve öbür şehzadelerle debelleşme teşebbüslerinde, yeniçeriye, devlet politikasına doğrudan doğruya müdahale rolünde görüyoruz.

Yavuz gibi, Osmanlı tarihinin kudret ve haşmette belki en üstün şahsiyetini desteklerken, yeniçeri, her şeye rağmen haddini aşmakta, ve tarihimize padişah hal'ine ilk defa zemin hazırlamaktadır.

Öbür şehzadeleri tutanların evlerini yağma eder, canlarına kıyar ve siyaset meydanında yalnız onun narası çınlar. Artık devletin de tereddidi alâmeti gösteremediği bu şehzadeler kavgası hengâmesinde yeniçeri, doğruyu yerine getirirken bile eşkiya metodu içindedir.

YAVUZ'A RAĞMEN

Kardeşlerini ve kardeşlerinin çocuklarını birer birer öldürerek şehzadeler kavgasına nihayet veren ve devletle orduyu yepyeni bir hedefe yönelten Yavuz devrinde bile yeniçeri, sırtına geçirdiği sahte nizam gömleği altında hep aynı fesad bünyesini yaşatır. Bu fesad bünyesi bir anda dışarıya taşmak için devletin tepesinde zayıf bir baş beklemektedir. O da çok geçmeden gelecektir.

Çaldıran seferinde, Padişahın yakınlarından, Hemdem Paşa'yı kandırıp huzura çıkarttılar:

— Yeniçeri kullarınız bunca zamandır düşmana tesadüf edilmemesinden üzgündürler. Sefer yorgunluklarına artık dayanamaz hale geldiler.

36

Hemdem Paşa, daha teklifini tamamlamad cevabını cellattan aldı.

Yeniçeriler, demirden pençesini boyunlarında hissettikleri, bu hiçbirine benzemez Padişaha hayret ve dehşetle baka dursunlar... İran hareketinde, disiplinden bezme, seferden yorulma ve geriye dönüp İstanbul kaldırımlarında efelik taslama temayülü askerde öylesine kabardı ki, nihayet Yavuz gibi bir Padişaha bile kendilerini göstermeye kalktılar. İşe, evvela yeniçerinin manasını ihtar edici imzasız bir mektupla başladılar. Bu Hünkârın çadırına kimin attığı belirsiz bir kurşundur. Fakat bunu atan tek bir tiptir ve ismi yeniçeridir. Evet, istirahat halinde bulunan Padişahın çadırına bir kurşun sıktılar. Kurşun, gecenin sessizliğinde yırtıcı bir tarrakayla patladı, çadırı delip öbür tarafından çıktı.

Korkunç!

Bir padişaha, hem de Yavuz gibisine «Seni vururuz» kabilinden ilk meydan okuyuş!

Yavuz, sabah namazından sonra, güneş ufukta pırıldarken yeniçerileri topladı. Yüksekçe bir yere çıkıp, askere hitap etti:

— İştittik ki, seferin yorgunluğu canınıza tak etmiş. Evleriniz çoluk-çocuğunuz gözlerinizde tütme başlamış. Doğru mu?..

Yeniçeriler bu suale «evet!» derecesine, tutuk bir tavır aldılar.

Yavuz, sesini bütün bütün yükseltti:

— Ben size, cedlerimin tahtına çıktığım gün artık rahat yüzü görmeyeceğinizi söylemedim mi?.. Peşimden geleceklerin çile çekmeye hazırlanmaları gerektiğini, gaye yolunda nefis ve şahıs 37

arzusu diye bir şey tanımadığımı bildirmedim mi? Halbuki, siz, aylardır gezip tozduğunuz halde düşmana rastlamadığınız için birden bire gevşemiş, pelteleşmiş, artık cefaya katlanamaz hale gelmiş bulunuyorsunuz! Üstelik, sizi bu cefaya süren Padişahınızı baş tacı edeceğiniz yerde, o-nun çadırına kurşun sıkacak kadar alçalıyorsa-nuz! İşte, size emrediyorum!

Yeniçeriler, kulak kesilmiş, Yavuz'un kelimelerini tek tek içiyor:

— Size emrediyorum! Yol açık, siz de serbestsiniz! Evine dönmek, karısının yanına gitmek isteyen, kadın etekliğinin dibine çömelmek dileyen, buyursun, dönsün! Benimle beraber gelmek isteyen, gaye uğrunda her fedakârlığı göze alan da ardımca gelsin!

Naralarla karışık öyle bir alkış koptu ki, gök yırtılıyor sanılabılırdi.

Yavuz'un tam bir aksiyon adamı halinde tepeden inme işe el atması ve doğrudan doğruya hastalığın üzerine varması, yeniçeriyi bir an için kurtarmıştı.

ÇÜRÜYÜŞ

Yeniçeri artık o kadar yüz­süzleşmişti ki, Azerbaycan ve Tebriz fetihlerini içine alan muazzam bir zafer devresinde, Padişah harekete devam etmek için kışı Karabağ'da geçirecekmış diye bir haber alır almaz mızrağını çarıkların takarak meydan yerine dikilmiş ve başbuğ iradesine karşı: — Artık evime dönmek istiyorum! Demeye getirircesine ayak diremiştir.

38

Yeniçerilerin bazı vezirler tarafından kışkır-tıldığını öğrenen Yavuz, nazik anı savar savmaz, bu vezirleri, birer bahaneyle devlet ve hayat defterinden silmeyi ihmal etmedi.

ORDUYA GÜVEN

Yavuz'dan sonra sıra, oğlu Kanuni'de...

Artık yeniçeri, ısırmaması için ağzına meşinden, kafesli bir torba takılan canavar...

Yavuz'un öldüğü ve biricik varisi Süleyman'ın yola çıktığı an, padişah hizmetinde bulunan ağalar, çığlık çığlık ağlamaya, dövünmeye başladılar. Hazine­dar Baş­ı Süleyman Ağa (sonradan Sadrazam Süleyman Paşa) karılar gibi çığlık basanlara haykırdı:

— Ne yırtınıp duruyorsunuz? Yeniçeriler Padişahın ölümünü duyacak olurlarsa hazineyi yağma ederler!

Devletin, ordusuna güveni, yahut ordusu hakkındaki fikri bundan ibarettir.

RODOS'TA

Rodos muhasarasında itaatsizlik ve isyan... A-çılısm hazinenin kapıları!.. Kaçak yeniçerilerden ve ordunun öbür sınıflarından 25 bin ölü...

İSTERÜK!

Mısır'ı teşkilâtlandırmak üzere debdebeli bir donanmayla İskenderiye'ye giden ve arkasında 39

haşmetli bir alay, fâtihlere mahsus bir eda içinde oradan Kahire'ye yönelen İbrahim Paşa, henüz Mısır'da, Padişah da Edirne'deyken ani bir yeniçeri ayaklanması... İbrahim Paşa, Ayaş Paşa ve

Defterdarın konaklariyle yahudi mahallesi ve gümrük yağmalanıyor. Yeniçeriler saraya kadar uzanıp «atiyye isteriz!» diye bağırıyorlar. Ağaları ve Sipahi ağası idam ediliyor.

Gel de mide kanserini dudak kesmekle iyi et!

CİNAYET

Bizzat yeniçerinin eseri olmasa da onu alet diye kullananların marifeti olarak, Kanuni Sultan Süleyman'a müthiş bir cinayet işletildi. Öz evladı ve Osmanoğulları içinde belki en kıymetli ve faziletli örnek Şehzade Mustafa'yı Padişahı tahrik yoluyla boğdurdular. Bazı tarihçilere göre hadisenin tertipçisi Şehzade Selim'in annesi Hürrem Sultan...

Sadrâzam Rüstem Paşa İran Seferindeyken İstanbul'a gelen Sipahi Ağası ortaya bir haber attı: — Yeniçeriler ayaklanmak üzeridir! «Padişah artık kocadı; Rüstem Paşa'nın boynunu vurmali, Şehzade Mustafa'yı tahta çıkarmali, Padişahı da Dimetoka'ya sürmeli!» gibi laflar ediyorlar! Haber hemen tesirini gösterdi. Rüstem Paşa İstanbul'a çağırıldı ve Padişahın baharda bizzat İran seferine çıkacağı ilan olundu.

Ertesi sene Padişah İran seferine çıkınca Konya Ereğli'si taraflarında, ismet ve sadakat timsali oğlunu boğdurdu. Halkı mateme boğan ve

40

zamanenin şairine en yanık mersiyesini söyleten bu facia, saray fırınının, bozuk yeniçeri ma-yasiyle yuğurduğu ilk zehirli hamurdur ki, tadanı, öz ve masum evladına kıymaya kadar götürmüştür. Şehzade Mustafa, Kanuni'den sonra delilere açılan saltanat yolunu en üstün vasıflarla devam ettirecek ve zafer merhalesini en ileri haddine ulaştıracak ehliyet ve kabiliyette bir insandı. Fakat yeniçeri dolabı şeklinde Padişaha edilen telkin, onun başa geçmesine ve Türk milletini insanlığın başına geçirmesine mani oldu.

KANUNİ'DEN ÖTEYE

Kanuni ölür ölmez, yeniçeri kuvvetli ellerin baskısıyla devam eden çığırından bir anda çıktı ve olduğu gibi meydana döküldü. Bundan sonraki devir, yeniçerinin, tepesindeki baskı topuzunu eline alıp onu devlet ve milletin kafasında işletmeye başlayacağı felâket merhalesidir.

Evet, Kanuni'den sonra Yeniçerilik, vatanı koruma yerine batırma işletmesi olmuştur. Ve işte, Kanuni'nin oğlu ayyaş ve sefiş Sarı Selim'le beraber, o merhalenin açılma ve o işletmenin çarklarını döndürme safhasına çatmış bulunuyoruz.

Zigetvar seferinde Kanuni Sultan Süleyman, Kal'anın yakıldığı ve lağımlarla havaya uçurulduğu gün öldü. Vezirlerde dehşet büyük... Sadrâzam Sokullu Mehmed Paşa hâdiseyi gizledi. Askere, Padişahın nezleden rahatsız bulunduğu, bu yüzden dışarıya çıkamadığı ve Zigetvar Camimin

41

inşası biter bitmez ilk Cuma namazını orada kılacağı söylendi... Bir taraftan da Kütahya Valisi Şehzade Selim'e haber:

— Babanız Allah'ın rahmetine kavuştu! Hemen yetişiniz!

Saltanat hırsına bakın ki, o nazenin Sarı Selim, Kütühyâ'dan Üsküdar'a 250 kilometreden fazla mesafeyi üç günde aldı.

Sarayda bütün devlet ileri gelenleri el öpüp yeni Padişah'a biy'at ettiler.

Sokullu'dan haber geldi!

— Orduyu şereflendirdiğiniz takdirde yeniçeriler cedlerinizin kanunu gereğince Efendimizden cülus bahşişi isteyeceklerdir. Halbuki hazinede yetecek kadar para yok... Zaten mevsim sona erdi, sefer nihayetlendi ve Zigetvar'm tamirinden başka iş kalmadı, Üç güne kadar ordu dönüş hareketine başlayacaktır. Uygun olan, Belgrad'ı şereflendirerek bizi orada karşılamamızdır.

İkinci Selim bu tavsiyeyi dinleyerek Belgrad'a gitti ve orduyu orada beklemeye başladı.

Kısa bir müddet sonra Sokullu, askere ulufelerini dağıttı. Rumeli ve Anadolu Beylerbeylerine de emir vererek fethedilen yerlerin sıkı sıkıya korunmasını ve bellibaşlı bir süre içinde askere izin verilmemesini tenbih etti. Peşinden sancak açılarak ordu dönüş yolculuğuna geçirildi.

Ön saflarda altın yıldızlı ve fildişi kakmalı saltanat arabası ve içinde, perde arkasına alınmış, Kanuni Sultan Süleyman'ın oturma taklidi yaptırılan naaşı...

42

CENAZE

Vezirler, paşalar, ileri gelenler, arabanın önünde ve yanlarında yürüyorlar... Arabanın çevresini hassa askerleri sarmış... Tabii, nakkare, zurna, nefirler çalmıyor; ve ordu, şanlı başbuğunun cenazesini takip ettiğinden habersiz bütün sancaklarını açmış ve tuğlarını kaldırmış, zafer alayı haşmetiyle Belgrad'a doğru yol alıyor.

«Solakzade» tarihine göre, yeniçerilerden bir fesad çıkması ihtimalinden korkan Sokullu, arabanın yanında, hazin olduğu kadar gülünç bir rol oynamaktadır. Padişahın hayatta olduğunu göstermek için, arada sırada perdesi aralanan araba penceresine doğru hürmetle eğilmekte, dudaklarını kıpırdatmakta, sanki birşeyler arzetmekte, bazen de aynı pencereden, karaların ve denizlerin Hakanını hayâlmeyal askere göstermektedir.

Tahiçi bu levhayı şöyle kaydediyor:

«— Merhum Hüdavendigârın meyyitini kâh libas-ı hayat ile numayan eder ve kendisi bazı umur arzetmek üslûbunda arabanın yanınca söylenerek gider idi.»

RUHU İÇİN FATİHA!

Belgrad'a dört menzil mesafedeler... Sokullu birkaç hafız istiyor. Arabanın iki yanına sıralanan hafızlar yüksek sesle Kur'ân okumaya başlayınca bütün ordu yüce Padişahın ölümünü anlıyor ve herkes donuyor. Bu vaziyette «ruhu için Fatıha» diye bir ses yükselir yükselmez, orduda bir kaynaşma, bir ağlaşmadır gidiyor.

43

Sokullu'nun yeniçerilere hitabından birkaç kelime:

— Oğlu Sultan Selim Hazretleri Padişahımızdır! 17 gündenberi Belgrad'da sizi beklemektedir. Babasının vasiyeti gereğince bütün en'âm, terakki ve maaşlarınızı ödemeye hazırdır.

Öbür taraftan da Sokullu, Belgrad'da bekleyen yeni Padişaha bir name gönderiyor: «Ordu cenazeyle Belgrad'a geldiği zaman cennetmekânın seferde beraberinde götürdüğü altın taht üzerinde cülus buyrulacak... Bütün bendeler ve yüksek rütbeliler tahtın saçaklarına yüz sürecek... Yeniçeri taifesi eski kanunun gereğince en'âm ve terakkilerini padişah ağzından işitmeye alışkın oldukları için «hepsi verilsin, makbulümdür!» diye irade buyurmaları lazımdır. Hususiyle yeniçeriler el kaldırıp çavuşları Osmanoğlu padişahlarına dua edince herkes tarafından «amin» denilmesi âdet olduğundan buna da müsaade buyrulmalıdır.»

Yakınlarına danışıp da bütün bu merasimi ve hele yeniçerilere hitap etmeyi lüzumsuz bulan yeni Padişah, kararını Sokullu'ya bildirince, Sadrâzam bir mahremine şöyle dert yandı!

— Kul taifesi her cülusta, Padişahlarının sözlerini ve bahşiş vaadlerini işidegelmişlerdir. Dilerlerse konuşmasınlar... Yeniçeriler, ister istemez konuşturmasını bilirler.

Sokullu çapında bir vezir ağzından bu söz, yeniçerinin devlet tasarrufu altında bulunduğu değil, devletin yeniçeri tagallübü altında kıvrandığına ait affedilmez bir itirafır.

Ordu, yüksek rütbelilerin matem kılıklarıyla

44

belgrad önünde... Belgrad halkı da aynı kılıklara bürülü, orduyu karşılamakta...

Kanuni'nin naaşım taşıyan saltanat arabası yeni Padişahın otağına yaklaşınca örtüler kaldırıldı ve artık tabuta konulmuş olan cenaze meydana çıktı. Padişah otağından çıkarak herkesi uzaktan selamladı, cenaze namazına durdu, namaz bitince de yine herkesi selamlayıp tek laf etmeden otağına çekildi.

REZALET

Tam o anda yeniçeri saflarından bir haykırış:

— Âdete saygı gösterilmedi! Bize verilmesi vacib olan en'âmm lafı bile edilmedi! Vezirler, neye böyle ettiniz? Padişahı siz kandırdınız! Suçlular elimizden kurtulamayacaktır! Biz sizi de, Padişahı da Edirnekapı'da yahut saraya girerken ot arabasının yanında bulmayı biliriz!

Gürültü ve haykırışmalar sürüp giderken, Padişah, hiçbir şeye aldırmadan, otağında, vezirlere el öptürmekte ve tebrikleri kabul etmektedir. Dışarıdaysa kıyamet kopmakta ve söğüp saymalar, Padişaha kadar uzanmakta... Fakat, o muhteşem Süleyman'ın pısrık ve beyni kamaşık oğlu, afyon çekmişçesine donuk ve habersiz...

Lala Hüseyin paşa bu kargaşalık içinde cenazeyi gizlice İstanbul'a nakletme emrini veriyor; yeni Padişah da Sokullu'nun telkiniyle, birkaç yeniçeri zabitini huzura çağırıp askere, bekledikleri paraları, beş güne ve bir dereceye kadar olsun, vereceğini vâdediyor.

Ve ordu, halden küskün, İstanbul yolunu tutuyor.

45

Ordu İstanbul önlerinde... Sarı Selim, ordu şehre girerken alay tertibinin tamamlanması için gece, Halkalı köyündeki köşkte kalıyor. Gece, yeniçerilerden bir grup, meşaleler yakıp çevresinde meclis kuruyorlar. Artık tepkilerini göstermek zamanı gelmiştir ve gecikmek doğru değildir. Göz önünde, korkusuz ve sakıncasız isyan planlarını müzakere ediyorlar, kararlarını veriyorlar ve:

— Yarın görüşeceğiz ve gösteririz! Deyip dağılıyorlar.

Sabahın erken saatinde şehirden Kaymakam ve Kaptan paşalar, Şeyhülislâm ve ulema efendiler Padişahı karşılamaya geliyorlar.

Alay yola çıkıyor.

Bütün İstanbul, alayı seyretmek için sokaklara dökülmüştür. Yeniçerilerde garip bir manzara; Safları sıkıştırıyorlar ve öne geçmek isteyenleri çeviriyorlar...

Alay Şehzade Camiine gelince ani bir duruş... Yol tıkalı... Padişah o sırada Edirnekapı yakınlarında... Bütün ordu, bulunduğu yere mihli... Alayın bir ucu Çekmecedde, bir ucu şehrin göbeğinde, Bayezid Meydanı'nda..

Bir saat geçti.

Vezirlerden biri Yeniçerilere soracak oldu:

— Ne duruyorsunuz, yiğitler, yolu tıkamaya sebep nedir?

— Önde bir ot arabası devrildi, dediler; bizi yüremekten alıkoyuyor.

• Bu açık bir isyan işareti... İkinci Vezir Pertev Paşa atıldı:

— Bu hareketiniz yakışsızdır, Yeniçeriler!

46

Pertev Paşa'yı bir vuruşta atından düşürdüler ve kükrediler:

— Vay, sen kendini seferde mi sanıyorsun? Kaptan Paşa hadiseye burnunu sokacak oldu.

Ona da aynı muamele:

— Sen ne istersin, züğürt gemici?..

Vezirlerden birkaçı, kaplana et atarcasma Yeniçerilere altın serpererek, tatlı diller dökerek vaziyete çare ararken, Yeniçeri Ağası boynuna mendilini dolayıp güya emrindeki yiğitlere yalvarmaya başladı:

— Ben sizin elinizdeyim, tosunlar! İsterseniz boynumdaki şu bağı sıkıp beni öldürün! Fakat biraz dinleyin! Arslanlarım, şehbazlarım, yiğitlerim, şahinlerim!

— Söyletmen, vurun!

Gulgulesi göklere yükseldi. Yeniçeri ağasına bağırıyorlar:

— Bize su yerine şekerli peksimet verirsen sen yanılırsın! Eğer böylelikle Padişahın ve Sadrâzâmın hazinelerini kurtarmaya bakıyorsan sen de yandın demektir! Ot arabasının nasıl devrildiğini sana da gösteririz! Haydi, omuzdaşlar, yolu açalım!

Alay zor-bela harekete geçti. Saraya varıldı. Yeniçeriler sarayın birinci avlusuna girerek kapıları kapattılar. Vezirleri atlarından al aşağı ettiler. Yakalarına yapışıp Haseki Sultan hamamına yaklaşmış olan Padişahın önüne getirdiler.

Padişaha haykırdılar:

— Eski âdeti kabul ve ikrar et!

47

MANZARA

Bu ne manzaraydı? Osmanlı Sarayını işgal ve Padişahı topyekûn hükümetiyle beraber adeta kelepçeleyenler, Türk ordusu mu, Bizans askeri miydi? İkinci Selim, şaşkın, Sokullu'nun yüzüne baktı. Sokullu'nun yüzünde «kabul ediniz!» ihtarını imzalayan çizgiler...

Padişah mırıldandı:

— En'âm ve ulufeniz bana ecdadımdan gelen âdet mucibince ihsan kılındı!

Böylece mesele kapanıyor ve devletin en şevketli zamanında Yeniçeri felâketi, olanca dehşetiyle meydana dökülmüş olarak bir an için örtünüyor, gözden saklanıyor.

Sarı Selim, yeniçerilerden başka, ulema sınıfına da cülus bahşişini icad etmez mi? Bundan böyle artık iki sınıf el ele verecekler, bir de mukaddes şeriatî nefslerine alet etmek gibi, cinayetlerin en korkuncuna yol açacaklardır. O güne kadar sadece zorbalık adına hareket eden yeniçeri, bundan böyle kuduz nefsanîyetini, özürlerin en sahte ve hilekârîyle maskeleyemeye bakacaktır:

«— Şeriat isterük!»

İlk defa Yeniçeri Ağasına koparılan nara da artık (slogan)laşacaktır:

«— Söyletmen, vurun!»

Alçalma devrimizin tarihini baştan başa uğultulara boğucu bu nara derecesinde, kuduz bir ruh haletini gösteren ve hatta suçunu açığa vuran bir ses hayal edilemez! Evet, söyletmeyin, vurun; zira söyleyecek olursa hakikat meydana çıkacak

48

ve karşı taraf kendisini savunamayacaktır. İşte mukaddes şeriat maskesi altında hayvani nefsanîyetlerini korumak isteyen sınıflar, Yeniçeri ve onlarla el ele ham yobaz ve kaba softalar, bu (sloganın, suçunu bizzat itiraf edici kalkanı arkasında din ve devleti, din ve devlet adına yerin dibine geçirip gidecektir.

Ulemaya da verilen cülus bahşişinden sonra hazinede tek kuruş kalmadı. Bunun üzerine Yeniçerilerle sipahiler tekrar bahşiş istemeye kalkarak ayaklandılar. Vezirlerin yollarını kollayıp onları taşla tuttular. Sokullu artık dayanamadı. İsyancıların ağalarını azl ve ön-ayak olanlarını idam etti. Derken, kanser karhasının üzerine pudra dökülmüş olarak bir süre sükunet, hatta fütuhat..

SARI SELİM

Kanuni'nin tarih mahkemesi önünde beraat edemeyeceği iki suçtan "biri olarak Yahudilere kucağım açması (ikinci suç da şeyhülislâmları âdi vezirler gibi keyfi tayinlerle getirmeye başlaması) neticesinde, karısı Yahudi Nurbânû Sultan ve nedimi (Yasef Nassi)ye kadar Yahudi Nüfuzuna giriftar, sarhoş ve sarsak Sarı Selim elbette ki, kendi devrinde patlak veren Yeniçeri çıbanını neşterleyip şifaya kavuşturmak kudretinden mahrumdur. Her şeyi Sokullu gibi bir başvezinin eline bıraktığı için vaziyet zorbaların omuzlarını sıvazlamak ve yollarına altın serpmekle idare edilir. Ve arada, Yahudi (Yasef Nassi)nin telkiniyle Kıbrıs seferi (Yahudiye oranın krallığı vadedilmişti) açıl-

49

dığı, Kıbrıs pek ağır kayıplar neticesinde fethedildiği, İnebahtı açıklarındaki deniz çenginde korkunç bir bozgun verildiği, peşinden Tunus yeniden fethedildiği halde, bütün bu med ve cezirler, herhangi bir Yeniçeri hiyanetine rastlamaz.

Vaziyet böylece 8 yıl sürdü; ve Hicrî 981 yılında, Padişah, içkili olarak girdiği hamamda ayağı kayıp mermerler üzerine düştü ve onbirinci günü 53 yaşında öldü. Yerine geçen Üçüncü Murad, babasının ölüm haberini aldığı Manisa'dan son sür-'at İstanbul'a koşup kardeşleri beş şehzadenin öldürülmelerini ferman etti.

Saraydan çıkarılan Sarı Selim'in tabutu arkasında beş şehzadenin tabutları...

Yeniçeri bu manzaraya bulanık gözlerle bakar ve beş masum şehzadeye kıyılmış olmasını «ra-hat-ı âmme ve âsayiş-i âlem» tesellisiyle şeriatî uygun görürken derhal ikinci ferman yetiştirdi:

— Askere en'âm ve avâit olarak 1 milyon duka altını dağıtınız!

Vezirlere ve ileri gelenlere de türlü hediyeler...

Tabii, bütün dudaklar kilitlendi.

DEVLET

Hicri 998 tarihine kadar Yeniçeride aldatıcı bir nizam ve sahte bir itaat devamdadır. Fakat Üçüncü Murad'm saltanatı hengâmesinde asıl çürüyüş, merkez Yeniçeri olduğu halde devlet kadrosunu sarmakta ve oradan etrafa duman saçmakta...

Sokullu esrarlı bir şekilde hançerlenerek öl-
50

durulmuş, devlet recülleri arasında, fikir ve şahsiyet, dava ve basiret sahibi kimse kalmamıştır. Yahudi Nurbânû'nun oğlu Padişah ise şahsiyetsizlerin şahsiyetsizi... Nedimleri diledikleri an huzura girmekte, hükümet işlerine burunlarını sokmakta, eskilerin arpalıklarını kestirip kendilerine mal ettirmekte... Payitahtta keyfî iş, zulüm ve gadr, başını almış gitmekte... Bu hal taşraya da sirayet etmiş bulunmakta, beylerbeyiler ve defterdarlar, rüşvet yoliyle keselerini doldurmakta...

Kudüs sancak beyi olan bir hırsız, oranın Süryânî papazını binbir işkenceyle öldürüp kilisesini camie çeviriyor ve aynı şeyi yapacağı tehdidiyle öbür manastır rahiplerinden 12 bin duka altını rüşvet alıyor. Yeniçeri kanunlarına da riayet edilmiyor ve onların yedi senede bir değiştirilmesi gereken bölüklerine, yeniçeri, cebeci, topçu ocaklarından er almak yerine Ocağa rastgele serseriler yığılmaya başlıyor ve bunlar yaranın üzerine tuz biber ekmekten gayrı bir şeye yaramıyor.

YAHUDİ PARMAĞI

Ve hepsinin üstünde, Türkün bünyesine fesad vermekte en tesirli âmil, Yahudi parmağı... Yahudiler bir okka gümüşün karşılığı 500 akça iken bunu 1000 akçaya çıkararak paranın değerini düşürüyorlar. Paranın güdümü doğrudan doğruya yahudilerin eline geçiyor. Hatta bir yahudi, hafif ve değeri düşük bir akçanın askere verilmek üzere resmen kabul edilmesi için Rumeli Beyler-
51

beyi Toğancı Mehmed Paşa'ya 200 bin akça rüşvet veriyor. Sinan ve Damat İbrahim Paşaların entrikaları da dillere destan...

Devşirmelikten başlayan asliyle çürük, bir de tereddi alâmetleri gösterince içine yığılan aşağı takım yüzünden büsbütün çürüklüğü teslim edilmiş olan yeniçeri, bu manzara karşısında, üstelik ilk defa hak kazanırcasma kendisini göstermek üzeredir.

Eğer devletin bu hazin bozukluğu önünde tereddüt gösteriyorsa, yeniçeri, bu hal, kendisinin de bozuk olmasından ve o zamana kadar haklı bir hareketin ne olduğunu bilmemesindedir.

Toplandılar, sarayı bastılar ve Beylerbeyi Mehmed Paşa ile Defterdar Mahmud Efendi'nin kellerini istediler.

Üçüncü Murad, usul icabı, yeniçerileri parayla yola getirmek istedi.

Fakat bu defa yeniçeriler bir dava ve ga'e ahlâkına mâlik bulunuyorlarmış gibi davranıyorlardı. ilan ettiler:

— Kim para kabul ederse evvela onun kellesini düşüreceğiz!

KELLE

Ve böyle yapacaklarına Allah üzerine yemin ettiler. Altına açılan avuçlar kapandı.

Seslerini daha da yükselttiler:

— Ya Beylerbeyi ile Defterdarı bize veriniz, yahut Padişaha kadar yolumuzun açık olduğunu biliniz!

52

Bu açık hakaret ve tehdit karşısında Padişah Enderun ağalarıyla saray bekçilerinin silahlanmalarını emrediyorsa da, Divandan gelen karar üzerine boynunu eğmeye mecbur oluyor:

— İstedikleri kelleleri veriniz!

Mehmed Paşa ile Mahmud Efendi'nin boyunları vurulup kelleleri isyancılara atılıyor.

Yeniçeri bununla da yetinmiyor, şehirde yangın çıkartıyor ve balta kesmez bıyıklarıyla sokaklarda şuna buna etmedik sarkıntılık bırakmıyor.

Yeniçeriler arasında azılı ve dişli olmada en hamarat görünenler, eski kabadayılar değil, sonradan ocağa katılan karakulak (arlanm dalkavuşu çakal, sırtlan, domuz gibi adi hayvanlar) soyundan tipler...

Meşhur Koçi Bey «Risale»sinde, Yeniçerinin içine bu tiplerin girmeye başlamasını 909 tarihi olarak gösterir ve manzarayı şöyle tasvir eder:

«— Töhmeti (suçu) sabit olmayan nice emektar ve iş görmüş adamları bîveçh (se-bebsiz) kaldırıp, ahval bilmez, rüzigâr (dünya) görmemiş, âlemin kermü-serdini (dert ve acısını) çekmemiş nice tazeleri yerine getirip ocağı harap ve yebâp ettiler. Ve bilcümle her zümreye tarih-i mezburdan (o tarihten) beri millet ve mezhebi nâmalûm şehir oğlanı ve Türk ve çingene ve tatar ve kurt ve ecnebi ve laz ve yörük ve katırcı ve deveci ve hamal ve ağdacı ve kuta-ı tarik (eşkiya) ve yankesici ve sair ecnâs-ı muhtelif (muhtelif cinsler) mülhak olup (katılıp) âyin ve erkân bozuldu.»

Şu harikulade tasvirde, esastan bozuk Yeni-

53

çeri kokteylinin sonradan içine neler karıştığı ve bozukluğu nerelere kadar götürdüğü, üslûb ve ifadelerin en renklisiyle belirtilmektedir. Artık yeniçeri isyanları üstüste...

Mısır'da askeri isyan... Güçlkle bastırılıyor...

Macaristan'daki asker de altı aylık maaşlarını alamadıkları için Budin Beylerbeyini öldürüyorlar...

İran'daki askerin hali daha feci... İstanbul'da ayarı bozulan Yahudi icadı parayı kabul etmiyorlar, hazineyi yağma ve kendi ağalarından birini idare başına geçiriyor, vezir tayin ediyorlar... Fakat tebriz Beylerbeyi Cafer Paşa celâdet ve siyaset sahibi bir adam... Şehirden bir bahaneyle çıkıp kurt beyleriyle uyuşuyor, onlardan bir kuvvet toplayıp Tebriz önlerinde pusuya yatıyor; asker Paşa'yı karşılamak için şehir dışına çıkınca da kürtleri pusudan çıkarıyor ve yeniçerilerden 1500 kişinin kellesi düşer düşmez ortalık süt liman oluyor.

Artık Yeniçeriler nasılsa birkaç yıl süren hareketsizliklerini bırakmış ve tam manasiyle yüz bulmuşlardır. İki üç kere daha ayaklanıyorlar. Her ayaklanma, bir sadrâzam veya Yeniçeri ağası değiştirilerek yatıştırılıyor.

SİPAHİ

Her sabah Yeniçerilere çıkan 3000 tas buğday çorbasından, gelenekleri icabı tek kaşık bile almadıkları oluyor. Arsız çocuğun annesine kızıp yemek yememesine benzeyen bu hareket şu manaya gelir:

54

— Padişaha kırgınız!

Sene Hicri 1001... Bütün bunlara bir de sipahi rezaleti eklendi.

Siyavuş Paşa Sadrâzam olunca dünyada mevcut gafların en büyüğünü yapmıştı. Yeniçeriye maaşını son kuruşuna kadar ödettiği halde, para yokluğundan sipahilere hiçbir şey verdirmemiş, sarayın iç hazinesinden de imdat gelmeyince onlara':

— Sonra veririz!

Lafından başka bir şey söylenememişti.

Şüphesiz bu bir gaf... Ya, iç hazineden para çekilip bütün ordu sınıflarının faydasına tahsis edilecek, yahut mevcut para müsavi hisselerle dağıtılacak...

— Vay, sen misin Yeniçeriye iltimas edip de sipahiye aç bırakan?..

Sipahiler ayaklandı. Divana saldırdılar. Elllerinde eğri süvari kılıçları... Baş Defterdar Emir Paşa'nın kellesini istediler.

— Biz de kelle almasını biliriz! Hiç Yeniçeriden aşağı kalır mıyız?

Demek istiyorlardı.

Vaziyet Padişaha bildirilince iç hazinenin kapıları açıldı, 100 yük akça çıkarıldı. Ama sükûnet bulan kim?

— İlle de Defterdarın başı!..

Kazasker Bostanzade, isteklerini reddetmekte ısrar gösterdi. Divanda «istedikleri verilsin!» diyenlere:

— Defterdar seyyiddir. Resulün nesebinden-dir. Burada Allah Resulünün âlinden hiç kimsenin başı yuvarlanamaz! Yezid'in divanında değiliz!..

55

Cevabını verdi.

O sırada asker temsilcilerinden birkaçı Divana çağrıldı ve bir ses işitildi:

— Bre vurun!..

Divan haddemnesiyle, alıcılar, hizmetçiler, bekçiler, yani sarayın hizmet kadrosundan birkaç yüz kişi, ellerinde odunlar, mutfak bıçakları, baltalar, şişlerle sipahilerin üzerine çullandılar. Ve sahte kabadayıları bir anda perişan ettiler, kaçanlar birbirini çiğnedi ve yalnız 357 kişi ayaklar altında ezildi.

Bu ne azamet sonra ne zillet. Bu ne belalı hastalık, sonra da tedavisi ne kolay iş!..

Ama, soran, anlayan nerede?

KADINA MÜPTELA

Üçüncü Murad 1003'de, 20 yıl 8 ay saltanat sürmüş olarak 50 yaşında öldü. Din alimleriyle şairlerin hâmesi ve lûtufları, kendisi de özentî şair olan bu Padişah, bir Avrupalı tarihçiye göre, o zamana kadar gelen hükümdarlar arasında kadınlara ve kadın nüfuzuna mağlup sultanların ikincisidir. İlki babası Sarı Selim, ikincisi de o..

Kadınlar saltanatı, tarihimizde, İkinci Selim ve oğlu Üçüncü Murad devirlerinde başlar. İkinci Selim'in karısı ve Üçüncü Murad'm annesi Nurbânû Sultan, kız kardeşi Esmâ Sultan, ilk zevcesi Venedikli Bafo (Safiye Sultan), yine Üçüncü Murad'm Harem Kâhyası Canfeda Hatun, devletin iradesini incecik parmaklarında oynatan ve yeniçeri zorbalıklarını saray ihtiraslarına alet

56

diye kullanan tipler... Padişah adına sürülen peylerle cariye alım-satım piyasası misillerle yükseltilirken, biçare Üçüncü Murad her an visal hayatı yaşamanın neticesi, sar'a illetine tutuluyor ve bütün bunları idare eden Harem Kâhyası Canfeda Hatun, beynini genç kızlara sülük gibi emdirdiği bomboş ve posalaşmış bir Padişah arkasından koca İmparatorluğu dilediği ellere teslim ediyordu.

Böyle bir zamanda Üçüncü Mehmed Mudanya yoluyla Manisa'dan İstanbul'a geldi ve ilk iş olarak, 112 kardeşinden artakalan 19 erkeği birer birer öldürttü.

Askere, her kesesinde 10 bin duka altını yatan 130 keselik (1.300.000 altın) atıyye verildi.

ADET

Her cülusun arkasından bir yeniçeri fitnessi beklemek âdet olmuştu. Bu defa da aynı âdet hükmünü yerine getirdi:

Ferhat Paşa sefer hazırlıklarıyla uğraşırken Divandan çıkıp saraya yöneldi bir gün, Dîvan kapısında, kul oğlu dedikleri askerden binlercesine rastladı. Bunlar eskiden «Gence» kalesinde üç sene muhafaza hizmetinde bulunup, sonra Sipahî bölüklerine bağlanmış olarak İstanbul'a gönderilmişlerdi. Paşa'yı görünce selam durdular ve dediler:

— Biz muhafaza hizmetini yerine getirdik. Şartımız gereğince isimlerimiz Payitaht defterine geçirilsin ve ulufelerimiz oradan verilsin! Beklemekten harap olduk!

57

Fakat hava büsbütün azdı. Kuloğlu taifesi, bağlı oldukları sipahilerle ve eski Sadrâzam Sinan Paşa taraftarlarıyla birleştiler. Ertesi günü ortaya yığılıp narayı bastılar:

— Paşa, bizi üç sene muhafaza hizmetinde bulunduk diye küfürle suçlandırdı. Böyle serdardan ne beklenir? Ferhat Paşa'nın başı kesilmeyince ulufe almamız!..

O zaman Kazaskerlik makamında bulunan meşhur Şair Bâki'ye kadar, ağa, vezir, çavuşbaşı, kapucular kethüdası, hoca, molla, kimsenin nasihatim dinlemediler.

Naraları ayyuka çıkıyordu:

— Ferhat Paşa'nın başını isteriz!

Ferhat Paşa yeni Padişahın huzurunda eğildi:

— Ben, devlete, devletin başına itaat etmemek dine zarardır, dedim. Bu sözde ne hata olabilir? Bu kulunuz dünyadan gitmekle Padişaha vezir eksik olmaz. Fakat bunların dileği yerine getirilecek olursa ağızları bir daha gem tutmaz. Yeniçeri Ağasına tenbih edilsin, Bostancıbaşı kulları da

emrindekileri toplansın; bizden işaret beklesinler.... Zorbalar vezirlere saldırdılar mı onlar da hemen üzerlerine çullansınlar!..

Fikir beğenildi; zorbalığın ana-yatağı yeniçerilik bu defa ikinci derecede zorbaları tepelemek emrini aldı ve nizam hürmetine değil de, daha büyük zorbalık aşkına küçük zorbalı tepelendi.

Ne hazin!

58

ŞENAAAT VE NECABET

Üçüncü Mehmed devrinde, hasta bünyenin, bir nevi ölüm sıhhati halinde fetih gayretleri görüldü. Birtakım seferler ve bu arada bilhassa «Eğri» fethi... Padişah bizzat ordunun başındadır ve «Eğri Fâtihi» unvanını kazanmıştır.

Bu zoraki fatihlik gayreti içinde, yeniçeri kanının kanserleştirdiği ordu, (Kereç) dedikleri Ha-çova çenginde tarihin belki eşini görmediği bir rezalet kaydetti; ve bu yeniçeri rezaletini onların dışındaki birkaç hamiyetli müslüman Türk, koca bir düşman ordusunu paniğe düşürerek önleyebildi.

Akıl almaz tezat...

Haçovada yeniçeriler birdenbire çözüldü-ler ve kaçmaya başladılar. Padişah, sırtında Peygamber hırkası ve yanında Peygamber sancağı, dehşetle manzaraya bakıyor ve ne yapacağını bilemiyor. Bu hali gören düşman, pervasızca ordugâha saldırdı. Çadırları yağmaya başladılar. Artık önüne geçilmesi imkansız görünen bu vaziyette, birdenbire, adeta gökten inme bir imdat... Ordudaki at oğlanları, ahçı, saka, deveci, seyis gibi hizmetçiler, ellerine geçirdikleri balta, kılıç, mızrak, sopalarla düşmana yüklendiler. Mucizeye benzer bir tecelli... Düşman kaçmaya başladı. «- Düşman bozuldu!» narası göklere yükseldi. Kaçmak üzere bulunanlar döndüler, kaçanlar yüz-geri ettiler ve hep beraber düşmanı tosladılar. Üç beş hamiyetli insanın hamlesi bütün bir orduyu kurtarmıştı. Takip... Naimâya göre düşman 100 bin ölü verdi.

59

Yeniçeri yapacağını yapmış, fakat müslüman-Türkün saf kanı son dakikada, vatanını, Padişahını ve Peygamber Sancağını kurtarmıştı.

CELALILER

Böylece, bir anda nehrin ters akıntıya geçmesi şeklinde bozgundan zafere dönen Haçova muharebesinden sonra sadrazamlığa getirdikleri Cağa-lazade asker sınıfları arasında bir yoklama yapınca 30 binden fazla kaçak tespit etti ve bunların tahsisatını kesip aranmalarını ve boyunlarının vurulmasını emretti. Hatta kaçıp da cenk içinde dönenleri bile affetmedi ve öldürmekten çekinmedi. Müteferrika Yunus Ağa'nın bile kellesini uçurdu.

Bu ani ve haddini aşkın şiddet, bir sürü aç, işsiz serseri çapulcu insanın Anadoluya akmasına sebep oldu ki, işte bir Yeniçeri ihtilâtden başka bir şey olmayan Celâli eşkıyası bu döküntülerden meydana gelmedir.

Alçalma devrinin bu başlangıç hengâmesinde birdenbire devletin damarlarına dolan (enerji) eğer sonuna kadar götürülebilseydi, Türk tarihinin yolu felâket dönemecinden yeni bir yükseliş istikâmetine dümen kırabilir, her şey değişebilirdi. Meşhur Tarihçi Peçevî, davayı; «Eğri» zaferinin daha ileriye götürülmemesi şeklinde ele alıyor ve diyor ki:

«— Eğer o kış Padişah Budinde ve yahut Belgrad'ta kalıp da ilk baharda tekrar hücum edilseydi Viyana'mın teshiri ve istenildiği gibi musalâha akdi mümkün idi. Ne çare

60

ki, âkib-i gazada (cenk sonunda) İstanbul'a dönüldü ve umur (işler) gevşek tutularak düşmana tedarikât-ı harbiyesini (muharebe hazırlığını) ikmal için meydan ve zaman verildi»

DERS

Eğri seferinden sonra, hadiseler devlete müthiş bir ibret dersi hazırladı. Yanık Kal'ayı zapteden düşman, zaaf ve ahlâksızlığımızın dersini, bizzat, Türk başbuğuymuş gibi verdi. Kal'ada yeniçeri ağası olan bir ayyaş, tulum tulum şarap getirtir ve muhafızlarla beraber kafayı tütsülürdü. Bu bakımdan Kal'anın bedenleri ve kapıları gereği gibi bir koruma disiplininin yoksundu. Yeniçeri

ağası Kal'anın sağlamlığına güveniyor, asla keyfini bozmuyor ve Beylerbeyinin ihtarlarına aldırılmıyordu.

Bir gece, düşman, birkaç bin piyade ve iki bin A kadar Süvari ile Kal'a kapısında görünüyordu. Ama Kal'a muhafızlarınca görüldüğü yok... Vakit de gece yarısı zifiri karanlık. Kal'a nöbetçileri tahta kapıyı kapamışlar, fakat çekme köprüyü kaldırmamışlardı. İçerideki nöbetçiye seslendiler:

— Hey, arkadaş! Kal'aya zahire getirdik. Yolda düşmana rastladık ve kaçtık. Arabalar arkamızdan geliyor. Açın kapıyı!

Nöbetçi kapıcıya haber vermek üzere ayrılınca bir toslayıta kapıyı kırdılar ve kal'aya daldılar. Muhafızları baştan başa kılıçtan geçirdiler. Yeniçeri Ağası düşman kumandanının karşısına ' çıkarıldı. 20 bin kadar da altını bulunmuştu.

61

Düşman kumandanı ona bağırdı!

— Bu altınları ne yüzle sakladın! Kal'anın korunmasına sarfetsen daha iyi olmaz mıydı? Böyle Kal'a mı beklenir?

Ve dönüp etrafındakilere emir verdi:

— Kesin şu hainin başını!

Halbuki o, kendi vatanının haini ve düşman kumandanının bir nevi yardımcısıydı. Fakat haysiyetli düşman, kendi öz vatanının hainini de tespit etmekten kaçınmıyordu. Nitekim düşman kumandanı, yeniçeri ağasının başını bir mızrağa geçirterek:

— KaPasını korumakta ihmal gösterenin âki-beti budur!

Diye munadileri bağırtı bağırtı yollarda dolaş tırttı.

ANADOLU

Avusturya seferi 15 yıl sürmüştü. Bu uzun sefer Anadoluyu sahipsiz bırakmıştı.

Yeniçerilik müessesesinin çürümesiyle beraber anavatanda da inhilâl ve tam bir herc-ü--merc...

Vaziyeti fırsat bilen Sekban bölükbaşılardan ve Haçova çenginden kaçtıkları için öldürülmeleri emredilenlerden Karayazıcı isimli ser-kerde Urfa taraflarında isyan bayrağını açtı.

Karayazıcının macerası uzundur. Kâh takip affedilir, sancak beyliklerine getirilir, fakat tekrar isyan eder ve bu hep böyle gider. Ve nihayet Ka-rayazıcı'nın etrafındaki eşkiya 20 bine kadar çıkar.

Sonunda da, Bağdat Beylerbeyi Hasan Paşa

62

kuvvetlerine yenilir ve eşkiyadan 20 bin kişi öldürülür. Karayazıcı da Canik taraflarına kaçır ve oralarda ölür. Öldükten sonra vücudunun ateşte yakılacağı korkusunu beslediği için şöyle vasiyet eder:

— Naaşımı parça parça ediniz ve her parçasını ayrı yere gömünüz!

Böyle yaparlar.

Fakat Celâli hâilesi sona ermemiştir. Bozulan yeniçeri, Celâli eşkiyasında, ayrıca vatanına musallat ve yine kendisi tarafından takip edilen bir kadro teşkil etmeye doğru ilerler. Karayazıcı yerine kardeşi Deli Hüseyin, Şahverdi, Yularkıstı, Tavail gibi tipler bu yeni zuhurun kumandanlığına geçerler, devlet kuvvetlerini her yerde kırmaya ve Anadoluyu kasıp kavurmaya başlarlar.

Tam bir yeniçerilik ihtilâttır Celâli hareketi... Arada, Kaniye müdafaası gibi, ihtiyar bir paşanın sadece ruh kuvvetiyle, bir an için yeniçeriyi adam eden ve eski saffet ve kahramanlığına iade eyleyen destanlık bir hamlesi de vardır. j

Ordu çapında eşkiya felaketi Anadoluyu harap ededursun...

Bu hususi yeniçerilere karşılık İstanbul'un j resmî yeniçerileri vatan-millet çılgınlıklarıyla ayak-] landılar ve sarayın önünde kümeleniler:

— Padişah görünsün!

Padişah göründü ve önlerine Kapu Ağası Ga-I zanfer'le Kızlar Ağası Osman'ın başları atılarak dağılmaları sağlandı.

63

EŞKIYA

Serdar-ı Ekrem (başkumandan) sıfatlı Sadrâzâmın İstanbul'a dönüşü sırasında kocaman bir fitne kaynatılmaktaydı. Sadaret Kaymakamı Güzelce Mahmut Paşa, hileyle Şeyhülislâm San'ul-lah Efendi'den Serdarın öldürülmesi için fetva aldı. Kazaskerleri topladılar ve davranışı sipahi zorbalarını tasdikine sundular. Ve kararlarını Padişaha arz ettiler. Güzelce Mahmut Paşa eğer Serdarın boynu vurulmazsa muazzam bir fesad doğacağını söyledi. Fakat iş tersine döndü. Paşa'nın sipahilere 30 bin filori altın vererek böyle bir tertibe yeltendiği meydana çıktı. Kapucular Kethüdası, bu defa onun başını kesmeye memur edildi.

Paşayı konağında bulamadılar. Öbür taraftan Sadrâzam da zorbalar tarafından baskına uğrayacağını bildiği için evinden kaçtı ve kılık değiştirerek Yeniçeri Ağası Kapısına sığındı. Bundan da o, padişaha bir «telhis.» gönderdi ve karşılık olarak Şeyhülislâmın öldürülmesini, olamazsa Rodos'a sürülmesini istedi. Bu hadise yeniçeriyle ehalin-den bir kısmını bir tarafa, sipahileri de bir tarafa itmmişti. Nihayet sipahiler yenildi ve başları olan Poyraz Osman ile Öküz Mehmed'in başları düşürülerek vaziyet yatıştırıldı.

Şeyhülislam da Rodos'u boyladı ve serkerde-ler birer birer kellelerini vermeye başladılar; Tepegöz Rıdvan, Gazaz Ali, Burnaz Mehmed, Hüseyin Halife ve isimlerinden cisimlerine ve ruhlarına kadar benzerleri...

Şu var ki, hayal ile aynadaki aksi gibi birbirinden farkı olmayan (tabi esas madde yeniçeri)

64

tarafar arasına büyük bir düşmanlık girmiş oldu. Kim kimi tenhada bulursa silahını çekip öldürüyordu.

Bir ordunun iki ana sınıfı arasında, birbirinin kanma susatıcı kin ve husumete dikkat!

Bu arada daha acıklı bir hadise baş gösterdi. Celâli serkerdesi Deli Hasan, İstanbul'a kethüdasını göndererek bağışlanmasını ve devlet hizmetine alınmasını diledi. Devlet hainini hemen affettiler ve kendisine hemencecik, Bosna eyaletini ve-riverdiler. Serkerdenin omuzdaşlarından Turna-cıbaşı ile Şahverdi'ye de en büyük rütbeleri sundular. Deli Hasan emrindeki eşkiyayı dağıtarak Gelibolu'dan geçti ve Belgrad'ta serdar Lala Mehmed Paşa emrine girdi. O zaman Belgrad'ta bulunan Kırım Hanı, manzarayı görünce iliklerine kadar tiksindi ve:

— Ben eşkiyalıktan gelme bir güruh ile aynı sancak altında muharebe edemem!

Deyip bastı gitti, memleketine çekildi.

14' LÜ PADİŞAH

Sene hicri 1012... Üçüncü Sultan Mehmed 38 yaşında öldü. 9 yıl, 2 ay padişahlık etmiş, taht'a çıkar çıkmaz 19 kardeşini öldürmüş, dizginleri Valide Sultanın ellerinde olarak tek başına hükümet icrasına özenmiş, birtakım zaferlere ermiş, fatihlik unvanını almış, fakat çatırdamaya başlayan İmparatorluk binasına destek getirememiş ve Celâlilerin zuhuruna kadar yeniçeri ihtilâl ve facialarının boyuna gelişmesine boş gözlerle şahit olmuş bir hükümdar...

65

Arkasından 14 yaşında ve hayatı (14)lülerle dolu (14'üncü padişah, 14 yıl padişahlık, 14 Şere-feli cami) Birinci Ahmed henüz sünnetsiz olarak taht'a çıktı. Cülusundan 1 ay sonra Süleymaniye Camiinde Cuma namazını kıdıktan sonra, akşam sünnet edildi.

İran ve Avusturya seferleri derken, Celâli eş-kiyası Anadoludaki rezalet ve cinayet baskısını arttırdı. Kalenderoğlu ve Kara Said, Aydın ve Sa-ruhan taraflarını, Tavi Halil ve Saçlı lâkaplı şaki de Konya ve Karaman dolaylarını berbat etmekte... Devlet kuvvetleri Celâlilere, ordu da İranlı ve Avusturyalılara mağlûp...

1014 de Avusturya ile sulh teşebbüsleri ve ilk defa olarak tütünün Türkiye'de yayılması...

Şimdi yeniçeri, belinde taşıdığı hançer boyunda, kuşağına bir de çubuk geçirmiştir.

Anadoluda huzur ve âsâyîş o kadar bozuk ki, bir kasabadan öbürüne sağ salim gidebilmek muhal...

Celâli eşkiyası türedikçe türüyor, ve şu elebaşların kumandalarında koca bir ordu teşkil etmiş bulunuyor.

Karayazıcı ve Deli Hasan'dan sonra, Kalenderoğlu Mehmed, Sekban Tavil, Yusuf Paşa, Deli Derviş, Beyzade, Arnavut Hüseyin, Kumkapılı Ahmed, Kodoslu Ali, Konyalı Tavil, Mustafa Çelebi, Kerzedüvandar, Arnavut Süleyman, Tepesi Tüylü Deli Arslan, Deli Kaplan, Kör Hüseyin, Kara Mirâhur, Büyük Halil, Yağmur Ağa, Canbola-doğlu Ali Bey... Bunlar arasında Canboladoğlu o kadar şımarmıştı ki, Lübnan dağında Dürzü ser-kedesi Fahreddin ile birleşmiş, Şam valisini vilayet merkezinde muhasara altına almış, onu da kendisiyle birlik olmaya zorlamış, istiklâlini ilan etmiş, adına hutbe okutmaya başlamış ve bütün bunlar yetmiyormuşcasına, Avrupa devletleriyle ittifak kurmaya kadar teşebbüs etmişti.

Devletin haline bakın!..

İşte meşhur Kuyucu Murad Paşa'nın zuhuru o zaman...

Kendisini eşkiya tepelemeye, yani bütün ana vatani kaplayan yılanları temizlemeye memur ediyorlar.

Katı kalbliği derecesinde ince hilelerde de kuvvetli Kuyucu Murad, Ankara taraflarında bulunan Kalenderoğlunun orduyu engellememesi için ona lütuf çehresi gösteriyor ve sonra Konya'ya varıp birden yüzündeki politika maskesini atıyor.

KUYUCU

Kuyucu Murad Paşa, Konya'ya varır varmaz Mmkırcı diye anılan şakiyi cellâda teslim ettiği gibi Saraçzade Ahmed Bey isimli 30 binlik bir kuvvete mâlik zorbayı da öldürüp cesedini kuyuya attı ve böylece onun kuyuculuk san'atı başladı. Silifke'de Musallı Çavuşu, Adana'da Cemşid'i tepeledi ve ondan sonra Kalenderoğlu üzerine gönderdiği kuvvetle onu da Ankara'da yendi. Derken asıl hedefi olan Canboladoğlu üzerine yürüdü. Canboladoğlu, Serdarı, 20 bin piyade ve 20 bin atlı ile hendekler ve metrisler gerisinde bekliyordu. Kuyucu, yolunu değiştirerek Oruç Ovası adlı yerde

66

67

Canbolad kuvvetleriyle karşılaştı. Kaniye kahra-mm Tiryaki Hasan Paşa'nın himmet ve gayretiyle eşkiya güruhu bozuldu ve bir günde tam 26 bin şaki idam edildi. Kuyucu Murad Paşa'nın çadırı önünde 20 cellât duruyor ve yakalanıp getirilenlerin durmadan başları kesiliyordu. Demek ki, cellat başına 1 günde 1800 baş insan... 1 günde 1800 karpuz kesemeyeceğine göre (mekanik) bir hızla insan başı kesmekteki hissizlik derecesini düşünün!

Canboladoğlu kaçtı. Murad Paşa halep'te kışladı. Her gün huzuruna 100-200 şaki getiriliyor ve boyunları vurularak cesetleri kuyulara atılıyordu.

Bağdat'ta da Celâli isyanı ve Kuyucu Murad Paşa kuvvetleri tarafından bastırılması...

Ankara'da bozulan Kalenderoğlu, Murad Paşa'nın uzaklaşmasından faydalandı, avanesini yeniden toplayarak Bursa'ya saldırdı ve devletin ilk payitahtını yaktı ve yağmaladı. Kmalioğlu adındaki şaki ile birleşti ve Saruhan, Hamideli, Karaman taraflarına yüklendi; oralarda da Ağaçtan Piri isimli çapulcuyu kendisine katarak büsbütün kuvvetlendi ve Antakya'ya yöneldi.

Artık Celâli eşkiyası, Yeniçerinin Yeniçeriye karşı bir şubesi halinde Türk vatanını hiçbir düşmanın beceremeyeceği şekilde helak etmeye memur...

Kalenderoğlu'nun hayali şu; Kara Said, Göy-nüklü Halil, Kör Hüseyin, Genç Mehmed, Ağaçtan Pirî, Köse Ahmed, Kodoslu, Lâz Hüseyin, Kâfir Murad, Şakloz Ahmed, Dağlar Delisi, Tanrıbilmez, Baldırıkısa, Kör Mahmut gibi hempâlarıyla

68

Kuyucu Murad Paşa üzerine varıp resmi yeniçeriye yenmek ve bütün Anadolu'ya sahip çıkmak... Kalenderoğlu, 20 bini aşkın bir ordunun başında, Göksün derbendi ağzında mevzi tuttu. Kuyucu var kuvvetiyle asiler ordusu üzerine çullandı ve şakileri perişan etti. Takiplerine de 10 süvari memur etti. Süvariler ot keser gibi insan doğraya doğraya ilerlerken âsiler İran istikametinde kaçtılar, Revan şehrinde Şah Abbas'm kumandanlarından Emirgüne Han'a sığındılar. Bununla da kalmadılar ve bozulmuş Yeniçeri kanının düşebileceği son namussuzluğa kadar vardılar: Dinlerini feda ettiler! Sakallarını keserek ve bazı mübarek sahabilere söğerek Şii mezhebini kabul ettiler... Şiilik kuduzu Şah Abbas, bunları, bölük bölük İran'da sağa sola dağıttı.

Anadolu Celâliilerin büyük kısmından temizlenmiş, sıra Taviil Mahmud'un kardeşi Meymun'a gelmişti. Sadece azim ve enerjisiyle emrindeki yeniçerileri süt dökmüş kediye çeviren ve yeniçerinin kötü ihtilâtını temizlemeye süren koca vezir, 90'lık Murad Paşa, Sivas'tan kalkarak 6 gün 7 gece at üstünde yol aldı, Kara Hasan Gediğinde Meymun'u kıştırıp mahvetti. Murad Hanlılar isimli şakileri de bu arada silip süpürdü.

İşlesin kılıçlar ve açılısın kuyular!.. Murad Pa-şa'nın kestiği eşkiya kafaları ortalama 80 bin... Celâli eşkiyası illeti, artık ileride nüksetmeler kaydetmek üzere kökünden kazınmıştır. Bu işi ancak, çivi çiviye söker hesabıyla, Yeniçerinininkine eş bir vahşet halletmiş; fakat yerine kabul edilmesi gereken bu vahşi şiddet fikirle beslenemedi-ği için mesnetsiz kalmış, yani vahşiliğini örteme-miştir.

69

80 BIN KELLE

Kuyucu Murad Paşa, İstanbul'a bir fatih gibi girdi ve üzerlerinde Celâliilerin adları yazılı 400 kadar sancağı başağı ederek Padişahın önünden geçti. İstanbul Yeniçerilerinde çıt yok...

Kuyucu Murad Paşa gibi, zulme kaçır ve fikirsiz de olsa büyük bir şahsiyet belirtici bir vezir karşısında Yeniçerinin bir anlık şaşkınlığına bakmayın; o, için için fıkırdamakta ve Osmanlı tahtından 80 bin Celâli kellesinin hesabını istercesine bütün insanlık tarihinde eşsiz bir denaet ve fazahate hazırlanmaktadır.

Sedirine gömülmüş, bütün bu tarih seyrini gözlerinde canlandıran Genç Osman'ın ise, bu denaet ve fazahatin kendi devrine isabet edeceği ve en genç çağında hayatına mal olacağı üzerinde hiçbir kaygısı yoktur.

Kuyucu Murad Paşa, büyük bir kuvvetle İran üzerine yüklenmeye hazırlanırken vefat etti. Böylece, devlet idaresindeki fikirsiz, fakat yıldırıcı ve kötülükleri engelleyici yumruk kalkmış oldu. Artık yeniçeriler yeni rezaletlere hazırlanabilir, Celâliiler de yeni zuhur imkanları peşinde gezebilir.

Murad Paşa'nın yerine, tarihçi Naimâ'nın:

«— Katl-i insan (insan öldürmek), yanında tavuk kesmekten ehven (ucuz) ve can kırmaktan eshel ve ahsen (kolay ve güzel) görünürdü.»

Diye tarif ettiği, sadece hunhar ve her bakımdan ahlâksız Nasuh Paşa geçti ve 4 yıl sonra Padişah tarafından:

70

— Seni hain, seni! Demek Murad Paşa lalamı sen zehirledin!

Hitabiyle, binbir kötülüğü yüzünden boğduruldu.

FIKARA DEVLET VE ZENGİN VEZİR

Nasuh Paşa'nın boğdurulması hazinede para sıkıntısının giderilmesinde rol oynadı. Paşa'nın el I konulan malları arasında 1 milyon duka altını değerinde kileler dolusu inci, yine 1 milyon duka altını meskukât, altın ve gümüş kaplı ve mücevherle süslü 1018 kabza kılıç... Bunlardan elmas kakılı bir tanesi tam 50 bin duka altını değerinde... Depolar dolusu Acem ve Mısır halıları, sırmalı kumaşlar, atlas ve kadife denkleri, 400 tanesi soylu kısrak olmak üzere 1100 at 400 çift altın özensi, 18 bin deve 4000 koşum beygiri, 6000 inek ve öküz, 500 bin koyun...

İşte darlık çeken devlet ve işte onun herhangi bir hırsız vezirinden çıkan servet!..

Suiltan Ahmet, yeniçerinin itici kuvveti haline gelen içkiyi kaldırmak maksadiyle «Emanet-i Hamir» isimli şarap gümrüğünü kaldırdı ve ortalık yeniçeri homurdanmasıyla doldu.

Sultan Ahmed 10Şj6 da, 28 yaşında öldü ve en büyükleri Genç Osman, 7 şehzade bıraktı.

Saltanatı süresince gösterdiği birkaç şiddet ve irade tavrıyla Kuyucu Murad Paşa'ya bağlılığı, ne çare ki, kendisinde tam bir şahsiyet ifadesine çı-jkamamış ve delikanlılara mahsus bir gözükara-jlıkta ileri geçememişti.

Nitekim 1014 yılında, Yeniçerilerin:

71

— Ulufe ve çuha alamadık!

Nidasiyle ayaklanma emareleri göstermeleri ve buna sipahilerin aynı bahaneyle

— Divana girmeyiz, çorba içmeyiz!

Diye horozlanmaları üzerine, Sultan Ahmed, sırtına kırmızı elbise geçirerek bölük ağalarını, kâtiplerini, ihtiyarlarını vezirlerle beraber huzuruna davet etmiş ve onlara şöyle demişti:

«— Ben size Hat gönderip tahsile giden defterdarın birkaç günedek geldikte ulufeleriniz çıkarılıp ve kanun üzere haraç defterleri dahi tevzi olunur demiş iken itimat ve isga olunmayıp kapım önünde bîdeblük ni-çindir? Aranızda bu makule küstahlığa cür-'et edenleri çıkarın!

Ve Silahtar Ağası Şehbaz'ı, Sipahiler kâtibi Kargazade'yi, Yeleçesim Mahmud'u daha birkaç yardımcılığıyla cellâda teslim etmişti.

ULUFE

Yeniçerinin ağzından düşmeyen şu ulufe sözünün ifade ettiği hadise ve bu hadisenin bağlı olduğu merasimi, bu münasebetle yakından görelim:

Ulufe çıkacağı gün Divan kuruluyor... Sadrâzam ve devlet büyükleri kubbealtında... Padişah da merasimi seyretmek üzere kafes arkasında... Kockocaman bir tahta masa üzerinde, meşin torbalar içinde, yeniçeri ortalarına (Birlik teşkilâtına) ait ulufeler ayrı ayrı dizili... Her ortanın neferleri, zabitleriyle beraber, sarayın orta kapısı önünde mevki almış... Saray mutfağından büyük 72 kazanlarla getirilen çorba, pilav ve zerdeler ayrı masalar üzerinde... Kul Kethüdası üniformasının eteğiyle işaret verir vermez yeniçeriler koşup yemekleri alıyor ve saray meydanında kaşıklamaya başlıyorlar... Bir taraftan da yüksek tekbir sesleriyle kurbanlar kesiliyor.

İşte yeniçerilerin «çorba içmeyiz, yemek yemeyiz!» dedikleri yer burasıdır. Mesele çıkarmaya niyet ettiler mi, ilk sözleri şudur:

— Çorba içmeyiz, kazana kaşık salmayız! Yemek bitince yine eski tertip... Orta kapıya çekilip saf saf dizilmek...

Bir münadi çıkıp haykırıyor:

— Birincinin Ağa bölüğü!

Hemen o bölüğün alâkalıları koşup keselerini alıyor ve bölük, dağıtım işini yapmak üzere kışlasına çekiliyor; bu iş de Birinciden Altmış Dördüncüye kadar böylece gidiyor.

65' İNCİ ORTA NEREDE?

Nihayet bir ses;

— Altmış Beşinci Ortanın erleri!

Fakat davete koşan kimse yok... Çünkü 65'in-ci Orta diye bir şey de görünürde mevcut değil... Sebep?

İki rivayet vâV: Üçüncü Mehmed'in idam ettirdiği şehzadelerden Mahmud, bu bölüğe sığınmış da onlar şehzadeyi korumayıp teslim etmişler; bu yüzden lanetlenmişler ve sınır boyuna sürülmüşler... İkinci rivayet daha acı... Genç Osman'ın öldürülmesi faciasında, ondan beter olarak delikanlının vücudunu çimdikleyen yeniçerilerden biri

73

65'inci Ortaya bağlıymış ve bu yüzden bu orta ta-mamiyle dağıtılmış...

65'inci Ortanın daveti üç kere devam ediyor. Her davet verilen:

— Yoktur! Cevabından sonra:

— Yok olsun!

Mukabelesinde bulunuyor, ondan sonra 66'ya geçilerek gidiliyor ve dağıtım bitiriliyor.

Keseler kışlada açılıp para sergi halinde ortaya dökülüyor ve tek tek hak sahiplerine dağıtılıyor. Her ulufeden yüzde üç veya beş «Tas parası» alınıp bu para Ortanın sandığına konuluyor, Ortanın bazı ihtiyaçları ve süsleri bu parayla karşılanıyor.

Padişahlar da ulufe alanlar arasında, ulufe almanın belirttiği şeref kadrosu içindedir. Onlar Birinci Ortanın Birinci Bölüğüne mensupdurlar; ve ulufe dağıtımının ertesi günü, yeniçeri ağası kılığında birinci Orta kışlasına gidip adi bir yeniçeri olarak akçeleri alırlar.

Topyekûn ulufeyi ihsan eden bir padişahın yeniçeri elbisesiyle kışlaya gidip birkaç mangırdan ibaret ulufesini alması ne kadar manalı... Sadece, yeniçeriye verilen kıymet ve şerefın büyüklüğüne işaret... Ayrıca, bu mesleğin ne türlü mefkûreleştirilmiş, ideali eşitilmiş olduğuna delil...

Heyhat ki, işte böyle başlayan ve bu kadar derin ve köklü bir ideal ordu fikrine çekirdeklik eden yeniçeri, şimdi, bütün bir millet ve devlet ormanını kurutacak kuvvette bir tefessüh tohumluğudur.
74

Birinci Ahmed'in en büyük ve güzel işi, saray cinayetlerinin önüne geçmesi, kardeş kaatilliğine tenezzül etmemesi ve saltanat verasetini yeni bir usûle bağlamasıdır.

KARŞIMIZDA

Osmanlı tarihinde yeniçeriliğin seyrini kendisinden başlatıp bütün maziye kuşatan bir kavisle yine kendisine kadar getirdiğimiz Genç Osman, gelip geçmiş 14 padişah devrinde bütün yükseliş ve alçalışımıza ait manaları en iyi heceleyid bir hükümdar olarak işte karşımızdadır.

MUSTAFA

Saltanat sırası tam kendisine gelince taht veraseti usûlü değişmiş ve en büyük oğul yerine Hanedanın en büyük şehzadesine taht yolu açıl-ıdır. Böyle olunca da, Birinci Ahmed'den sonra, sardeşi Mustafa taht'a çıkarılmış, fakat birkaç aydan fazla tahtta kalamamıştır.

Mustafa zır delidir!

Ve Tarihimizde Mustafa ismini taşıyan, adamına ve yerine göre kötülük veya talihsizlik şeklinde tecelli edici menfi örneklerin ilkidir:

Padişahlar arasında terreddi timsali Deli Mustafa...

«Vezir-i âzam»lar ve «serdar-ı ekrem»ler içinde, bozgun devrimizi açan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa...

Serseri isyancılar manzumesinde, en tipik numune Kabakçı Mustafa...

75

Vatan kurtarıcılığı iddiasıyla Rumeli boyundan Anadoluya karşı harekete geçen ilk satıhçı tesirin sahibi olarak payitaht basmaya gelip aynı payitahttaki sefahat kucağında iradesini kaybetmenin temsilcisi Alemdar Mustafa Paşa...

Sahte inkılâplar ve inkılâpçılar fabrikasıyla, maymunvârî Batı hayranı ve öz kökünün haini çeyrek aydınlar harasının kurucusu Mustafa Reşit Paşa.

Arada, işi divaneliğe, maskaralığa, sarhoşluğa vurmaktan başka çare kalmadığının sembolü, bir de Bekri Mustafa var...

Genç Osman'ın zamanında Saray ve Kubbeal-tı öyle bir terreddi çığırma girmiştir ki, balıklara altın serpmeye kadar gösterdiği türlü muvazenesizlik arasında, yemek yerken nasıl olup da kaşığı ağzına götürebildiği başlı başına mesele teşkil eden bir deliye, bir an için olsa bile halifelik makamı ve padişahlık tahtı teslim edilebilmiştir.

VE...

Deli Mustafa'nın birkaç ay padişahlıkta tutulup yerine mecbur kalınarak Genç Osman'ın geçirilmesi, sadece yeniçerilerle onların istihkaklarını çalan hırsız vezirlere yaramıştır. Hazinesinin o darlık günlerinde birkaç ay aralıkla dağıtılan çift cülus bahşişi tam 6 milyon altındır.

Genç Osman'ın ilk yıllarında Devlet idaresi, Valide Sultan mahfiruz ile Padişahın hocası Ömer Efendi'nin ellerinde... Böylece birkaç yıl, iç ve dış planlarda büyük çapta hadiseler sahne olmaksızın geçer. ,

76

İlk yıllardan birtakım sadrazamlık rekabetleri ve nihayet Güzelce lakaplı Ali Paşa başve-zir...

Yakışıklı, son derece sert ve hazineye, bu arada kesesine gelir sağlamaktan başka derdi olmayan bir adam... Hemen, toy Padişahla Valide Sultan üzerinde nüfuz kurmayı bildi; hatta nüfuzunu o kadar ileriye götürdü ki, Kızlar Ağası Mustafa ile Padişahın akıl hocası Ömer Efendi'yi uzaklara sürdürmeyedek gitti. Kızlar Ağasının el konulan malından iki buçuk milyon duka altını çıktı.

Defterdar Baki Paşa'dan da 2 milyon...

Ali Paşa'nın, zenginleri soyup soğana çevirmek ve hazineden alacaklı olanlara her müşkülü göstermek hususundaki hırsına bakın ki askere et verip parasını yıllardır alamıyan bir müteahhide şu cevabı veriyor:

— Hesabını istediğin koyunların derilerini gösterirsen parasını alabilirsin !!!

Rum Patrikhanesinden, sefaret tercümanlarına kadar nakdi mükellefiyete bağlamadığı kimse bırakmadı. Hersekzadelerden birini hapsedip 100 bin altın fidye aldı. Mısır valisi Cafer Paşa'nın da terekesini zaptedip 200 bin altına el koydu.

Bu paralarla, bir taraftan yeniçerilere ait ödenekleri zamanında tesviye etmek, öbür taraftan da sarayı hediyelere boğmak işini yerine getirdi ve bir müddet vaziyeti oyaladı. Nihayet, Genç Osman'ın taht'a çıkışından 2 yıl sonra (1029) öldü. Hoca Ömer Efendi de sürgününden hemen dönüp saraydaki eski yerini aldı.

77

YENİ BİR GENÇ OSMAN

Ali Paşa'nın ölümünden evvel Genç Osman, kendisini toparlamaya, düşünen bir delikanlı olmaya ve devlet işlerine yavaş yavaş el atmaya başlamıştır.

Her tavır ve hareketinden, ulvîyet, asalet, zarafet ve azamet sızan delikanlı... Başlangıçta gördüğümüz gibi de, güzellikte eşsiz ve adale kuvvetinde müstesna...

Kendisini toparlayışm ve parlak bir şahsiyet olmaya doğru gidişin onda ilk tezahürü, geceleri tebdil gezmesi ve şimdilik pusuda olsalar bile edepsiz hayatları içinde yapmadıklarını bırakmayan yeniçerileri, münasebetsiz hareketlerini gördüğü her yerde tepelemesidir. İçki ve esrar çeken ve etrafına tecavüzlerin en vahşisiyle saldıran yeniçerileri, ya eliyle öldürüyor, ya hemen cellâda havale ediyor, yahut da denize atıyor.

Halk, bütün ümidini ona bağlamış bütün nazarlar onun üstünde, gönüller onu desteklemekte...

Genç Osman, şahsına henüz hiçbir şey yapılmadığı halde, hocası Ömer Efendi'den aldığı telkinler neticesinde müthiş bir yeniçeri düşmanı olmuştur; kendisini yeniçeriye düşman etmekte de elinden geleni yapmaktadır.

Yeniçeri kazanının ateşi olan ulema efendiler de Genç Osman'a kırgın... Zira devleti kurtarmak için her şeyden önce lüzumsuz masrafları kısmayı düşünen Genç Osman, ulema sınıfının israf haddine varan arpalıkları üzerinde indirmeler yapmış ve menfaatlerine dokunduğu bu sınıfın, zorbaları ne türlü körükleyeceklerini hesap edememiştir.

78

KAATIL

Artık kendi kendisini idrak etmeye doğru giden Genç Osman, müstesna bir şahsiyetin pırıltılarını göstermeye başladığı gelişme anında -belki o da hocasının telkiniyle- korkunç bir suç işledi; yaşça kendisine denk, Şehzade Mehmed'i öldürdü. Böylece babasının kaldırdığı kardeş kaatilliği geleneğini yeniden kurmuş oldu. Tarihin, hususi kıymet ve meziyetlere malik gösterdiği Şehzade Mehmed, üzerine cellâtlar saldırdıken seslerin en acıklısıyle haykırdı:

— Osman, Allaktan dilerim ki, beni bu genç yaşında nasıl hayattan mahrum ediyorsan, sen de aynı akıbete uğrayıp hayata doymayasm!

Allah'ın aynıyle kabul edip tez vakitte aynıyle yerine getirdiği müthiş dua...

Biraz sonra Genç Osman'ın ilk defa halktan zevce almış bir padişah olarak kızını nikahlayacağı Şeyhülis- lâm Esat Efendi, şehzade Mehmed-'in öldürülmesi için istenen fetvayı vermemişti:

— Babanızın kaldırdığı bu kötü usulü yeniden ihya ve bir masumu katletmek, hiçbir şeriat ölçüsüne sığdırılmaz!

Bunun üzerine fetva «müzayedeci» guruhundan, Rumeli Kazaskeri Kemaleddin Efendi'den alındı ve Şehzade Mehmed, ağabeyinin merhametsiz gözleri önünde boğduruldu.

SEFER

Ali Paşa'nın Padişah üzerinde bütün gayreti, ona Leh seferini açtırmak... Muradına erdi, Genç

79

Osman Hotin seferini açmaya ve sefere bizzat katılmaya karar verdi. Fakat, muradına eren Sadrâzam, gayesini idrak edemeden sefer hazırlığı içinde hastalanıp ahiret seferine çıktı.

HOTİN

Genç Padişahın, başında bulunduğu Hotin seferi açılmıştır. «Otağ-ı Hümâyün» Davud Paşa'-da... Mayıs ayının 9'unda hareket... Tuğlar ve sancaklar havada ve çürümüş yeniçerinin dış görünüşüyle büyük bir heybet verdiği ordu, dalga dalga ilerlemekte...

Yeniçeriler arasında bir fiskos: — Padişah bizi sevmiyor; devlete musallat bir bela sayıyor! Bu sefer, bizi imtihandan geçirip kökümüzü kazıyacak!

Gerçekten bu fiskostan daha doğru bir teşhis olamazdı. Genç Osman'ın bütün sefer boyunca yeniçeriye ettiği muamele, gönlünün ondan top-yekûn sıyrılmış olduğunu gösterir. Seferin siyasi gayesi ikinci planda kalıyor ve başlıca hedef, yeniçeriye tam bir müşahedeye tabi tutmak, son bir imtihandan geçirmek ve bu davayı bir karara bağlamak fikrinde toplanıyordu.

Genç Osman'ın yeniçeriye bütün çıplaklığıyla meydana çıkarmak fikri, 10 günlük yoldan sonra 10 gün istirahat çekildikleri Edirne'de belli oldu. Meriç kıyılarına nişanlar dikildi ve askere top ve tüfek talimi için emir verildi. Yeniçeriler, homurdanarak girdikleri bu talimde, sancak erleri ve gönüllülerden aşağı kaldılar ve maharet gösterenlere dağıtılan mükâfattan pek azını alabildiler.

80

YEMLİK

Yine bir fiskos:

?—, Padişahın muradı nedir? Bizimle eğleniyor mu?

Artık, 18 yaşını doldurmuş bulunan Padişahın «yeni» bir dava, alışılmamış bir «yeni» peşinde olduğu, en basit halinden bile sızıyordu. Bu «yeni»ye tahammülü olmayanların başında ise Genç Osman'ın müstakbel kayın babası Şeyhülislâm Esat Efendi... Halbuki Genç Osman en büyük yeniliği Şeyhülislâmın kızını istemekle gösterecek ve Esad Efendi başına konan bu devleti bile takdir etmeyip kızının Kadın Efendi Sultan olmasına bir hayli mukavemet edecektir.

Şeyhülislâm, Genç Osman'ın yenilik tavırlarına dayanamayıp ordudan ayrıldı ve devlet işlerini bahane ederek geriye döndü.

Ordu Tuna kıyılarında... Nehrin deniz gibi en geniş yerinde Genç Osman karşı kıyıya doğru bir ok çekti. Ok harikadan bir başarı olarak Tunayı aştı ve karşı sahilin ileri noktalarından bir yere saplandı. Yeniçeride hayret... Kollarında bile mecal kalmayan bu çürümüşler yığınının başındaki, kalbi ve kolları enerji yüklü Padişaha ve onun, or-dusiyle yanyana belirttiği tezada bakın!

MUAYENE

Genç Osman, hastanın laboratuvar muayenesi gibi, yeniçeriye her bakımdan teftiş ve murakabe altında tutmayı ihmal etmiyor. Mesleklerini kaçaklığa dökmüş ve yolda çoğu başını alıp İstan-

81

bul'a savuşmuş olan bu sefilleri tespit etmek için hemen bir usul buluyor:

— Askere ihsan dağıtılacaktır! Fakat bu ihsan toptan verilmeyip defter gereğince isim isim sahiplerini bulacaktır. Muayene ve tevzi işi, köprü geçilirken fert fert yerine getirilecektir.

Bu fevkalâde buluşa, adıyla saniyle «yoklama» ismini vermek gerekir. Yeniçeriye doğrudan doğruya yoklamaya tabi tutulabilmek kimin haddine düşmüş!.. Bu iş için hala bir cevaz göstermek zoru var...

İhsan dağıtımını vesilesiyle yoklama yapılmış oluyor ve görülüyor ki, paranın yarısı elde kalmıştır; yani yeniçerinin yarısı harp görmeden kaçmıştır.

Yeniçeriler arasında yine bir gulgule:

— Bütün bu bid'atler (yenilikler) ne demek ola?.. Padişahlar cömert olmalı, hasislikten uzak kalmalı!.. Bu kadar ince hesap, sıkı teftiş ve kul taifesini sıkılamak, padişahlara yakışmaz!

Tuna geçildikten sonra yeniçeri daha da seyrekleşmeye başladı. Dağıtılacak yarımşar akçe yemiş parası bahanesiyle ikinci bir yoklama...

Artık yeniçeri, aslî maksadı kavramaya ve Padişahta kendisine amansız bir kin yaşadığını görmeğe başlamıştır.

Harp meydanında yeniçerinin gösterdiği rezalet daha büyük oldu. Hotin önlerindeki düşman hatlarına edilen hücumlar, ya Tatarların, Nogay-ları, yahut Sadrâzâmın filan veziri kıskanması ve

imdatlı bırakması, fakat hepsinin üstünde yeniçeri bozgunculuğu ve kaçakçılığı yüzünden muvaffak olmadı; fakat her şeye rağmen Padişah,

82

ancak zaferle elde edilebilecek bir sulh sağlayarak memleketine döndü. Bir «Ehl-i Salîb» topluluğu halindeki düşman, henüz iç zaafılarımızı okuyabilecek göze malik bulunmuyordu. Bu bakımdan, Hotinde galip gelemeyen ordu, taarruza devam ederse galip gelecekmiş gibi, zafer sahiplerine mahsus şartlar kabul ettirerek, başyazarlar, düzensizler, çapulcular güruhu halinde İstanbul yolunu tuttu.

GENÇ OSMAN VE KADIN

Ateşli gençliği, tam sıhhati, büyük gücü ve kuvveti içinde, Genç Osman'ı hayvani şehvet ve harem esaretinden kurtulmuş buluyoruz. O, türlü macunlarla tahrik edilip hayat cephesi emilen ve posalaştırılan sarsak padişah tipine uzaktır.

Annesinin, boynuna attığı seçme cariyeleri bir türlü kabullenemez ve nikahlı zevce ister.

Genç Osman'daki yenilik karakteri, daha bu halinden bellidir. O, sarayda doymak bilmez ve başka şey görmez bir aygır rolü oynayanlardan olmak istemez.

Kuyucu Murad Paşa tarafından manevi evlad edinilmiş, sonra sarayda aynı vasıfla kızlar ağasına geçmiş, muhteşem güzellikte Rusyalı bir cariye azadlamı padişaha nikahlarlar. Fakat Genç Osman bu Rus dilberinde, hayalindeki zevceyi bulamaz. Kadın, Rusluk gayretindedir ve Hürrem Sultanların, Venedikli Bafo'larm yolunda gitmek istemektedir. Kafasında yeniçeriliğin eksiksiz bir muhasebesini taşıyan Genç Osman, Haseki ökçeleri altında çiğnenen padişah kafalarının halini

83

bilenlerdendir. Yeniçeri de işin içinde, devlet çapındaki çürüyüşün en büyük amillerinden biri c e işte padişah kafalarını ezen bu ökçeler...

Genç Osman Rusyalı Kadın Efendisine bı, gözle bakarken, ondan sıyrılmak için beklediği fırsatı birdenbire kucağına düşmüş buldu. Bu kadından doğan çocuğu, yine bu kadının ihmali yüzünden bir kaza sonunda öldü. Genç Osman da Rus dilberini boşadı.

Şimdi Genç Osman ileri bir yenilik peşinde... Halktan ve İstanbul'un kibar ailelerinden nikahla kız alacak ve saraya yabancı kan deposu damızlık kadınlar an'anesinden kurtulacak... Böylece, sarayın kadınlar âlemine şahsiyet ve milliyet girmiş, kadın efendiler de köklü bir hüviyet belirtmiş olacak... Ve yabancı kanın türlü gizli menfaatlere yardımcı tesirinden doğma saray entrikaları önlenmiş olacak...

Genç Osman'ın halktan kız alma kararı bir anda etrafa yayıldı ve İstanbul'da bir kıyamettir koptu. Yeniçeri kışlalarında, devlet dairelerinde, kahvehanelerde, meyhanelerde hep aynı dedikodu:

— Vay! Padişah halktan kız alıyor ha!. Bu da ne demek?

Yeniçeriler bu dedikoduyu ayaklanma vesilesi halinde bir itiraz sebebine bağladılar.

— Böyle şey olmaz! Hiçbir padişah, cedlerinin gittiği yoldan, koyduğu usulden ayrılamaz!

Kaba softalar, işe ilim ve fikir katmaya yeltendiler.

— Padişahın halktan kız alması şunun için caiz değildir ki, böyle bir hal, Hanedan dışı aile-

84

lere, taht üzerinde hak iddiasına kalkışmak için bir heves verebilir ve bundan fitne doğabilir.

Halbuki Genç Osman'ın niyeti, başta ulema sınıfı bulunmak üzere herkese tam manasiyle İslâmi ve ahlâki görünmeli, bu niyetin sarayı temizleyici manası anlaşılmalı ve tepkisi takdirden başka bir şey olmamalıydı. Ama, Genç Osman'ın sade giyinişini bile «hafiflik ve düşüklük» telâkki eden yeniçeri zihniyeti bu davayı tam tersinden aldı ve hükmü bastı:

— Bu civan padişah ecdadının kanunlarını laha nerelere kadar bozmak ister?

Bu hükmün içinde açıkça zehirli bir şüphe tütüyordu:

— Yoksa yeniçeriye de mi kaldırmak, Ocağı da ıı yıkmak ister?

Genç Osman, Allahm emri ve Resulünün sün-Inetiyle nikah ve düğün şartları altında, Şeyhülisl-lâm Es'ad Efendi'nin kızını istedi. Es'ad Efendi, İPadişah kaymbabası olmak gibi bir nimeti, Genç 1

Osman'ın yenilik fikirlerine zıt olduğu için evvela (tereddütle karşıladı ve netice birçok bahane ve is-jrardan sonra 200 bin altın cihaz karşılığında k1-jzını padişaha verdi.

Şeyhülislâmın tereddüt ve boyuna bahane I arama gayreti pek manalıydı. Denilebilir ki, o, Genç Osman aleyhinde hazırlanan fesad tertibinin yabancısı değildir ve bu tertip muvaffak olursa mevkiini kaybetmekten korkmaktadır. Buna karşılık padişah kayın babası olmak ve 200 bin I çil çil altın...

İnkılâb çağında bir hadise olarak, halktan bir kız, Osmanlı sarayına Kadın Efendi ünvanıyla girdi.

85

PLAN

Genç' Osman'ın kafasında bütün bir plan... Ruhî müeyyidesi zayıflayınca devşirmeciliğin çü-rütücü tesirini her sahada göstermeye başlayan yeniçeriye kökünden kazımak... Bu nasıl olabilir?

İmparatorluk içinde bir seyahatle, dairenin muhitinden devşireceği yeni bir kuvvetin başına geçip onu İstanbul üzerine yöneltmek...

Bunun da en elverişli yolu hac... Mısır askerinin düzen ve üstünlüğünü duymuştur. Halep ve Şam askerinin de halini yakından görmek ihtiya-cmdadır. Hacca gider ve oradan dönerken bütün bu askerlerle saf Anadolu çocuklarından bir kuvvet toplayabilir ve yeniçerileri topyekün teslim alabilir.

RÜYA

Padişah, kılı kırk yararcasına hesaplardan sonra kararını verdi: Hacca gidecek...

Padişahın bütün gönlüyle benimsediği bu dava, esas bakımından Hoca Ömer Efendi'nin tezidir.

Padişah hocası, tezini aylardır genç hükümdarın kafasına bir gergef gibi işlemektedir.

Genç Osman, Hacca gitmek kararından az önce, henüz tereddüt devresindeyken bir rüya görüyor:

Taht üzerinde, Kur'an okumakta... Sırtında zırhı... Birdenbire Allahm resulü geliyorlar ve elinden

Kur'an'ı, sırtından da zırhını çekip alıyorlar. Sonra Genç Osman'a bir tokat atıp onu tahtından

düşürüyorlar... Genç Osman Allahm Resulünün ayaklarına kapanmak istiyorsa da muvaffak olamıyor.

86

Bu rüya mana aleminden büyük bir hadise...

İlk tabirci Hoca Ömer Efendi:

__Bu rüya Hac seferinde tereddüt gösterdiği-

1 niz içm siz* su?lu görmek manasınadır. Hemen se-I fere teşebbüs ediniz!..

Genç Osman bu tabirle yetinmiyor; ve devrinin herkesçe ve bütün hiziplerce bir nevi sığmağı

sayılan Üsküdarlı Şeyh Mahmud Efendi'ye baş vuruyor. «Vaktin Azizi» bilinen ve böyle

sıfatlandırılan Şeyh Mahmud Efendi, rüyayı şöyle tabir ediyor:

— Kur'ân şeriattır, zırh da vücut aleminin... Bu rüyadan çıkarılacak hüküm şudur ki, İslâm Padişahına tövbe ve istiğfar gerekmektedir.

Bu tabir Genç Osman'ı ürkütüyor. Hemen türbe ziyaretlerine başlıyor. Ebâ Eyyûb Ensârî türbesini ziyaretinde kurban kesilmesi icap ediyor. Koyun buluyorlar, fakat sığır bulamıyorlar, Karagümrük taraflarında bir öküz arabası buluyorlar. Sualsiz sepetsiz öküzleri alıp getiriyorlar ve kurban ediyorlar. Sahibinin bağırıp çağırmasına aldırmış edilmiyor ve kendisine öküzlerin değeri dörtte bir nispetinde ödeniyor. Öküzlerin sahibi yüksek sesle beddua ediyor; halk da manzaraya ibretle bakıyor.

Evet, Padişahın hac kararı artık bir «oldubittidir.

Her tarafa ilan ediliyor:

— Padişah, Halep, Şam ve Mekke'ye gidecektir.

Gereken bütün hazırlıkların yerine getirilmesi emrediliyor ve Suriye, Mısır ve Hicaz'a ayrı ayrı memurlar gönderiliyor. Donanma da Akde-

87

8

oo

«3

— Ne olursa olsun, valide, ok bir kerre yayından çıktı artık geriye dönülemez!

Valide Sultan hafakanlar içinde kıvranırsa-sma cevap verdi:

— Üvey annen Mahpeyker yılanının, şehzadesi Mehmed, senin emrinde öldürülünce nasıl pusuya yattığını ve oğullarından birini taht'a geçirmek için ne türlü fırsat kolladığını görmüyor musun? Beni bu yılanın ağzına vermek mi istiyorsun?

Kapı vuruldu.

FETVA

Valide Sultan perde arkasına geçerken içeriye Padişahın nedimlerinden biri girerek yer öptü.

— Sultanım Et Meydanında yığmak halindeler... Her an biraz daha çoğalıyorlar... Ellerinde Şeyhülislâm Es'ad Efendi'den aldıkları bir fetva... Yüksek sesle okutup elden ele dolaşıyorlar...

— Neymiş o fetva?

— Padişahı kötü yollara düşürüp yok yere Beytülmalî harcayanların ve fesada sebep olanların...
— Evet?..

— Böylelerinin öldürülmesi caizmiş!. Padişah, nedimine çıkmasını işaret etti ve yalnız kalır kalmaz perde arkasındaki annesine döndü:

— Kaymbabam olacak adamın iki yüzlü oyununa dikkat ediyor musun? Hem benden yana görünüyor, hem de fesatçılara hak verir gibi tavırlar

90

takmıyor; böylelikle iki taraf arası makamını muhafaza edebilmek için ne lazımsa yapıyor.

Valide Sultan, eli perdede, sesini yükseltti:

— Sen, yaşın yirmiye yaklaştığı halde hala saffetli bir çocuksun! Şeyhülislâmın sana aykırı bir kafa taşıdığını, yenilik diye bir şeye akıl erdiremediğini, Yeniçeriden yana olduğunu görmüyor musun?

— Biliyorum! Eğer davası gerçekten şeriat olsaydı bendan yana olurdu.

ÜSTÜSTE

Olaylar buraya kadar bir roman tertip ve aksiyonu içinde üst üste akmaktadır.

Et Meydanındaki toplantıda Yeniçerilere öğüt vermeye kalkanlar bazı bölük başlılarıyla Yeniçeri Ağası'nı taşa tuttular.

* * *

Yedikule önlerine gelen donanmadaki Yeniçeriler de gemilerden fırlayıp isyancılara katıldı.

* * *

Güruh harekete geçti ve ilk iş olarak Hoca Ömer Efendi'nin sarayı önünde kümelenildi. Konağın kapısını kırıp içeriye yurya ettiler. Mal, eşya, kitap ne buldularsa yağmaladılar. Hoca Ömer Efendi, kılık değiştirerek kaçmıştı. Konağın hizmetçilerini harp esirleri gibi toplayıp kışlalarına gönderdiler.

A rfc A

Oradan Sadrâzam Sarayına... Bir de ne gör-

91

sünler?.. Sadrâzamın muhafızları silahlı ve sarayı müdafaaya azimli... Yeniçerilerdeyse bellerindeki yatağanlardan başka bir silah yok... Haydi Sipahi Çarşısına, silah yağmasına!..

Akşam... Padişah ulemayı huzuruna davet etmiştir:

— Efendiler; o kadar yakından alâkalandığınız yeniçeri toplantılarının gayesini izah eder misiniz?

Cevap:

— Asker Anadoluya geçtiğinizi istemiyor! Hoca Ömer Efendi'yle Darüssüade Ağası'mn da nef-yedilmelerini şart koşuyor.

Genç Osman öfkesinden kıpkırmızı:

— Öyle mi? Pekala, hacca gitmekten vaz geçerim, ama, sürülmelerini istedikleri adamları makamlarından oynatmam bile!..

Din gerçeklerinden ve Haktan başka bir şeye eğilmemesi gereken sarıklı kafalar, alet oldukları şerrin ağırlığı altında bulduklarından habersiz, yerlere kadar eğilip huzurdan çıktı.

* *

Gece... Yeniçeri odalarında bir mırıltı:

— Padişah bostancıları (saray muhafızları) silahlandırılmış!..

Bostancılar arasında da tersine bir fısıltı:

— Donanma, toplarını saraya çevirmiş.. Yeniçeri de sarayı basacakmış!..

— Ne diyorsun, öyle mi.? Başımızın çaresine bakalım!

Genç Osman sarayda ve tek başına.. Hocası

92

Ömer Efendi gaiblere karışmış, Kızlar Ağası da deliğine çekilmiş... Halbuki Padişah ne yapacaksa o gece yapacak değil mi? Sarayın 20 bine varan muhafızlarını toplayabilir, onlara gereken telkini verebilir, doğrudan doğruya halka el uzatabilir, lübür askeri sınıflardan yardım isteyebilir, hatta feniçerilere bir baskına kadar gidebilir. Ama nerede o hamle ruh ve şuuru?..

* * *

Güneş, vadesi gelmiş bir senet gibi doğuyor, Topkapı Sarayının camları sabahın ilk ışıklarıyla pırıldarken Yeniçeri ve sipahiler, tepeden tırnağa silahlı, Sultan Ahmet Camiini doldurmuş...

Ulema Efendilerin yüksek tabakasına bir işa-Iret;

— Camie buyursunlar!

Bu, zahirî alâmetlerdeki ince delaletlere göre, j arpalıkları kesilen ve Padişah'ta ümitleri kalma-jyan bazı hocaların rejisörlüğü eseridir. Hem toplantıyı tertip, hem de kendilerini davet ettirenler, liste bu kimseler... Nitekim bir gece evvel saray-Jdan çıkarken bostancıların içine korku düşürüp topunun birden saraydan kaçmasını sağlayanlar I da onlar...

Ulemanın kibar tabakası, başta Şeyhülislâm JEs'ad Efendi, arkasında Nakibüleşraf Gubâri Efendi, Zekeriya'zâde Yahya Efendi, Kafzade Ahmed Efendi, Bostanzade Mehmed Efendi, Kadızâ-I de Feyzi Efendi, Azmizâde Haleti Efendi, Meşihat Kâhyası Mustafa Efendi, Ayasofya vaizi Mehmed Efendi, Cerrahpaşa vaizi İbrahim Efendi, kocaman sarıklariyle camide...

93

Yeniçerilerin elebaşlarını çağırıp, hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi sordular:

— Toplantımızın sebebi nedir? Ve cevap aldılar:

— Sultan hocası Ömer Efendi'yle Kızlar Ağası Süleyman'ın katledilmelerini istiyoruz! Bunlardan başka Sadrazam Dilâver Paşa'nın, Defterdar Baki Paşa'nın, Kaymakam Ahmed Paşa'nın ve Nasuh Ağa'nın öldürülmeleri muradımızdır!

Usûl icabı soruluyor:

— Bunların suçları nedir? Yine cevap:

— Hoca Ömer Efendi'yle Kızlar Ağası Padişahı sefere tahrik ettiler ve Ocaklıdan soğuttular!

Dilâver Paşa, konağın basmağa gittiğimizde üzerimize ok attırdı ve birkaç arkadaşımızı öldürttü.

Defterdar züyuf (madeni karışık) akça verir; oteluler de maaşları çıkarmaz!

Sarık altındaki bir ağızdan bir ses işitildi:

— Yazın bunları bir arzihal halinde!.. Padişaha takdim edelim!

Ulema efendiler, başlarında, Padişah kaym-babası Şeyhülislâm, Sarayda ve huzurdalar... Sözcü

Şeyhülislâm Efendi:

— İşte yeniçeri kullarınızın kaleme aldığı arzihal!.. Orada yazılı şahısların öldürülmelerim istiyorlar!

Padişah arzihali nefretle çekip aldı ve hızla okuyup başını kaldırdı:

— Bunlar suçu, günahı olmayan insanlar!.. Göz göre göre masumların kanma girmem için benden ferman almaya mı geldiniz!

94

Şeyhülislâm yanağında bir şamar patlamış gibi sarsıldı:

— Yeniçeriler, yüksek cedlerinizden dilediklerini almışlardır. Şimdi de kendiliğinizden verirseniz iyi olur.

Padişah haykırdı:

— Vermezsem ne olur?

Şeyhülislâm başını eğerken Sultan devam etti:

— Zorla alırlar, öyle mi? Alsınlar bakalım! Gidin söyleyiniz; istedikleri başları vermiyorum!

Hoca efendiler ayet ve hadis okuyarak, Padişahı asilerin dileklerini kabul etmeye zorladılar:

«— İki şer bir araya gelince hafifi tercih olunur.»

Yani şu meşhur «ehven-i şer» tesellisi... Halbuki bu dini hüküm, başka çare kalmadığı ve üçüncü ihtimalin bulunmadığı yerlere mahsustur. İnsanı hamle ve çare arayıcılığmdan alıkoyucu bir nefis tesellisi haline getirilecek olursa, dine tam aykırı ve şeytani manada ele alınmış olur.

Genç Osman, din adamlarının bu kadar açık şekilde isyancıları tutmalarına akıl erdiremeyen bir hayret ve dehşetle bağırdı:

— Siz buraya askerini dileklerini bildirmek için mi geldiniz, kendi istekleriniz için mi? Bana öyle geliyor ki, onları kışkırtan sizsiniz! Evvela sizi kesirim, sonra da onların hakkından gelmeye bakarım! Zaten onların tedariki görülmüştür!.

Bütün sarıklı başlar eğik; cevap veren yok... Eski Sadrâzam Hüseyin Paşa atıldı:

— Şevketli Padişahım, tereddüt etme! Benim başımı da isteseler ver! Cümlemiz senin selâmetine fedayız!

I

95

— Hayır, dedi Genç Osman; kimsenin başı verilmeyecektir!

Ve ulemaya döndü:

— Son sözünüz nedir, ulema efendiler?

— Sözümüz, arzettiklerimizden ibarettir!

Dediler ve geri geri çıkıp avluya geçtiler, yeniçerilere red cevabını götürmek üzere kapıya doğru yürüdüler. Tam çıkacakları zaman arkalarından bir harem ağası koştu ve Padişah iradesini bildirdi:

— Dışarı çıkmasınlar, beklesinler. Oldukları yerde kalakaldılar.

HAREKET

Yeniçeri ulemadan haber bekleye bekleye usanmıştır. Ayasofya'nın Saray avlularını iyice gören minarelerinden birine bir adam çıkardılar:

— Bak, bostancılar kapıları tutmuş mu, sarayda bir hareket var mı; haber ver!

Gözcü her tarafı kolladıktan sonra minareden inip haber verdi:

— Sarayda kimsecikler yok... Ne bostancı, ne iç oğlanı, ne hademe, ne bir şey!

İnanamadılar. Birkaç kişiyi daha minareye çıkardılar. Aynı haber:

— Sarayda in-cin kalmamış!

Heyhat ki, haber doğru... Bir akşam evvelki ulema telkini, saray muhafızlarının yüreğine indirmiş ve saray karaya vurmuş bir tekne gibi bomboş bırakılmıştır. Bu da Genç Osman'ın tec-

96

rübeli bir aksiyoncu ve tedbirli bir müşahedeci olmayışına misâl... O, yalnız kendi iç dünyasında yaşayan ve ancak şahsiyle kahraman kalabilen bir kurban...

Yuryâ başladı. Hep birden saray kapışma yüklendiler. Kolayca içeriye girdiler.

Bağırıyorlar:

— Hocayla Kızlar Ağasını ve Sadrazamı iste-rük!

İkinci kapıdan da geçip Divan dairesine girdiler. Karşılarında hiçbir mukavemet yok... oradan da geçip Darüssüade kapısına gelince, toplu halde ulemayı buldular.

Nakibüleşraf Gubâri Efendi haykırdı:

—Biz söz dinletemedik, gidin siz, derdinizi anlatın!

İşte en nazik nokta! Sardaym bundan ötesi Padişahın mahremiyet mıntıkası... Bu noktada bile Genç Osman tek başına hücum selinin üzerine atılsaydı belki onu durdurabilirdi. Fakat mahrem nokta aşıldıktan ve bütün saygı müeyyideleri çiğnendikten sonra yapılacak şey kalmıya-caktır.

O anda Genç Osman'ın idamını imzalayan bir ses duyuldu:

— Bize sultan Mustafa gerek!

Umumiyetle hedefini birden bulamayan ayaklanmalar, hızlı bir trenin, yolundaki küçük bir taş yüzünden rayından çıkması gibi, en hafif bir dürtüş altında istikâmet değiştirirler. İhtilâl ve aksiyon kültüründe bu nokta en ince ölçülerden biridir. İşte böyle oldu ve o âna kadar kendisinden birtakım kellelerden başka bir şey istenmi-

97

yen Genç Osman, şahsiyle de tehlikeye girdi. Peşinden canını isteyecek olanlar, önce tahtını istemekle işe başladılar:

— Bize Sultan Mustafa gerek! Bu çığlık sarayı inletti.

Genç osman hala hareketsiz... Zaten nazik dönemeç dönülmüş ve artık harekete de imkan kalmamıştır. Olsa olsa, birkaç yakmiyle kaçması düşünülebilir. O da imkansız... Zira fesatçılar veya fesadın rejisörleri her şeyi düşünmüş ve sarayın kıyısında kayık ve sandal cinsinden ne varsa alıp götürmüşlerdir. Nitekim Padişah biraralık Saray burnuna inmiş ve ne arkasında sadık bir nedim, ne de kıyıda bir tahta parçası bulabilmiştir.

Padişahın şahsiyetini sınırlayıcı mahremiyet dairesinin geçit noktası Darüssuade kapısına yüklendiler. Kapı içeriden sımsıkı kilitli... Kalaslar, balyozlar, baltalarla hücum... Kapıları devirdiler...

Çığlık gökleri tutuyor:

— Şeriatla Sultan Mustafa'yı istiyoruz! Titrek bir kadın sesi duyuldu:

— Sultan Mustafa buradadır!

Pencereleri iç avluya bakan daireden geliyordu bu ses... Dairenin iç avlusundan kapısı olmadığı için tepesine tırmanıp kubbeyi delmekten başka çare yoktu. Çabucak sıyrılar ve kalaslarla bir merdiven kurup kubbeye çıktılar. Etrafta buldukları kazmalar ve baltalarla kubbeyi deldiler ve ip yerine Divan salonunun ipek perde kaytanlarını kullanarak aşağıya adam indirdiler.

Deli Mustafa, bir minder üzerine oturmuş bütün bu olanlara düşük çenesi ve bomboş gözleriyle-

98

bakıyor. Karşısında iki cariye, ayakta ve divan fcunna vaziyetinde...

Aşağıya inenler hemen yer öpüp arzettiler:

— Sultanımız; dışarıda asker sizi bekliyor! Sultan Mustafa'nın cevabı şu oldu:

— Su!... Su istiyorum!

Meğer karışıklık sırasında üç gündür kendisine su ve yemek veren olmamış...

En büyük hadise karşısında nebati hayat ihtiyacından başka söz söylemeyen deli Sultanın çizdiği bu cinnet tablosu, devletin de ruhî halini ifadelendirmek ve deliye ümit bağlayanları göstermek bakımından tüyler ürpertici...

Aşağıya inenler Sultan Mustafa'nın kollarına girip onu ayağa kaldırdılar ve koltuk altlarından kaytanlar geçirmek istediler. Maksatları onu yukarıya aldirmek... Fakat hiçbir şeyden anlamayan deli, çırpınmaya, tepinmeye başladı:

— Bırakın beni, istemiyorum!

— Padişahımız oldunuz! Sizi yukarıya çeksinler de bu zindandan çıkarsınlar, tahtınıza oturtsunlar!..

Deli Mustafa razı oldu. Onu sımsıkı bağladılar. Tam çekecekeri zaman, cariyeleri göstererek ciyak ciyat feryadı bastı:

— Onları da yukarı çeksinler! Ayrılamam onlardan!

Zorbalar, edepsiz hareketlerle cariyelerin vücutlarını mmcıklyarak onları da bağladılar ve yukarıya aldirdilar.

Valide Sultana, bu tepeden inme devletin müjdesi gitti. Deli Padişahın annesi, oğlunun, bu hiç beklenmedik anda ikinci defa taht'a çıkışını

çılgın bir saadette karşıladı ve arkasında halayıkları, taht odasına doğru koşar adım seğirtti. Sultan Mustafa'yı cariyeleriyle birlikte avluya indirince Şeylühislâm orada duran atma bindirmek istediler. Sultan Mustafa, her halde zaif düşmüş olmasından, atta duramadı, yıkıldı.

Kucakladılar deli Sultanı ve taht odasına götürdüler.

Boyuna bağıyordu:

- Cariyelerim! Cariyelerim nerede?
- Burada efendimiz, beraber geliyorlar...
- Yanımdan ayrılmasınlar!..
- Ferman efendimizindir!

Deli Mustafa'yı, Fatihlerin, Yavuzların tahtına oturtular. Osmanlı tarihinde ilk defa görülmüş bir sahne olarak iki cariyesi, iki yanında... Sanki o, emzikli bir çocuk, onlar da sütnineleri... Sağ ve sol iki eliyle cariyelerin ellerine yapışmış, görünmez bir düşmana karşı kendisini onların muhafazasına bırakmış...

— Padişahım çok yaşa!

Sesleri yükseldikçe ürküyor, kapıdan padişah çıkıp gelecekmış gibi korku sıçrayışları gösteriyor, silahlı askerler yaklaştıkça da dehşetinden geriye abanıyor.

— Korkmayın Sultanım, bütün bunlar tebaa-nızdır!

Valide Sultanın bir nedime söylediği söz hiçbir tesir etmiyor ve Sultan Mustafa bir türlü sükunet bulamıyor...

Nihayet yeniçeriler safından bir ses:

— Ulema efendiler; biy'at merasimine başlayınız!

100

Bütün sarıklı başlarda sessiz bir istifham:

— Bu cinneti apaçık insana halife ve padişah sıfatıyla biy'at nasıl olur?

Tereddütlerini karanlık bir ifadeyle anlattılar.

Yeniçeri kudurdu:

— Bunu önceden söylemek gerekti!..

O zaman Şeyhülislâm Es'ad Efendi, kızının kocası hakkında, iki yüzü birden kesici müthiş bir kılıca benzer bir laf attı ortaya:

«— Sultan Osman henüz sağ ve tahtında otururken başkasına biy'at etmek şeriat hükmünce caiz olamaz,»

Bu sözün iki manası vardı.

Birincisi:

— Sultan Osman sağ ve resmen tahtına sahiptir. Başkasına biy'at edilemez!

İkincisi:

— Onu öldürün ki, başkasına biy'at doğru olsun!..

Yeniçeriler bu sözü evvela birinci manaya, Genç Osmanın korunması anlamına aldılar ve hemen kılıca davrandılar:

— Ya biy'at edersiniz, yahut...

Yine «ehven-i şer» tesellisiyle biy'at başladı. Kafzâde Ahmet Efendi biy'at edemedi, tam o anda kalb sektesinden gitti. Korkusundan mı, ani vicdan fışkırışından mı, Allah bilir.

Şeyhülislâm Efendi, dudaklarında, deminki sözünün idrakini bekleyen sinsî bir tebessüm, pişkin bir vekar ve ciddiyet içinde...

Bütün bunlar olurken, felaket arkadaşı birkaç yakın ve güya sadık adamiyle öz dairesine ka-

101

panmış bulunan Genç Osman'ı düşünen her şeyden önce onun vücudunu tasfiye etmek gerektiğini hesap eden yok... Belki o ana kadar hesapta Sultan Osman'ın vücudunu tasfiye etmek diye de bir şey yok; veya, içerisi bostancılarla dolu veh-miyle Padişah dairesine saldırmak için yeniçerilerde cesaret mevcut değil...

Genç Osman vaziyetin sarpa sardığını görünce, isyancıların ilk dairesine en olmayacak zamanda baş eğdi ve Sadrâzam Dilâver Paşayla Da-rüssüade Ağası Süleymanı isyancılara gönderdi. Biy'at patirtısı içinde kaynaşan yeniçeriler bu iki bedbahtı görür görmez, avını enselemiş bir kaplan edasiyle üzerlerine hücum ve onları paramparça ettiler.

Biy'at merasimi bittikten sonra Sultan Mustafa'yı Eski Saraya götürmek kararını verdiler. Yeni Padişahı tekrar ata bindirmeye savaştılar. Ne mümkün!.. Ruh hastası Padişah, mahut iki cariyenin ellerine yapışmış, onlardan ayrılmıyor ve avaz avaz çağlık koparıyor.

— İstemem istemem!

Bir hasta arabası buldular. İçine, Sultan Mustafa'yı iki cariyeyi ve muhafız olarak hademedden Derviş Ağayı attılar; ve önden çekip arkadan iterek arabayı İstanbul sokaklarına çıkardılar. Ve... Valide Sultan'ın oğlunu beklediği eski saraya götürdüler... Yolda giderken, güldürücü olduğu kadar ağlatıcı bir tezahür; Yeniçeri naraları arasında ilerleyen arabanın iki yanında halktan bir küme... Kimi gömleğinden, kimi kolunun yeninden, yakasından, şalvarından parçalar kesip yeni Sultanın arabasına atıyor. Bunlar, bekledikleri

102

ihsanların hüviyet varakaları... Güya Sultan bunları ortaya koyarak sahiplerini arayacak ve onları ihsana boğacak...

Eski Sarayda ani bir rivayet:

— Sultan Osman, bostancıları topluyormuş!... Eski Sarayı basacaktı!

Ulema dağılmış ve isyancılar yalnız kalmıştır. Korkuyorlar. Sultan Mustafa'yı alıp iki cariyeye-siyle beraber aynı arabaya atıyorlar ve Et Meydanı tarafındaki Yeniçeri odalarına yakın Orta Camie götürüyorlar.

Yeniçerilerden bir topluluğu da Eski Saraya gönderiyorlar ve Valide Sultanın huzuruna çıkartıyorlar:

— Sadrâzam kim olacak? İradesini almaya geldik.

Valide Sultan bu nazik suale ani cevap bulamıyor. Birden, hatırına kızını verdiği paşa geliyor:

— Davut Paşa olsun! Ne dersiniz?

— Uygun olur?

Valide Sultan bu muvafakat cevabını alınca rahatlıyor, nefsine güvenir bir tavır alıyor ve soruyor:

— İcinizde okur-yazar kimse var mı?

— Var, diyorlar; Kara Mezak Ağa bu işten anlar.

Ve tarihin âbide çapında alçaklarından Davut Paşanın sadaret hattı oracıkta kaleme almıyor. Kara Mezak Ağa bir de kendisine bir çavuşbaşılık hattı yazmayı ihmal etmiyor.

Artık zorbaların başına bir de sadrâzam getirilmiştir. İsyân ve ihtilâlin kurmay heyeti, Valide

103

]??<<

Sultan, Davut Paşa, Ocak ağalarından Kethüda Bey, Zağrecibaşı, Yeniçeri Ağası Derviş (arabada Sultan Mustafa ile gelen silahtar) ve ayrıca 7-8 ağadan ibaret olarak tamamlanmıştır.

Sultan Mustafa Orta Camide muhafaza altına alınır alınmaz, isyancılar zindanlara hücum edip kapılarını kırıyorlar ve kaatil, hırsız, ırz düşmanı, serseri ne varsa çıkartıp yanlarına alıyorlar. Ve hünüz Genç Osman sarayında bulunurken, hareketin başladığı günün akşamı ve gecesi İstanbul içinde bir yağma, bir soygundur gidiyor.

İlk basılan, Kapucubaşı Kara Ali'nin konağı ve peşinden saray tarafından lûtuflandırılmış kibar aile evleri.

KOKUNÇ GECE

Gece Genç Osman annesi Mahfirûz Sultan, harem halkından üç beş kişi birkaç hizmetçi ve ağa, bir de eski Sadrâzam Hüseyin Paşa ile Harem Dairesine kapanmış, ne yapacağını bilmez halde...

Herhangi bir davranış göstermeye kalktı mı, hemen annesinin elleri eteğine yapışıyor ve onu yolundan alıkoyuyor:

— Aman etme, aman etme eyleme, şuradan şuraya tek adım atma, saraydan çıkma!

İstanbul, üstünde zifiri karanlığın kanadı gerilmiş, tek tük ışık sızıntıları içinde uzakta ağlıyor, zorbalar sokaklarda ve meyhanelerde nara atıyor, fakat saraydan hiçbir şey duyulmuyor. Genç Osman, sınır törpülemekten başka rolleri olmayan kadınları yanından defetti ve Hüseyin Paşaya döndü:

104

— Paşa, başbaşa kalalım ve alınabilecek son adbir neyse onu görüşelim!

— Ferman Padişahımızdır!

Dilâver Paşayla kızlar Ağasının akıbetini gör-iünüz! Halbuki Paşa Üsküdarlı Şeyh Mahmud sfendi, dergahına sığınmıştı. Onu ben getirttim ve beklemediğim bir baskın karşısında zavallının kanma girmiş oldum.

— Suç sizin değildir, Padişahım! Dilâver Paşa kulunuz Padişahının selameti uğruna başını vermeye mecburdu.

— Şuuru bozuk diye attan indirdikleri amcamı akıllarınca yine taht'a çıkardılar. Padişah mührünü lafla Davut Paşaya verdiler. Halbuki hakiki mühür, hakiki padişah eliyle sana veriliyor. Vezirim sensin!

— Hepsi güzel, Sultanım, vaziyete bir kere hakim olalım da hepsi güzel!..

Genç Osman, her şeyi içinde toplayan bu ana mesele karşısında irkildi.

— Ne yapalım, ne yapabiliriz?

— Benim kafamda bir tedbir şekli var ama arza cesaret edemiyorum!

— Neymiş o?

— Evvela şahane mütalâanızı öğreneyim de sonra arzedeyim?

— Yapılacak tek şey buradan Üsküdarla geçmek ve oradan Bursa'ya yollanmak... Etraftan sancak askerini ve gönüllüleri toplamak, İstanbul-la dönmek ve onlarla yeniçerileri tepelemek... Başka tek yol mevcut değil!..

— Fevkalâde fikir ama Üsküdarla geçebilmek imkanına bile malik değiliz!

105

— Doğru hainler bütün saray bağlılarını kaçırttıkları gibi saray kıyısında tek bir tekne bırakmadılar. Acaba sen, kılık değiştirerek dışarıya çıksan minicik bir kayık olsun bulabilir misin, bulamaz mısın?

— İmkansız, Padişahım! Beni görürler, tanırılar ve öldürürler. Öldüğüm bir şey değil, padişahımı kurtarmama engel olurlar.

Genç Osman doğruldu:

— Öyleyse beni kurtarmak için ne düşünüyorsun?

Hüseyin Paşa doğruldu:

— Yeniçerilerin gönlünü yapmak, onları kazanmak... Din âlimi geçinenleri değil de, onların alet diye kullandıkları yeniçerileri kazanmak ve sonra hepsinin birden süngüsünü düşürüvermek...

— Bu nasıl olur, Paşa, iş bu hale geldikten kelli, nasıl olabilir?

— Çok basit Şevketlim, şimdi saraydan çıkıp Ağakapıma gitmek, Yeniçeri Ağasıyla görüşmek ve Ocağa sığınmakla olur!

Genç Osman bu teklifi, evvela nefesine müthiş bir hareket telâkki etti:

— Asla! Yeniçeri, kendisinden ne kadar nefret ettiğimi bilir. O da benden, benim ondan öğrendiğim derecede tiksindir. Bana böyle bir zillet teklifini nasıl edebiliyorsun?

«— Harp, hud'adır!» Padişahım; evvela onları ele geçirmeniz ve sonra hakkından gelmeniz için ediyorum! Yeniçeri Ağası Ali Ağa da (Derviş Ağanın tayini bir gün sonra) vaziyetten haberli...

Bos-tancıbaşı Mahmut Ağa kulunuz da benim gibi düşünüyor!

106

— Çağırın Mahmud Ağayı!

Zaten dışarıda emir bekleyen Mahmud Ağa, dakika geçmeden huzurda...

— Ağa, bak Paşa ne diyor? Bu işi halledebilmek için Yeniçeri Ocağına sığınmalıymışım! Gece, gizlice Ağa Kapısına sığınacak ve «ben ettim, siz etmeyin» demek isteyecek bir padişah... Sen de bu fikirdeymişsin öyle mi?

Mahmud Ağa, iki büklüm, mırıldandı:

— Ben, Efendimizin kurtarılması için ne lazımsa yapılması fikrindeyim. Efendimizi değil, tahtı kurtaracağız! Taht'a bir şuuruzu oturtular. Ulema da buna fetva verdi. Din ve devlet tehlikeye girdi. O fâsikler, bostancılar ve saray hademelerini de kaçırttılar. Elimizde karşı duracak kuvvet de kalmadı. Tek yol, din ve devletin korunması aşkına Yeniçeri Ocağına sığınmak, onlarla anlaşmaya bakmak ve sonra, kuvvet bize geçince gereğini yapmaktır!

Ağanın dik ve azimli bir tonla söylediği bu sözler hemen tesirini gösterdi. Genç Osman'ın boynu hafifçe büküldü ve başı eğildi. Böylece uzunca bir an geçti. Padişahın artık eski Sadrâza-mıyla Bostancıbaşımın iradelerine teslim olduğu meydandı. Genç Osman'ın dudakları kıpırdadı:

— Demek başka yol yok! Eski Sadrâzamları Bostancıbaşı aynı zamanda cevap verdiler:

— Yok efendimiz!

— Buyurun, gidiyoruz!

Hüseyin Paşa ve Genç Osman, sarayın gizli bir kapısından, tanınmayacak bir kıyafette çıktılar ve doğru Ağa Kapısına gittiler. Orada da gizli

107

kapılar ve geçitlerden süzülerek Yeniçeri Ağasının hazırlattığı odaya girdiler.

Geç vakte kadar konuşuldu. Karara varıldı: Yeniçeri başına şu kadar altın, çuha ve «terakki» verilmek, ayrıca kodamanları altına boğulmak şartıyla anlaşma...

Ve sabahın şafağında her şeyi tesviye etmek vaadiyle Genç Osman'ı basit bir şilte üzerinde istirahat terkettiler.

Sabaha karşı yeniçeri ortalarının elebaşlarına yataklık eden bir kışlada bomba gibi bir nara:

— Heyy; yoldaşlar; uyanın hesap günü geldi!!! Zaten giyimli olarak uyku kestiren zorbalardan bir anda yerlerinden fırladılar:

— Ne var, ne oldu, hesap günü ne demek? Narayı atan yoldaş nefes nefese cevap verdi:

— Padişah, Ağa kapısında!.. Ağanın kanatları altında, uyku çekiyor!

— Nasıl olur bu iş... Ağa onu nasıl okur?

— Sabahleyin Ocaklıyı toplayacak... Şunu bunu söyleyip yeniçeriye avutmaya, ona tekrar tahtını bağışlatmaya bakacak!

Bil gulgüle koptu:

— Öyleyse biz gidelim Ağa kapısına!.. Hadlerini gösterelim!

Her tarafa haber saldılar... Ağa kapısına doğ•ru kol kol ve dalga dalga yeniçeri akını...

Kapıya dayandılar, avluya girdiler.

Merdivenden Yeniçeri Ağası iniyor. Bir iki basamak inip durdu:

— Yiğitlerim, şahbazlarım, dedr, ben size en hayırlı yolun ne olduğunu göstereyim mi?

108

Bir haykırmadır koptu:

— Susturun!

— Alın aşağı!

— Haddini bildirin!

— Yuf olsun!

Hakim bir ses avluyu titretti;

— Osman için konuşacak; söyletmen, vurun!

Bir anda merdivenden çıktılar, yeniçeri Ağasının önünden ve arkasından bir anda sekiz on hançer işledi. Adamı basamaklardan yuvarladılar ve aşağıda paramparça ettiler.

Ve avaz avaz haykırdılar:

— Yaşasın padişahımız, Sultan Mustafa efendimiz!

Böylece, her mel'aneti yapmakta serbest kalmak için koca Osmanlı İmparatorluğunun başında bir deliden başkasını görmek istemediklerini ilan ediyorlardı. Hele Yeniçeri Ağasının bu şekilde parçalanışından sonra artık iş işten geçmiş, Genç Osman'ın hiçbir tarihte mevcut olmayan şekilde alçakça öldürülmesine yol açılmıştı.

FACİALAR FACİASI

Yeniçeri Ağasının parçaları üzerinden atlayarak, bazıları da bu kanlı insan eti parçalarını çiğneyerek yukarı kata çıktılar, Genç Osman'ın yatmakta olduğu odaya daldılar. Padişah, üstünde beyaz bir gecelik başı açık, yatağına oturmuş, hareketsiz beklemekte... En küçük bir saygı tavrı göstermeden üzerine çullandılar, kollarına yapıştılar ve Padişahı o vaziyette sürüklemeye başla-

109 dılar. Bütün bu hallerden şaşkına dönen Genç Osman, ne söz, ne hareket, hiçbir mukavemet göstermiyor. Padişahı, gecelik entarisi ve açık başiy-le, en katı bir yüreğe bile rikkat verecek bir sefalet ifadesi içinde sokağa çıkardılar. Etraftan homurtular:

— Hey gidi Genç Osman gördün mü akıbetini? Oralarda, derisi kemiğine yapışmış ve tüyleri dökülmüş, uyuz bir beygir bulup, entarili ve başı kabak Padişahı bindirdiler ve beygiri Orta Camie doğru çekmeye başladılar. O sırada:

— Koşun, yetişin, vurun! Diye bir bağırışma oldu. Genç Osman yakalanınca kalabalığa karışıp dışarıya çıkan ve kaçmak isteyen eski Sadrâzam Hüseyin Paşayı tanımışlardı. Arkasından koşular ve kılıç üşürdüler. Fakat Hüseyin Paşa üstüste iki zırhı giymiş olduğu için kılıçlar işlemedi. Zavallı Paşayı yere yıktılar ve başını kestiler. Genç Osman manzarayı görünce ağladı ve ilk defa olarak konuştu:

— Bu adam günahsız bir mazlum... Her zaman bana yeniçeri hakkında iyilik söylerdi. Keşke dediklerini yapsaydım!

Bir takım yeniçeriler, Ağalarının parça parça cesedini Aksaraya doğru sürüklerken, bir takımları da, Hüseyin Paşanın konağını yağma etmeye gitti.

Genç Osman, " uyuz atın üzerinde orta Camie doğru yedekte götürülürken, etrafında ve yeniçeri kılığında bir sürü rezil ve sefil, insanoğlunun düşebilmesi muhal olan bir derekede namussuzluğun sonsuzluk derecesini göstermektedir. 110

Bir sipahi padişaha acıyıp başındaki kirli tülbendi Genç Osman'ın başına geçirdi. Bir yeniçeri ona şöyle hitap ediyor:

— Canım Osman, Çelebi Osman; meyhaneleri basıp yeniçerileri, sipahileri öldürür, taş gemisine atar mısın? İşte gör başına gelenleri!..

Bir başkası da diyor ki:

— Osman, Osman; cedleriniz bu kârhaneyi (tabire dikkat; vatan değil de kâr evi) sekbanlarla mı, bostancılarla mı aldılar?..

Buraya kadarı hiçbir şey değil... Bu türlü rezilce lisan tecavüzlerinden sonra, «Altuncuoğlu» isimli, yeniçerilik tereddidinin abide çapında sembolü bir alçak Halife ve Padişahının kaba etini çimdikliyor ve şöyle diyor:

— Osman; ne de güzel (...) ün var!

Ve o anda başına incek namuslu kılıçlar altında gebertileceğine, kahkahalarla karşılık görüyor.

Genç Osman, uyuz atın sırtında, gözleri kan çanağına dönmüş birden doğruldu:

— Mel'un benim kim olduğumu bilmiyor musun?

Ve kendisini attan atarak, tarihin bu en sefil adamı üzerine hücum etti. Atıldılar, Genç Osmanı kucaklayıp yine uyuz atın sırtına oturtular.

İslamların halifesi ve Türklerin Padişahı Genç Osman, uyuz atın sırtında hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Orta Camie vardılar.

Cami taklım tıklım asker dolu... Mihrap tarafında Sultan Mustafa, mahut iki cariyesi, Valide Sultan ve yeni Çavuşbaşı Mezak Ağa...

Sultan Mustafa'nın cinnet tablosu büsbütün azgın... Elleri cariyelerde, dışarıdan naralar geldikçe, yerinden zıplıyor; bazen yerinden fırlayıp yanındaki penceresinin parmaklığına yapışıyor ve dışarıya kaçmak ister gibi hareketler yapıyor. O zaman Valide Sultan ve cariyeler onu kucaklayıp tekrar yerine oturtuyorlar.

— Etme Sultanım; yerli yerinde rahat otur! Asker seni padişah ilan etti. Korkacak bir şey yok! Valide Sultanın bu sözleri deli Padişahın kulağına girmiyor. O, faltaşı gibi açılmış gözleriyle her an dehşet içinde, kıskıvrak yakalanmış vahşi bir av hayvanı...

Genç Osman bu manzaraya acı gözlerle baktı ve zehirli bir tebessümle gülümsedi. Yanındaki zorbalara işaret etti ve bir eda halinde:

— Görüyor musunuz, demek istedi; başa geçirdiğiniz mecnunun halini görüyor musunuz?

Aldıran olmadı. Genç Osman, kapı tarafındaki yakın pencereyi göstererek yanmdakilerden izin istedi:

— Şu pencereyi açar mısınız; askere hitap edeceğim! Allah rızası için müsaade ediniz!

Pencereyi açtılar.

Genç Osman pencereye geçti ve avluyu dolduran binlerce askere yüksek sesle hitap etti:

— Ağalar! Padişah etmek istediğiniz adamın halini görün! Bu devleti yıkmak ve ocağımızı söndürmek istemiyorsanız gereğini düşünün! Yoksa tez vakitte pişman olursunuz, ama iş işten geçmiş olur!

Artık, başına gelen felâketi tam anlayan ve

112

kendini bulmaya başlayan bir hamle edasiyle Genç Osman başındaki kirli tülbenti fırlatıp dışarıya attı ve ağlamaklı bir sesle devam etti:

— Gençlik sebebiyle bazı hatalar işlemiş olabilirim! Fakat hiçbir vakit devletin saadet ve selametinden başka bir şey düşünmedim! Ben ettimse siz etmeyin! Halime bakıp ibret alın! Dün kudretli bir padişahım; bugün çıplağım! Bu dünya size de kalmaz! Elbet bir soran olur! Hangi padişahın kulları sultanlarına bu ihaneti ettiler?

Genç Osman'ın hem merhamet ve rikkat çekici, hem de korkutucu ve düşündürücü sözleri karşısında, asker, açık bir teessür alâmeti gösterdi. Birçoğu ağlıyor ve elinin tersiyle gözlerini siliyor. İşte bir hamle adamı için en nazik nokta; yolun, ölüm ve dirim, ikiye ayrıldığı ve hayatı ancak gözü kara bir atılğanlığa bağladığı geçit!..

Fakat Genç Osman daha ileriye gidemedi ve ölüm selini tersine döndürücü büyük çıkışı yapamadı. Bunda da, yaşı, tecrübesi ve içinde bulunduğu şartlar bakımından mazurdu. Tarihte birçok üstün aksiyon adamının mazhar olduğu, nehirleri tersine çevirme başarısı, hem o çapta olmadığı, hem de ulvilikleri anlayabilecek bir ze-; mine salıp bulunmadığı için Genç Osman'dan beklenemezdi.

Yoksa o taş yürekli cellâtlar ve çapulcular sürüsünü bir an için ağlatabilmiş olmakla, Genç Osman, büyük başarının sınır çizgisine kadar gelmiş, fakat son adımını atamamıştır.

Asker, gözyaşlarını silerken Turnacıbaşı, külâhmdaki temiz tülbendi çıkarıp Genç Osman'a uzattı:

113

— Padişahım! Bu tülbend temizdir. Alın sarının!

Genç Osman evvela almak istemedi; ısrar üzerine alıp sarındı.

O sırada işin fenaya sardığını gören Valide Sultan bulunduğu yerde adeta tepiniyor; gözü kapıda, sadrazamlığa getirdiği Davut paşayı bekliyor.

Davut Paşa, arkasında Cebecibaşı ve Cebeci-başmın elinde bir kement, içeriye girdi. Davut Paşanın işaretiyle Cebecibaşı Genç Osman'a sokularak kemendi başından geçirdi. Genç Osman, silkinip kemendi tuttu, sıkılmasını önledi ve boynundan çıkartıp Davut Paşanın suratına doğru attı ve kükredi:

— Behey zalim; Allaktan korkmaz mısın? Ben sana ne yaptım ki, bu ihaneti ediyorsun?.. İki defa idamını gerektiren suçunu bağışlamadım mı, sana mansıp, makam vermedim mi?

Davut Paşa davranacak oldu, zorbalılar önlediler:

— Ne yapıyorsunuz, dediler; dışarıdakiler haber alacak olursa hepimizi keserler! Sultan Osman'ın öldüğünü istemiyorlar!

Sultan Osman, Davut Paşayı gösterdi:

— Bu zâlim, beni komaz, öldürür!

Davut Paşayı önleyen zorbalar Genç Osman'a döndüler:

— Yok Padişahım, hatırınızı hoş tutun! Hele ortalık biraz yatışsın! Padişahımız yine sizsiniz.

Valide Sultan dişi kaplan gözleriyle manzaraya bakıyor. Hadiseler yine nazik noktaya gelmiş, vaziyet yine Genç Osman'ın hakimiyetine doğru, yön değiştirme istidadını göstermiştir.

114

Genç Osman'ın başaramadığı hamleyi bu defa Valide Sultan gösterdi ve çürümüş yeniçeri madenini bir anda kendi kafesine atan öyle bir söz söyledi ki, yüreklerdeki rikkat kalmadı. Valide Sultan mihrabın yanından avaz avaz haykırdı:

—Siz bu ne yilandır, bilmez misiniz? Şimdi elinizden sağ kurtulursa bizden ve sizden tek kişiyi sağ bırakmaz!

Valide Sultanın bu çıkışı müthişti. Yeniçeriyi, Genç Osman'a tekrar padişahlık verecek olursa ocağının kökünden kazınmasıyla korkutuyor ve onu, bir an için gözden silinir gibi olan hırs ve nefsanîyetinin arkasına takıyordu.

Herkes apıştı.

Valide sultan Davut Paşaya bir işaret çaktı. Sultan Osman'a ikinci kemendi attılar. Genç ve kuvvetli padişah Osman, geriye zıplayıp kemendi çelebildi. Ağalar yine işe karıştı.

— Bu iş burada, halkın ve askerın gözü önünde olmaz! Çaresine bakın!

— Asker onun padişahlığını istemiyor ama canına dokunulmasını da istemiyor!

Genç Osman konuştu:

— Beni, kardeşimin mahpus olduğu odaya hapsediniz. Razıyım!

Bu söze kulak asan olmadı: Davut Paşa:

— Yedikule'ye, diye bağırdı. Askere duyurdular.

Camiin kapısına bir pazar arabası getirdiler. Sadrâzam Davut Paşa, Yeniçeri Ağası Derviş ve Subaşı Kethüdası Kelender isimli biri, Genç Osman'ı halkalayıp arabaya bindirdiler. Tarihte

115

benzeri az görülen Kelender, arabaya Padişahla beraber bindi. Öbürleri de arabayı atla takibe başladılar.

O güne kadar Yedikuleye sefirlerden, vezirlerden, Kırım hanlarından birçok kişinin hapsedildiği görülmüşse de bir padişahın hapsi ilk defa vâki oluyordu.

Genç Osman'ı muazzam bir alayla yedikuleye götürdüler. Genç Osman içeriye alındı ve askere dağılmaları ihtar edildi. Yeniçeriler bir müddet homurdandıktan sonra, tadına doyamadıkları bu manzarayı, avları demir kapılar arkasına kapatıldığı için bırakmak zorunda kaldılar ve yeni rezaletler peşinde istanbul sokaklarına daldılar.

Davut Paşa ile Kethüdası Ömer Ağa, Cebeci-başı, mahut Kelender ve dört cellât, hepsi sekiz kişi, içeride, askerın dağılmasını bekliyor.

İşaret verildi:

— Yeniçeri dağıldı! Kimsecikler kalmadı! Hep birden Genç Osmanın üstüne çullandılar. 20 yaşındaki genç ve dinç Padişahla 8 kaatil

arasında müthiş bir boğuşma başladı. Genç Osman, sırtını duvara vermiş, üzerine gelenleri, tekmeyle, yumrukla devirip kemendi boynuna geçirmelerine imkan vermiyor. Yere düşen tekrar kalkıyor, gözü patlayan geri gidip yeniden saldırıyor ve karanlık deposu tarihi surlarda bu destanlı boğuşma sürüp gidiyor.

Belki 5, 10 dakika hep böyle devam etti. Nihayet kelender yerden bir hamle edip Genç Osman'ın husyelerine yapıştı ve onun erkeklik torbasını var kuvvetiyle sıktı.

— Ah!.."

Bu çığlık Genç Osman'ın boynunu uzatmış, sıkılan husyelerinin bayıltıcı acısıyla kıvranıyordu.

Cebecibaşı bu vaziyetten hemen faydalandı ve kemendi Genç Osman'ın boynuna geçirdi.

Genç Osman bayılmıştır.

Baygın delikanlının boynundaki kemendi sıktılar ve sekiz kaatil, bu şekilde Genç Osman'ı öldürebilmek kahramanlığına erdiler.

Sadrâzam Davut Paşa, Genç Osman'ın kulağım kestirdi ve Valide Sultan'a tahtın emniyet mührü halinde takdim etti:

— Artık makamınızdan emin olabilirsiniz!

Devletin kuruluşundan üç buçuk asra yakın bir zaman geçmiş, Yeniçeri kendi öz vatanını düşmandan beter işgalcisi olarak türlü şenaatler göstermiş, fakat bunlardan hiçbiri Genç Osman faciası önünde, sineğin devekuşuna nispeti kadar bile olamamıştır. Genç Osman faciası, zehirli ve irinli ecnebi kaniyle beslenmiş bir ordunun Türk namusuna sürdüğü ebedi lekedir.

116

117

İKİNCİ FASIL

BAŞI EZEN YUMRUK

GENÇ OSMAN

Genç Osman'ın misilsiz bir şenaat uslûbiyle öldürülüşünden sonra, manzara, koca Türk devlet ve cemiyetinin, madde bakımından temelini, ruh bakımından da köküne kadar inen bir hastalık tablosu arzeder. Artık her şey açığa vurulmuştur. İslâm vecd ve aşkı, kaba softa ve ham yobaz elinde bir nefsanîyet oyunu, «Allah adını yüceltmek» gayesindeki Türk ordusu, sadece Türk'ü ruhta ve maddede harap etmeye memur eşkiya sürüsü, devlet büyükleri millet kanını eme eme şişen keneler grubu, bütün bunlar arasında en masumu Padişah da bir delidir. Deli Padişah, melankolik Prens Hamletin hayal edicisi (Şekspir)i çıldırtacak kadar korkunç bir ruh burkuntusu içinde, Topkapı sarayının loş koridorlarını koşa koşa dolaşmakta, rastladığı her kapıyı yumruklamakta ve acı acı bağırmaktadır:

— Osman, Osman neredesin? Gel, beni bu saltanat yükünden kurtar!

Valide Sultan başta birbirinden güzel cariyeler onu koltuklarlar, odasına götürürler, atlas sedirlere oturturlar, okşarlar, padişah olduğuna ve

119

her şeyin hükmü altında bulunduğuna inandırmak isterler, fakat muvaffak olamazlar, tepinmesini bile önleyemezler.

At sırtında kıyıya indiği zaman saltanat kayığına atla girmek, kayık karaya yanaşınca saraya kayık içinde gitmek ister ve boyuna tepinir.

Halk dehşet içindedir. Sokaktan geçen bir askere, milli ırz ve namusu çiğnemiş, düşman orduları içinden bile çıkmaz, ana baba kaatillerinden beter bir cani göziyle bakmaktadır. Hatta bazı askerler, hususiyetle kıdemli ve bir nesil önceki yeniçeriler bile bu bakışa katılmakta ve ordu içinde zümre ve sınıf ayırımıyla «sen yaptın, ben yapmadım!» çekişmesi başlamış bulunmakta...

Sultan Osman'ın şehit edilışinden bir gün sonra bir sipahi, zorbaların toplu bulunduğu yere giriyor ve elinde yalın kılıç, çığlıığı koparıyor:

— Alçaklar, Genç Osman'ı ne yaptınız?

Sipahinin üzerine atılıyorlar ve her yanından, kendi tabirleriyle «kılıç üşürerek» sadece divane fert planında tecellisini bulan bu asil tepkiyi orada boğuyorlar, sipahiyi delik deşik ediyorlar.

Padişahların cenaze namazını kıldırarak şeyhülislâmlara mahsus bir vazifeyken Es'ad Efendi bundan çekinmiş ve din adına menfi rolü bulunan faciadan sonra kaatilin şehide namaz kılması gibi bir alçaklığa düşmekten belki haya etmiştir. Bu kadarcık olsun bir haya duygusuna, vicdan muhasebesine malik farzedebileceğimiz Es'ad Efendi, Şeyhülislâmlıktan ayrılıyor ve şehit Padişahın kaymb ab alığına kadar bütün alaka ve münasebetlerini keserek inziva köşesine çekiliyor, ismini de hafızalardan silmeye bakıyor.

120

Genç Osman'ın, kardeşini öldürme işinde istediği fetvayı vermeyecek kadar celâdet ve salâbet gösteren bu adamın, damadını ölüme kadar sürükleyen cereyana nasıl kapılabildiğini, isyancıların eline nasıl dini hüccetler teslim edebildiğini izah çok zordur. Olsa olsa, onu, şeriat inceliklerine nüfuz edemeyen ve Genç Osman'ın şeriata tam uygun hamlelerine aykırı ve bu yüzden damadına karşı çıkan dar bir kuru müteassıp kabul edebiliriz.

Sultan Mustafa'nın ikinci defa taht'a geçişiyle beraber Şeyhülislâmlığa Yahya Efendi geçirildi.

— Sultan Osman'ı ne yüzden öldürdün? Biz onu sana emanet vermiştik!

Facianın vicdan azabını yeniçerilerden daha derin hisseden sipahilerin bu hesap soruşuna, Davut Paşa gayet soğukkanlı mukabele etti:

— Sultan Osman'ı Yeni Padişahımız Sultan Mustafa'nın fermanıyla öldürdüm!

Birkaç gün geçti, geçmedi; sipahilerle yeniçeriler, Genç Osman faciasının garnitürünü istemeye kalktılar:

— Hoca Ömer, Kaymakam Ahmed Paşa, Kara li, Nasuh, eski Kethüda Hüseyin ağaların kellelerini isteriz!

Yumruk kafayı kırmış, içindeki düşünce mer-cezi beyni, avucu içine almış, ezdikçe eziyor ve arık kayıtsız şartsız hakimiyetinin kabulünü istiyor.

İstedikleri kelleler firar halinde bulunduğu için teslim edilemedi; fakat şahbazlara haklı ol-Idukları fikri teslim edildi.

121

NEFRET

Halk arasında yeniçeri nefreti o hale geldi ki, birkaç vicdanlı ve birbirinden emin müslüman bir araya geldi mi, ilk söz şu oluyordu:

— Allah, bu imansız, vicdansız asker bozuntusunu kahretsin!

— Allahm laneti üzerine olsun!

— Kim kurtaracak bizi bu ırz ve namus talan-cıların elinden?..

Halktaki nefret daha ileriye vardı:

— Sultan Osman'ın katline sükut ile bakanlar «şeytan-ı ahres»dir!

Demeye kadar gittiler.

Bu söz bütün Anadolu'ya ve bu arada Erzurum valisi Abaza Paşayla, Trablus-u Şam Beylerbeyi Seyfoğlu Yusuf Paşaya kadar uzandı. Paşalar yeniçerileri kırmaya başladılar.

İstanbulda hükümet ve sadrâzam buhranı... Saraydan, beyni ezen yumruğun hakimiyetini baş tacı edici bir irade çıktı:

— Davut Paşa, Gürcü Mehmed Paşa ve Lef-keli Mustafa Paşadan asker hangisini seçerse sadrâzam olsun!

Bu, Genç Osman'ın hesabını sormak yerine, askere:

— Emir-ü-ferman ve her türlü hesap görme iradesi senindir!

Demekten farksız...

Asker, kendi arasında uyuşamadı ve sadrâzam tayini saraya bırakıldı.

Lefkeli Mustafa Paşa sadrâzam; yoldan döndürülen Derviş Ağa da yeniçerilerin başı...

122

Birkaç gün sonra yumruk yine harekete geçti |ve beyne emir verdi:

— Sadrâzam hırsızdır! Azledinsin!

Saraydan cevap:

— Başüstüne!

Gürcü Mehmet Paşa sadrâzam...

Üç ayda dört Vezir-i Âzam değişikliği...

Anadolu allak-bullak... Erzurum valisi Abaza Paşa, ocağın fermanıyla azlediliyor ve Sivas'a me-|mur kılmıyor. Fakat emri dinleyen kim?.. Abaza Paşa, yerinden kıvıldamıyor, Seyfoğlu Yusuf Paşa da yeniçerileri kovup yerine Sekbanları kay-|dediyor.

İstanbul'da halkın zehirli bakışlarından ve sözlerinden çıldıracak hale gelen yeniçeri ve sipahiler ikide bir ayaklanıyor, meydanları dolduru-I yor ve haykırıyorlar:

— Biz kaatil değiliz!

İNTİKAM

Sene 1032... Safer ayının 28'inci günü...

Genç Osman 1031 Recep ayının 9'unda öldürüldüğüne göre aradan aylar geçmiş ve toplu halde şehit padişahın hesabını sorucu bir tepkiye yol açmamıştı. Fakat halkın ıstırap ve lanetleme tavrı her gün biraz daha şiddetlenerek artık dayanılmaz bir çapa varmıştır. Bunu en derinden sezen asker sınıfı da sipahilerdir.

O gün sipahiler Divana geldiler ve sözcülerini bağırttılar:

— İstanbul halkıyla vilayetlerde bulunan kadılar ve ahali bize «Sultan kaatili» diyorlar. Biz

123

kaatil değiliz! Kimlerse kaatiller meydana çıkarılsın ve haklarından gelinsin!

Bölük ağaları bunları dağıtmaya kalkıştıysa da başaramadı, büsbütün çoğaldılar, ve Orta Camide toplandılar, hareketlerini planladılar. Tekrar Divana gelerek dayattılar:

— Biz Sultan Osman'ı Orta Camie emanet vermiştik! Davud Paşa, onu Yeni Padişahın fer-maniyle katlettiğini söyledi. Ne suretle, hangi emirle katledildiğini bilmek istiyoruz!..

Valide Sultan, gittikçe kesinleşen bir millet hıncı karşısında, kendi emeline yardım etmiş olanları artık feda etmek ve intikamcıların pençesine av diye atmak lüzumunu hissetti. Genç Osman nasıl olsa gitmiş, Valide Sultanın, hiçbir lû-gatta sıfatlarına denk bir kelime bulunamayacak olan bu şeni adamlardan bekleyebileceği bir yardım kalmamıştı.

Deli Padişah'm ağzından ve kaleminden «hatt-ı hümayun» çıkarıldı:

— Sultan Osman'ın öldürülmesini ben emretmedim! Davud Paşa öldürdü! Sultan kaatilleri katledilsin!..

Bir gulgule, bir haykırışına bir kaynaşmadır koptu. Genç Osman'ın uzaktan, yakından kaatilleri, şimdi onu öldürenleri öldürmek için, köpükler içinde canavar dişleri ve kanlar içinde pençeleriyle harekette...

Bütün İstanbul'u en hücre yerlerine kadar arayıp taradılar. Kemendi atan Cebecibaşayı bulup boynunu vurdular. Fakat Davud Paşayla Ke-lenderoğlu ortada yok..

124

BAŞ KAATİL

Kazan ve kepçe hikayesi. İstanbul kazan, yeniçeriler kepçe... İki günlük bir aramadan sonra Davut paşayı Eyüb tarafında, Topçular mahallesinde, bir sipahi evinin samanlığında enselediler... Dünkü suç ortaklarını veya çete reislerini yaka-paça sürükleyip Yedikuleye kapattılar. Kelende-roğlunu da yakaladılar ve Davut Paşanın yanına attılar... Davut Paşanın zevcesi Sultan, odabaşı-lara ve sipahi ağalarına baş vurup kendilerine kocasını kurtarmaları için torbalar dolusu altın teklif etti. Mırın kırın ettikten sonra razı oldular:

— Biz ancak cellâda Davut Paşayı öldürmekte acele etmemesini tembih edebiliriz. O sırada siz de bir şefaath yolu arayınız!

Dediler. Davut Paşayı meydan yerine getirdiler. Üstündeki nefli kaftan paramparça ve başı sargısız... Cellât tam üstüne çullanırken Paşa:

— Dur! Bildireceklerim var! Diye haykırdı.

Tembihli cellât hemen durdu.

Yeniçeriler de «söyletmen, vurun!» prensibine bağlı oldukları halde elebaşlarının tavırlarına bakıp sustular.

Davut Paşa elini cebine attı ve iki kazaskerden aldığı fetva ile Sultan Mustafa'nın hattını çıkardı. Ve bastı çığlığı:

— İşte din büyüklerinin fetvaları ve işte Hünkarın fermanı! Bana Sultan Osman'ın öldürmekten başka ne düşerdi... Ne suçum olabilir benim?

Bunun üzerine parayla satın alman zorbalılar ilerlediler ve cellâda:

— Dur bakalım, vurma, dediler; emir ve izinleri görelim!

Yeniçeri ve sipahilerin aşağı takımı manevrayı sezdiler ve kadın Sultandan daha fazla para ve kendilerine pay koparmak ümidiyle bağırış-maya koyuldular...

Manzara görülecek şeydi. Sultan Osman'ın, kaatilleri, baş kaatili öldürmek gibi bir fikir etrafında toplanmışken, şimdi Sultan Osman'ı ve onun intikamını unutmuş, baş kaatili kurtarma işini mezada çıkarmış bulunuyordu. Yeniçeriler Davut Paşa için «öldürülsün!» sipahiler ise «bekletilsin!» diyorlardı.

Bu patırdı içinde Paşayı alıp Orta Camie götürdüler. Askerlerden çoğu:

— Davut Paşa tekrar sadrâzam olunca bize dilediğimizi verir!

Hayaliyle elbiselerinden parçalar keserek hüviyet varakası mahiyetinde ona vermeye başladılar. Hatta, biri başından sargısını, bir başkası sırtından kaftanını çekip verirken, daha başka biri altındaki atı takdim etti. Bu öyle bir curcunaydı ki, Davut Paşa, suçlandırılıyor mu, azizleştiriliyor mu, belli değildi.

Bereket versin ki, o anda, «Rahiki damadı» diye lakaplandırılan Ahmed isimli Kapucular Kahyası bir yiğit, 200 kadar üsküplü Kapucu ile Orta Camii bastı ve bütün sahte kabadayıları çil yavrusu gibi dağıttı. Davut Paşayı yakasından kavradı, sürükleye sürükleye dışarı çıkardı. Genç Osman'ı bindirdikleri sebze arabasını bindirdi ve Yedikuleye götürüp orda fare gibi boğdurdu. Ke-lenderoğlunu da kılıçla doğratıp parçalarını denize attırdı.

Fakat halkın böyle cüce tedbirlerle sükunet bulmasına imkan yok... Asıl intikam Ocaktan, O-cağm kalbine musallat habis ruhtan alınmadıkça, kaatilin kaatili öldürmesi şeklindeki böyle tezahürler ümitsizliği büsbütün artırmaktan başka bir şeye yaramaz. İşte Genç Osman'ın başını yiyen habis ruh, şimdi onun baş kaatillerine yapıları benimsemekle yine aynı tıyneti göstermekte, bu hali içinden gelen köklü bir salah hissine bağ-layamamakta ve daha nice Osman'lara kıymaya hazır bir eda ile İstanbul sokaklarında çalım satmaktadır.

Artık ortada ne ordu, ne hükümet, ne devlet vardır; sadece ıstırap içinde kıvranan bir millet, o kadar...

Sadârete konmak için binbir dalavere çeviren Mere Hüseyin Paşanın tahrikleriyle asker Divana hücum etti, Gürcü Mehmet paşanın etrafını sardı ve karşı durulmaz iradesini bildirdi:

— Hemen Sadâretten istifa et, yahut canından geç! Seni gidi bunak godoş, seni! ,(İhtiyar Sadrâzam tek laf etmeden koynundan mühürü çıkarıp teslim etti ve Kapu Ağası âliyle Padişaha gönderdi.

Gelen padişah fermanı:

— Kul kimi isterse sadrâzam o olsun!

— Mere Hüseyin Paşa sadrâzam oldu. Mere Hüseyin paşa sadrâzam olunca, tebrike gelen yeniçerilere, tarihte misli bulunmaz bir nutuk çekti ve onları resmen ve alenen Türk ırzı, namusu, malı, parası, canı ne varsa yağma etmeye davet etti:

— Arkadaşlar! Size lazım olan şeyleri nerede

bulursanız, hemen el atıp ihtiyacınızı gideriniz! Et, mum, yağ, pirinç, gibi şeyler için sıkıntı çekmeyiniz! Padişahın parası çoktur, öder!

Bu, başı ezen, yumruğun tabulaştırılması ve devleti talan etmekte devletten izin alması demektir. Yani Sadrazam, yalnız sakalını değil, topuğundan saçma kadar her şeyini yeniçeriye teslim etti. Kendisini yeniçeri kütüğüne kaydettirdi ve Divandan ziyade Orta Camie devam eder oldu.

Yeniçerilerin Genel Kurmay dairesi haline gelmiş olan orta Cami, aynı zamanda devletin idare merkezi... Mere Hüseyin paşa, onu kesesinden tamir ettirmiş ve nefis halılarla döşetmiştir. Hemen her gün de Odabaşılarda çuvallarla kelle şekeri ve sandık sandık yemiş göndermeyi ihmal etmemektedir.

Yeniçerilere gösterilen bu itibar, kötülükten yana onlardan hafif olan sipahileri fena halde kıskandırdı. Sipahiler kendilerine dağıtılan karışık ve kalp akçe bahanesiyle ayaklandılar: — Bunca maaş alacağımız dururken bir de kalp akçe almak ne demektir?

Sadrâzam korktu ve sipahilerin alacaklarını halis altınla ödetti.

Sadrâzam, rakiplerini şuraya buraya sürdü ve makamına sahip olabilmek için var kuvvetini hazine israfına dayadı. Hazineye gelecek ayın masraflarına bile yetmeyecek kadar, tortu kabilinden bir şey kaldı. Bu defa Mere Hüseyin Paşa, saray ve Divanda mevcut altın ve gümüş bütün eşyayı toplatıp darphaneye gönderdi. Mansıpları da satarak para teminine baktı. Yine para yüzün-

128
den bir Beylerbeyini, Divanda, sopa altında öldürttü. Aynı muameleyi bir kadıya da tatbik edince, yeniçeriye yaranmak gayesiyle girişilen bunca zulüm birdenbire tepkisini gösterdi. Ulema galeyana geldi ve Fatih Camiinde toplandı. Camii dolduran beyaz sarıklılardan birinin ağzından şöyle bir ses yükseldi:

— Sultan Mustafa bir delidir! Hilâfet ve saltanat ehli değildir! Valide Sultan idraksiz ve Sadrâzam," Ocaklıya esirdir!

Halk da ulemaya iştirak etti ve iş büyüdü. U-lemâ efendiler Akşemseddin türbesindeki tacın tülbendini çözdüler ve kendilerine bayrak yaptılar... Diz çöküp bu sancağı öpmeye, ona bir kudsîlik vermeye davrandılar.

Şeriat adına şeriatî tepelemek ve vahşî yeniçeriye şeriat dışı hareketlere zorlamak bakımından büyük ekseriyetiyle din vecdinden uzaklaşmış olan bu sarıklılar, şimdi de yeniçeriye karşı çıkarken yine nefsanîyetlerinden başka bir isti-naha sahip bulunmuyorlardı.

Kendilerinden beter olan Sadrâzam, kendisinden beter yeniçerileri bunların üzerlerine saldırttı ve süt beyaz sarıkları, kan kırmızı renk aldı. Saldıranlar yeniçerilerin «Acemi oğlanlar» yani yeni devşirilmişler sınıfıydı; hacı, hoca dinlemediler, din vafına en küçük saygı göstermediler ve hocaları tavuk keser gibi kılıçtan geçirdiler.

Bu da yeniçerinin, iğnenin ucu nefsanîyetine batınca, din kisvesine karşı gösterdiği şenaat...

Halk donakaldı. Her taraftan «lanet!» âvâze-leri yükselmeye başladı. Sadrazam ve etrafı vak-'adan ürktüler. İzleri silmek için geceleyin ceset-

129

leri ortadan kaldırttılar, kör kuyulara doldurttu-lar, kuyuların ağızlarını taşlarla ördürttüler.

Artık Mere Hüseyin Paşanın burnu Kafdağm-da... Ulemaya karşı kazandığı bu zafer onu kudurtmuş, sipahi sınıfını kaldırmayı düşündürecek kadar şımartmıştır.

Mere Hüseyin Paşa sipahilerin imhası planını kafasında iyice pişirdi ve ilk tatbikata girişti. Odabaşılarda anlaşdı ve hatta saray bostancılarını yeniçerilere katıp sipahileri ortaklaşa pusuya düşürmek şekline kadar hesapladı.

Fakat sır saklama zorluğu, kazanın mutlaka bir noktasını delip dışarıya sızmaya bakan buhar tazyiki kanunu bu defa da tesirini gösterdi; ve kahvehane köşelerinde Sadrazamın adamlarından biri, bir sipahiye:

— Bayramdan sonra sizin hakkınızdan gelinecek!

Diye ağzından bir söz kaçırınca sipahiler birdenbire alev aldılar ve meydana dikildiler:

— Biz, garazsız, ivazsız bir vezir isteriz! Mere Hüseyin Paşa yeniçeriye toplamaya kalktı. Lakin Sipahiler, Yeniçeri neferlerinin çıkarıcı ağaları gibi düşünmediklerine inandıkları için doğrudan doğruya onlara başvurulmasını istediler. Yeniçeri kahyası Bayram Ağa da «din ve devlet» menfaatini sipahiler tarafında gösterince plan tepe taklak oldu, iki asker birleşti ve Mere Hüseyin Paşa, mühürü Padişaha teslim etmek zorunda kaldı.

ABAZA PAŞA

Genç Osman'ın fikirleri, hususiyle yeniçerilere ziddiyeti, Anadolu'da öğrenildiği zaman, en hareketli yakınlığı Abaza Mehmed Paşa'da bulmuştu «Abaza Paşa» diye anılan Mehmed paşa yeniçerilere düşmanlığını saklamaz, onların-kökünden kazanması şart, bir yabancı bünye olduğunu

iddia ederdi. Bu yüzden onun kapı halkı, hep gönüllü vce sekban askerinden ibaretti. Yeniçeri ve Sipahileri yanına uğratmıyordu.

Genç Osman faciasından sonra resmen İstanbul'a karşı harekete geçti. Valisi bulunduğu Erzurum kaTasmda ve Beylerbeylik çevresinde bulunan yeniçerileri kesti, biçti ve sınırları dışına kaçırdı. Yerlerine sekban askerlerini koydu. Etrafındaki sancak beylerinden de, fikrine uymayanları kovdu ve yerlerine kendi adamlarını getirdi. A-baza Paşanın bu hareketi yalnız Anadolu'da değil, İstanbul'da bile taraftar buldu, milli bir tasvibe erdi ve kuvvetlendikçe kuvvetlendi. Abaza'nın bu hareketinde sade yeniçeri nefreti değil belki Osmanlılık husumeti de vardı ve etrafında karanlık maksatlı bir sürü eşkiya yer almıştı. Bunların ağzında «İstanbul'un zapt ve talanı» gayet cazibeli bir ses halinde dolaşıyordu. A-yaklanma, Genç Osman'ın intikamını almak bahanesi etrafında devletin temelini kadar sancı bir maksat belirtiyor ve neticede yeniçeri ruhuna karşı ayrı bir yeniçeri ruhu doğmuş bulunuyordu. Nitekim Şarkî Karahisar taraflarında bir hisarı çeviren Abazalılar, muhafızlara şöyle bağırıyorlardı:

130

131

— Behey ahmaklar! Kim için cenk ediyorsunuz? Bundan böyle Osmanlılardan ne hayr umuyorsunuz?

Lakin Abaza Paşada hakim telakki, vatan gayretine bağlı bir yeniçeri düşmanlığı... Onun gözündeki ırk ve oymak gayreti, Osmanlılık dışı yeni bir kan sevdası diye bir şey yok... Bunu, Yeniçeri Ağasına yazdığı, son derece halis ve samimi mektuptan anlıyoruz:

«Sultan Mustafa'nın validesi Abaza olup bizim ile karabeti (yakınlığı) olduğu haysiyetten padişahlığına bize mesrur olmak (sevinmek) görünürdü. Lakin aynımda (gözümde) değildi. Halk alimdir (bilgi sahibidir) ki, ancak Padişah-ı mazlumun kanı için gayret-i hak galebe ve zuhur eyledi. Hemen ne kadar neferin varsa cemet! Buhtunnasar Haz-reti Yahya'yı mazlumun kanı için yetmişbin Benî İsraili kestiği gibi, ben dahi dâmen-i dermeyan edip Padişah-ı mazlumun kanı için yetmiş bin yeniçeri katletmeye nezret-tim!»

Abaza Paşanın bu mektubu, ona haddini bildireceğinden bahseden Yeniçeri Ağasını er meydanına davet etmek için yazılmıştı. Mektubun başında da şu satırlar vardı:

«— Behey gayretsiz biârlar! (Hayâsızlar)... Kendi ağanızı Orta Camide katlederlerken siz baka kalırsınız! Eğer sipahilerle kardeşiz dersiniz, sipahiler Kubbealtı ma-nasıbından (makamlarından) gayrı, tevliyet ve cibayete mütevelliliğe ve tahsildarlığa varıncaya kadar bir şey komayıp hep zaptet-

132

misler... Siz onlara yardım etmeseniz anlar (onlar) neye kaadir idiler? Ehl-i ırzın ve âyân-ı devletin (namus sahiplerinin ve devlet büyüklerinin) hanelerini yağma etmeyi faide mi sandınız? Memalik-i İslâmiyeyi (İslâm memleketlerini) yıkmaya sebep siz oldunuz!»

Abaza Paşa Erzurum'dan hareket etti. Şebn Karahisar Beylerbeyi Murtaza Paşa on gün kadar karşı durduktan sonra kal'ayı teslim etti ve kendisi Abaza Paşaya katıldı.

Maraş Beylerbeyi Yusuf Paşa da 10 binlik bir kuvvetle Sivas önlerinde Ab azaya katıldı. Sivas valisi Tayyar Mehmed Paşa da aynı işi yaptı.

Abaza Paşa, Sivas'tan Ankara'ya, oradan da Bursa'ya doğru ilerledi.

İstanbul heyecan içinde... Hususiyle Abaza takımının ne mal olduğunu bilen halk, onun gayesini alkışlamakla beraber, mal ve ırz kaygısına düşmüş bulunuyor. Eğer Abaza İstanbul'a girecek olursa, kaldıracağı Yeniçeri belasına karşılık daha büyüğünü getirmiş olacak... Bu yüzden, Genç Osman'ın katlinde rol oynayan ve kellesini kurtarma derdine düşen ulema smifiyle, halk, ister istemez birleşti.

«Divan-ı Hümayun» ise bu umumi endişeye tercüman olarak, mevcut kuvvetin hepsini, Çerkez Mehmed Paşa kumandasında, Anadolu'ya, Abaza Paşa üzerine şevketti.

Abaza, kışı geçirmek için çekilmiş olduğundan, iki ordu Kayseri taraflarında karşılaştı.

Abazaya sonradan katılan paşalar son dakikada ona ihanet ettiler, İstanbul kuvvetlerine katıldılar ve Abaza'nın perişan bir halde Erzurum istikametinde kaçmasına sebep oldular.

Abaza Paşa yenildi ve Erzurum'a kaçtı ama, ne kendisi, ne de vilayeti ele geçirilebildi. Onunla müzakereye oturuldu ve Erzurum valiliği menşuru yenilenmek, buna karşılık Erzurum çevresindeki kafalara yeniçeriler kabul edilmek şartıyla Paşa affedildi.

Paşaya, Kayseri taraflarında bir şeyhlik iddiacısı:

— Sen, demişti; Allah tarafından teyidlisin!.. Korkma, dilediğini işle! Fırsat senindir!.. Allah seni bu zalim kavim üzerine musallat etmiştir!

Şeyhlik iddiacısının «zalim kavim»den muradı, acaba Türklük mü, yoksa yeniçerilik miydi? Bazen bir zümre hakkında da kullanılabilen bu tabiri, asıl yeniçerileri Türklüğe musallat göstererek kullanmak lazımdı.

Abaza Paşa, şeyhlik iddiasının bu kelimelerinden sonra büsbütün şırmamış, mağlubiyetinin arkasından yine galibiyetler kazanmış, sonra tekrar baş eymiş fakat bir türlü, ne devlete faydalı kılınabilmiş, ne de asi sıfatıyla topyekûn hakkından gelinebilmiştir.

Abazanın yeniçeri kını, vahşet ilhamını yeniçeriden almış ve onu tersine döndürmüş gibi bir şeydi. Yeniçerilerin tabanlarına büyük çivilerle eşek nalı vurdurur ve onları bu vaziyette yürümeye zorlar, bayılıp yere düştüklerini görünce de kırbaçlatırdı.

Görülüyor ki, yeniçerinin kendisi de, düşmanı da birbirinden daha yeniçeri.

DEĞİŞEN VE DEĞİŞMEYEN

Arada bir takım değişiklikler oldu. Sahnede (defile) hızıyla sadrâzamlar gelip geçti; ve deli Padişah, muvazenesizliğini o kadar azıttı ki, nihayet devlet reisliğine ehil olmadığı hakkında fetva çı-kabildi ve sultan Mustafa kendi tabiriyle «Saltanat yükü»nden kurtarıldı. Artık, saray koridorlarında koşup, kapıları yumruklayarak:

— Osman, Osman, gel de beni bu saltanat yükünden kurtar!..

Diye bağırmayacak ve yine cariyeleriyle boş bir odaya çekilip ömrünün sonunu bekleyecektir.

Tamtakır kurubakır hazineden cülus bahşişi istememeye razı edilen yeniçeriler, artık resmen ağalar saltanatının, yani asker-i idarenin bekçileridir.

Bu da işin değişmeyen tarafı.

AĞALAR SALTANATINA DOĞRU

Yeni Padişah, istikbalin demir pençeli korkunç adamı Murad, henüz 11-12 yaşında olduğu, bu bakımdan idare, annesi Mahpeyker kadın (Kösem Sultan) da toplandığı, o da Ocak ağalarına'bağlı bulunduğu için, başlangıçta yeniçeriler hesabına telaş edilecek bir nokta yoktu. Devlet idaresinde dünyada görülmemiş bir rezalet olarak bazı mali kaynakların tahsildarlığı işi de kendilerine verilmişti. Böyle bir hareket, devlet şuur ve iradesini, olduğu gibi yeniçeriye tealim demektir:

— Sen topla, sen sarfet; sen emir ver, sen itaat et! Tarlayı sen biç, mahsulü sen sat, sonra da onu sen tüket! Yani ben yokum, sen varsın!

Devlet, yeniçeriye bunu demek istiyordu.

Bunun üzerine ve kendilerine karşı Anadolu tepkilerinin bastırılmasından sonra yeniçeriler artık gurur, zulüm ve şekavetlerine pâyân olmayan birer ejderha kesildiler.

Tahsildarlık işi ellerine geçince, hane başına alman 50 akçe vergiyi 240 akçeye çıkardılar.

Cumhuriyet devrinin «Buhran Vergisi» tarzında «Avarız» adıyla konulan vergiyi de 40 akçeden 300 akçeye yükselttiler. Daha sonra bu vergiler yeni-çerilerce mültezimlere satılarak 3-4 misline yükseltildi. Artık yeniçeriler birer Firavun, halk da onların ehramına kamçı altında taş taşıyan esirler kafilesidir.

Bütün bunlardan sonra münferit soygunculuklar furçası... Büyük geçit ve kavşak noktalarını tutarak geleni geçeni soymalar, dövmeler, sövmeler... Yerine göre asıp kesmeler, evlere dalmalar, ırza geçmeler, ne bulurlarsa sırtlamalar... Çarşı ve pazarlarda esnafa balta olup «çizme bahâ», «arpa bahâ», «tavuk bahâ» gibi sloganlarla haraç istemeler, vermeyenleri öldüresiye kamçulamalar... Soyтары kılıklarına girip, davul zurnalarla kapı kapı parsa toplamalar ve evine göre şu kadar kelle

şeker, şu kadar top kumaş, şu kadar kese akçe istemeler... Tekliflerine red cevabı verenleri de, ellerindeki meşalelerle tutuşturmalar...

Bu, Türk ordusu mudur, yoksa Türklüğe düşman bütün işgal ordularına pes dedirtecek alçaklar sürüsü mü?

136

KÖSEM SULTAN

Osmanlı tarihinin, en fettan, en işveli, en ince hesaplı, yerinde en hamleli ve hile dehasında en ileri saray kadınlarından biri olan Kösem Sultan, ağalar saltanatının bir nevi kurucusudur. Bu saltanat, zaten öteden beri gelen yeniçeri tagallüp ve tasallutunun artık mektepleşmesi şeklinde ifadesini Mahpeyker'in Valide Sultanlığında bulur. Dördüncü Murad'm rüşd çağına kadar 10 yıl sürer, derken Padişahın korkunç şiddet karakteri arkasından 7 yıl kadar siner, göze görünmez olur, Murad'dan sonra da bütün dehşetiyle meydana çıkar.

Şimdi bu saltanatın, kuvvetini çocuk Padişah ve fettan Valide Sultan'dan alan ilk devresindeyiz. Son 5 yıl içinde cülus bahşişi diye 3 defada 6 milyon duka altını almış ve bu yeni gelenden güya bir şey istememeyi kabul etmiş olan asker, çok geçmeden homurdanmaya ve bu bağışlanmaz hakkını (!) istemeye davrandı:

— Olur mu, hiç olur mu; Ocaklanm hakkını kesmek olur mu?

İşi bağırp çağırmaya, bağırmaları da «asarız, keseriz!» demeye vardırıdılar.

Kösem Sultanın emriyle iç hazineyi açtılar, mevcut bütün altın ve gümüş eşyayı darphaneye fönderdiler, herbiri güzel sanat eseri en nadide lymetleri, yeniçeri hırsına yem olarak kırdılar, löktüler, potalara atıp erittiler.

Fakat yine yetmedi; ve yabancı devletlerden iara dilenme tarihimizin ilk yüz kızartıcı vakası o

137

zaman vukua geldi. Sadrâzam Kemankeş Ali Paşa, tarihimizde ilk defe olarak ecnebi sefirlerine baş vurdu:

— Devlete borç olarak, yahut başka bir şekilde altından para verebilir misiniz?

Para yerine «hayır!» cevabını verdiler.

Ondan bundan, o şekilde bu şekilde para toplanarak cülus bahşişi denkleştirildi ve dağıtıldı.

Bu defa da başka mesele: Yahudi icadı züyuf akçenin, yeniçerilere hâlisi verildiği halde sipahilere sahtesinin layık görülmesi...

Sipahiler ayakta:

— Vay, biz üvey evlat mıyız? Nedir bize edilen bu hileler?..

Saraydan hemen sipahi ağalarını topladılar ve onlara millet ve devlet zararına karlı arpalıklar vererek ayaklanmanın önüne geçebildiler.

Saray erkânı da,—ağalar" yoliyle yeniçerileri muradlarına alet etmekte tam bir (endüstri) şebekesi kurmuş... Askeri tekrar ayaklandırıyorlar, rakipleri ve hasımları mevkiinde bulunan şahıs-"larm konaklarını yağma ettiriyorlar, kendilerini öl dürtüyor ve yakınlarını sokağa atıyorlar... Ondan sonra da bu saldırıya gem vurabilirsen vur!.. Haydi, çarşıya, pazara, yahudi ve hristiyan mahallelerine hücum... Müslümanlara bile...

Bir gün de, durup dururken:

— Ocaktan ağa istemeyiz! Ağamız Ocak dışından gelsin!

Diye bir nida...

Bu iş, Valide Sultanın gözdelelerinden Hüsrev Ağanın marifetidir. Ağaları parayla kandırmıştır.

Nitekim biraz sonra Yeniçeri Ağası Bayram'ı attı-

138

j-m yerine geçecek, daha sonra da, açılan bu yoldan sadrazamlığa yükselecektir.

Bu hallerse, devlet arabasına koşulu bütün atların dizginlerini elinde tutmaktan başka gayesi olmayan Valide Sultan'ı mes'ut etmektedir. Çünkü bu dizginler muayyen bir fikir ve prensibin eline geçecek olursa, kendisine kuru bir namdan başka bir şey kalmayacaktır. Bu fikir ve prensipi Mahpeyker kadından beklemekse, dişi kediden erkek arslan kükremesi istemek kadar gülünç ve

memlekette erkek kalmadığını kabul etmek kadar hazindir. Mahpeyker Sultan, Osmanlı sarayının tahakküm sevdasında bütün kadın efendileri gibi, saltanatını ancak devletin perişanlığı içinden süzebilirdi. Bu bakımdan ne şehsi-yetli hükümdar, ne anlayışlı vezir, ne inzibatlı ordu onun işine gelebilirdi. Bunların üçü de kendisine kadınlığını ihtar ve yerli yerinde oturup sadece cariyeleri arasında safa sürmesini emrederdi.

HADİSELER

Ağalar saltanatının bu başlangıç demlerinde hadiseler üstüste gitmekte ve bütün kuvvetini, padişahlık makamında bir çocuğun, iktidar ma-kamdaysa her taviz ve fedakarlığa razı ve her haliyle tam dişi bir şivekârın bulunmasından almaktadır.

Sadrâzam Ali Paşa, kendisine rakip gördüğü Gürcü Mehmed paşayı, «Abazaya yardım etti!» bahanesiyle yeniçerinin ağzına atarken, bu defa J Mehmet Paşa tarafı, «vay, faziletli bir devlet ben-139

desine nasıl kıyarsınız?» diye aynı yeniçerileri şahlandırıyor ve işin sonu yine paraya bağlanıyor. O günlere ait öyle bir tablo vardır ki, idealsiz ve başboş askerin sivil halkı kınaması ve sivillerin kazancına göz koyması bakımından şaheserdir:

Yeniçeriler, bayram yerlerinde çocukları salıncağa ve ata bindirip para kazanan esnafı kıskanıp bu işi kendileri yapmaya davranıyorlar. Bayram yerlerini basıp bir iki sille tokat, salıncakları ve kör topal beygirleri zavallı sahiplerinden zorla alıyorlar. Bir de ihtar:

— Sakın İstanbul'un başka yerlerinde bu işi edeyim demeyin! Ocaklıya mahsus bundan sonra bu iş!..

Yeniçerilere geçen bu işletme, eski halinden de çıkarılıyor, adeta mecburi bir vergi, bac verme mekanizması haline getiriliyor. Sivillerin elinde bu vasıta, yalnız çocuklara mahsus ve isteyenine bineceği, isteyenine karşıdan seyretmekle yetineceği bir eğlence şekliyken, askerin eline geçince, mecburi hatta vezirlere kadar iştiraki şart bir ödeme vesilesi oluyor. Baldırı çıplaklardan, esnaflardan, esnaftan, iştiraki şart bir ödeme vesilesi oluyor. Baldırı çıplaklardan, esnaftan, işçilerden, hamallardan, yüksek rütbeli şahıslara ve üç tuğlu vezirlere kadar bayram yerinden geçen herkes salıncaklara binmeye mecburdur. Kimin haddine düşmüşse binmeden geçsin!..

Parasını verdikten sonra binip binmemekte hürdür. Fakat mutlaka parasını verecek ve ödediği para, haline ve şanına denk düşecektir. Öde-140

meye zorlananlar arasında binlerce altına kadar | kusturulanlar vardır.

İşte vatan koruyucusu asker!.. Bağdat hareketleri sırasında sipahi baş zor-I bası Dağlar Delisi Süleyman Beyin sipahilere hi-İtabı:

— Behey ahmaklar! Nereye gidiyorsunuz? Os-İmanlı, Bağdad'ı aldıktan sonra bir daha yüzüne (bakar mı? Hepinizin kökünden kazınması devlet-İçe karar altına alınmıştır. Şimdilik yüzüne güldükleri Bağdad'm hatırı içindir!

Ve işte askerle devlet arasındaki mesafe payı ve yabancılık derecesi!.. Onlarca, Bağdad'ı alacak olan «Osmanh»dır ve kendilerinin bu harekete, gündelikçi çiftlik yaşama gibi, hiçbir mana payı yoktur.

Meşhur Dağlar Delisinin Deli İlahi isimli bir kardeşi var ki, o da Sipahi zorbalarından. Tasil-darlık işiyle Seydişehirine yerleşmiştir. Beyşehir merkez... Sancak beyi, kadısı, var... Deli İlahi bunlardan hiçbirini tanımıyor, bildiği gibi davranıyor ve memleketin aşağı ve yüksek takımını, türlü hakaretler, işkenceler, iftiralar, tertipler, birin malını ve ırzını öbürüne para karşılığında satmalar, kadıdan zorla hüccet koparmalar, filan falanla eziyor, kahrediyor. Mesela Deli İlahi'nin kahyası yoldan geçerken, bir hoca, ayağa kalkmadı ve gereken hürmeti göstermedi diye hapsediliyor, falakaya yatırılıyor ve 20 bin akçe fidye ödeyerek canını kurtarabiliyor.

Memleketin ileri gelenleri, tası tarağı toplayıp kaçmaktan başka çare bulamıyor. Memleket viraneye dönüyor. Sancak beyi veya kadı, Deli İlahi'-den bir emir aldılar mı cevapları:

141

— Ferman sultanımdır!

Ahırında, hemen hepsi gasp malı, ziynetli ta-kımlariyle 100 den fazla at, bir sürü silahşor, haremde atlarından fazla cariye ve kaçırılmış kız ve kadın...

Karaman valisinin ona hitabı: — Ben de sizinim, vilayet de sizindir! Sefer üstü biraz harçlık lazımdır. Vilayetimiz mahsulünden ne elde edilirse bize bir pay ayırmanızı mürüvvetinizden beklerim!

Yani ev sahibi hırsıza diyor ki: — Ben de seninim, ev de senin! Aman en mühim bir ihtiyaç için üç beş kuruşa malik olmak zorundayım. Şu evin sahibine, lütufkarlığın, hangi kırıntıyı emrederse onu başışla!..

Bu yalvarış, hem de devletin ağzından ve en büyük vatan ihtiyacı uğrunadır.

ÜÇ CESET

Ağalar saltanatının mektepleşmeye doğru gittiği devirlerin başında, meydana, yeniçeriler ve sipahilerden sonra askeri bir sınıf daha çıktı: Cebeciler...

Sultan Ahmed Meydanı'nda, ayaklarından baş aşağı asılmış fakat başsız üç ceset... Bunlar Musahip Musa Çelebi, Defterdar Mustafa Paşa ve Hasan Kalfanın cesetleri. Etraflarına halk ve ye-niçerili, sipahili asker toplanmış, boyunlarından hala şıp şıp kan damlayan cesetleri, kasabanın çengelindeki yüzülmüş koyunlar gibi seyrediyor.

Hadise mühim değildir; hemen her gün olan şeylerden... Yeniçeri ve sipahiler bunların kelle-142 rini istemiş ve sarayca hemen, ellerine birer horoz şekeri verilircesine kelleler takdim edilmişti.

Yeniçeri ve sipahiler de zafer alâmeti olarak zavallıların cesetlerini sürükleye sürükleye Sultan Ahmed Meydanı'na getirmişler ve orada baş aşağı asmışlardı.

İşin mühim tarafı bu değil, doğurduğu ihtil-ât...

O güne kadar fazla bir varlık göstermeyen Cebeciler bu vakayı, artık bardağı taşıran son damla sayıyorlar ve o zamana kadar zorbalıkta kendilerini gösterememiş olmayı küçüklük kabul ediyorlar. Aralarında toplanıp basıyorlar feryadı: — Biz adam değil miyiz? Biz de kulluğumuzu (!) gösterelim!

Burada «kulluk» asker manasına ve hakikatin tam tersine kullanıyor.

Bu aşağılık yeniçeri özentileri, kulluklarını göstermek için, eski ağaları muhterem bir ihtiyarı öldürüyorlar ve cesedini aynen yeniçerileri taklit ederek Sultan Ahmed Meydanı'na sürüklüyorlar. Onu da öbür cesetlerin yanına, baş aşağı asmak istiyorlar. Fakat bu iğrenç taklit hareketine sipahiler mani oluyor. Mani olmaları ne yüzden, tahmin edebilir misiniz? Öldürülen ağanın, vezirler ve musahipler arasında asılmaya liyakati yokmuş da ondan!!

Artık işin nereye düştüğünü izaha kalkmak zaaf olur ve davayı ifade bakımından küçük kalır.

Yapılacak tek şey bu manaları selim hisse havale etmek ve kıymet hükmünü kelimesiz ve cümlesiz olarak, namütenahi derin bir tiksinti halinde bu histen beklemektir.

143

Tarihinin hiçbir zaman ve mekanında, Türk ordusunun yükseliş devirlerine denk bir ulvilik; ve alçalış devirlerine denk bir süflilik mevcut değildir.

vaziyet o hale gelmişti ki, Türk milleti- İ Artık
flj nin, ırz ve namusunu koruması için silahlandır- TM
dığı ordu, elindeki silahın zoriyle doğrudan doğruya onun ırz ve namusuna, ruh ve mukaddesatına tecavüzden başka gaye tanımaz olmuştu. Naima'yı okuyalım:

«— Ramazan günleri nakz-ı savm ve esl(oruç yemek) ve şürb-ü dühan (tütün içmek) ve şenaat-i kabihâ (ağır ve kaba şenaat) irtikâp edip kimse menlerine (yasaklamalarına) kaadir olmazdı.

Aşikâre meclis kurup âlât-ı levh ve raks (oyun ve raks aletleri) ve şürb ve fısk (sarhoşluk ve kötülük) edip sokaklarda avret ve oğlana taarruz etmek mi-sillû nice hâlât-ı fazihaları (namussuzluk halleri) oldu ki, zikri müstehcendir (anlatılması ayıptır...)

SULTAN MURAD

Henüz bulûğa ermemiş bir çağda bulunan Dördüncü Sultan Murad, bu tablolar karşısında kayıtsız değildir. Hatta birkaç defa işlere el atmak ve Kubbealtı vezirlerini huzuruna davet etmek gibi

teşebbüscükleri olmuştur. Fakat her defa karşısına annesi çıkmış, oğluna hakim olduğunu bilmekten gelen bir nefis emniyetiyle onu önlemiş ve:

— Arslanım, sen daha çocuksun; hele olgun-144

luk yaşma eriş de her şey kolay!.. Devlet işlerine şimdiden çocuk aklınla karışma!

Diyecek kadar ileri gitmişti. O yaştaki bir çocuktan da, annesini, saray entrikalarını ve «Di-van-ı Hümâyun» havasını bir anda hakimiyeti altına alacak bir enerji beklenemezdi. Fakat o, bütün bunları, kumbaraya para atarcasına ruhunda biriktiriyor ve onuncu saltanat yılında birdenbire patlak verecek olan iç ihtiraslarının büyük sermayesini o günlerde topluyordu.

Her halinden de ileride nasıl bir padişah zuhur edeceği açıkça okunuyordu. Hatta Dördüncü Murad'ı bu ilk alâmet sebebiyle tahttan indirmek, gerekirse Genç Osman'ın âkibetine uğratmak isteyenler bile vardı. Bu istekliler arasında, oğlundan gocunmaya başlayan Kösem Sultanı bile görebiliriz. Onun yakın adamlarına gelince haydi, haydi!..

DIRILTI

Bu gocunma askere de sirayet etti. Onlar da başladı dırılıya... Hem de nasıl?.. Suçlarını inkar ederek:

— Bunca kötülük ve baş kaldırmalardan sonra bu Padişah zamanında bize tam serbestlik düşünülemez! Onu tahttan indirelim, yerine şehzadelerden birini geçirelim ve bize minnettar olması gereken bu yeni padişahın devrinde keyf sürelim!..

Murad'm, söylentilerden de haberi vardı.

Gününü bekliyor.

Annesine rağmen etrafında topladığı bazı adamlardan günü gününe bilgiler alıyor, bazen de 145

«tebdil» dedikleri kıyafet değiştirmeleriyle saray dışına sızdığı oluyor.

İLK DEFA

Nihayet bulûğ... Valide Sultan'm ilk tedbiri, birbirinden güzel cariyelerle oğlunun henüz maya tutmaya başlayan şahsiyet ve iradesini körletme-ye çalışmak oldu. Fakat içinde bir arslan yatan Murad, kızlara, hevesini almaktan ileri bir bağlılık göstermedi.

Nihayet devlet işine bile el koyma teşebbüsü, Hüsrev Paşa'nın sadrazamlığı ileri sürülünce kendisini gösterdi. Sultan Murad, açıkça, annesinin yakın adamı olan Paşa'yı şiddetle reddetti. Divan toplandı, Şeyhülislâm araya girdi ve Kösem Sultan'm hükmü galip geldi. Murad, ilk müdahalesinde mağlup... Daha ileriye gidemedi. Bunun üzerine etrafındaki haber alma şebekesini genişletti ve annesine aykırı yolda yürüdüğünü yavaş yavaş açığa vurmaktan çekinmedi. Kösem Sultanla oğlu arasında ikinci çatışma, Hüsrev Paşa'nın, ordusuyla bozgun halinde Diyarıbekir'e ric'atı üzerine patlak verdi. Sultan Murad, bu muvaffakiyetsizlik üzerine Hüsrev Paşa'nın derhal cezalandırılmasını istedi:

Padişahın karşısına çıktılar ve bin dereden su getirerek bu kararı geri aldirtmaya baktılar.

Murad, bütün bu çabalamalara gülümseyerek baktı:

— Çare yok! Azledilecek!

Ve annesini taht'tan itip kendisine yer açan ilk tepeden inme meydan okuyuşunu gösterdi:

146

— Padişah ben miyim, siz misiniz?

Valide Sultan ve kumpanyası, çaresiz boyun eğdiler. Fakat boyun eğişleri zahiri... Çünkü İstanbul'dan Diyarıbekir'e adamlar koşturup Hüsrev Paşa'nın azline karşı yeniçeriyi ayaklandırma yoluna girdiler. Asker isyan edecek Hüsrev Paşa'-dan başka serdan ve sadrazam kabul etmeyecek, bu vaziyette İstanbul, askerin dileğini kabulde tereddüt gösterirse Hüsrev Paşa âsi orduyla Payitaht üzerine yürüyecek, şehre girecek, fesatçılara, yani Padişah taraflarına cezalarını verecek, gerekirse İkinci bir Genç Osman faciasına zemin açacaktı.

Asker Diyarıbekir'de baş kaldırdı ve Padişahın iradesini kabul etmeyeceğini, Hüsrev Paşa'-dan gayrı kumandan istemediğini ilan etti. Fakat Hüsrev Paşa'nın ulvilik vasfına benzer bir davranışı

her şeyi altüst etti ve Valide Sultancıların ilk planını bozdu. Paşa, sadece ulvi bir duygu yüzünden mi; yoksa kuvvetin Murad'a geçtiğini sezmiş olmasından mı, her ne sebepleyse, askerin karşısına geçti ve onlara şöyle hitap etti:

— Padişahın emrine itaat etmek vaciptir. Son zamanımda Padişaha ve devlete âsi olmak istemem! Siz de itaat dairesinden çıkmayınız!

Hüsrev Paşa orduyu bırakıp Tokad'a gitti ve hastalığını öne sürerek oraya yerleşti.

Böyleyken askere saraydan, Valide Sultan takımından yeni bir telkin:

— İstanbul üzerine yürüyünüz!

Hüsrev Paşa ayrılınca büsbütün idaresiz kalan asker mal, ırz, şeref, haysiyet, ne bulduysa yağmalamaya koyuldu. Her zorbanın arkasında

147

bir sürü yardakçı, İstanbul yolunu tuttular ve geçtikleri yerlerde taşların iliklerine kadar eme eme, bir felaket kasırgası halinde İstanbul'a doğru estiler.

Sultan Murad ve sadık dostu ve veziri Hafız Paşa, bu korkunç seli durdurtmak için her şeyi düşündüler ama, hiçbir şey yapmadılar. İstanbul'daki ordu tortusu, hem Padişaha karşı, hem de seferi orduyla birlikti. Delikanlı Padişah ile Hafız Paşa'ya zıt cephede de Valide Sultan, hemen bütün vezirler ve Şeyhülislâm vardı. Ve bütün bir ulema grubu... Sarığı, kalbinde ve mana halinde değil, kafasında bez olarak taşıyan ve Şe-riat'ı nefsanîyetine uydurmaya çalışmaktan haya etmeyen sözde din adamları.

Ordu İstanbul'a Valide Sultan hükümetinin emriyle dönüyor, fakat Padişaha karşı olan bu hareket, Payitaht üzerine bir nevi baskın manasını taşıyordu.

Renk renk türlü garip isimler ve lakaplar taşıyan serkerdeler; Dağlar Delisi, Deli İlâhi, Rum Mehmed, Baba Ömer, Kmalıoğlu, Köse Şaban, Kör Ali, Saka Mehmed, Cin Ali, Cadı Osman, Kütahyalı Kalem, Dereli Halil vesaire, arkalarına kan ve dumandan bir iz sererek Payitaht kapılarına dayandılar.

ORDU İSTANBUL'DA

Ordu isimli kaatiller ve çapulcular sürüsü, arkasında kan, kemik ve yıkıntılardan bir yol bırakarak İstanbul'a gelince halkın korku ve heyecanı büyük oldu. Halk biliyordu ki, bu sürünün sefer-

148

den döndürülerek İstanbul'a çağırılması bazı fesatçılara destek rolü oynaması içindi. Bu fesatçıların başında da Valide Sultan vardı. Ve artık Valide Sultanla Genç Padişah, iktidar kimde kalacaksa belli olması için birbirine karşı nihaî bir savaş tertibi içindedirler...

Ordu İstanbul'a girer girmez Valide Sultanın sağ kolu Recep Paşa, kendi konağıyla kışlalar, hanlar ve bekar odaları arasında adamlarına mekik dokutmaya başladı. Sarayın Valide Sultan dairesinde de aynı faaliyet... Recep Paşa bizzat bu kaynaşma içinde Kösem Sultanın huzuruna sık sık çıkmakta.

Fesat aşısı çabucak tuttu ve zorbalar Sultan Ahmed Meydam'nda toplanıp narayı bastılar:

— Hüsrev Paşa gibi, şöhreti cihana velvele salmış bir veziri azletmek nice olurmuş?.. Sebep olanlar, Padişah ve devletin düşmanıdır. Kellelerini isteriz!..

İstedikleri kelleler 17 tane... Başlıcaları, şeyhülislâm Yahya Efendi, Sadrâzam Hafız Paşa, Yeniçeri ağası ve Padişah musahipleri..

İsyan üç gün sürdü. Üç defa saraya hücum edildi, fakat neticeye varılamadı. Bütün kapılar ve kepenkler kapanmış, herkes evine ve köşesine çekilmiş, hayat durmuş...

Birinci günü sarayın dış kapısına dayandılar ve tekliflerini haykırdılar.

İçerden bir ses:

— Padişah düşünüp yarın cevap verecektir!..

Zorbalar bu cevapla yetindi. Fakat Sultan Ahmed Meydanı'na dönünce daha büyük zorbaların şu ihtariyle karşılaştılar:

149

— Böyle, karılar gibi elleri boş dönülür mü?..

Geceyi Sultan Ahmed Meydanı'nda geçirdiler ve ertesi günün sabahında yine saray kapısına dayandılar:

— Ya kelleler, ya.....

Cevap geldi:

— «Dîvan-ı Âli» tertiplenmiştir. Her şey Dîvanda halledilecektir. İstedikleriniz oraca verilecektir! İsyancılar, oldu olacak, bir gün daha beklemeye ve Divan kararını gözlemeye razı oldular. Sarayda müthiş bir kaynaşma... Dördüncü Murad, ne yapacağını bilemez halde gidip geliyor, asabi adımlarla arz odasını arşınıyor. Validesi, kız kardeşleri, saraylı kadınlar ak kara iç ağalan hep bir ağızdan yalvarıyor:

— Askere karşı durma, Padişahım, sonu fena olur!

Aralarında en coşkunu, en hararetlisi de Valide sultan:

— Arslanım, kendine acımıyorsan devlete ve annene acı!

HAMLE

Sultan Murad, bu sinsî laf ve edalara karşı dişlerini sıkıyor, içinde biriken nefret tükürüğünü zaptetmeğe çalışıyor. Fakat ruhu sarsıntılar içinde ve iradesi kamaşmış halde... Yanlış bir adım atmaktan çekiniyor ve kendisini Genç Osman'ın şartları içine itilmeye başlamış görünüyor. İçinden dudaklarına doğru yükselen sesi de birkaç mahreminden gizlemiyor:

150

— Hayatım pahasına da olsa bu kuduz köpeklere baş eğmeyeceğim!

Divan toplandı. O sırada Hafız Paşa'ya gizlice haber uçuruldu:

— Hayatınız tehlikededir; Divana gelmeyiniz! Haberi, Hafız Paşa Divana gelmek üzere evinden çıkarken, emin bir adam, Paşa'ya sokularak gizlice kulağına üfledi.

Hafız paşa acı acı gülümsedi:

— Dostlara bizden selam eyle! Başımıza gelecek kazayı biz rüyada gördük. Allahm takdirine teslimiz! Çoluk çocuğumuzla vedalaşıp çıktık! Almyazımız neyse o olur.

Yoluna devam eden Hafız Paşa saray kapısından içeriye girince oradaki zorbalara iki yana ayrıldılar; içlerine girmesi için yol açtılar. Hafız Paşa anlamamazlıktan geldi ve iki yanına selam vererek ilerlemek istedi. Birde bir taş yağmuru... Ve korkunç âvâzeler:

— Vurun, kesin, gebertin!

Hafız Paşa attan yıkıldı. Başına gelen taşlar mecuzesini düşürmüş ve kafasını yaralamıştı. Paşa'nın uşakları efendilerini sardılar ve göğüs-leriyle ona siper oldular. Uşaklardan biri bir hançer darbesiyle yere serildi. Öbürleri de taş yağmuru altında kanlara bulandılar. Böyleyken efendilerini bırakmadılar ve onu iç kapıdan içeri sızdırdılar. Bu uşaklar saf-kan Anadolu çocuklarıydı. Bostancıbaşı Hafız Paşa'ya Padişahın dolabından bir hil'atle bir kavuk giydirdi. Paşa'yı huzura çıkardılar.

Dışarıda gök gürültüsü çapında bir sayha:

151

— Hafız Paşa'yı istiyoruz. Önce onu verin! Yoksa biz hangi kelleyi düşüreceğimizi biliriz!

Açıkça Dördüncü Murad'ın kellesini kastediyorlardı.

Murad bu sayhaları dinlerken Hafız Paşa'dan sadaret mührünü teslim aldı ve Paşa'ya hitap etti:

— Benim sadakatli Paşam! Şimdi şeklini değiştirip Sarayburnu'ndan kayığa biner ve Üsküdar'a geçersin! Orada emrimi beklersin! Emniyetli adamların bu işi tehlikesizce yerine getirirler... Allah yardımcımız olsun.

Bu sırada asker üçüncü kapıdan da geçmiş, Divanhanenin önünü doldurmuştu. Vaziyet, Genç Osman faciasının cereyan ettiği güne tipatıp eş...

Burada duraklayıp kuvvetlerini gırtlaklarına verdiler:

— Padişah Divana çıksın! Ona sözümüz var! Haremde ayılan bayılanlar...

Kösem Sultan ağzından baklayı çıkardı. Başı dimdik hakim bir tavırla oğluna:

— Arslanım, dedi; askeri kırayım deme! Dilediklerini yap! Varsın birkaç bende ve vezirin eksik olsun! Adam kıtlığına kıran girmede ya!... Sen sağ ol!.. Dışarı çıkmaya lüzum yok! Tekliflerini kabul ettiğini bildir, yeter!

Sultan Murad'm yakınları da Padişahın askere görünmesine razı değiller...

Murad, birbirine zıt istikametlerden gelen bu telkinleri dinledikten sonra kükredi:

— Yol açın! Divana çıkacağım, askere görüneceğim!

Azimle yürüdü, Divana geçti, yerden biraz

152

yüksek olan açık kubbe altındaki koltuğuna oturdu. Karşısında, kuduz hayvanlar gibi bakan bir sürü korkunç mahluk...

Murad, koltuğuna oturur oturmaz sesini yükseltti:

— Neymiş muradınız, anlayalım!..

Bir kıyamettir koptu. Ön sıradakiler ağızlarını açmaya cesaret gösteremezken arkadan müthiş küfürlerle karışık ulumalar başladı:

— Kıralım, keselim; ya istediğimiz kelleler, ya taht...

Padişah ayağa fırladı. Ellerini göğsüne kavuşturmuş, yıldırım saçan gözlerini kuduzlar sürüsüne dikti:

Ulumalar, havlamalar, böğürmeler göğü tutuyor ve hiç kimse söz anlamaya yanaşmıyor:

Padişah avaz avaz haykırdı:

— Mademki söz dinlemek ve anlamak sizde yok; Beni ne diye çağırdınız? Divan böyle mi olur?

Padişahın karşı edep bu mudur?

Ve döndü, heybet ve azametle harem kapısına doğru yürüdü. Bazı zorbarlar, ellerinde hançerle, Padişahın önünü kesmek ister gibi hamle ettiler.

İşte en nazik an!.. Kaderin birdenbire tecelli edeceği ve Osmanlı İmparatorluğunun akıbetini göz önüne sereceği an budur.

Padişahın ilk hamle anı..

Padişah bir anda durdu, göğsünü gerdi ve bütün dehşetini gözlerinde toplayarak nida etti:

— Yaklaşın bakalım, boyunuzu göreyim!

İşte bu basit söz ve tavırdır ki, Dördüncü Murad'm kader denk pervanesinde ölü noktayı aşmasına sebep olmuş ve yine bir kader cilvesi olarak

153

yeniçeri felaketini onun saltanatı boyunca kökünden kazıyıcı yeni bir devreye başlangıç teşkil etmiştir.

Aksiyon adamlarının kulağına küpe olsun!..

Padişahın bu kükreysi üzerine kuduz köpekler, oldukları yere mihlandılar. Aralarından hiçbiri tek adım atmaya cesaret edemedi. Uluma ve havlamalar da bir anda kesildi.

İşte kader denk pervanesinin ölü noktası diye anlattığımız nazik an!.. Her aksiyon kahramanı denk pervanesini bu ölü noktadan kendi tarafına atlatmak için o anın hakkını vermekle mükelleftir.

Olursa olur, olmazsa olmaz.

O zaman içeriye geçince asilerin bir an önceki sersemliği geçti. Yeniden kudurmaya başladılar.

Fakat artık bütün gayretler boştur. Karşılarında sultani bir mukavemet heykelleşmiştir ve bu heykel nasıl olsa meydan yerine hakim olacaktır. Henüz ortada Padişah cephesine ait hiçbir zafer alameti bulunmasa da mana bakımından Padişah galibiyetin eşiğindedir:

Dışarıdan sesler:

— İsteddiğimiz 17 kelleyi bize verecek bir padişah bulalım!

Padişahın etrafında, kadınlı erkekli bir halka... Öğüt veren verene... En gayretlileri de Recep Paşa...

Dördüncü Murad'm ayağına kapanmış yalvarıyor:

— Asker kullarının istediklerini ver! Ben kulunu isteseler de tereddüt etme! Kullar daima istediklerini alagelmışlerdir. Bunlara aykırı gitmek olmaz!

Ve padişaha ısrar üstüne ısrar:

154

et!

— Ver padişahım, ver! İstenen kelleleri teslim

Sultan Murad, Bostancıbaşıya emir verdi:

— Hafız Paşa'yı getiriniz! Getirdiler.

Padişah ona vaziyeti anlattı ve sordu:

— Ne dersin paşa, istedikleri kelleleri vereyim mi? Padişahlığımı kendi elimle yıkmak demek olan bu hareketi yapayım mı?

Osmanlı tarihinin en ulvi simalarından biri olan Hafız paşa hemen cevap verdi:

— Yalnız beni teslim et, Padişahım! Benim kellemi, alınca yumuşarlar, öbürlerini unuturlar, ve bir zaman için susarlar... Sen de bu arada tedarikini görür ve onları haklamanın tedbirlerini alırsın... Yalnız beni teslim et!..

Murad ağlayarak Hafız paşa'yı kucakladı:

— Paşa, sağ kalırsam intikamını alacağım! Ve silkindi, birdenbire heybetle doğruldu:

— Tekrar Divana çıkacağım! Recep Paşa sinsi sinsi gülümsedi:

— Padişahım, abdest alsanız iyi olur! Dördüncü murad'a ölüme gittiğini alaylı bir şekilde ihtar eden bu söz üzerine Sultan, Recep Paşa'ya öyle bir gazap gözüyle baktı ki, paşa vurulmuşa döndü.

İleride, Recep Paşa'nın kafasını kestirirken Sultan Murad'm bu nazik anı ona nasıl hatırlatacağını göreceğiz.

Murad, haşmetli tavrıyla yürüdü, divana çıktı ve tahtına oturdu. Pek yakında olan zorbalara haykırdı:

— Edepsizler, geri çekilin!

155

Kuklalar gibi baş eğip geri çekildiler.

Padişah yine emir verdi:

— İcinizden söz anlar dört kişi seçip gönderiniz! Geri kalanlar uzakta, müzakerenin sonunu beklesin!

İki sipahi zorbasiyle iki yeniçeri çorbacısı geldiler.

Padişah, onlara hareketlerinin din ve devlet adına ne derece çirkin ve tehlikeli olduğunu anlattı:

— Serkeşliklerden vazgeçerek edep ve itaat dairesine dönünüz! Bir takım günahsızların kanlarını dökmenize Allah razı değildir! En ucuz şekilde bu fesadın önünü almak için ne yapmak lazımsa söyleyiniz!

Zorbalar mırıldandı:

— Padişahım, iş bu hale geldikten sonra askerinin istediklerinden birkaçını olsun vermek lazımdır. Başka türlü dağılmazlar. Daha fena hallerin zuhurundan korkulur!

Padişahı takip etmiş bulunan Hafız Paşa ortaya atıldı:

— Sultanım! Hafız gibi bin kulun sana feda olsun! Benim için tereddüdün olmasın! Yalnız ricam şu ki sen öldürme, öldürülmeme de emir verme! Bırak, şu hainlerin elinde ve senin yolunda şehit olayım! Bir de naaşımın Üsküdar'a naklini ve yetimlerimin şahane inayetinizden mahrum edilmemelerini istirham ederim.

Sultan Murad şükranla dolu bir hayret içinde Hafız Paşa'ya bakıyor... Paşa, muhteşem bir tevekkül, celâdet ve metanet heykeli...

Hafız Paşa abdest alırken sıvıdığı kollarını 156

Örterek düğmelerini ilikledi ve zorbalara doğru yürüdü. Yüksek sesle bir besmele çekti ve peşinden bir ayet okudu.

Zorbalar bu ulviyyet tavrı karşısında ezgin...

Padişah onlara doğru ilerliyor...

Aralarından biri üç beş adım attı ve birinciliği almak hevesiyle Hafız Paşa'ya saldırdı. Hafız Paşa tarafından kaatilin suratına indirilen bir tokat ortalığı çnlattı. Kaatil kana bulanmış dişlerini kusarak yere yuvarlandı.

Bu tokat, sonraları «Hafız Paşa tokatı» diye mesel olmuştur.

Öbürleri üşüştiler. Biri bir hançer darbesiyle Hafız Paşa'nın başını yarışana kadar biçti. Bir başkası Paşa'nın göğsüne bir hançer sapladı. 17 yerinden yaralı olarak Paşa yere yıkıldı. O zaman bir başka kahraman da Hafız Paşa'nın göğsüne oturup bıçakla boğazını kesmeye başladı.

Sultan Murad bu manzarayı görünce gözlerini mendiliyle örttü ve fısıldadı:

— Haktan korkmaz, Peygamberden utanmaz, şeriat ve Padişah dinlemez hainler! Elbette siz de belanızı bulursunuz!

Sonra ayağa Kaltı, aynı heybet ve azemetle yürüyüp harem kapısının arkasında kayboldu.

Zorbalar bu hadiseden sonra yatıştılar ve dağılmaya başladılar. Giderken de Hafız Paşa'nın cesedine dokunamadılar.

Hafız Paşa'nın naaşma haremde çıkarılan yeşil bir kumaş örtüldü. Sonra ceset, gereken dini merasimle Üsküdar'daki hususi makamına götürülüp defnedildi.

Hafız Paşa, fesat devrinde gerçek Türkün halis örneği bir kahramandır.

157

Dördüncü Murad, Sadrazamlık mührünü Murtaza Paşa'ya vermek fikrindeydi. Fakat hala kendisini hakimeyet mevkiinde gören Valide Sultan buna razı olmadı ve dayattı:

— İle de Recep Paşa! Olmazsa Hüsrev Paşa!..

Bunlardan ikisi de Dördüncü Murad'ın kalbinde idama mahkum edilmişti. Tereddüt gösterdi. Fakat henüz hakimiyete tam geçmemiş olduğu için teklife uymak zorunda kalarak, Sadrazamlık mührünü Recep Paşa'ya yolladı.

Başlangıç halinde bulunan hakimiyetini tam manasiyle ele geçirmek için Dördüncü Murad'ın bundan sonra aldığı tedbir, son derece ince bir siyaset hilesidir. Dördüncü Murad, kendisine kadar gelen Osmanlı Padişahları içinde ilk defa bir haber alma şebekesi kuran ve düşman cephe içinde nefsine bağlı adamlar tedarik eden padişahtır.

Yeni tayin edilen Yeniçeri Ağası Köse Mehmed'i evvelden tanıır ve beğenirdi. Onu kendi tarafına gizlice çekmeye muvaffak oldu. Sipahi zorbalarından Rum Mehmed'i de kolayca kazandı ve kendisine bendetti. Onlar zahirde zorbalarından görünüp faaliyetlerine devam edecekler, olup bitenleri Padişaha getirecekler ve alacakları emre göre iş görecektir.

Şebeke kısa zamanda raporunu verdi ve padişahın tahmin ettiği gibi, baş fesatçılar, Valide Sultanla Recep Paşa olarak meydana çıktı.

Sahte sarıklılar da onlarla beraber...

158

İKİNCİ HAMLE

Dördüncü Murad, mahvetmeyi kurduğu düşmanlarının listesinde baş yeri Hüsrev paşa'ya ayırdı ve önce onu ele almayı tasarladı.

Murtaza Paşa'yı Diyarıbekir valiliğine gönderirken eline bir ferman sıkıştırdı:

Murtaza Paşa, Hüsrev paşa'nın başını kesmeye memurdur!..

Murtaza Paşa özür diledi ve bu halinden Padişahın üzüldüğünü görünce izah etti.

— Hüsrev Paşa gaddar bir adamdır. Nice zenginlerin mallarını zaptetmiş bir zalim... Büyük bir servet sahibi olması lazım... Ben bu servetin meteliğini eksiltmeden hepsini hazineye teslim etsem yine «şu kadarını verdi, şu kadarını sakladı!» diyeceklerdir. Bu gibi tezevir ve iftiralar yüzünden padişahımın teveccühünü kaybetmek istemem!

Padişah, ortalığın gammaz kesilmiş olduğu hususunda Murtaza Paşa'ya hak verdi ve ilave etti:

— Sen bana onun kellesini yolla ve gerisine aldırma! Malını sana hibe ettim!

Murtaza Paşa Diyarıbekir'e giderken Tokat'ta Hüsrev Paşa'nın başını binbir güçlük, hatta iki tarafın adamları arasında boğuşma neticesinde kestirdi, sonra da yalnız nakit mevcudu 80 bin altını aşan servetini, kendisine hibe edilmiş olmasına bakmadan İstanbul'a gönderdi.

Hüsrev Paşa'nın padişah emriyle uçurulan kellesine ait haber, bütün memleketi kasırğa gibi sarstı. Zorbalar hayret ve dehşetten dondu ve hatıra gelen ilk fikir şu oldu:

159

— Hüsrev Paşa çapında bir devlet büyüğünü bu türlü idam eden bir Padişah, yarın bize ne yapmaz?

Bu korkuda, Valide Sultan, Recep Paşa, Şeyhülislâm ve birçok ulema kılıklı insan müşterek. Hüsrev Paşa'nın kesik başı İstanbul'a gelince Recep Paşa'ya bağlı ajanlar zorbalarla temasa geçtiler. Hemen ertesi günü Sultan Ahmed Meydanı'n-da büyük yığmak... Dalga dalga akıp meydanı doldurdular...

Naralar basıldı:

— Hüsrev Paşa gibi yararlı bir vezirin öldürülmesine sebep olanları bize teslim ediniz!

Ve saraya yürüdüler, Padişah'tan yine ayak divanı istediler...

Padişah teklifi, kabul etti, Divana çıktı, mehabetle koltuğuna oturdu.

Artık bu sahne sondur. Bu sahnede Padişahla yeniçeriden hangisi galip gelecekse meydana çıkacak; bütün kozlar oynanacak...

Zorbalar, bundan evvelki ilk temaslarından aldıkları yarayı kapatmak istercesine bir küstahlıkla Padişaha hitap ettiler:

— Hüsrev paşa gibi değerli bir veziri niçin öldürdün? Kendi devletini zedeledin! Buna sebep olanları mutlaka bize teslim etmelisin!

Ve bununla yetinmeyip küstahlıklarını daha ileriye götürdüler:

— Şehzadeler bizim efendilerimizin oğullarıdır. Artık sana güvenimiz kalmadı. Onlara da kıyabilirsin! Onları bir kerecek dışarıya çıkar sağ olduklarını görelim!

160

Bütün bu sahnelerin bir rejisör elinden çıktığı besbelliydi. Şehzadelerin istenmesinde, belki de ani bir tahttan indirme taht'a çıkarma oyunu aranabilirdi.

Bu kurnaz taktiğin akıl hocası da Recep Paşa'dan başkası olamazdı.

Padişah metanet ve soğukkanlılığını bozmadı. Kelleleri istenen insanların sarayla alakaları kalmadığını neredelerse bizzat arayıp bulmalarını söyledi. Bir tanesi için de:

— Her şeyden evvel suçunun ne olduğunu bilmek isterim! Dedi.

Bu metin karşılık, zorbalar safında hemen bir gevşeme kaydetti. Ne söyleyeceklerini, ne yapacaklarını bilemediler!..

Rejisörün dehası hemen imdada yetişti ve isyancıların saflarında şu haber dalgalandırıldı:

— Şehzadeler öldürülmüş!..

Sultan Murad'm arkasından bir nida:

— Yalan Şehzadeler sağdır! Saflar kabardı, taşıtı:

— Mutlaka şehzadeleri istiyoruz!

Saflar Padişahın üzerine doğru yürüyor ve bir haykırıştır kopuyor:

— Dediğimizi yapmazsan biz kendimize padişah bulmayı biliriz!

Ve yürüdüler...

Murad bir anda ayağa fırlayıp kılıcına davrandı:

— Canına susamış kim varsa bir adım yaklaşsın!

161

Oldukları yere mihlandılar. Bu, bütün mana-siyle ilk karşılaşmanın devamıydı.

Murad bu mihlanışı gördükten sonra en gür sesiyle emir verdi:

— Şehzadeleri getirsinler!

Böylece yeniçerilere gösterdikleri şiddeti hazmettirmek için onlara biraz avans vermek inceliğini gösteriyordu.

Şehzadeler kapının önünde peydahlandılar. Bayezid Sultan, Süleyman Sultan, Kasım Sultan, İbrahim Sultan... Baştan üçü seyrine doyum olmaz, göz dikmeye kıyılmaz civanlar...

İşte tarihi anlardan biri tanesi daha...

Zorbalardan birinin

— Bize filan sultan gerek!

Demesiyle bir tahtın yuvarlanıp başka bir tahtın kaidesi üstüne oturması bir olabilir.

Herkes, asiler ve saray halkı, ağızları hayretten açık, (defile) halindeki şehzadelere bakıyor. Sultan Murad da kan çanağına dönmüş gözleriyle aynı vaziyette...

Hiç beklenmedik bir hadise olarak, Sultan Murad'm küçüğü ve şehzadelerin en büyüğü Sultan Bayezid'in, birden öne geçip ağzını açtığı görüldü:

— Bizden ne istiyorsunuz? Zaten ne hakla isteyebilirsiniz? Biz, babamızın sarayında, Padişahımızın şefkat kanadı altında rahatça vaktimizi geçirmekteyiz. Bize el atarak bir felakete mi sebep olmak istiyorsunuz? Sizin gibi Allahtan korkmaz ve Padişahı utanmaz kişilerden hiçbir şey beklemiyoruz! Sizden gelecek hiç bir nimeti kabul etmeyeceğiz!

162

Zorbalara apışık kaldı. Murad'm arkasında saltanat nöbeti tutan bir şehzadenin bu çıkışı, tepelerine balyoz gibi inmişti.

Belki de Sultan Murad'm zorbalara şehzadelere ait niyeti önceden haber alması üzerine Şehzade beyazid'e ettiği telkin neticesinde meydana gelen hadise, isyancılarda hiçbir kuvvet bırakmamıştı. Bir müddet çarpılıp kaldılar. Sonra laf olsun

kabilinden şu isteği öne sürdüler:

— Padişahın Şehzade efendilerimize dokunmayacağından emin değiliz! Bize kefil versin!

Havanın Dördüncü murad lehine döndüğü besbelliydi. Bu vaziyette, karşı cepheden olanların da öne atılıp Padişaha yaranmaya bakması lazımdı.

Şeyhülislâm ortaya çıkıp haykırdı:

— Ben kefilim!

Şeyhülislâmın işaretiyle Sadrazam Recep Paşa da aynı gayreti gösterdi:

— Ben de kefilim!

Halbuki bu gayret, padişahın haysiyet ve azametine açık bir tecavüz belirtiyordu.

Padişah, her şeye rağmen adım adım kendi hakimeyitine doğru seyreden hadiselerin akışına daha fazla el atmadı ve tam zamanında şu emri verdi:

— Şehzadeleri götürün!

Şehzadeler içeriye alındıktan sonra da zorbalara hitap etti:

— Siz de hemen dağılmız!

Ve neticeyi beklemeden harem kapısından geçip gözden kayboldu.

163

\\

I

Artık ruhlarının kemiği iyice kırılmış buldu. nan zorbalara iradesizce saraydan çekilmeye ve Sultan Ahmed Meydanı'na doğru akmaya başladılar.

Bundan sonra ne olursa olsun... Yeniçerinin önüne muazzam bir dalgakıran çekilmiştir. Daha ilerisi de onun süt liman olmasıdır.

Halk, Dördüncü Murad'm arslanlığına hayran hayran bakarken, fesatçılar bu son hezimetlerini yeni bir saldırıya çevirmek istediler ve askere kundağı soktular:

— İsteddiğiniz kelleleri alamadınız! Arslanlar gibi gittiğiniz saraydan kediler gibi dehlendiniz!

Hiçbir isteğinizi yerine getiremediniz! Ocağın haysiyetini düşürdünüz!

Yeniçeriler, aldıkları talimat gereğince ertesi günü Recep Paşa'nın konağına gittiler ve güya paşa kendilerine zıt hareket ediyormuş gibi, ona bağırıp çağırdılar.

Bir de ne görsünler!

Konakta Şeyhülislâm ve kazasker efendiler... Tam zamanı... Bunlardan, istedikleri kellelerin koparılması vacip olduğuna dair fetva dilediler ve hemen aldılar.

Hepsi Recep Paşa'nın tertibi...

Zorbalar, ellerinde fetva, avlarını aramaya gittiler. Recep Paşa da soluğu Hünkârın huzurunda aldı: — Şevketli Sultanım! Zorbalar fetvayı aldıktan sonra, istedikleri adamların sarayda saklı bulunduğu zanniyle saraya hücum edeceklerdi ama ben mani oldum; onların sarayda olmadıklarına dair teminat verdim.

164

Dördüncü Murad bu murâi adamın sözlerine inanmış göründü. Üstelik, kellesi istenenlerden musahibini Recep Paşa'nın hileli bir teklifiyle ona teslim etmeye razı oldu. Teklif şuydu:

— Onu askere gösterir ve Padişahın en sevgili bir Musahibini bile esirgemediğini ispat etmiş olurum. Bunun üzerine asker sarayda gizli kimse bulunmadığına inanır ve saraya hücum etmekten vaz geçer. Ben de elimden gelen her şeyi yapar ve musahibin kılma bile zarar getirmem!

Padişah bu defa inandı ve musahibinin kılma I bile dokunulmayacağına dair Recep Paşa'dan söz j üstüne söz aldıktan sonra onu teslim etti.

Recep Paşanın oynadığı, komedyanın en çirkiniydi. Musahibi Yeniçerilere parçalattı, sonra da bu iş kendi isteğine rağmen olmuş gibi, kavuksuz ve pabuçsuz dışarıya fırlatarak, askere karşı:

— Ne yaptınız? Benim Padişaha kefalet etti-j ğim adamı nasıl parçaladınız?

Diye tepindi, durdu.

Padişah vakayı öğrenince bir sedire çöküp başını elleri arasına aldı, sarsıla sarsıla ağladı, derken ellerini hacet dergahına kaldırıp şu meşhur ,duayı etti:

— Yarabbi! Şu mazluma kadar kıyan ve din jile devleti ayağa düşüren zalimlerden intikam almayı bana nasib et!

* * *

Artık Valide sultan ve beş adamıyla Recep Paşa, iyice hissetmişlerdi ki, her gün biraz daha gelişen bir şahsiyet ifadesi içinde Dördüncü Murad, maksatlarına biricik engeldir. En kısa zamanda şahsiyetinin zirve noktasını bulacak olan

165

Murad, belki de ilk iş olarak, salkımdan üzüm koparırcasına Valide sultan takımının kellelerini devşirmeye başlayacaktır.

Yeniçeri de aynı fikirde... İşler böyle giderse kendilerine edepli bir asker olmaktan başka bir şey düşmeyecektir. Buysa yeniçerinin tam zıddı...

Valide Sultan takımı baş başa vererek, Sultan Murad tehlikesini önlemenin çaresini ve girişilecek nihai hamlenin ne olabileceğini düşündüler:

Tam ve dibine kadar götürülecek bir ayaklanma. Başka çare yoktur!..

Bu fikir etrafında, Saka Mehmed, Cin Ali, Çalık Derviş, Yemişçi Mustafa, Salih Efendi, Mahmud oğlu gibi zorbabaşılar, Recep Paşanın talima-tiyle, koğuşları, bekar odalarını, kahvehaneleri, hanları dolaşmaya çıktılar.

İşte o zaman Padişahın haber alma şebekesi ve adamları en yararlı hizmeti gösterdi. Padişahın adamlarından sipahi zorbası Rum Mehmed ile Yeniçeri Ağası köse Mehmed, bir taraftan vaziyeti Padişaha haber verirken, bir taraftan da hareketi kendi içinde kösteklemeye çalıştılar.

Rum Mehmed, Padişahı tahtan indirmeyi hedef tutan bir sipahi toplantısında şu sözleri söyledi.

— Padişahımızı tesir altına alanlardan dilediğimiz intikamı aldık. Burada kalmalıyız! Daha ileriye gidecek olursak devletin altüst olmasına sebep oluruz. Halk galeyana içindedir ve artık kargaşalığa tahammülleri kalmamıştır.

Telkin ilk tesirini gösterdi. İsyân kararı hızını kaybetti.

166

Sipahiler:

— Yeniçeri çorbacılarıyla görüşüp ona göre karar verelim!

Dediler.

Yeniçeriler de, Köse Mehmed'in telkiniyle aynı fikirde...

İsyandan vazgeçtiler...

SON DARBE

Ramazan ayı... Yeniçeri isyandan vazgeçmiş, fakat her zamanki rezil hayatını mübarek Ramazan ayında daha rezilce sürmeye başlamıştır. Daha evvel bahsi geçen soytarılıklar, palyaço kılığında kapı kapı gezip cebren parsa toplamalar, salıncak kepazelikleri, açıkça oruç yemeler ve gündüz vakti sokaklarda şarap şişelerini dikmeler, geceleyin türlü fuhuş ve namusa tecavüz sahneleri... Halkla Padişahın kalbi kan ağlıyor, fakat o ana kadar sadece taarruzu önlenen askeri, tam mana-siyle edebe döndürmenin imkanı henüz ele geçmemiş bulunuyor.

İNTİKAM

Sultan Murad ise bu manzarayı birdenbire bir vesileye bağlıyacağı anı kolluyor.

Vesileyi bizzat kendisi buldu ve artık hesap defterinin açılmasını gerektiren günü gelmiş kabul etti. Hastalığın devlet planında çıban başı Sadrâzam Recep Paşadır ve işe ondan başlamak lazımdır.

167

Paşayı saraya davet etti. Vaziyet, henüz Recep Paşaya, kendisi için bir tehlike olabileceğini göstermiyordu. Paşa, kavuğunu titrete titrete saraya geldi. Arkasından da bir sürü muhafız...

Aralarında zorbabaşılardan da birkaç haydut... Öyle ya; taarruzdan kurtulabilen Padişahın bizzat taarruza geçebilmesi için, kimbilir daha ne kadar zaman ve mesafeye ihtiyaç vardı?

Recep Paşa bu fikirdedir ve hayatı bakımından en küçük kaygıya ruhunda yer yoktur.

Recep Paşa, maiyetini orta kapıda bırakıp saraya girdi ve huzura çıktı.

Padişah, ayakta, kollarını göğsüne kavuşturmuş, gayet manalı bir tebebbüsumle kendisini süzüyor:

— Gel bakalım, topal zorbabaşı!..

Recep Paşa şaşırıldı. Nakris illetinden topallayarak yürüdüğü için kendisine yakıştırılan bu sıfatın şakaya yorulması ihtimali de vardı.

Fakat ikinci hitap her şeyi halletti:

— Abdest alsan iyi olur! Hatırlıyor musun bana «abdest alsanız iyi olur!» dediğin günü? Habislerin habisi!..

Recep Paşa, kül rengi dudaklarını kıpırdatarak bir şey söyleyecek oldu. Padişahın kükreyişi konuşmasına imkan bırakmadı:

— Kesin bu habisin sesini!

Perde arkasında bekleyen Zülüflü Baltacılar hemen meydana çıkıp Paşanın boynuna kemendi geçirdiler ve bir iki dakika içinde canını aldılar...

Hain Sadrâzam, boynunda çepçevre ve simsiyah kemend izi, Padişahın ayakları dibinde...

Alabildiğine açık gözleri, dibinde hayat eseri olmayan bir parlaklıkla tavana bakıyor...

168

Padişah emir verdi:

— Kaldırın şu murdarı buradan ve orta kapının dışından atın!..

Paşanın muhafızları orta kapıda efendilerinin çıkmasını beklerken, birden, birkaç zülüflünün taşıdığı cesetle karşılaştılar.

O zaman dünyanın, belirttiği dehşet ifadesine rağmen en gülünç tablosu meydana geldi. Bıyıklarını balta kesmez zorbabaşları ve muhafızlar, efendilerinin hakaretle yere atılan cesedini görünce, bir anda toparlanıp öyle bir kaçıştılar ki, arkalarından tazi koşturulsa yetişemezdi.

HODRİ MEYDAN

Recep Paşanın idamı, bazılarınca Yeniçeriyi ayaklandırmaya yeterdi. Fakat çıt çıkmadı. Zira ancak zaafa karşı kuvvete geçen Yeniçeri seciyesi, karşısında kuvveti görünce sinmekten başka bir şey yapamazdı. Hatta o gece bazı Yeniçeri zorbaları, sıra kendilerine geliyor vehmiyle İstanbul'dan kaçmışlar, Anadolu'nun, köşe bucak, göze çarpmaz taraflarına dağılmışlardı.

Böylece bir ay geçti. İlk sersemlik geçmiş gibiydi. Vaziyetin devamı, zorbalarca mağlubiyetin kabulü manasına gelecektir.

Küçük bir kıpırdama oldu. Sipahiler Ok Meydanında toplanarak «mülâzımlık» bahanesiyle kendilerini göstermeye yeltendiler.

«Mülâzımlık» kıdem sahibi askerlere tanınan bir nevi rütbe... 100 tane açık mülâzımlık varsa, isteklileri her zaman 100 misli..

Sipahilerin, bu işi bir nizama ve tercih ölçüle-
169

rine bağlamak gerektiği yolundaki dilekleri Padişaha arzedildi. Ve işte o zaman, nihaî darbenin başlangıcı olarak devletçe asi askere meydan oku-namm en celâdetli fermanı çıktı:

— Belli başlı şekiller altında istenen işbu mülâzımlıklar verilmeyeceği gibi, bundan böyle askere hiçbir şekilde de mülâzımlık verilmeyecektir! Mülâzımlık mülğadır!

Bu, devletin, orduya «rest» çekmesi ve inkılâp çağında bir davranış... Hodri Meydan!.

Sipahiler kudurdu. Ertesi günü Sultan Ahmed meydanını doldurdular.

Padişah her şeyi önceden hesap etmiştir.

Sabahın en erken saatinde münadiler şehri çınlattı:

— Saray içinde, deniz kenarında, Sinan Paşa köşkü önüne sancak çıkarılacak! Bütün ırz ehli müslümanlar, devlet bendeleri, asker, her sınıf halk oraya gelsin!..

Vezirler, din adamları, esnaf, işçi, karmakarışık bir halk yığını saraya doğru aktı. Yeniçeriler de takım takım geldiler. Yalnız Sipahi tairesi Sultan Ahmed meydanını bırakmadı.

Sinan Paşa köşkünün önündeki meydanlıkta bir ana-baba günü kalabalığı... Padişah köşke gelip tahtına heybetle oturdu. Sipahilerden başka her sınıfın hazır bulunduğu haberi verildi.

Padişah irade etti:

— Eğer Sipahi kullarım Padişahlarına bağlı iseler, aralarından söz anlar birkaç ihtiyar seçip ayak divanına göndersinler!..

İrade sipahilere tebliğ edildi. Evvel tereddüt, sonra itaat... Aralarından, Padişaha görünmeye
170

yüzü tutacak birkaç namuslu ihtiyarı seçip gönderdiler. Sipahi murahhaslarına Yeniçeri çorbacılarının yanında yer gösterildi.

Yüzbini aşkın bir halk kalabalığı önündeki bu ayak divanı, bozulmuş orduya ilk edep yumruğunu indirmek üzere bulunan Padişahın, işi kökünden kavrayıcı büyük davranıştıydı. Kat'i neti-celi meydan muharebesi... Böylece Dördüncü Mu-rad, Kanuni Sultan Süleyman'ın arkasından tepetaklak edilen devlet itibarını yerli yerine oturtmakta ve öz yurdunun işgalcisi Yeniçeriyi vatan emrine vermekte, o güne dek kimseye nasib olmamış bir inkılapçılık hamlesi gösteriyor...

Ayağa kalktı ve Yeniçeri saflarına bakarak davudi bir sesle hitabesine girişti:

— Mübarek cedlerimin gazalarını biliyorsunuz! Din yolundaki bu gazalar, askerin padişaha ve devlete itaati sayesinde kazanılmıştır. Bu itaat ise Padişahın zatına değil onun zatında tecessüm eden millete, devlete, hilâfete, bilhassa Allah ve Resulünün emirlerinedir. Padişaha ve devlete itaat ve riayet edilmezse inkıraz ve izmihlal muhakkaktır. Buna sebep olanlar da, dünyada ve âhiret-te azaptan kurtulamazlar!

Sultan Murad, büyüklere itaati emreden bir âyet okuyup izahını yaptıktan sonra, birden, davanın can noktasına geldi:

— Şimdi söyleyiniz! Siz, Yeniçeri kullarım, kanuna, usule ve Padişaha boyun eğecek misiniz, eğmiyecek misiniz? Bunu açık olarak bilmek istiyorum!

Derin bir sükut... Onbinlerce göz, Yeniçeri çorbacılarına bakıyor, verecek cevabı bekliyor.

171

İhtiyar bir çorbacı atıldı: — Sultanım! Sen bizim padişahımızsm! Sana itaatsizlik bizim için namussuzluk olur! Dostuna dost, düşmanına düşmanız! Cümlemiz Padişah uğrunda, din uğrunda kurban olmaya hazır!

Büyük bir alkış koptu. Yeniçeriler, ihtiyar çorbacının bu sözlerini alkışlarla kabul ettiler.. Halkın alkışı daha coşkun... Padişah tekrar sözü aldı: — Teşekkür ederim! Sizden beklediğim, beklenebilecek budur! Lakin içinize fesatçılar sızmış bulunuyor. Hem sizi kötülüyor, hem de din ve

devletin zararına çalışıyorlar. Böylelerini bir daha korumayacağınıza, sözlerini dinlemeyeceğinize, yola gelmeyenleri teslim edeceğinize Kur'ân-'a el basarak yemin etmeniz lazım... İşte o zaman sadakatiniz anlaşılır. Böyle bir yemine hazır mısınız?

Yeniçeri Ağası elini kaldırdı:

— Hepimiz saadetlû Padişahımızın emirlerine bağlıyız. Artık şakileri himaye etmek bize yasak... Bunun için yemin etmeye de hazırız!

Ağanın sözleri alkışlarla kabul edildi. Derhal, sırmalı yastık üzerine tezhipli bir Kur'ân getirdiler. Yemin ettirme işini bizzat Sultan Murad idare etti. İleri gelenlerden herbirine ayrı ayrı:

— Vallahi mi, Billahi mi? Diye sordu.

Bütün yeniçeri başlan:

— Vallahi, Billahi... Diye yemin ettiler.

Manzaranın tesirinden halk ağlaşmaya başladı.

172

Murad, bundan sonra sipahi ihtiyarlarına döndü ve aynı şeyleri söyledi. Onlar da aynıyle

Yeniçeriler gibi hareket ve yemin ettiler.

Dördüncü Murad birden parladı:

— Siz ne garip mahluklarsınız! Fesadınızdan, devlet ve saltanat ecel teri döküyor. Söz ve nasihat dinlemiyor ve fitneden el çekmiyorsunuz! Bugün padişah kulu olduğunuzu, padişah emrinden dışarı çıkmayacağınızı söylüyor, peşinden kanun ve şeriat hükmünü tanımaz, dinlemez işlere girişiyorsunuz! Bu gidişe artık bir son vermenin günü gelmiş midir, gelmemiş midir?

DARBE

Murad, sözlerinin tesirini çehrelerde aramak ister gibi durdu, kalabalığı uzun uzun süzdü ve sonra gözlerini askere dikip devam etti:

— Bütün memuriyetler, mütevelliler, tahsildarlıklar elinizde... Hala doymak bilmiyorsunuz! Siz 40 bin kişiyse size verilebilecek memuriyetler 4-500 dür. Ayrıca iş alanlarınız, almayanlarınız halkı soymakta birliksiniz! Saflarınızda bir sürü serkeş eşkiya... Mülk, namus, ırz, mal, can, her şey harap... Şerrinizden millet evlerini bırakıyor, köyler ve kasabalar boşalıyor. Millet bu hale gelince hazine gelirini nerede bulur? Para olmayınca devletin çarkı nasıl döndürülür? Söyleyin, siz bütün bu rezaletlere kafi olarak nihayet verecek misiniz? Cedlerimin zamanında olduğu gibi yalnız ulufenizle yetinip itaat dairesinde oturacak mısınız?

Ön saftaki sipahi ihtiyarları, Padişaha, tam

173

I

manasiyle edep dairesini tutacaklarına dair teminat verirken arka sıralardan bazı çatlak sesleri işitildi. Halk, bu seslerin sahiplerini parçalamak için dalgalandı. Lakin, kalabalıktan kıpırdamaya imkan kalmadı; serkeşler yeniçeri saflarına sokulmuşlardı.

— Atın şunları dışarıya!

Diye bir nara duyuldu. Yeniçeriler onları havaya kaldırdılar, top gibi elden ele aktardılar ve topluluğun dışında yere çaldılar. Serkeşler bir daha yerlerinden kalkamadı.

Sipahilerin de yeniçerilerle beraber Padişaha boyun eğdiği ve itaat yemini ettiği haberi Sultan Ahmed meydanına ulaşınca, oradaki sipahi zorbaları çil yavrusu gibi dağıldı. Mülâzımlık isteğiyle han odalarına dolmuş olanlar da evlerine kapandılar ve izlerini sildiler.

O günkü merasim bu kadariyle kalmadı. Padişah, askerlerden sonra ulemaya yöneldi ve onları da sınırlarını taşırılmış olmakla suçladı:

— Siz de şeriat dairesinin dışına çıkmış bulunuyorsunuz! Nefslerinize mağlup oluyor, halkı zulüm ve rüşvetle eziyorsunuz! Bundan böyle en büyük titizlikle hak ve şeriatı tutup halkın size güvenini iade edeceğinize söz veriyor musunuz?

Müftüler, kadılar, hocalar da yemin ettiler.

Tutulan zabıtnameden bir cümle:

«— Hassaten Ocak ağaları ve yeniçeri neferleri böyle sahd ve misak eylediler ki, her bâr ki, saadetlû Padişahımız bir zalimi ahze mübeynimizden herkime ferman ederse va-rup emri üzere hakkından gelmez isek Ocağımıza Allah-ü Taâlanın ve peygamberleri-

174

nin ve cemî melâike ve Ümmet-i Muham-med'in laneti olsun!..»

Bununla son darbenin ruhi kısmı tamamlanmış oluyordu. Fakat askerle Padişah arasında henüz madde planında bir boy ölçüşme olmamış, darbe henüz fiil sahasında kendisini göstermemişti. Son darbenin köküne kadar yıldırıcı olması için, doğrudan doğruya askeri hedef tutan bir pençelemeye ihtiyaç vardı.

Bu da kendi kendisine oldu ve Dördüncü Mu-rad'a kazandığı büyük ruhi zaferden sonra, onun, birkaç gün içinde gelecek olan tepkisini beklemek kafi geldi. İlk anda ruhi bir baskına uğrayıp teslim olanlar, sersemlikleri geçer geçmez tekrar eski hallerine dönmek için aralarında fısıldaşmaya başladılar. Padişah bunu derhal haber aldı ve sipahi büyüklerinden Ahmed ile Silahtar Ağası Cafer'i huzuruna çağırdı:

— Bölüklerdeki zorbabaşları tutup hemen bana teslim ediniz!

Sipahi Ahmed özür dileyecek oldu:

— Fakat benim bu işe gücüm yetmez, Sultanım!

Sultan Murad'm verdiği cevap iki heceli tek kelime:

— Cellâd!

. Lâhzada gizli oldukları yerden fırlayan cellâd-Jar, oracıkta, Ahmed Ağanın boynunu vurdular. Cafer Ağa, kendisine dik dik bakan Padişaha cevap verdi:

— Fermanınız başüstüne, Saadetlû Padişahım!

Yeniçeri ve sipahiler Cafer Ağadan her şeyi

175

öğrendiler ve hep birden Sultan Ahmed meydanını doldurdular. Padişah adım adım takip ettiği hadiseden haberiyle. Hemen emir verdi:

— Sadrâzâmın konağında Divan kurunuz! Aldığınız emre göre derhal harekete geçiniz! Emrimin tek noktasını eksik yerine getirecek olursanız sorumlu tutulacaksınız!

Şeyhülislâm fikrini söyledi:

— Halktan kuvvet alarak üzerlerine çullan-maktan ve hepsini birden kırmaktan başka yol yoktur: İrade çıktı:

— Saka Mehmed, Gürcü Rıdvan, Cın Ali ve benzer zorbalardan başları kesilip saraya gönderil-sin!

Divan üyeleri daha Sadrâzâmın konağından çıkmadan hareket başladı. Sultan Ahmed Meydanı'ndaki topluluğa hücum eden saray muhafızları ve halk, karşılarında bir panikten başka bir şey bulamadılar. Birkaç zorba başı oracıkta öldürüldü. Saka Mehmed konağında kellesini verdi. O gün zorbalardan kaçmayı becerebilen kaçtı, geriye kalanlar da boğulup denize atıldı.

Padişah, elinde zorbalardan isimleri yazılı bir defter, zorbalardan birinin öldürüldüğü haberi geldikçe onu çiziyor ve geri kalanların da bir an önce ele geçirilmesi için Sadrâzam ve valilere emir veriyor.

Padişah daha o akşam «tebdil» kılığıyla sokağa çıkmış ve eğri sarıklı, efe tavırlı hangi askere rastladıysa, sualsiz sepetsiz, yanındaki Bos-tancıbaşıya boynunu vurdurmuş tur.

Yeniçeri çıbanı, Sultan İbrahim devrinde da-

176

ha feci nüksetmek üzere, kısa bir devre için kö* künden kazanmıştır.

KANLI SULTAN

Dördüncü Murad, başı ezen yumruğu devlet şahmerdanı altında ezdikten sonra, birdenbire, osmanlı tarihinin en kanlı sultanı oluverdi. Bu halinde, mizaç ve hilkatı kadar, asi askerden ruhunda birikmiş hınç tepkisinin de tesiri bulunduğu muhakkaktır. Yeniçeri felaketi onu öylesine sarsmıştı

ki, şimdi en masum insanların bile kanını dökerken sanki yeniçeriden intikam alıyormuş gibi, marazi bir zevk ve şevk içindeydi.

Filan paşa Hüsrev Paşa'nın çıkarlarından-mış... Vurun boynunu!.. Falan vezir, zorbaların ruhaniyetlerine (!) hizmet etmiş... Kesin kafasını!..

Vaktiyle padişaha hizmet eden ve orduda ajanlığını yapan çifte Mehmedler (Rum Mehmed ile Köse Mehmed) bile satırdan kurtulamadı. Bunlar, sonradan padişaha hizmetleri ne olursa olsun, eski zorbalıkları bahanesiyle cellâda teslim edildiler. Ve can verecekleri sırada avaz avaz bağırarak padişahı nankörlükle itham ettiler. Belki haklıydılar.

İstanbul'da «Cibâli Yangını» diye meşhur, müthiş bir yangın çıktı. Alevler günlerce İstanbul'u yaladı. Halk dehşete düştü. Sultan Murad için fırsat bu fırsat... Yangına bir sarhoşun sebep olduğu söyleniyordu. İstanbul, meyhaneler, esrar-haneler, kahvenaheler, tenbelhanelerle dolmuştu.

Dördüncü Murad bütün batakhaneleri bir

177

emirle kapattı Tütün ve kahveyi bile yasak etti. Şüphesiz ki, doğruyu hedef tutan Murad, kusurlu tarafı olarak, bazen doğrudan da mübalâğa ettiği bir tarafa, bilhassa icra tarzındaki vahşetle kendisini gösteriyordu.

Dört şehzadeden yegâne bozuğunu bırakıp, nur topu gibi, hem ruh ve hem maddede pırl pırl üç şehzade yi boğduran, üstelik bunların arasında Şehzade Bayezid tarzında yeniçerilere ulvi hita-biyle kendisine hayat çapında hizmet etmiş birine de kıymaktan çekinmeyen Dördüncü Murad, denilebilir ki, ahlâkı bile kan dökmeye vesile diye kullanıcı bir hunhardır.

Sokaklarda «tebdil» gezmekte ve iradesi dışında neye rastlarsa sahibinin kellesini uçurmakta...

Yeniçeri hanlarının, hususi evlerin damlarında casuslar... Bunlar, yazın nefes deliği hizmetini gören bacaları kokluyor. Bacadan kahve veya tütün kokusu aldılar mı, yandı evin içindekiler...

Dördüncü murad, ulema sınıfını da sindirmeyi kafasına koymuştu. Artık Payitahtı disiplin altına aldığından emin olarak uzaklaşmakta bir mahzur görmeyince, İzmit yoluyla Bursa'ya gitmeye karar verdi. Yolda, tütün ve kahve içen kimi gördüyse boyunlarını vura vura İzmit'e vardı. İzmit Kadısına da bir sürü iltifat etti. Fakat İzmit'ten sonra yolları bozuk görünce, o zamanlar kadınların sorumlu bulunduğu bu halden ötürü kadını ipe çekti. Kadı, kal'a burcuna asılırken ağzını bozdu ve haykırdı:

— Daha dün elime, müddetim dolsa da azle-dilmeyeceğime dair ferman vermişti; şimdi beni

178

jsıyor. Kadı, yollara ne yapsın, nasıl tamir ettir-kin? Zulmün bu kadarı görülmüş müdür?

Masumluğuma şahit olun, ey müslümanlar!

Bursa'da, biri hasis, öbürü cömert iki zengin kardeşten hasisi boğdurup malını, mülkünü cömerdine verdi.

Bunların hepsi de «doğru»ya bağlı işler olduğu halde sadece cinayet...

Bursa'da cedlerinin mezarlarını ziyaret ediyor ve Cuma namazını Ulu Cami'de kılıp İstanbul'a dönmek üzere bulunuyordu ki, Perşembe sabahı, şehre, üstü başı toz toprak içinde bir süvari girdi ve Padişaha, İstanbul'daki adamları tarafından gönderilen bir nameyi takdim etti. Bu namede, İzmit kadısının asılması üzerine İstanbul uleması arasında müthiş bir heyecan duyulduğu, din adamlarını asmaya kadar giden bir Padişaha artık tahammül edilemeyeceğinin her tarafa ilan edildiği, Allâme Şeyhi Efendinin konağında toplantılar yapıldığı ve orada padişahı tahttan indirmenin şekli görüşüldüğü, o mecliste bulunan Şeyhülislâm Ahizade tarafından Valide Sultana müracaat edildiği ve saraya gidilip mahrem temaslarda bulunulduğu yazılıydı.

Dördüncü Murad bu name üzerine, o günkü av eğlencesini de, ertesi günkü Cuma namazını da unuttu ve atma atlacağı gibi, uçurtma dört naliyle istanbul yolunu tuttu. O kadar hızlı koştu ki, Bostancıbaşıyla ahır kalfalarından biri müstesna, bütün maiyeti yollarda dökülüp kaldı. 200 küsur kilometrelik bir yolu, pek kısa istirahatlerle, geceleri de yol alarak iki günde kesen Padişah, Üsküdar'dan kayığa atlayıp doğru has bahçeye çıktı.

179

Üsküdar'da kayık beklerken, Şeyhülislâm Ahizâde Hüseyin Efendi'yle, oğlu Çelebi'nin hemen hapislerini ve hususi gemilerle Kıbrıs'a sürülmelerini irade etti. Saraya varır varmaz da ilk işi annesinin karşısına dikilmek oldu. Çok sert geçen bir konuşma sonunda Padişah, Şeyhülislam hakkında annesinden neler öğrenmiş olmalı ki, hemen iradesini değiştirdi ve Bostancıbaşıya, Şeyhülislam ile oğlunun bindiği gemileri, Çanak-kaleye varmadan yakalamasını emretti. Şeyhülislamın gemisini Çekmecede yakaladılar. Oğlunun gemisi ufukta kaybolmuştu. Osmanlı tarihinde bir Şeyhülislâm hakkında verilen ilk emir:

— Başını kesiniz!

Tarihte ilk defa bir Şeyhülislâm kafası kesiliyordu. Çekmecede idam edilen Şeyhülislâm Ahizâde'yi oracıkta kumlara gömdüler ve üstünü dümdüz edip kabir diye hiçbir nişan göstermediler. Ahizâde'nin kendisi için İstanbul'da yaptırdığı mükellef türbe, ileride başkalarına kısmet olmak üzere bomboş kaldı.

Hadise muazzam... Din hakikatlerini temsil makamında biri, usûl an'âneye göre her türlü tecavüzden masun olacağı yerde bir emirle boğru-dulsun? Hadiseyi doğuran İzmit kadısının idamı bunun yanında bir hiç... Bu defa öldürülen basit bir mıntuka kadısı değil, hükmü bütün muslu-manları kapsayıcı koca bir Şeyhülislamdır.

Böyleyken, ne tuhaf! Kadı efendinin idamından doğan tepki, Şeyhülislâm öldürülmesinde asla görülmedi. Padişahın, artık görülmemiş bir dereceyi bulan cür'etinden fena halde yıldıklan için

180
midir nedir, kimsede en küçük bir tepki alâmeti yok... Sanki öldürülen bir Şeyhülislâm değil de herhangi bir ferttir.

İslâm adına hüküm verme makamına yükselen bir insanı fetvasız mesnetsiz öldürüp cesedini hayvan leşi gibi gasilsiz merasimsiz kumlara gömdürme ve nişansız alâmetsiz bıraktırma cinayeti o zamanki haliyle ancak yeniçeriye yakışacak bir harekettir ki Dördüncü Murad'ı bu bakımdan tersine dönmüş ve yeniçeriye karşı harekete geçmiş halis bir yeniçeri kabul etmekte hata yoktur. Böylece Dördüncü Murad ilmiye sınıfını da yüreğine indirecek mikyasta apıştırtıp sindirdikten sonra, artık tahtında «dediği dedik ve astığı astık!» bir zulüm ve cebbarlık heykeli gibi boy göstermiş ve önünde hiçbir mania bırakmamış bulunuyordu.

Fakat Yeniçeri çibanım en küçük bir eser bı-rakmamacasma vücuttan silen bu şiddet onu deri altına kaçırmaktan ve orada daha büyük mikyasta irin toplamasına sebep olmaktan başka bir şey sağlayamamış ve bir iç düzeltmeye, içten ve kökten tedaviye tamamiyle yabancı kalmıştır. Nitekim bu hal Dördüncü Murad'm rüşd yaşından sonra ancak 7-8 yıl devam edecek ve hunhar padişah 29 yaşında ölünce, halefi şahsiyetsiz ve muvazenesiz İbrahim devrinde eskisinden çok daha şiddetle patlak vermeye hazırlanacaktır.

Dördüncü Murad, annesi Kösem Sultana artık hareme çekilip hiçbir şeye karışmamasını ihtar etti ve nihayet bütün hizip ve sınıflara hakim bir hükümdar sıfatıyla emniyet içinde tahtına ku-

181
ruldu. Şimdi devletin hudut dışı meselelerini ele alabilmesine imkan verici iç bünye şartlarını tamamlamış ve Sarayı, Kubbealtını, yeniçeriye ve ulemayı iradesine tabi kılmıştır.

Bilhassa «ulema» sınıfını yıldırışı o kadar za-limcedir ki, cediti Yavuz Sultan Selim'in üstüne, din adamının bindiği attan çamur sıçramasına karşı «ulema atının ayağından sıçrayan çamur şerefimizdir» demesine mukabil, Dördüncü Mu-rad onları bindiği atın yanında, yaya ve perişan, sürü hayvanı gibi yedeğinde çekmekte haya etmez.

Bir akşam, «tebdil» gezerken Allâme Şeyhi'-nin konağı önünden geçer. Kapıda atını durdurur ve Şeyhi çağırmasını emreder. Konağın kapısı önünde Padişah bulunmasından ve kendisini aşağıya "çağırmasından müthiş bir teaccüp ve heyecana düşen şeyh, başına kavuğunu geçirdiği gibi hemen fırlar, Sultanın özengisine atılıp ayağım öpecek olur. Fakat henüz hareket imkanını bulmadan sultanın atını yürüttüğüne ve kendisine şöyle hitap ettiğine şahit olur:

— Ayağımın hizasından yanım sıra yürü! Allâme Şeyhi yaşlıca ve çok şişman bir adam... Murad genç ve at sırtında... Atı da «âdeta» yürüyüşün açık temposıyla sürüyor... İnsan koşarcasına yakın bir hızla yürümeli ki, sultana refakat edebilsin...

İşte Murad Allâme Şeyhi'ni bu vaziyette koca kavuğunun altında sıçrata hoplata suallerine cevap alarak neredeyse yere kapaklanıp bir daha kalkamayacak şekilde yarım saat yürüttüyor. Biçare adam, hafakanlar içinde ve kalbi her an dur-

182

m tehlikesinde, sultanın yanında aştığı yarım saatlik mesafeyi iki buçuk saatte alabiliyor. Zulmün, gurur ve istihza ile karışık bu derecesindeki hissizlik, Genç Osman'ın baldırını sıkan yeniçeriyle, Dördüncü Murad'tan başka kimsede bulunamaz.

Dördüncü Murad, şair Nefî'nin bir hicviyesini okurken büyük bir tarrakayle pek yakınma yıldırım düştü diye evvela şaire bir daha hicviye yaz-mıyacağına dair tevbe ettirmek, peşinden Sadrâzam Bayram Paşa'yı hicvettiği bahanesiyle boğdurmak derecesinde şiddetini arttırırken, çıktığı Revan seferinde, sebepli sebepsiz kestirmedeği kelle bırakmadı ve şehzadelerin öldürülmesi fermanını da Revan seferi içinde İstanbul'a gönderdi.

Revan'dan sonra Tebriz... Tebriz'den istediklerini yapmakta serbest bırakılan, yahut doğrudan doğruya talan ve yakıp yıkmaya memur edilen yeniçeriler taş üstünde taş bırakmadılar. Kasırlar, saraylar en nefis sanat eserleri, inanılmayacak kadar kısa bir zamanda iz bırakmamacası-na silinip süpürüldü. Gazan Han'ın bir sanat şaheseri olan türbesi bile kurtulamadı. Eğer Şeyhülislâm Yahya Efendi öne atılıp:

— Tebriz'in Ulu Camii Uzun Hasan tarafından sünnilerin ibadeti için yaptırılmıştır! Diye feryadı basmasaydı o da gidiyordu.

ZALİM

Artık padişahın emri alma girmiş bulunan yeniçeri, bu defa kendisini onun mizacmdaki benzerlikte mi tatmin etmeye başlamıştı? Ve Tebriz'i

183

bu hale getiren ordu, eski bir padişahın bağda üzümünü yediği her sahipsiz kütüğün dibine parasını bırakan İslâm ordusu muydu, yoksa putperest Cengiz sürüsü mü?

Revan seferinden sonra İstanbul'a dönüş, şehre eski bir Roma İmparatoru debdebesiyle giriş... Ve öldürülen iki şehzadeye bir de üçüncüsünün eklenmesi ve yalnız aralarında yegâne işe yaramaz, ruh hastası İbrahim'in sağ bırakılması...

Baharda Bağdad seferi...

Bu defa öyle bir vak'a olacaktır ki, Dördüncü Murad'm âdi hunhar değil, kan dökme cinneti içinde korkunç bir deli olduğunu gösterecektir.

Yolda, arkasından bir müjdecî geliyor:

— Sultanımızın bir çocuğu dünyaya geldi: müjdeler olsun!

— Kız mı, erkek mi?

Müjdecî yutkunuyor, ya doğan çocuğun cinsiyetini bilmiyor, yahut da korkusundan söyliyemi-yor ve:

— Erkek!

Diye cevap veriyor.

Hakikat öğrenilinceye kadar müjdecinin hapse atılması emrediliyor. Doğan çocuğun kız olduğu anlaşılınca da, zavallı müjdecî, kılıçla veya ipele değil, canlı canlı kazığa oturtularak öldürülüyor. Bolvadin'de Mihaliç kadısı astırılıyor. Akşehir'de iki iç oğlanı ipe çektiliyor. Iğın'da Mehdi-lik iddiasında bir adamı huzuruna çıkarıyorlar. Bu adam, kendisine silah tesir etmeyeceği iddiasındadır. Emir veriyor:

— Uzuvarını teker teker kırıp kesiniz! Bakalım tesir eder miymiş, etmez miymiş? 184

Adam, rivayete göre, bütün işkencelere dayanıyor hiç ses çıkarmıyor, hatta cellâtlara:

Acele etmeyiniz, diyor; zulmünüzü istediğiniz kadar sürdürebilirsiniz!

Konya'da Bolu ve Yenişehir sancak beyleri öbür dünyaya gönderiliyor.

Konya Çelebisi, ilk seferde iltifat görmüşken bu defa azl ve malı mülkü müsadere ediliyor. Trablus-u Şam takımı ile orduya katılan Bulgar Ahmed Paşa, Padişahı ta'zim için yeri öperken kafası uçuruluyor.

Sebepler sudan mı sudan... Antakya'da köprü üstünde bir kalabalık görüyor. Nümayişçi zannettiği bu adamların arasından geçmek istemiyor, ve ne derinliğine ne de akıntısına aldırıldığı suya atını sürdüğü gibi onu yüzdürerek karşı kıyıya çıkıyor.

Dördüncü Murad'm böyle bahadırca hareketleri pek çoktur. Revan seferinde arabasının önün-°den geçen bir baykuşu, atma atlayıp kovalamış ve elindeki cirit değneğiyle yere sermiştir. Tebriz önünde üç kişinin zor sürükleyebildiği bir kütüğü tek başına kaldırıp üşüşen askerlerle beraber kale kapısını toslamaya kadar... Göstermediği kuvvet tezahürü kalmamıştır.

İri yarı silahtar ağayı kemerinden kaptığı gibi j havaya kaldırır, dakikalarca gezdirir, bir kılıçta da bir merkebi ikiye bölermiş...

Ordu Halebe varınca orada da asmadığı, kesmediği kalmadı.

Tütün gibi afyon da yasaklanmıştı. Padişahın doktoru Emir Çelebi nezdinde afyon bulundu ve Doktor sigaya çekildi:

185

— Ne arıyor sende afyon?

— Ben hekimim. Afyonu ilaç kaplarında kullanırım. Tıbbi lüzum...

— Sende bulunan afyonun hepsi de ilaç için mi?

— Evet...

— Zarar etmez mi?

— Etmez.

Dördüncü Murad, yanındakilere emir verdi:

— Madem ki zarar etmezmiş; öyleyse bulduğunuz afyonların hepsini yutturun kendisine!.. Şifasını bulsun!

Zavallı hekim kendisine zorla yutturulan afyonların tesiriyle, yığıldığı yerden bir daha kalkamadı.

Ölürken de bu halin bir ilacı olup olmadığını soranlara, kendisini gammazlayanı işaret ederek:

— Silahtar Paşa gibi düşmanı olanlara en iyi ilaç ahirete gitmektir.

Dedi.

İstanbul'dan Birecik'e kadar yalnız tütün içtikleri rivayetiyle başı kesilenlerin sayısı 64... Ur-fa'da tütün için 18 kişiyi, kollarını ve ayaklarını kırarak, Padişahın çadırı önünde kıvrınmaya, inlemeye terketmişlerdi.

Birbiriyle kavga eden ve:

— Birimiz ölmedikçe öbürümüz rahat edemez!

Diyen iki sipahiyi, padişah ikisi de rahat etsin diye beraberce öldürttü.

Musul'da Hindistan şahı'nın sefiri Padişahı karşıladı ve kıymetli hediyeler takdim etti. Hediyeler içinde fil ve gergedan derilerinden ve en sert

186

çelikten yapılmış bir kalkan vardı. Sefir bu kal-I kana tesir edebilecek kol ve silahın mevcut olmadığını söyleyince, Murad harp baltasını kalkana indirerek onu param parça etti.

HEP ZULÜM

Bağdat kırk günlük bir muhasaradan sonra (fethedildi. Şehre girdikten sonra Padişah tarafın-jdan eman verildiği halde bazı mukavemetler üze-jrine «katliâm» başladı ve 30 bin İran askerinden lancak 300'ü kaçabildi. Bir de Bağdat baruthanesi-jnin infilakı, yüzlerce ölü ve yaralı... Hadise İranlı-İlarm emandan sonraki ihanetine yoruldu ve emir [çıktı.

— Her kimin çadırında kızılbaş varsa öldürün! Öldürmeyenler onların yerine öldürülecektir.

Naimâ'yı dinleyelim:

«— . Esir edilenleri alıkoyar ve bin nefer jldu mu diye sorardı. Bin nefer olunca)tağ-1 Hümâyunun kapısını açar, kendisi taht üzerine oturup üserayı da saf saf dizerler, cellâdân-ı merrihnihâdâna emredip def-'aten ol bin nefer kızılbaşm kellelerini hâke yuvarlatırdı.»

Padişah, bağdat dönüşünde, Diyarıbekir'de, Rumiye şeyhi diye tanımış bir Nakşibendi şeyhini sırf nüfuz ve şöhreti yaygın olduğu için sudan bir bahaneyle astırdı.

Tepki büyük... Eğer halkın gözünü kamaştırın Bağdat fethi gibi bir dayanağı olmasaydı, Murad, büyük bir sarsıntıya uğrayabilir, belki de yıkılırdı.

187

Mezvuumuz doğrudan doğruya tefessüh halinde Yeniçeri olduğu halde Dördüncü Murad üzerinde duruşumuz, daha evvel kaydettiğimiz gibi yeniçerinin ters bir tecelli ile bir Padişah'ta görünmesindedir. Yoksa, yeniçeri dışında herhangi bir tarih seyri takip etmek borcunda değiliz.

Nitekim büyük bir sel yüzünden harap olan Kabe'yi dokuzuncu inşa olarak yeniden yaptırmaması, hükümete nüfus sayımı emrini vermesi ve eşkiya yüzünden İstanbul'a yerleşen Anadolu'nun memleketlerine dönmelerini irade etmesi, donanma işleri ve dış politika münasebetleri, Lehistan, Avusturya, Fransa, İspanya işleri mevzuu-muza uzaktır.

Sultan Murad, canla başla sevdiği, hatta kılığında edasına kadar taklit ettiği meşhur yeniçeri düşmanı Abaza paşa'ya da yar olmadı. Bir aralık, Abaza Paşa'yla sıkı-fıkıllığı o kadar ileriye varmıştır ki, aralarına girebilecek hiçbir kuvvet düşünülemez olmuştu. Padişahlara «lalalık» makamı olan sadrazamlığı ise hemen hemen gün me-selesiydi. Abaza'nın gayesi, Ejderhan'a kadar bütün Kafkasya'nın, Şirvan'ın, Gürcistan'ın Azar-beycan'm fethiydi. Padişahı da bu fikire yatırmış bulunuyordu. Böyle bir sefere girişildiği takdir-deyse Abaza Paşa'mın serdarlığı ve sadrazamlığı eldebir demek. Böyle olunca da Yeniçeri Ocağının kökünden kazınacağı şüphesizdi.

Şeyhülislâm Yahya Efendi, Kaymakam Bayram Paşa ve Silahat Mustafa Paşa, kendilerini de içine aldığına hükmettikleri Abaza tehlikesini önlemek için birlik oldular. Türlü tezvir, tahrik ve iftiralarla Abaza'yı gözden düşürmeye ve cellâd satırına havale ettirmeye çalıştılar.

188

Padişahın giyimini Abaza'ya benzetmesinden faydalanarak Abaza'nın kendisini Padişaha benzetmeye kalkıştığını ve bir nevi hükümdarlık tasladığını müthiş bir dedikodu halinde yaydılar. Dedikoku Padişahın kulağına vardı, fakat aptalca bir tertip olduğu için hiçbir tesir elde edemedi. Bunun üzerine Abaza düşmanları, Padişaha, Anadolu Hisarı'nda Bostancıbaşınm köşkünde eğlenirken gözdesinin ermenilerden rüşvet aldığını öne sürdüler. O sıralarda Kudüs Kilisesi yüzünden Rumlarla Ermeniler arasında bir çekişme vardı ve davaları «Divan-ı Hümâyün»a kadar getirilmişti.

Padişah bu ihbara o kadar sinirlendi ki, eğlence-meclisini bırakıp Rumeli Hisarı'na geçti. Padişah Ayasofya'ya doğru at sırtında yol aldı ve Beşiktaş'tan geçerken yolu tıkayan bir ot arabasının masum sürücüsünü okla yere serdi.

Divan huzurunda ermeni vekillerinin murafa-ları vardı. Padişahın bir emriyle bütün bu vekillerin kelleleri düşürülürken Bayram Paşa da saraya çağırılıp Hasbahçedeki Sırça köşke hapsedildi. Öldürülmesini emreden fermanı görünce de dışından hiçbir telaş ve teessür göstermedi. Derin bir tevekkül ve teslimiyetle mırıldandı:

— Allaha şükürler olsun. Şu dünyada hiçbir muradımız kalmadı. Padişahımın fermanı makbulümdür.

Ve aynı tevekkül ve teslimiyetle ruhunu teslim etti.

Zulmünü, kâinata kendisine tek dost ve sadık adam kabul etmeyecek kadar ileriye götüren

189

Murad, Genç Osman'ın Hotin Seferinde Osmanlı hizmetine girmiş olan Nogayların başı «Kantimir-Kandemir»e kıymaya kadar götürdü. Ona düşmanlık eden Tatar girayını öldürdükten sonra, sarhoş oğluna tatbik edilen cezadan intikam hissine kapılır diye Kantimir'i de hayat defterinden sildi.

Tütüne kadar yasak eden Dördüncü Murad, yasağını öz nefesine tatbik edebilecek bir prensip sahibi değildi. Yakınlarından şunun bunun köşk ve yalılarında yapmadığı içkili ve kadınlı cümbüş

bırakmıyor ve zaten Bağdat seferinden dönüşte nakris illetiyle zedelenen bünyesini büsbütün harap ediyordu. Bugün ismine izafetle «Emirgan» denilen yerde Mirgûn Han'ın yalısında zehirli Fars tesirinin bütün uyuşturucu, kendinden geçirici ve ölüme sürükleyici dalgalarına göğsünü açtı ve tarihte nice kahramanın başını yemiş olan içki ve kadın ejderhası tarafından yutulup 29 yaşında kana boyadığı dünyaya veda etti.

Ölüm yatağında son iradelerinden biri, Osmanlı tahtına bir bela olarak bıraktığı Şehzade İbrahim'in de öbür üç şehzadenin arkasından mezara gönderilmesiydi. Fakat zalim padişahın ölüm halinde bulunduğunu görenler, fermanın yerine getirildiği oyalamasıyla işi atlattılar ve böylece yeniçeri felaketinin tekrar azması için en müsait zemini tutmuş oldular.

Dördüncü Murad'm ölüsü başında söylenecek söz şuydu:

— Yeniçeri kral öldü, yaşasın kral Yeniçeri!...

190

DELİ

Dördüncü Murad, Şehzade Kaasım'ı boğdurduğu odada can verince, Kapu Ağası, Şehzade İbrahim'in, içinde hapis hayatı yaşadığı odaya girerek karşısında el-pençe divan durdu:

— Şehzadem! Mübarek başınız sağ olsun! Kardeşiniz Sultan Murad beka diyarına göç etti! Saltanat tahtı sizindir.

Öbür kardeşlerinin neye uğradığını görmüş olan İbrahim, bir oyun karşısında olduğunu sandı:

— Bana saltanat tahtı ne lazım! Kardeşim sağ olsun! Benden ne istiyorsunuz?

Ağa cevap vermeye vakit bulamadan içeriye Valide Sultan daldı:

— Oğlum, arslanım, seni tebrik ederim; ağabeyin öldü, taht sana kaldı!

İbrahim inanmayan, ağlamaklı gözlerle annesini ve Ağayı süzüyor...

Bin yemin ettiler. Yine inanmadı.

— Gelin, bakın, gözlerinizle görün, dediler; kardeşiniz ölüm döşeğinde, cansız yatıyor!

Ve şehzadenin koluna girip zorla dışarıya çıkardılar.

Dışarıya çıkınca, Kapu Ağası, sadrazamın bir heykel gibi demir kapı önünde beklediğini gördü ve hemen yanındaki harem ağalarından birinin kulağına fısıldadı:

— Koş, Sadrâzama söyle; cenazenin bulunduğu odaya girip bizi beklesin... Şehzade Hazretleri kendisini Bostancıbaşı sanıp korkabilir. Buraya bostancıbaşılarından başkası giremez. Onların da vazifeleri malum...

191

Ve İbrahim'i uzun koridorlardan dolaştırıp naaşm bulunduğu odaya soktular. Orada bekleyen Sadrâzam'ı gösterdiler:

— İşte, dediler, lalan budur!

Hala boş ve mecnun gözlerle bakman İbrahim:

— Bana hile ediyorsunuz!

Diye mırıldandı ve gözlerini, üstü baştan ayağa örtülü vücuda dikti.

Ölünün yüzünü açtılar ve başından çenesine beyaz bir tülbentle bağlı kafanın sapsarı çehresini meydana çıkardılar:

— O muymuş, değil miymiş?

Sultan İbrahim, gördüğü manzaradan tevahhuş etti:

— Örtün yüzünü, örtün!

Diye bağırdı ve taht odasına doğru yürümeye koyuldu. Birkaç adım atmış atmamıştı ki, birden durdu, hızla ölünün yanına geldi, örtüyü çekip yüzünü açtı, uzun uzun seyrettikten sonra örtüyü ölünün suratına çarparcasına attı ve artık emniyet getirmiş bir insan sıfatıyla taht odasına geçti. Taht'a oturur oturmaz da Naimâ'nın rivayetine göre ellerini açarak aynen şu duayı etti:

«— Yarab, eyyamımda (benim günlerimde) ümmet-i Muhammed'i hoşhal eyle ve birbirimizden hoşmıd et!»

Ertesi günü biy'at resmi yapıldı ve Dördüncü Murad'm cenazesi büyük merasimle kaldırıldı. Tabutu önünde, kanlı Sultanın harplerde bindiği üç soylu at, tersinden eğerlenmiş olarak seyisleri eliyle çekiliyor ve bu atlar bir şeyler hissettiği zannını verecek hareketlerde bulunuyor, sesler çıkarıyordu. 192

Padişahın kanlı olmasına rağmen birçok kanlı kaatillerden milleti korumuş bulunması yüzü suyu hürmetine halk, At Meydam'nda yağız atlar dolaştırarak matem tuttu. Bir maunayı da kara katrana boyayıp «Şahkale» denilen iskele yakınında karaya çektiler.

Dördüncü Murad'dan kalma cana kıyma modası kendi kendisine devamda...

Kahinlik taslayan birinin:

— Kuş isimli bir insandan devlete zarar gelecek!

Demesi üzerine, Rodos'ta mahpus Şahingiray'm kellesi uçuruluyor. Zorbalardan Hafız Kör ve avanesi de yakalanıp boğduruluyorlar... Dördüncü Mu-rad zamanının büyük nüfuz sahibi Silahtar Mustafa Paşa, Kıbrıs hazinesini soyduğu ve devlete malını eksik gösterdiği ithamiyle cellâda teslim...

Halep Beylerbeyi Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa, Sadrâzama karşı harekete geçtikten ve zaferler kazanarak Üsküdar'a kadar geldikten sonra birdenbire yaptığından pişman olup Rusçuğa kaçıyor, orada yakalanıyor, İstanbul'a getiriliyor ve Sadrâzam Kara Mustafa'nın huzurunda vücudu didik didik edilerek öldürülüyor.

Dördüncü Murad'm tepelerdeki balyozu henüz tesirini muhafaza ettiği için Yeniçeride bir kıpırdanma yoktur. Fakat her şey ruhlardaki kamaşmanın geçmesini beklemektedir.

CİNCİ

Sultan İbrahim devrinin (karakteristik) adamı Cinci Hoca... Bu adam o devri manalandırmak- 193

ta bir baş örnek... Padişahın, Şehzadeliğinden kalma uykusuzluk illetini, telkin kuvvetine mâlik bir manyetizmacı edasıyla okuyup üfleyerek geçiriyor ve sırf telkin yüzünden meydana gelen bu hal, Cinci Hoca'da esrarlı bir kuvvet vehmettiriyor. Hilekâr Hoca göze giriyor, üstüste rütbelere konuyor, konağı herkesin baş vurduğu bir merkez oluyor ve sahtekâr tip, devlet işlerinde birinci derecede bir nüfuza eriyor.

İşte bu Cinci Hoca, Sadrâzam Kara Mustafa Paşa'yı Padişahın gözünden düşürüp öldürtmeye kadar gitmiştir.

Artık Cinci Hoca, Harem ve Kösem Sultanla beraber Sultan İbrahim üzerinde derin bir nüfuz sahibi...

Kaptan Piyale Paşa'yı, Padişah adına aldığı hediyelerden altın bir sofrta takımını kendisine ayırdığı için evini bastırıp boğdurtan odur. Anadolu kazaskeri olduğu gibi, Galata kadılığı ve Padişah hocalığı makamlarını da nefsinde toplayan yine o... Padişah, Mevlûd cemiyetlerinde onu soluna oturtup herkesten üstün tutar ve manzara bütün yüksek rütbeli din adamlarının kalbini kırar.

Devlet adi bir üfürükçünün elindedir de hala yeniçeride baş kaldırma emaresi mevcut değil...

Dördüncü Murad'dan kalan bu sersemliğin geçmesi için çok zaman geçmiyecektir.

DELİCE İŞLER

Padişah'ta ilk muvazenesizlikler başladı. Cinci hoca'ya hazineden büyük bir saray yapılması 194

için 200 yük akçe sarfına ait bir irade... Peşinden daha fecisi, padişah yanma Cinci Hoca'yı alıp maie tiyle Edirne'ye gitti ve orada yakacak olarak odunları beğenmedi. Söylendi:

— İstanbul'un odunları daha iyi... Oradan getirilsin!...

İstanbul'dan Edirne'ye hamallarla odun taşınmaya başladı.

Mısır'a nefyedilen Kızlar Ağası Sümbül'ü ve pek çok hacı namzedini taşıyan bir Osmanlı gemisini Venedikliler zaptedip Girit'e götürünce Girit seferi başladı ve yıllarca sürecek muharebe ve hazine harcamalarının kapısı açıldı. Bir aralık Sadrâzam da Girit seferi aleyhine tavır aldı ve bu yüzden Serdar Yusuf Paşa ile birbirine düştüler. Sadrâzam Mehmed Paşa, Serdar Yusuf Paşa'yı ganimet

adına Padişaha iki kırmızı somaki direktten başka bir şey göndermemiş olmakla suçladı. Yusuf Paşa da, Sadrâzamı, Galata'daki Venedik Balyoz'undan 60 bin florin rüşvet aldığı için harbi istememekle ithametti. Padişah Sadrâzamı azl, öz damadı Yusuf Paşa'yı da istintak etti:

— Padişaha gönderilecek iki kırmızı somaki direktten başka bir şey bulamadın mı?

— Bu, Efendimize Vezirin telkini midir? Padişah, bu şımarık mukabele karşısında öfkelerini belli etmek istemedi:

— Sefer ne zaman nihayet bulur?

— Şahane himmetlerine bağlıdır.

— İçel Beylerbeyilerini de al git, Girit'i baştan başa zaptet!

Yusuf Paşa dikbaşlılıkta devam etti:

195

— Erbain içindeyiz. Şimdi gidemem!

Ve bu kadarla kalmayıp Sultan üzerinde müspet tesir bırakacağı kanaatiyle bir hayli söylendi:

— Bu devlet ne günlere kaldı? Yeniçeri belasının yerine şimdi üç tuğlu vezirler ve samur kürklü hocalar geçti!

Sultan, Bostancıbaşıya haykırdı:

— Kaldırın şunu!

O zaman Yusuf Paşa büsbütün coştı:

— İstersen hemen öldür! Ne duruyorsun?

Bütün bu hikayeyi anlatılmaya layık buluşumuzda başlıca sebep, Yusuf Paşa boğdurulduktan sonra İbrahim'in takındığı tavır ve bu tavrın belirttiği ruhî seciyedir. Ve işte bu seciyedir ki, Koca İmparatorluğu idare makamdadır.

Sultan İbrahim, Yusuf Paşa'yı öldürttüktan sonra naaşım huzura getiriyor ve pişman gözlerle cesede bakıp şöyle diyor:

— Kırmızı elma gibi ne güzel yanakları varmış!.. Kıydığıma çok yazık oldu!

Ve başlıyor hüngür hüngür ağlamaya...

Sultan İbrahim'in Sadrâzam Mehmed Paşa'ya bir nâmesinden:

«Bre müteveli yapılı kodoş! Bre karpuz kıyafetli püzevenk! Ecdadım Medine'ye bu kadar cevahir ve emval göndermişler. Adam gönderip anda olan emval ve cevahili cümle getürdesin! Ve illâ senin derini soyup içine saman doldurmam mukarrerdir. Şöyle bilesin!»

Mehmed Paşa bu Hatt-ı Hümayunu tarihçi Naimâ'nın babasına göstermiş ve şöyle demiş:

— İşte, bir alay rus leh, macar, frenk ka-

196

nları olan cariyelerin şevkiyle böyle teklif-i bed'anife uğradım. Benim halim neye müncer olacaktır?

Şu Hat kadar da, idare ölçüsünün düştüğü seviyeyi gösterecek ikinci bir misal bulunamaz.

Sultan İbrahim'in delice şiddet ve hiddeti o dereceye vardı ki, Venedik donanmasının uzak kıyılarından 5 bin esir topladığını haber alır almaz İmparatorluk sınırları içindeki bütün hristiyanların öldürülmelerini irade etti. Fakat Şeyhülislâm fetva vermedi. Bunun üzerine Padişah, iradesini, sadece Venediklilere tahsis etmeye kalkıştı. Ona da mani oldular.

Ecnebi sefirlerinin Beyoğlu'nda oturmaları o

tarihte başlar. «Katl-i âm» sözü üzerine hristiyan İve frenklerden çoğu kaçtılar. Sefirler de İstanbul ?tarafındaki Elçi hanını bırakıp Galat ve Beyoğlu'na geçtiler.

KADIN PARMAĞI

Padişahın üzerine en derin tesir, murdar ilik yoluyla haremden gelmektedir. Tesiri irade eden parmak da Kösem Sultanın parmağı... Muvazenesiz hünkârın zevk, sefahat ve kadın düşkünlüğü Üçüncü Murad'ı hayli gerilerde bırakmıştır.

Hareme mücevher ve güzel kokular tedariki için yerli ve ecnebi dükkânlar yağma ediliyor ve haremın ziynet ihtiyaçlarına devlet hazinesi cevap vermez hale gelmiş bulunuyor.

Artık Cinci Hoca da gözden düşmüştür. Rüşvetini alıp da teahhüdünü yerine getirmediği bir adamın kapı kapı dolaşıp Cinci hoca'yı rezil et-
197

mesi üzerine Hoca yeni yapılan sarayından atılı, yor ve Anadolu Kazaskerliğinden kovuluyor.

Sultan İbrahim şehirde, kah tahtırevan, kah koçi denilen araba içinde, bazen de at sırtında dolaşır ve böylece haremden kesilen nefesini açık havada düzeltmek isterdi.

Bu gezmeler sırasında birkaç defa arabalar Padişahın yolunu tıkamış, o da şu iradeyi çıkarmıştı:

— Arabalar şehre girmesin! Şehirde de kimse arabaya binmesin!

Bir gün, Davutpaşa tarafında bir üfürükçü Hocanın evindeki kuyu ipiyle boğduruluyor.

HAREM

Padişahın beynini emen ve içinde tek zerre şuur ve şahsiyet bırakmamaya doğru giden harem kadrosu işi o hale getirdi ki, yeryüzünün Halifesi ve denizlerle karaların Padişahı etrafında, üfürükçüler, büyücüler, kuvvet hâpî mütehassısları ve zevk-ü-sefa organizatörleri en sıkı halkayı teşkil etti.

Geceleri kendisine masal anlatan büyücü soyundan bir cadının, her tarafı samur kaplı bir saraya ait tasviri o kadar hoşuna gitti ki, aynı şeyi tatbik etmek sevdasına düştü ve sarayların, kasırların, köşkların, yalılarının baştan başa samurla döşenmesini irade etti.

Bir de, içi dışı samurdan pırl pırl düğmeli kürk i cad etti ve bütün ileri gelenleri bu kılığa girecekler ve kılıkklarının bir eşini de «Rükâb-ı Hümâyun»a hediye edeceklerdi. Ferman kesindi.

198

«Kudretim yok!» diyenlerden Divan çavuşları va-sıtasiyle bedeli cebren tahsil edilecekti.

Böyle yapıldı. Galata kadısı Şeyhülislâmzâde Mehmed Celeb -ki âlim ve tasavvuf ehli bir zattı-aynı teklife muhatap olunca, bir bohçaya bir aba hırka ile Mevlevî külahı koyup, alâkalısına şu cevabı verdi:

— Efendi, ben kürk vermeye muktedir değilim. Gerekirse şu hırka ile külahı giyip makamımdan vaz geçerim.

Girit'ten gelen Kara Murad Ağa isimli, dev cüsseli, 500 fedai gezdirir, Ocak ağalarına tesiri büyük, korkunç adama da gidip aynı şeyleri istiyorlar:

— Padişahın fermanıyle, iki samur kürk, şu kadar dirhem amber ve şu kadar kese nakit hazineye imdat etmeniz için gönderdiler.

Hâdiseyi anlatan Naimâ, gözleri «tâs-ı pür-hun; kan çanağı» halinde, Kara Murad Ağa'nın dişlerini gıcırdatarak, öfkeyle şu cevabı verdiğini

kaydediyor:

«— Var, Defterdar Efendiye söyle; ben Girit'ten geldim. İnce perdaht ile yağlı kurşundan gayrı nesnem yoktur. Amber adını biz elden iştiriz, görmemişiz. Akçe der isen borç ile alıp harcediyoruz. Bizden selâm eyle, böylece söyle!»

Yine Naimâ'ya göre çavuş tekrar laf edecek

olunca, Ağa: — Çık! Diye öyle bir haykırıyor ki, odayı «zelzeleye veriyor.»

Sultan Murad şehzadeleri öldürdüğü için

199

«Sultan İbrahim'in sulbünden şehzade vüruduna luzüm-u âcil» görülmüştü.

Bu bakımdan devlet ve saltanat ileri gelenleri, Padişaha, taht'a cülus edince güzel cariyeler takdim etmeye koyulmuşlardır. Nihayet harem, Padişahın kaniyle beraber hazineyi öylesine tüketmeye

başladı ki, askere aylıkları verilmez oldu. Makam ve memuriyet müzayedeciliği en sefil derecelere düştü.

Venedik gemileri Çanakkale Boğazı'nı kapatıp donanmamızı dışarıya çıkarmaz ve bu vaziyette devam ettirilen Cirit seferi devletin el uzatmasına imkân vermeyici bir facia belirtirken, Padişah harem cümbüşlerinden, Sadrâzam da kesesini doldurma tertiplerinden başka bir tasa sahibi değildir. Padişahın tek derdi, evlenme, evlendirme, gerdeğe girme, gerdeğe sokma... Sadrâzam Ahmed Paşa'ya karısını boşatır ve kendi kızını verir. İkişer üçer yaşlarındaki öbür kızlarını da vezirlere nikahlar. 18 gün süren muazzam ve muhteşem şenlikler...

Padişah, At Meydam'ndaki İbrahim Paşa Sarayını nikâhlı sekizinci hasekiye verip bir müddet oraya çekilmek istiyor. Derhal Defterdar Paşa'ya emir:

— Sarayı diba, zibâ, samur ve sırmayla döşe-yiniz!

Ancak sarayın meydana bakan kubbeli odası döşenebiliyor. Defterdar bir sürü laf işitiyor. Sırmalı Hind kumaşlarından Çin ipeklerine kadar nice kıymetli ve nadir eşya, geceleri bedestenler, hanlar ve mahzenler açılıp sahiplerinden izinsiz,

200

bedelleri güya sonradan verilmek üzere cebir ve kahr yoluyla almıyor.

Neticede de iki yastığın nakışları birbirine uymadığı için bütün bu gayret yerin dibine batırılıyor ve yapılan iş beğenilmiyor.

Ahali artık sokaklara dökülmekte ve açıkça bağırmaktadır:

— Artık emniyet ve güven diye bir şey kalmadı!

O anda bir süvari, sokaktan dört nala geçerek haykırıyor:

— Dükkânlar kapanacak!

Acı demir gıcırtilariyle kepenkler kapatılıyor ve kilitler yerlerine asılıyor.

Ne olduğu, nereden ve nasıl geldiği bilinmez bir paniktir bu!..

Yoksa yeniçeri mi ayaklanmaktadır?

Henüz değil!

Kanla tavllanmış olsa da ne çelikten bir pen-çeymiş o Sultan Murad Han ki yeniçeriye verdiği dehşet ve Padişahlık makamına getirdiği heybet, bu sefaletlere rağmen devamdadır ve hala yeniçeri;

— Bütün bu rezalet ve kepezelikleri bana devrediniz; onlar benim şiarım dır!

Diyememekte ve olanca hüviyetiyle ortaya çıkamamaktadır.

Eski halin ve şartların bu kadar ucuz ve kolay yerine dönüşünde, yeniçeri âdeta apışmış, kalmıştır.

Şu hükümet itibarsızlık ve haysiyetsizliğine bakın ki, siz, Galata önünde demirli bulunan 7 parça İngiliz kalyonunun bir sabah beyaz bayrak

201

çekip tayfalarının bakraç bakraç zift yakmakla uğraştığı görüldü. Sebebi sorulunca gemilerden şu cevap alındı:

— 50 bin kuruş mukabilinde b.ize ahitname verilmiş ve yüzde üç gümrük alınacağı teahhüt edilmişti. Şimdi yüzde altı isteniyor. 15 bin kuruşluk malımız satın alındığı halde bedeli ödenmiyor. Üstelik angarya şeklinde Girit'e gitmemiz ferman olunuyor, Ya bu zulüm üzerimizden kaldırılır, yahut gemilerimizi şu yaktığımız ziftle ateşe veririz!

TERTİP

Sadrâzam Ahmed Paşa, sarayını, gece gündüz kapısını çalıp harem ihtiyaçlarından bir şey isteyen Padişahın adamlarına karşı, şal, kadife, sırmalı kumaş, misk, amber, 1tr-1 şahı, türlü baharat ve kıymetli eşya deposu haline getirmişti. Padişahı oyaladığı bu cicili bicili eşya karşılığında o da memleketi soyuyor.

Bu hengâmede, bir gün Ahmed Paşa nefes nefese saraya koştu:

— Sultanım, yeniçeri kullarınız yine için için kaynaşma halinde... Bir fesat tertibi üzerindeler!

Padişah rehavetli gözlerle Sadrâzama baktı:

— Ne yapmak gerek?

— Mahdum kölenizin düğün şenliklerine yeniçeri kodamanlarından Kara Murad, Koca Müslîhüddin, Bektaş ve Kara Çavuşu davet edelim ve orada haklarından gelelim!

— Münasip olur!

Padişah, sekiz yaşında bir sultanı Sadrâza-202

mm oğluna vermiş ve bu münasebetle büyük bir «Sûr-u Hümâyün» emretmişti.

Ağalar törene davet edildiler; fakat tertibatı önceden haber aldıkları için Yeniçeri Ağası ve Ocak eskileriyle birleşerek ulemayı Fatih Camii'-ne çağırdılar.

Karar verildi:

— Ahmed paşa azl ve yerine Sofu Mehmed Paşa tayin edile!..

Bu, Dördüncü Murad'dan sonra ilk patırtısız baş kaldırma...

Ahmed Paşa kaçtı, fakat yakalanıp feci şekilde öldürüldü. Cesedi de bin parçaya bölündü. Bu yüzden kendisine «Hezâr-pâre-Binbir Parça» Ahmed Paşa lakabı takıldı.

Meşhur cellâd Kara Ali'nin Ahmed Paşa'yı öldürüşü, kan içme zevkinin şehvet derecesine varmış korkunç tablosunu çizer.

Ahmed Paşa malını mülkünü teslim ettikten sonra karşısında tarihin en çok adam öldürmüş cellâdını görünce kurtulduğunu sanmışken birden dehşetle irkildi ve haykırdı:

— Hay kâfir, kahbe oğlu!

Cellâd, Paşa'nın koluna girdi ve gülerek mırıldandı:

— Hay benim devletli efendim!

Ve eğilip, kurbanına karşı görülmemiş bir nevi şehvet hissiyle Paşa'yı göğsünden öptü. Sonra kafasına bir yumruk indirerek yere yığıldı ve boynuna kemendi geçirdi. Ahmed Paşa'nın son sözü yine ilk sözünün aynı oldu:

— Hay kâfir, kahbe oğlu!

Ahmet Paşa'nın cesedini soydular, at sırtına

203

yükleyip bağladılar, atı da yedekte çekerek At Meydanı'ndaki çınarın altında teşhir ettiler.

O sırada bir yeniçeri ilerledi, bıçağını çekti ve Ahmed Paşa'nın naaşım parçalara ayırıp çuvala

doldurmaya başladı. Meğer halk arasında, yağlı insan etinin romatizma sancılarını iyi geldiği

yolunda bir rivayet çıkmış... İnsan yağı sürülen sancılı uzuv bir daha ağrıyıyormuş... Vahşi üstü

vahşi yeniçeri, şişman ve yağlı bir adam olan «Hezârpâre»nin etlerini ve yağlarını ayrı ayrı keserek beşer, onar akçeye sattı. Meraklılar, bu etlerle yağları kapış kapış aldılar.

Naimâ'ya göre, memuriyetleri ve halka mah-susgıda maddelerini parayla satan Ahmet Paşa, nihayet bin parçaya bölünüp etleri satılmak suretiyle İlâhî cezaya uğramıştır.

İş bununla kalmadı. Şeyhülislâm Abdurra-him Efendi'nin fetvasıyla Sultan İbrahim'i tahttan indirdiler ve yerine 7 yaşındaki Dördüncü Mehmed'i taht'a çıkardılar.

Ulema meclisinde Anadolu kazaskerliğinden ayrılma Hanefî Efendi söz almıştı.

— Mala el koyma ve rüşvetle, devlet nizamı elden gitti. Hazine israfla tüketildi. Padişah nefsinin havasına esir, saltanat işlerinden gafil, şeriat ölçülerini tatbika âcizdir. Davul, zurna, cenk, şeştar, bin türlü çalgı sesi, Ayasofya minarelerinde ezan seslerini boğuyor. Kimse kimseye öğüt verecek halde değil, herkes ırz ve can korkusu çekmekte. Bedestenleri, dükkânları basıp mallan gasbetmeler haksız adam öldürmeler, avretlerin isteğiyle işleri kötü ellere vermeler artık haddini aşmıştır.

Bundan böyle ona kimse yaklaşıp öğüt 204

veremez ve hiçbir öğüt tesir edemez! Mutlaka hal'i lâzımdır!

Valide Sultan, yeni gelecek olanın minicik bir çocuk olduğunu ve önünde yeni Valide Sultan

Turhan'a rağmen kendi nüfuzunu kırabilecek kimse bulunmadığını bildiği halde, kendisini bir

münasebetle sürmeye kalkışmış olmasına rağmen oğlunu tutmaya davranmış ve Hanefî Efen-di'ye şu itirazda bulunmuştu.

— Ama yedi yaşında bir masumun saltanatı nice mümkündür?

Ve Şu cevabı almıştı:

— Mezhebimizin imamları «aklı bozuk büyüğün saltanatı caiz değildir de akıllı çocuğın saltanatı caizdir» buyurmuşlardır. Masum, cülus eder ve yetişinceye kadar işlere vezir bakar.

Bunun üzerine Valide Sultan:

— Varayım, sarığın sardırıp çıkarayım! Diye gitmiş ve 7 yaşındaki çocuğın, koca sarı-ğıyla getirip teslim etmişti.

Sultan İbrahim'in hal'i yeniçeriye dayanılarak yapılan vezirler ve ulema sınıfı darbesiydi ve henüz yeniçeri ikinci plândaydı.

Sultan İbrahim'i, demir pencerele ve kapılı bir taş odaya kapattılar. Yemek sahanlarının alınıp verilebileceğİ bir delik bırakıp demir kapıya kocaman bir kilit astılar. Kilidin içine de erimiŐ kurşun dökerek onu iptal ettiler. Eski Őehvetperest Padişahın yanma iki cariye koymayı da ihmal etmediler. Fakat biraz sonra Enderun ağalarının İbrahim'i tekrar taht'a geçirmek için tertipler düşündükleri, sipahilerin de hal'e taraftar olmadıkları

205

ve homurdanmaya başladıkları haber alındı. Eski Padişah sağ kaldıkça:

«— Nizam-ı âlem müyesser olmayıp hükkâm havf-i candan halâs bulmak ihtimali yoktur!» Ölçüsüyle, biçare İbrahim, Şeyhülislâm Ab-dürrahim'in fetvası üzerine cellâd Kara Ali'ye boğduruldu.

BAHŞIŞ

Yedi yaşındaki Dördüncü Mehmed taht'a çıkınca, tamtakır kurubakır hazinenin birinci derdi besbelli ki, cülus bahşişi...

Nereden bulsunlar?

Birinci gelir yolu, devletin kanını emmiş olan kenelerden kan almak, yani hırsız vezirlerin malları üzerine oturmak... Hırsızlıkla biriktirilen parayı gaspla almak... Her iki ucu birbirinden beter bir iş... Hatıra Cinci Hoca geldi.

Cinci Hoca, Sadrâzam Ahmed Paşa'nın kaçtığı gün kaymbabasının kavuğunu ve elbisesini giyerek sıvıymış, sonra doğrudan doğruya kendisini hedef tutan bir Şey olmadığını görünce evine dönmüş ve izini, nişanını silerek köşesine çekilmişti.

Cinci Hoca'ya giden memur Sadrâzamin iradesini bildirdi:

— Cülus bahŐiŐine medar olmak üzere hazineye 200 kese imdat etmeniz ferman buyruluyor.

206

Cinci Hoca gözlerini faltaşı gibi açıp suratının çizgilerini ağlamaklı bir tiyatro maskesi haline getirdi.

— Bende 200 kese ne arar? Git, Paşa'ya böyle arzet!

Bu cevap üzerine Sadrâzam hususî talimatla çavuşbaŐayı gönderdi.

Cinci, evinde, Kethüdasıyla yere çömelmiş, silik paralı ayırıyor ve onlardan 40-50 kese toplayıp bununla yakasını kurtarmaya bakıyor.

Evin kapısı sert sert çalındı.

— Kim o?

— ÇavuşbaŐıL

Cinci hoca ÇavuşbaŐının gelmesindeki ehemmiyet ve ciddiyeti anladı ve paraları yüzüstü bırakarak hareme kaçtı, oradan da dama çıktı ve bir cin gibi 10 arŐın yükseklikten atlayarak komşusunun evine sığındı. Burada, Cinci hoca, تنها bir odada cılk tahtalara uzanıp üstüne eski bir hasır çekti. Fakat Çavuşbaşı onu takip etmiş ve damdan geçiŐini görmüŐtü. Saklandığı eve girdi ve bir tekmede hasırı üzerinden atıp, altında tiril tiril titreyen Cinciyi enseledi. Sille tokat Sadrâzamin karşısına çıkardı. Cinci Hoca, sarayda Kethüdasıyla beraber hapsedildi ve Cellâd Kara Ali'nin ziyaretiyle bülbül gibi konuştu:

— Paralar filân merdiven altında, falan duvar içinde...

70 bin altın Mısır parası...

Cülus bahşışı bu paralarla verildi. Paraların ayarı da halis olduğu için, halk arasında tam ayarlı paraya «Cinci altını» ismi verildi. «Reşad altını » der gibi bir şey...

207

Hocanın menkul serveti, 3000 kese nakit, aynı kıymette samur, kıymetli kumaş, altun ve gti-müş âvâni... Emlâkine dokunmadılar ve üstelik birtakım şefaathle evinde oturmasına müsaade ettiler. Az sonra Sultan Ahmed Meydam'ndaki sipahiler vak'asmda fesada kalkışacağı için gizlice idam edilecek ve artık cinliği cinciliği para etmeyecektir.

AĞALAR HEGEMONYASI

Yeniçeri çevresindeki ağalar saltanatı, daha evvel kendisini gösterip IV. Murad'ın rüşt çağı devrinde tepelendikten sonra, İbrahim zamanında için için gelişir ve Dördüncü Mehmed'le beraber boy atarak tamamiyle yerleşir ve müessiseleşir.

İşi meydana çıkaran ve Yeniçeriye Sipahiye galip kılarak rakipsiz hale getiren ve böylece meydanı ağalara teslim eden hâdise, sipahi vakasıdır.

Padişahın çocuk olmasından ötürü konağını saray haline getiren, oradan devleti idare eden ve Divana uğramayan Sadrâzam Sofu Mehmed Paşa 1000 sipahiyi Girit'e gönderilmek üzere ayırınca bunlar Üsküdar'da toplandı ve narayı bastı:

— Girit'e gitmeyiz! Sultan İbrahim'i hangi fetva ile öldürdüler; anlamak isteriz!

İş büyüdü. Bunların başına Bıyıklı Mahmud diye biri geçti ve aralarına bazı katılmalar oldu.

Naralar daha ileriye vardı:

— Sultan İbrahim'in katliyle alâkalı bütün vezirler ve Ulemâ katledilmelidir!

208

Fakat hükümet vaziyete boyun eğmedi, yeniçerileri silâhlandırdı ve âsilere karşı durmanın meşru olduğuna dair fetva çıkarttı.

Bu karşılık sipahileri korkuttu, yola gelir gibi oldular hattâ Üsküdar'a geçmeye başladılar. Fakat Yeniçeri, isminin oynadığı bu rolden bir kere şımarmıştı. Bıyıklı Mahmud'u istemeye ve meydan yerlerinde kol gezdirmeye kalkıştı. Sultan Ahmet Camii imaretinde sipahi kılıklı üç fakiri tutup Şehzade Cami önünde paraladılar. Sipahilerin hanlarını basmaya, köşe ve bucakta sipahi avlamaya kadar gittiler. Sipahiler de coştı:

— Vezir ve Şeyhülislâmı öldürmedikçe bize rahat yoktur!

Nidâsiyle Sultan Ahmed Meydanı'nda kümelendiler. Bıyıklı Mahmud, avanesiyle Üsküdar'dan gemilere binip Kumkapı kıyılarına döküldü.

Yeniçeriler de:

— Fetva elimizdedir; cümlesini kırarız! Bu cenge katılmayan kâfir, karısı da boştur!

Diye, Sadrâzam ve Şeyhülislâm sevk ve idaresinde yeniçeri meydanında toplandılar.

Padişah, sipahilere.

Dağılımlar, ben her ikisini de azlederim.

Mânâsında bir hat gönderdiyse de dinlemediler. Gördükleri hakarettten son derece kırgın, kendileriyle sözleşmeye gelen Yeniçeri Beşinci Deveciler Çorbacısı Mehmed Ağa'yı parçaladılar.

Artık çatışmadarı\ başka yol kalmamıştı. Yeniçeriyle acemioğlanları önde, ulema ile vezirler arkada, yürüyerek meydan yerine geldiler. Kılıçlar çekildi, oklar doğrultuldu ve hücum başladı.

Tarihçi Naimâ:

209

«— Bir müddet sonra meydanda, ak Sa. kaili ve kara sakallı ve taze içoğlanı kellele-riyle mâlâmâl (dolu) ölümlerden kümeler pey. da oldu.»

Sipahileri camie tıktılar. Bıyıklı Mahmud Ahırkapı'dan kayığa binerek Üsküdar'a kaçtı. Camide kalanlarsa, dış avlu, iç avlu, kapı, pencere minber, mihrap önünde kılıçtan geçirildi. Bazıları minarelere çıkıp teslim işareti verdiler ve aman dilediler.

Devletin iki büyük askerî sınıfını birbirine düşürecek ve birbirinin kanma susatacak kadar korkunç bu fesat, topyekûn orduya ait demektir.

Artık Yeniçeri Ocağı ağalarının nüfuzu, haremi ve kubbealtını aşmış, biricik saltanat mihrakı olmuştur.

DEVLET Kİ DEVLET!

Padişahın naibi mevkiindeki Sadrâzam, olanca istiklâl ve nüfuzuna rağmen Ocak ağalarının mağlûp ve mahkûmudur.

Dördüncü Murad'dan sonra kılıç zoriyle kazınan çıbanlar, onu takip edici zaaf devresinin başında birdenbire Anadolu'yu gelincik tarlasına çevirmiş, ana vatan eşkiya yatağı olmuştur. Girit'te ana vatanla ilişkisi son derece zayıf hale gelen ordu, perişan... Girit'e yol arayan donanma Foça'da darmadağınık...

Bütün bunlar Vezirin idaresizliğine yoruluyor ve Büyük Valide Sultanın el atmasıyla Sadrâzam azledilip yerine Yeniçeri Ağası Kara Murad geçiriliyor.

210

İşte ağalar saltanatı artık mühürlenmiştir. Çocuk Padişahın müstakil veziri de kendilerinden...

Devlet, dışarıda bir harp idaresi şöyle dursun, kendi iç bünyesine hâkim olmak, kendi öz kapısını yine kendi öz tebasma karşı müdafaa edebilmek iktidarından bile mahrum...

Gürcü Abdünnebi isimli şaki ile Katırcıoğlu sergerdesi 15 binlik bir kuvvetle İstanbul üzerine yürümekte... Padişah henüz 8 yaşında... Tahtın arkasına Büyük Valide Sultan bağlılarından biri geçmiş, ne söylerse onu tekrarlıyor. Yazı yazmayı da yeni öğreniyor.

Bir gün karşısına Kazasker Aziz Efendi'yi aldı. Arkasındaki (suflör) fısıldadı, o da tekrarladı:

— Rüşvet diye bir şey varmış, öyle mi?

— Evet, var Sultanım!

— Neymiş o?..

Kazasker hayretle sustu, (suflör) fısıldadı:

— Akçe halinde almırmış... Sükût...

Devam:

— Niçin alıyorsunuz?

Kazasker daha büyük bir hayretle ağzını açtı ve işi alaya dökmek istedi:

— Bunl/arı sana kim öğretiyor, Sultanım?

Üç kıtanın üstünde ve bir kıta çapındaki İmparatorluk, Kösem Sultan isimli ihtiras hastası kadınla, Kara Murad adlı cahil sadrâzamin, daha doğrusu ocak ağalarının ellerine düşmüştür.

Ağaların teşebbüsü, yeniçerilerle sipahileri zahirde barıştırdı. Derme çatma kuvvetler Üsküdar'a geçti ve Payitaht üzerine yürüyen eşkiyayı

211

püskürtebildi. Takib ve imha edilmeyen eşkiya şuraya buraya dağıldı.

Katırcıoğlu Mudurnu yakınlarında Ada isimli kasabayı 200 kadar hempasıyla bastı; yaktı, yıktı, öldürdü ve halkın kuleye kapadığı kadınlarından 200 ünü seçip adamlarına dağıttı. Kendisi de iki güzel kızı, saçlarını kesip erkek kılığına soktu ve yanma alarak Söğüt dağına çekildi.

Girit'te de isyan... Asker, Serdar Hüseyin Paşa'nın sarayına hücum etti ve sarayı yaktı. Malını ve cariyelerini de paylaştı. Derken pişmanlık ve yalvarma... İkinci Kandiya muhasarası da neticesiz...

Padişahı sünnet ettiler.

Meşhur şaki Katırcıoğlu'nu da, güya aman dilediği Beyşehir mutasarrıflığına tâyin ettiler.

Askeriyle, zabitiyle, şâkisiyle, serkerdesiyle baştan başa yeniçeri ruhunun hâkim olduğu devleti izaha kelimeler müsait değildir.

İş yalnız malî ve ahlâki cepheden ele alırsak, polisle hırsızın nasıl aynı şey olmaya doğru gittiğini görürüz.

Naimâ:

«— Bu esnada hazinede zaruret vardır deyû (diye) verilen manasıptan (memuriyetlerden) alınan rüşveti Sadrâzam Paşa kabul etmeyip rüznâmeye irad kaydolunmak bid-'ati (yeniliği) zuhur etti.

Yakın zamanlara kadar mürteşidir (rüşvet yiyicidir) diye nice dahi ma'zul ve mahzul olmuş (işinden

atılmış) iken zaaf-ı hal ve ihtilâl bir dereceye vardı ki o töhmet (suç) addolunan (sayılan) maslahat, medar-ı umur-u devlet (devlet işlerinin dayanağı) addolundu.»

212

I

Memleket bu haldeyken, bir hırsız çetesinin başka bir çeteyi ortadan kaldırması gibi, bazı Anadolu şakilerini sindiren yeniçeriler, ağalarının şahsında, İstanbul'a emr-ü ferman ve zevk-ü safa postunu serdiler ve ağalardan her biri Firavunlar gibi saltanat icrasına koyuldular.

Sadrâzam Kara Murad Paşa dilediği zaman saraya girip çıkıyor, sarayı çiftliğini teftiş eder gibi dolaşüyor, Büyük Valide Sultan Hazretleriyle görüşüyor, alınacak fermanları önceden tertipliyordu. Sultan İbrahim'in kaatillerinden Şeyhülislâm Abdürrahîm Efendi'yi azlettirmiş, yerine Ba-haî Efendi'yi geçirtmişti.

Asil ve nasp, bütün hükümet kararları, devlet ve memleket işleri, saray yerine Ocaktan başta Kara Murad Paşa, ağalar heyetinden çıkıyordu. Halkın baş vuracağı, eşik öpeceği, derdine çare isteyeceği yer de ağaların kapısı olmuştu. Ağaların gurur ve taazzum edasına dağlar bile dayanamazdı.

Tarihçi manzarayı şöyle anlatıyor: «— Ol zeman-ı nuhuset iktiranda Ocak ağaları namına olan ferâinenin dâmenleri buse cay-ı vüzera ve ulemâ olup...» (O menhus devirde Ocak ağaları adına ortaya çıkan uzandıkları yer olup...)

Ve ağalar, artık rakiplerini ezmiş olmanın güven ve şıramaklığı içinde, mesirleri, bahçeleri, yolları, koyuları, korulukları kendilerine dekor yapmışlar, yanlarında hanendeler, karşılarında mahbûblar, vur patlasın, çal ovnasın, eğlenmekte-ler...

213

İŞ - Ü - NÜŞ

Ocak ağalarını devlet temsilcisi Sadrâzam Kara Murad paşa, omuzdaşları, hattâ akıl hocaları ve dümencileri öbür ağalarla beraber zevk ve sefa âlemlerini o kadar ileriye götürdü ki, haber Büyük Valide Sultana kadar ulaştı ve onu üzdü. Saltanatını ağalar saltanatında bulan entrikacı kadın, ne olursa olsun, tuttuğu insanın bu kadar zaaf göstermesine ve halkın diline düşmesine razı değildi. Ona bir göz dağı vermek için Padişaha bir Hat yazdırdı.

«Ben seni bağ ve bahçelerde iş ve işaretle olmak için mi vezir eyledim? Ümur-u memleketle bir hoşça takayyüd eyle! Bir dahi ayyaşlığını iştimmeyeceğim! Yoksa senin başını keserim!»

Kara Murad Paşa bu Haftan fena halde sinirlendi. Hemen saraya koştu. Sultanın yazı hocası Kızlar Ağası Beşir Ağa'yı bir sulltan taazzu-miyle ayağına çağırtdı. Kömür yüzlü Beşir Ağa gelince, suratına çarparcasma Hattı uzattı:

«— Böyle edayı Padişah ne bilürdü? Bu kimin talimidir? Zahir senin talimindir!»

Beşir Ağa'nın simsiyah yüzü morlaştı. Ödü patlamış gibi, yemin üstüne yemin vererek, bu Hattın kimler tarafından telkin ve talim edildiğini bilmediğinden, «başını keserim!» tâbirinin, kullanıla gelen öbür klişelerle beraber Padişaha gösterilmiş olacağını kabul etmekle beraber bu mevzuda kullandırmadığından ve kullandıranı bilmediğinden dem vurdu.

214

Kara Murad, bu lâflara zerrece değer vermeyerek öfkeyle haykırdı:

— Padişaha bir daha meşk tâlim etmeyeceksin! Saraydan şimdi defolup gideceksin!

Celalli zorbanın iradesi derhal yerine getirildi, Beşir Ağa saraydan atıldı ve yerine tavasîler-den biri tâyin olundu.

Sarayın vermek istediği göz dağına karşılık, asıl bu göz dağı, padişah ve Valide Sultandan başlayarak bütün saraya karşıydı.

Ağalar, böylece sarayın iç bünyesine kadar tırnaklarını geçirmiş bulunuyorlardı.

Kara Murad, nefsanî istiklâlinde bu kadar ileriye gitmek ve Sultanî bir irade sevdasına kapılmakla öbür ağaların kıskançlık ve hattâ şüphesini çekeceğinden gafil davranıyordu. Talihini sorduğu Müneccimbaşı ona:

— Sen, demişti! 40 yıl sadrâzam kalırsmi

Ve ahmak zorba, bu söze, mutfağında 40 türlü yemek bulunan bir adamın akşam, önüne 40 sahan konulacağından emin olması gibi inanmıştı.

Bir gün bir idam vesilesiyle:

— Yapmayın, etmeyin; dünyadır bu, hiçbir şeye güven olmaz!

Diyenlere hışımla bağırması:

— Ben 40 yıl vezir kalsam gerektir!

Kara Muslihiddin Ocağın akıl hocası, tecrübeli bir kart... Kâtip Çelebinin ifadesiyle gadr ve hile bâbında serdar.. Naimâ'nın tabiriyle de «ser-çeşme-i mütegalibân — mütegalibenin başı...»

Bektaş Ağa ümmî bir arnavut.. Hasıslığı ve paraya düşkünlüğüyle meşhur... Sokağa çıktıkça önünde ve arkasında mükellef kılıklara bürülü

215

60-70 kişilik maiyet... İstanbul'un bütün ticareti elinde... Rüşvet sayesinde karûn... Makamları parayla satar, mevleviyetleri, müderrislikleri ücret karşılığı «ûlema-yı kiram»a peşkeş çeker... Başlıca işi bankerlik, yani tefecilik... Bütün esnaf tüccar, dışarıdan mal getirenler, şehirde bakkallar, fırınlar, işçiler, zanaat sahipleri yüksek faizlerle ondan para almakta... Bektaş Ağa'dan faizle para almanın bir imtiyazı da halka her türlü gadri etmek ve hükümet murakabesi diye bir şeyden korkmamak... Koyun ticaretiyle de meşgul... İstanbul'un bütün kasapları emrinde... Etin fiyatını istediği gibi indirip çıkarabilir.

Bir gün Ankara'da çıkan bir kargaşalık sonunda kal'aya alman insanların, Bektaş Ağa'ya ait kısraklarından evvel korunmuş olması zorbayı kızdırdı:

— Vay, siz nasıl önce benim hayvanlarımı kal'aya almaz da insanları alırsınız?

Diye Ankara kadısını idam ettirdi.

Bütün serveti, evinin bahçesindeki havuzun altında... Kırk haramilerin serveti gibi güğümler dolusu altın, elmas, inci...

Bektaş Ağa'nın vasıfları öbür ağalarda da eksik değildir.

Kethüda Bey iki sene içinde 15 bin kese mirî mal ele geçirmiştir.

Kara Çavuş ise Nahçevan'dan gelme basit bir ahçı ve Yeniçeri neferi olduğu halde nihayet baş ağalardan biri ve servetçe onların dengi.

Ayrıca Sarı Kâtip'ler, Münecimbaşı Hüseyin Efendiler vesaire...

216

ZİNCİRLİ ÖLÜLER

Kara Murad Paşa Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi'yi azlettirince öbür ağalar kuşkulandılar. Zaten Kara Murad'ın görülmemiş istiklâl ve keyfiliği, çoktan aralarına kara kediler doldurmuştu.

Abdürrahim Efendi, ağalar saltanatının kuruluşunda büyük rol oynamış ve bütün iradeyi Ocağa devrettirmiş olan tip...

Toplandılar ve:

— Açık ve gizli hertürlü dostumuz olan Abdürrahim Efendi'yi azletmeye sebep nedir? Bizimle meşveret etmeksizin bu tehlikeli işe baş vurmakta, Vezirin bize bir kastı olmak lâzım gelir.

Dediler.

Nitekim yeni Şeyhülislâm Bahaî Efendi'yi tez zamanda al aşağı ettirdiler.

Şeyhülislâm meselesinden Bektaş Ağa ile muslihiddin ağa'yı gücendiren Sadrâzam, nihayet Kethüda Beyle de bozuştı. Kethüda Bey'i tasfiye etmek için ona evvel Budin Beylerbeyliği'ni teklif etti. Teklifi kabul edilmeyince bu defa başka tertip düşündü ve onu cirit oyununda öldürtmeyi tasarladı. Kethüda Bey hafiyeleri vasıtasıyla vaziyeti haber aldı, ciride gitmedi ve o da Sadrâzama sipahilere paralatmak için bir plân düşündü. Sipahi çırakları Divana hücum ve Kara Murad'ı lime lime limâ\edeceklerdi. Yapamadılar. Kara Murad ' da kendi hafiyelerinden tertibi haber aldı ve Divana gelen sipahileri birkaç kese altın karşılığında savmayı bildi.

Ağalar saltanatının ardı sıra yürüyen kadınlar saltanatında da iki fikra peydahlanmıştı. Va-

217

lide Turhan Sultan. Büyük Valide Kösem Sultanın tahakkümüne dayanamaz olmuş ve ağalardan kendisine taraftar aramaya davranmıştı. Mu-rad Paşa tarafı Kösem Sultanı tutarken Kethüda Bey kumpanyası da Turhan Sultana destek oluyordu.

Kethüda Be/in gittikçe artan nüfuzu, Kara Murad'ı her an küsufa uğratmakta ve öbür ağaları da kendisine doğru çekmekte... Bektaş Ağa ara yerde olduğu için Murad Paşa ile Kethüda Bey'in anlaşmalarına gayret ettiyse de başaramadı. Üç büyük zorba, Kara çavuş, Muslihiddin Ağa ve Kethüda Bey, başbaşa verip karar aldılar:

«— Elbette Murad Paşa katlolunsun!»

Fakat Bektaş Ağa üzerlerine geldi ve Sadrazamlıktan çekilmesi şartıyla Murad Paşa'mn ölümünden kurtulmasını sağladı.

Sonra Murad Paşa'ya giderek:

— Artık senin vezirliğinde parlaklık kalmadı. Hemen Padişaha gidip mühürü teslim et ve kurtul! Dedi.

Murad Paşa emre ayniyle riayet etti.

Murad Paşa'mn düşmesi Münecimbaşı ile öbür avanesinin başlarını yedi.

Anadolu perişan... Irzı, malı ve canıyla eşki-yanm esiri...

Sınırlar yangın içinde... Hazine meteliksiz... Devlet dört zorbanın elinde... Zorbalar da zevk ve, safada...

Her şeyden evvel iktisadi sahada göze çarpan felâketin önüne geçmek için zorbalar harikulade (!) bir buluş sahibi oldular. Aç insanı, vücudundan parça kopararak kendi etiyle beslemeye kalkışmak gibi bir usûl... 218

^^^P^^

Şöyle:

Bütün vatan çerçevesinde ne kadar ticaret ehli varsa servetlerinin yarısını iane olarak verecekler!-

Bu iş için Anadolu'ya gönderilen Boyacı Hasan adlı bir zorba bozması, gittiği yerlerde bütün evleri dolaştı, evlerinde kocaları bulunmayan kadınları zincirlere bağlattı ve dağlara sürdü. Bu kadınlar arasında zayıf ve nahif olanlar, acıya dayanamıyorlar düşüp düşüp ölüyor ve muhafızlar ölümleri gömmek için zincirden çözmek isteyince Bostancı Hasan bağıırıyordu:

— Öbürlerinin de canları çıksın! Ölümleri de taşıyıp azap çeksinler ki akçeyi tez versinler!

Ölümlerin kokusundan yanındakileri çıldıracak hale getirmek için cesetleri perişan saçlarıyla yerlerde sürükledi. Nihayet muhafızlar bile kokuya dayanamadı ve ölü kadın başlarını keserek ve vücutlarını doğrayarak zincirden çıkardılar. Boyaca Hasan bununla da kalmadı. Girit'te düşmanla çarpışan askerlerin tımar bedelini de Anadolu'dan toplayarak ağaların hazinesine sundu.

Anadolu'dan kara bir bulut halinde gelen çığlık Kösem Sultanın kulağında bir kedi miyavlaması kadar tesirsiz...

AYAKLANAN ESNAF

Ağalar idaresinin bu usulü, her işde ve her sahada aynıdır. Aylardır Üsküdar'da bekleyen sipahilerin ulufelerini vermezler. Bunlardan bir kısmı mahzun ve münkesir, memleketlerine dönerken de Abaza'ya katılacakları korkusuyla baş-

219

larını kestirirler. Biçare sipahilerin kesik başları karpuz sergisi gibi, «Divan-ı Hümâyun» önünde... Milletse bu manzara karşısında dehşete batmış... Cemiyetin hayat telâkkisi, sinekle insanı birbirinden ayırd edememektedir.

Bir gün Bektaş Ağa'nın önünde halktan bir grup toplandı. Arşı ve pazarı faizle kasıp kavuran bakkallara sermaye veren, kasaplara ihtikâr naraları tâyin eden ve hususiyle hristiyan esnafı koruyan Bektaş'a bir ders vermek istediler. Kapısına bir hristiyan şapkası mihladılar. Sabahleyin Bektaş Ağa'nın hademeleri kapıda şapkası görüp zorbaya haber verince, hiç tınmadı hattâ güldü:

— Bizim Altıparmak İbrahim 'in gecelik tak-kesidir; ona verin!

Dedi.

Altıparmak İbrahim küfürbazlığıyla meşhur ve ağaları eğlendirmeye memur bir şaklaban..

Ağaların iki yıl süresince (1059 - 1061) koydukları vergiler 14 çeşide varıyor ve hepsi cebr ve kahr voliyle tahsil ediliyor.

Nihayet işin içine bir de züyuf akçe (ayarı bozuk para) marifetini karıştırdılar.

Ulufe zamanı geldi.

Hazinede metelik yok.

İşte tedbir:

Züyuf akçeyle meyhanecilerden, şuradan, buradan kızıl ve kırkık paraları toplamak, zorla esnafa kabul ettirmek, bunları 118 akçe 1 altın hesabıyla dağıtmak, karşılığında sâf ve Hâlis altın almak, böylece 120 bin altın toplamak ve ulufeyi vermek..

1061 yılı Ramazanın 4 üncü günü... Esnaf, o-
220

ruç haliyle sinirli gergin, dükkânlarına kapanmış, zaten ölü bir alış veriş vasatı içinde, başına gelecekleri düşünüyor.

. Tam bu havanın ortasına, birdenbire, Bedes-' ten Kethüdası düştü. Arkasındaki hamalların sırtında meşin torbalar içinde züyuf akça...

Kethüda esnafı topladı ve meseleyi anlattı:

— Bunları, 118 akça 1 altın hesabıyla kabul edeceksiniz!

Esnaf bir anda ayaklandı. Artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Müthiş bir kalabalık Süleymaniye'-ye doğru ilerlemeye başladı. Geride kalanlar acı gıcirtılarla kepenklerini kapayıp öndekilere yetişmeye bakıyor.

Sadrâzamı istediler ve canlarını dişlerine ta-karcasma dert yandılar:

— Biz bu yıl 14 vergi teklifi karşısında kaldık! Kesat canımıza tak etti. Vergiler bir tarafa, ağaların Karadeniz ve Akdeniz'den getirdikleri bakır, şap, fındık, tuz, sabun, sakız ve daha nice maddeleri dedikleri fiattan bize zorla satmaları yüzünden sermayelerimizden olduk. Dükkanlarımızın kirasında âciz hâlde gelmişken şimdi züyuf akçanın 118'ine 1 altın istemek ne demektir. İyice biliniz ki, bütün kudret ve tahammülümüz tükenmiştir.

Kara Murad'm halefi Ahmed Paşa'da, ne akıl, ne vicdan...

Gırtlığını yırtarcasma bağırdı. V— Yıkılın bre kâfirler! Sürün bunları dışarıya! Varsınlar, gitsinler, bulsunlar, versinler.

Halk bu çıkışa papuç bırakmadı. Onlar da bağırdılar:

221

— Bu hareketleri kabul etmiyoruz! Biz müslü-manız! Reddediyoruz! Paşa'dan insaf bekliyoruz!

Oradan Şeyhülislâma:

— Siz İslâm büyüğüsünüz! Bu zulümleri üzerimizden kaldırmanız icap eder. Bunu, vasitanızla İslâm Padişahından istiyoruz. Sadrâzama vardık; bize kâfir dedi. Sana geldik. Kalk, git padişaha, halimiz bildir.

Ağaların adamı olan Şeyhülislâm kaypak bir cevapla işin içinden sıyrılmak istedi:

— Bende bu işlere karışmak selâhiyeti yoktur. Siz yine Vezire gidin!

Halk coşmuş.. Her şeyi anlıyor ve hiçbir kaypaklığa razı olmuyor:

— Sizden kürk istenince Sultan İbrahim'i ve veziri öldürmekte tereddüt göstermediniz! Ya şimdi bizim halimize nasıl olup da karışmaktan çekmiyorsunuz? Siz seriate memursunuz ve emir de elbette şeriatın... Ya şimdi önümüze düşüp çaremize bakarsınız, yahut.....

Şeyhülislâm ürktü ve halkı yeni bir teskin tecrübesine girişti:

— Muradınız şu son teklifin kaldırılması ise ben Sadrâzama bir şefaatnâme yazayım, olsun!

Halk bu oyalamaya da razı olmadı:

— Bu, iş değildir! Müftünün önümüze düşüp hâlimizi Padişaha bildirmesi lâzımdır.

HEYECAN

Şeyhülislâm ne yapacağını bilemedi. Âdeta dilini yuttu. Kekeledi:

— Biz gitmeyiz demedik. Doğrusu neyse onu düşünmek istedik. At eyerlensin, gidelim.

222

Hizmetçilerine atını eyerlenmesi emrini verdikten sonra da kalabalığa hitap etti:

— Biz de burada abdest alıp gelelim! Ve içeriye sıvıştı.

Bekle, bekle, Şeyhülislâm Efendi gelmez! Halk kuşkulandı:

— Yoksa kaçtı mı?

Şeyhülislâm abdest bahanesiyle içeriye kaçınca, ağalara gizlice haber göndermiş, vaziyeti bildirmiş ve imdat istemişti.

Ahali, Müftünün gelmediğini görünce bastı çılgılığı:

— Bre Efendiyi kaçırdık! Tutun hay! Ve peşi sıra koştular.

Efendi şişko vücudiyle arka taraflardan savuşmaya bakıyordu. Yakaladılar. Zorla ata bindirdiler. At üzerinde tıknaz vücudiyle Şeyhülislâm; etrafında onbini aşkın bir halk yığını, bağıra çağıra saraya doğru ilerlediler.

Önde birkaç münadi:

— Ey Muhammed ümmeti! Bize edilen bu zulüm nedir? Kapayın dükkânlarınızı! Katılın aramıza! Diye bağırıyor, Divanyolu üzerinde dükkânlar da gürültülerle kapatılıyor ve yığın her an büyü-|yor. 20 binden fazla bir topluluk Ayasofya meyda-Inmı dqtjdurdu.

Bağırانlar:

Şeyhülislâm saraya haber gönderdi. Müsaade gelir gelmez, halk, Şeyhülislâm ile beraber sarayın bahçelerini doldurdular.

— İmdat senden Padişahım, imdat!

223

Harem kapısına varıncaya kadar bütün bahçeler dolu... Taht, Bâbüssâde önüne getirildi ve 10 yaşındaki Padişah taht'a kuruldu. Arkasından fısıldadılar. O da yüksek sesle tekrarladı:

— Nedir bu ibadullahın şikâyeti? Anlattılar:

— Padişahım, zulmün bu kadarına tahammülümüz yoktur! Lalana gittik; bize kâfirler diye sövdü. Nihayet sana geldik. Yeryüzünün halifesi-sin! Hakkımızı yerine getir ve üzerimizden bu zulmü kaldır!

Padişah cevap verdi:

— Size böyle zulmedilmesine benim rızam yoktur.

Sadrâzama haber gönderildi. Ahmed Paşa halktan korktuğu için gelmedi, telhisçisini gönderdi.

Halk telhisçiyi görür görmez:

— Bre vurun mel'unu!

Diye taşla, sopayla, hançerle işini bitirdiler ve sonradan çıkarılan tekliflerden affo lundukla-rma dair ferman aldılar. Fermanı ko yunlarma soktuktan sonra da Padişaha içlerini do ktüler:

— Sultanım; zulümle âlem harap o ldu! Sana bildirmezler! Vezirin senden saklar! Şua anda 16 nefer kimse vardır ki, sana padişahlık ettirmez! Beytulmal ve devlete ait bütün malları jyerler, yutarlar. Bunlardan Kara Çavuş, Bektaş M.ğa, Sam-suncu Sarı Kâtip ve Deli Birader devi» etin tepesine binmişler, kanını emmektedirler. O«smanoğlu devleti, ocağa düşmüş, yanıyor. Sen, Pa .dişah olarak bu zalimleri teker teker cezalandırmadıkça Muhammed ümmetini kurtaramazsın! Halk, işi bu raddeye getirip her şeyi i açığa vurunca sarayda müthiş bir panik oldu. Teslâş ve he-

224

yecana kapılanların başında Büyük Valide Sultan... Ağaların sukutu ihtimali Kösem Sultanı çıldırttı. Hele Şeyhülislâmı halkın önünde görmesi, sanki önyak olan oymuş gibi, Kösem'i büsbütün dehşete düşürdü.

Hâdiseyi «Ravza-tül-Ebrar» isimli kitabında inceden inceye anlatan Şeyhülislâm Kara Çele-bizâde Abdülaziz Efendiyi dinleyelim:

— Büyük Valide, haremde, bazı ağalar ile arbeye ve kavga ederek geldi. Anlara olan kahr ve kininin bu miskinden almayı murad edip kemal-i hiddet ile «bu eşhasları niçin defetmedin de saraya getirdin?» deyû suret-i itapda (paylama suretinde) görünmeğin «bizzarure biz bunları getirmediğimiz, onlar bizi getirdiler. On hizmetkârı bir adamız. Deflerine kaadir olamadık. Hâlâ saray-ı

âmi-rede edna mertebe üç dört bin adam vardır. Siz defedin! Şikâyetleri fakirden değildir, Vezirdendir.» ilh...

Valide Sultan «vezirler toplansın!» diye emir verdi. Ağaların nüfuzunu kırmamak için her tedbire baş vurulmasını istedi.

Ağalar, İstanbul halkının bu isyanından fena halde işkillendiler. Odalara koştular, yeniçerileri arkalarına takip At Meydanında toplandılar. Vaziyete göre yeni tâyjn edilecek sadrâzam için müzakerelere katılmak üzere saraya murahaslar gönderdiler. Sadaret mührünün, ağalardan Kara Çavuş'a verilmesi için çalıştılar. Hatta Kösem Sultan'ı da buna razı ettiler. Fakat Kara Çavuş sarayın davetine kabul yüzü göstermedi. Bir hile ihtimalini düşündü ve Mührü kendisine gönderilmedikçe gelmeyeceğini bildirdi.

225

YEMİN

Uzun müzakerelerden sonra Siyavüş Paşa'-nm sadrâzam olmasına karar verildi ve Mühür Ahmed Paşa'dan getirilip Siyavüş Paşa'ya sunuldu.

Ağalar müteessir.. İçlerinden birinin sadarete geçememesini sukutlarına alâmet saydılar. Kösem Sultan da ağaları doğrudan doğruya lûtuflan-dıramamış olmaktan üzgündür. Kendi mahremlerinin ricası, halkı büsbütün tuğyana itmek için şimdilik ağalardan sadrâzam tâyin edilmemesi olduğu için Siyavüş Paşa'ya rıza göstermiştir. Fakat mutlak ağaların gönlünü alması, onlara istikbale ait güven telkin etmesi lazımdır. Kösem Sultan derhal huzuruna yeni Sadrâzamlı malûm Şeyhülislâmı çağırtdı ve tepeden inme emri bastı:

— Varın ağalara, kendilerine bağı kalacağınıza dair teminat verin! ilk iş olarak da şimdi halkı dağıtın!

Sadrâzam ve Şeyhülislâm dışarıya çıktılar ve halka hitap ettiler.

— Güneş baktmak üzere... Herkes evine gitsin ve rahat rahat iftarını etsin... Mübarek geceyi çığırından çıkarmayalım! Yarın sabah tekrar toplanır ve geriye kalan işleri görürsünüz!

Umduklarınız yerine getirilir. Biz kefiliz!

Biz kefiliz!

Ahali bu vaadlere inanır gibi oldu ve dağılmaya başladı. Fakat dağıılırken mutlaka yeniçeriye karşı bu hareketin azimle devam ettirileceğine dair aralarında sözleşmeler yaptı.

Sadrâzamlı Şeyhülislâm, Kösem Sultan'm

226

emrine uyarak Ocağa gittiler, olup bitenleri anlattılar; halk ayaklanmasının henüz yatışmadığı, ötesinin ağalara ait olduğunu söylediler ve:

— Yarın tedbir sizindir! Dediler.

Ağalar o gece etrafa kol çıkardılar ve sokak başlarına, saray etrafına nöbetçilerini diktiler.

Sabahleyin (5 Ramazan) halk dalga dalga sarayın etrafında toplanmaya başladı.

İlk çatışma, yeniçeri nöbetçileriyle halk arasında... Yeniçeriler saraya kimseyi yaklaştırmıyorlar, ilerliyenleri kılıçla, sopayla tepeliyorlar. Halk o kadar azimli ki, her ne pahasına olursa olsun, ilerlemekte. İçlerinde, teşebbüsü sonuna kadar götürmek için, geriye döndükleri takdirde zevcelerinden boş düşecekleri kaydiyle yemin etmiş olanlar bile var...

Nitekim Bedestenli Ali isminde biri, saraya doğru ilerlerken nöbetçiler bırakmıyor. Ali yalvarıyor:

— Bırakın, ben üç talâk ile karımdan boş düşeceğime and içtim.. Eğer saray kapısına vara-mazsam yeminimi çiğnemiş olacağım. Bırakın, saray kapısına kadar gidip döneyim! Yeminim yerine gelsin..

— Dön, herif, kanma susama!

Ali, yemir/korkusuyla atıldı; kapıya doğru yürümek istedi. Ona bir kılıç havale ettiler. Eliyle siper almak istedi, eli parçalandı. İkinci bir kılıç... Bedestenli Ali, cansız yere serildi. Ali'nin cesedini denize attılar. Ali'yi daha bir kaç kişinin öldürülmesi takip etti.

Halk bu zulme karşı bir an için geri çekildi; fakat dükkanlarını açmadılar.

227

İstanbul korkunç bir hafakan anında... Ortalık bomboş ve sokaklarda yeniçeri kolları... Üç beş adamın bile başbaşa verip toplanmasına imkân vermiyorlar.

Yeniçeri ağası bizzat kol gezip Saraçhane'ye geliyor ve dükkanları zorla açtırmak istiyor. Esnaf, dükkânlarının yalnız bir kanadını açmakla kalıyor.

Sokaklarda münadiler:

— Dükkânlar açılınsın!.. Açmayanlar cezalandırılacak!.. Aramıza kılıç girmesin!

Esnaf münadilere hücum etti!

Onları pataklayıp kaçırdılar. Fakat ne yeniçerilerden, ne de halktan daha ileri gidenler olmadı. İki taraf da, sınırların en gergin haliyle birbirini kolluyor ve kapışmanın birdenbire kopacağı ana doğru sürükleniyor.

Bu sırada, Anadolu'da isyan eden Abaza'nın Zile'ye geldiği haberi yayıldı. Ayrıca, İbşir de bazı paşalarla ve büyük bir kuvvetle İstanbul'a ilerlemekte...

Sarayda da Kösem Sultan ve Turhan Sultan Partileri, son kozlarını oynamak üzere hareket halinde...

Kösem Sultan, Turhan Sultan'm bağlılarını tasfiye etmek üzere son teşebbüsüne girişti. Ağalar haber gönderdi:

— Siz bunları içeriden isteyip öldürmedikçe muradınıza eremezsiniz! Sadrâzamı aranızdan seçtirmeyen de bunlardır!

Kara Çavuş, Bektaş Ağa, Kethüda Bey ve etrafları, Ağa kapısında toplandılar. Kösem Sultan'm listesindeki tavâşileri saraydan istediler:

228

— Kellelerini isterük!

Sadrâzam Siyavüş Paya'yı iftar sofrasında bastırıp saraydan istedikleri kellelerin listesini ona verdiler. Listeyi getiren Samsuncu, Paşa'nın huzuruna çıkıp, onu ve iftar masasındaki kazaskerleri Ağa kapısına davet etti:

— Buyurun! Ağalar sizi ve efendileri isterler!

Siyavüş Paşa etrafmdakilerle meşveret etikten sonra Ağa kapısı yerine saraya gitmeyi tercih etti. Orta kapıyı açtırdı ve oradan tahta bir sıraya oturup içeriye bir tezkere yazdı.

Birden gecenin karanlıklarını yırtan çığlıklar ve kılıç şakırtıları...

Sadrâzam ne olup bittiğinden habersiz, orta kapıdan kendisini zor bela dışarıya attı.

DRAM

Sarayda müthiş bir dram oynanmaktadır. Turhan ve Kösem Sultanlar arasındaki son nüfuz yarışma ve çarpışması...

Turhan Sultan'm Padişah annesi olmaktan gelen imtiyazını kaldırmak ve eskisi gibi saltanat sürebilmek için Kösem Sultan, Dördüncü Meh-medâ öldürterek yerine kardeşi Süleyman'ı geçirmeli ve onun budala annesi Dilâşub Sultan'dan hiç bir hüküm ve nüfuz hevesi beklenemeyeceğine göre her şeyi eline almalıydı. Bunun için de başta Turhan Sultan'm Ağası Süleyman, Turhan Sultan'm saraydaki muhitini temizlemek lazım...

İşte, bir taraftan Turhan Sultan bağlılarını kellelerini istemeleri için yeniçeri kodamanlarına haber gönderirken, öbür taraftan Sultan Meh-

229

med'i zehirlemeyi de düşünmüş, fakat bir mahremine açtığı bu fikir derhal Turhan Sultan'a yetiştirilmiş bulunuyor. Ve işte tam bu sırada yeniçeri kodamanlarının dört kelle isteyen tezkereleri...

Turhan Sultan ağalarının başı Süleyman, Valide Sultan hesabına sevk ve idareyi eline aldı; ve o gece bazı saray kapılarının Ocak ağalarına açık bırakılacağını ve belki de Padişaha kadar Turhan Sultan ve bağlılarının öldürüleceklerini haber alınca, her şeyi, yeniçeriler gelmeden bitirmeye karar verdi. Her şeyi bitirmek, yani Kösem Sul-tan'm işini bitirmek...

Süleyman Ağa bir hamlede Zülüflüleri ve Ha-sodalıları kazandı, onlara padişahın elden gitmekte olduğuna dair ateşli hitaplarda bulundu ve zaten Ocak ağalarına dış bileyen bu iki saray zümresini peşine taktı.

Süleyman Ağa, arkasında Zülüflüleri ve Haso-dalıları, saray bahçesine çıktı.

Ortalık kapkaranlık.

Kösem Sultan'm adamları da, ellerinde kılıçlar, Büyük Valide dairesinin etrafında nöbetteler..

Hepsi 300 kadar... Kösem.Sultan, Turhan Sultan ağalarının gürültüsünü duyunca kapı ağasını yanlarına gönderdiler:

— Gürültünün sebebi nedir, yoldaşlar? Hareket başlayalı ancak bir iki saat olduğu

için Kösem Sultancılara hiçbir şeyden haberi yok... Kösem Sultan dairesine hücum etmekte olduklarına da ihtimal veremezler... Süleyman Ağa:

— Bir şey yok, diye cevap verdi; Padişahımızdan Büyük Valideyi görmemize izin vermesini istiyoruz!

230

Kapı ağası içeriye gidip birkaç dakika sonra

Ageldi:

— Padişah, odalarına dağılımlar diye emir

verdi. Vakit geç... Şimdi görüşülemez!

Süleyman Ağa'nın etrafındakilerden bir ses

yükseldi:

— Mutlaka Valideyi görmeliyiz!.. Yoksa hepimiz kırılırız!

Turhan Sultan taraftarlarının niyetine ait açık işaret... O sırada Kösem'ci olan Hasoda Ağası yetişti ve elindeki değneği havada şaklatarak Ha-sodalılara bağırdı:

— Hemen dağılm!

Hasodalılar, ağalarının bağlı olduğu tarafı bildikleri için bir anda üzerine çullanıp adamı delik deşik ettiler. Ve Süleyman Ağa takımı, kordonu yararak Büyük Valide dairesine girdiler. Kapılarda ve koridorlarda karşılarına çıkanları tepelediler, kaçırdılar ve Valide sultan taşığınca geçtiler. Birkaç adım sonra Kösem Sultan'm odası...

Kösem Sultan, sedirine uzanmış, heyecanla asıl ağaları, Ocağın krallarını bekliyor. Müthiş bir gulgulenin yaklaşmakta olduğunu iştince yerinden fırladı, beklediklerini geldiğini sandı ve kapısını açarak nöbetçilerine seslendi:

— Geldiler mi?

Bu seslenişe Süleyman Ağa'nın ince sesi cevap verdi:

— Beli, geldiler! Dışarıya buyrun!

Kösem Sultan bir anda iliklerine kadar dondu. Süleyman Ağa'nın can düşmanı Turhan Sultan ağasının sesini tanımıştı. Her şey birkaç dakika içinde olup bittiğinden daha evvel hiç bir alâmet görmemişti.

231

Dehşetle geriye döndü, odasına daldı ve iç kapılardan geçerek arka odalardan birindeki büyük bir dolaba can attı.

Arkasından Süleyman Ağa ve maiyeti... Sağ ellerde kılıç, sol ellerde meşaleler, Kösem Sultan'm hususi dairesinde bir yığın insan... Her tarafı didik didik ediyorlar, fakat hiçbir şey bulamıyorlar...

O sırada Kuşçu Mehmed isminde bir zülüflü, kenarları duvar nakışlarına uygun şekilde gömülü olduğu için göze çarpmayan dolabı farketti.

Açtı:

Yüzü çılgın ve saçları perişan, Kösem Sultan...

Kösem Sultan'ı dışarı çekti. Vâlide'nin üzerine saldıran saldıran... Serptiği altınları kapışan, onu bırakacaklarına küpelerini, yüzüklerini de kopara kopara söküp aldılar. Zülüflünün biri eline geçirdiği ipe onu boğmak istediye de yapamadı. 62'lik Sultan etrafını alanları ısırdı, tırmaladı,

tekmeledi; ve nihayet perdeden çekip alman kordon boğazına geçince, ağzından ve burnundan kan boş anarak acı hırıltılarla can verdi.

Kadınlar saltanatının en azgın ve düzenbaz örneği, gözleri fal taşı gibi açık, boynunda perde kordonu, ipekli elbiseleri parçalanmış, cansız, yerde yatmaktadır.

ZORBALARA KARŞI

Münadiler sokak sokak dolaşıyor ve avaz avaz bağıryorlar:

— Kim müslüman ise Allah Resulünün sancağı altına gelsin! Padişaha itaat etmeyip karşı 232 tarafta bulunanlar, Orta Cami topluluğuna katılanlar, isyancılarıdır. Din ve mezhep, sünnet ve cemaat çevresinin dışına çıkmışlardır. Öldürülmeleri için fetva çıkarılmıştır. Muhammed ümmetinden olanlar saraya gidip (Âlem-i Şerif)in gölgesi altında toplansın!

Ne olmuştu?

Kösem Sultan'm öldürüldüğü gece, ağalar istedikleri kellelerin verileceğinden emin, olmazsa sarayı basmaya kararlı, çubuklarını tüttürürken içeriye bir haber gelmişti:

— Saray pencerelerinde görülmedik şekilde ışıklar geziniyor. Birtakım karaltılar gidip geliyor. Her halde büyük bir hâdise var sarayda!

«Ne olabilir?» diye düşünmelerine vakit kalmadan, Sadrâzama gönderdikleri Samsuncu nefes nefese içeriye girmiş ve sadrâzamlı beraber sarayın dış kısmında oturlarken işittikleri feryatlar ve kılıç şakırtıları üzerine nasıl kaçtıklarını anlatmış ve demişti ki:

— Allah bilir; Büyük Valide Sultan'ı öldürmüş olsa gerek... Her halde iş duyuldu, sarayın basılacağı haber alındı ve ağalarımızın koruyucusu Büyük Valide katledildi!

Ağalar şaşırmış birden bire, ne yapmaları gerektiğini düşünemez hale gelmiş ve oldukları yerde sabahlamışlardı.

Öbür taraftan, gece, saraya çağırılan sadrâzam, vaziyete hâkim olacağına dair Padişaha ve Turhan Sultan'a söz vermiş, Kösem Sultan'm açık bıraktığı kapıları kapatmış, her tarafa nöbetçiler dikmiş ve sonra din adamlarıyla birlikte, huzurda edilen müzakereye katılmıştı.

233

O toplantıda nihayet Hanefi Efendi, devlet ve inkılâp çapındaki teklifini ileriye sürmüş ve Padişaha şöyle hitap etmişti:

— Şevketlû Padişahımın vücud ve devletini Allah korusun!.. Sen halifesin! Sana karşı duranlar isyan ve fesad ehlidir, öldürülmeleri de vaciptir. Nedir, üç beş mütegalibe ve serkerdenin devleti uğrattığı musibet?. Emret, Peygamber sancağını çıkarıp meydana diksınler!.. Şehirde münadi-ler gezdir! Halkı sancak altına çağırısın ve bağırısın: Kim Müslümansa sancak altına gelsin ve şakilere karşı harekete geçsin!.. Gelmeyen cezasını bulur. Şeyhülislâmlık ve kazaskerliği de birer ehliyetlisine ver ve bütün kuvvetinle ağalara saldırmakta tereddüt etme! Hak ve millet seninle beraberdir.

Bu teklif son derece cesur ve tam manasiyle hastalığa deva getiriciydi. Padişah, zorbaları yıkmak için milletten destek isteyecek, millete dayanacak ve sonra bütün kuvvetiyle ileriye atılacaktı.

Teklif hemen kabul edilmiş ve işte yukarıda sokak sokak nasıl dolaşıp bağırdıklarını gördüğünüz münadiler bunun için her tarafa dağıtılmıştı.

Münadilerin seslerini duyanlar birer kılıç kaptılar, balta, topuz, sopa ne buldularsa silahlandılar ve dalga dalga saraya doğru akmaya başladılar.

Bütün İstanbul ayakta... Tam mânâsiyle, türedilere karşı milli bir ayaklanma... 1661 ayaklanması ve yeniçerilere karşı harekete geçilmesi, Türk tarihinin şeref sahifelerinden birini pırıldatır.

234

İstanbul korkunç bir uğultu içinde.. Ayasofya meydanına halk selleri akıyor... Sarayın iç ve dış avluları, orta kapı önleri, silahlı, sopalı halkla dolu... Bâb-ı Hümayun önü, Ayasofya avlusu, Sultan Ahmed meydanı, Ahırkapı'ya varıncaya kadar bütün sokaklar mahşer yerinden numune... Hatta vezirler, yüksek rütbeliler bile halkın içinde...

Eski odalılar da, Peygamber sancağının çıktığını duyuncu silahlarını kapıp geldiler, halkı yarararak geçtiler ve «Bâb-ı Hümayun» avlusunda emir beklemeye başladılar. Eski odalılar halka katılması ve yeniçerilerden ayrılması, serkerdele-rin ezileceğine en keskin delil...

Ocak ağaları ise Orta Camide, ne yapacaklarını şaşırılmış vaziyette... Zaaflarını hissetmeye başlayan yeniçerilerin bölük bölük saray ve halk tarafına geçmekte olduğunu haber alıyorlar ve gittikçe seyrekleşen bir kadro içinde bu hale nasıl mukabele edebileceklerini düşünüyorlar.

O sırada kendilerine Padişah fermanı geldi:

« — Siz ki, yeniçeri ağalarından Yeniçeri Ağası ve Kol Kethüdası ve Bektaş Ağası (a-ğasmig,) gerektir ki huzuruma gelip ayak dîvanına hazır olasınız! Muhalefet ederseniz hakkınızdan gelünüz!» Ağalarda bet - beniz uçuk... Yeniçeri Ağası Kara Çavuş yiğitliğe leke sürdürmek istemedi, a-yağa fırladı ve camiden asla ayrılmayacaklarını ve eğer üzerlerine varılırsa dövüşmeye hazır bulduklarını haykırdı. Ve ilerleyip avludaki yeniçerilere sesledi:

— Arslanlar! Bizi ve kendinizi korumaya kararlı mısınız?

235

Hayret!..

Hem ortada kimse kalmamış, hem de bulunanlar şöyle cevap veriyorlar:

— Varalım, sancak altında toplanalım. Vücudumuzu isyan kirinden temizleyelim!

Kara Çavuş yıldırımla vurulmuşa döndü.

Orta Camide yalnız birkaç neferle, bir iki çorbacı ve odabaşı... Gerisi, sarayla halkın birarada taarruza geçişinden yılmış, sancak altına koşmakta...

Yeniçeri Ağası, odabaşılarla çorbacıları çağırdı:

— Kapıları tutun. Dışarıdan gelecek yoldaşları içeriye alın! Çıkmak isteyecekleri de salıvermeyin!

Odabaşılardan bir ihtiyar cevap verdi:

— Sen ne dersin, behey Ağa! Odalarda yoldaş kalmadı. Hep saraya, sancak altına gittiler. Kimi alıp kimi salıvermeyeceğiz?

Bu söz üzerine ağalar, gözleriyle gördükleri vaziyeti nihayet kavrar gibi oldular, taş kesildiler ve ağızlarını açmadan köşelerinde büzülüp kaldılar...

Samsuncu Ömer Efendi bir bomba gibi camie daldı ve haykırdı:

— Ağalar ne durur, ne otursunuz? Padişah bizi birkaç siyah yüzlü tavaşiye değiştirdi. Hemen bu saat kalkıp birkaç yerden şehri ateşe verelim! Yeniçeriye İstanbulu yağma etmek iznini verelim! Hepsini bizim tarafımıza döner. Peşinden donanmaya ve sınırlara adamlar uçuralım, sefer-dekileri Payitahta çağıralım! Hünkâr, yalnız şehirliyle ne yapabilir?

Kara Çavuş yerinden fırladı ve artık kraldan ziyade kralcı geçinmenin günü geldiğini gösterdi: 236

— Bre Ömer, bre eşek! Bu senin söylediklerin ne saçma sözlendir! Sus, bu saçmaları ağzına alma! Birkaç günlük ömür için din ve devlete kâfirler gibi ihanet mi edelim? Cihan durdukça Ocağımıza lanet edilmesine vesile mi olalım? Hamdol-sun müslümanız! Niza ve kavgamız dünya devletine aittir. Bu yüzden âhireti nasıl çiğneriz? Sözümüz oldu ne güzel; olmadı, emir Allahm'dır. Kazaya rıza makamdayız. Önce beni, sonra da sizi öldürürler. Bir can için devlete ve Allahm kullarına nasıl suikast edebiliriz?

Bektaş Ağa da araya girdi:

— Yok olamaz! Boş yere ölemeyiz! Gelirlerse dövüşürüz!

Ağalar düşündü, halkı parayla taraflarına çekmekten başka çare bulamadılar. Kethüda Bey, konağına adamlar gönderdi ve hazinesini hamal sırtında getirtti. Meydanlara küme küme, torbalar dolusu altın ve gümüş yığıldı ve gelip geçene bağıldılar:

— Altın ve gümüş isteyen, bizim tarafımıza geçsin!

^ Fakat tüyler ürpertici bir asalet ve ulviyet levhası:

Halk, kendi sırtından toplanan, kendi ekmeğinden çalınıp biriktirilen bu paralara bir göz bile atmadı, gideceği istikameti değiştirmede ve tek kuruş kabul eden bile çıkmaksızın Peygamber sancağının altına koştu.

Ağalar, bu ümitlerinin de boşa çıktığını görünce birbirleriyle dalaşmaya, birbirini suçlamaya, birbirine sövüp saymaya koyuldular ve saraya, nüfuzlu kimselere sığınmaktan başka çare
237

kalmadığını kestirdiler. Kethüda Bey Lala Süleyman Ağa'ya bir mektup göndererek zilletin son haddiyle yalvardı:

«— Cümlemiz mansıplarımızdan (makamlarımızdan) vaz geçtik! Kuşça canımızı bize bağışlan! (Bağışlayın) Hâşâ ki, biz, Padişaha, âsi olayuz! (Olalım)»

Ve Kethüda Bey, mektubuna, utançları yüzünden Huzur-u Hümayuna çıkamadıklarını ilave etti: Fakat saray, ağalara düşen bu panik halini semerelendirmedi. Hâlâ ruhlarda ağaların eski halinden kalma bir dehşet yaşadığından mıdır, nedir, işi sulh ve af yoluyla bitirmeyi tercih ettiler... Korkunç zaaf!..

Ağaların, herbirine eyaletler, beylerbeyilikler, vezirlikler verilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmaları gibi âciz bir siyaset takip edildi. Fakat bu siyasetin, ağaları yeni makamlarında müdafaasız bastırıp işlerini bitirmek gibi sinsi ve tamamiyle lüzumsuz bir tarafı da vardı. Nitekim bunu hisseden ağalar, memuriyetlerine gitmekte yan çizdiler, şurada ve burada gizlendiler. Haklarından, vaktiyle kendi zulüm âletleri olan meşhur Boyacı Hasan geldi. Bektaş Ağa'yı, evvela bir merkebe, sonra yalvarması üzerine bir beygire bindirip, elleri bağlı, türlü hakaretler arasında sokaklardan geçirip sarayda boğdurdular. Kara Çavuş, Padişah huzurunda yer öperek en feci zilletlere düş"-mesine rağmen boynuna ip geçirilmesine mâni olamadı. Öbürleri de bunları takip etti ve ağalar saltanatı sona erdi.

238

ÇINAR VAKASI

Ağalar saltanatı sona erdikten 5 yıl sonrası... Sene 1666... Arada nice sadrâzam gelip geçti, fakat devlet idaresindeki bozukluk geçmedi; yeniçerinin bir müddet için sindirilmiş olmasına rağmen onu tekrar ayaklandırmak tecavüz ve tasallutuna vesile tedarik etmek için ne lazımsa yapıldı. Devlet suçlarının başında züyuf akçe meselesi geliyordu. Bu rezalet büsbütün azdırıldı ve nihayet yeniçerilerle sipahileri birleştirip ayağa kaldıracak dereceye varıldı.

Sipahilerle yeniçeriler, yeniçeri odalarında buluştular, bütün bir gece halleştiler, anlaştılar, uyuştular ve meydan yerinde boy gösterdiler.

Başlarını istedikleri 30 kişilik bir liste tertiplemişlerdi. Listelerini saraya gönderdiler ve ayak divanı istediler.

Ayak divanı isteği kabul edildi. Padişah, So-ğukçeşme karşısında Alay Köşkü diye anılan yere gidecek ^g askerinin derdini orada dinleyecekti.

At Meydanından Soğukçeşme'ye doğru, yeniçerili ve sipahili bir sel, türlü renkler ve çizgiler içinde aktı.

Kafilenin önünde yeni ağalardan Hasan, Şamlı Mehmed, Karakaş Mehmed...

Padişah Alay Köşkünde görüldü. Kum gibi askerinin etrafında, yine türlü renkler ve şekiller içinde büyük bir seyirci halkası...

İsyanın elebaşları, el bağlamışlar, gözleri yerde Padişaha karşı sükût içinde bekliyor.

239

Hasan Ağa ilerledi, ellerini kaldırdı ve Padişaha uzun bir dua ile söze başladı. Padişahın artık bulûğ yaşma ermiş olduğunu, iyi ile kötüyü ayırd edici bir olgunluk çağına ayak basmış bulunduğunu söyledikten sonra işi züyuf akça meselesine getirdi. Padişahı, bazı saray mensuplarının tesiri altında kalıp memleketin perişanlığını görmemekle suçladı ve şöyle devam etti:

«— Padişah kul (asker) ile dir, kul hazine ile dir, hazine ise, reâyâ (tebea) ile dir. Reâyâ olmayınca hazine olmaz, hazine olmayınca kul olmaz, kul olmayınca padişahlık olmaz. Kulların, zelil ve zebun, ulufe yüzünü göremez oldu. Aldıkları ulufe çingene akçası, sâf bakır ve teneke... Çarşıda kimse almaz!..»

Hasan Ağa, sözünün bu noktasında elini koynuna soktu, kesesini çıkardı ve içindeki ayarsız paraları Padişaha uzatarak ses tonunu yükseltti: «— Benim Padişahım! Din ve devlete lââyık olan bu mudur?»

Peşinden îslâm Padişahının mülkünde böyle bir paranın sürülmesini Padişah hesabına ayıpladıktan sonra, saray bendelerinin debdebe israflarına göre hazine sıkıntısından bahsedilemeyeceğini öne sürdü ve bu hale sebep olanların mutlaka kellelerini almaya azimli olduklarından bahisle sözünü tamamladı. Sonra koynundan bir kâğıt çıkarıp istedikleri kellelerin isimlerini okumaya başladı: Kızlar Ağası Behram, Melekî Kalfa, Şaban

Ağa...

Ve daha 27 isim...

240

Dördüncü Mehmed şaşkın.. Sarayın mahremiyetine ait bu kadar insanın bir araya getirilmiş olmasından, dehşete düşmüş halde...

Hasan Ağa'ya hitap etti:

— Ağa! Bunların mallarına el koyalım ve kendilerini uzaklara nefyedelim! Canlarına dokunmayalım!

Bir homurtudur koptu. Asker, bu şekle razı değildir: ille de kelleleri, ille de kelleleri...

Hokka kalem getirildi ve Bostancıbaşıya Hat yazıldı:

— İstenen kellelerin sahiplerini boğdurunuz!

Ferman o anda yerine getirildi ve beş on dakika içinde sarayın duvarlarından, dışarıda sırtlanlar gibi bekleyen yeniçerilere, biri zenci, üç ceset atıldı. Kızlar Ağası ile öbür ağalardan ikisinin naaşları..

Kellesi istenenlerden birkaçı, duvarlardan kendilerini iple sarkıtarak kaçmışlar.

Birkaç dakika sonra bir ceset daha.. Padişah

hocası Bilâl Ağa...

Yeniçeriler, saray duvarlarından cesetler atıldıkça ayaklarına ip takarak sürüklüyorlar, ölüleri

Sultan Ahmed Camii önündeki kocaman çınarın

dallarına asıyorlar.

Koca çınar, dallarından cicili bicili oyuncaklar yerine ölümler sarkan bir nevi Noel ağacı...

İşte Çınar Vak'ası!

MEYDAN AĞALARI

Çınar vak'ası, renklendirdiği ve çizgilendir-diği sahne olarak dünyada bir eşi görülmemiş bir fecaat manzarası arzeder:

241

CO

to

alçak çukuruna düşen bu milleti Köprülü isimli bir ihtiyardan başka kimse kurtaramaz.

Kaasım Ağa yıllardır savunduğu ve her vezir değişikliğinde tekrarladığı bu fikri, nihayet üslûpların en yakıcısıyla Turhan Sultan'a açtı ve yerlere kapanarak niyaz etti:

— Sultanım; hâlâ, bu mübarek ihtiyarı tecrübe etmenin zamanı gelmedi mi?

İrade çıktı:

— Dediğin olsun! Saraya getir, görüşelim! Turhan Sultan, Köprülü'yü sarayın yaldızlı odasında kabul etti:

— Hoş geldin!..

Köprülü içten dua ve iltifata mukabele etti.

— Şevketlü Padişah Hazretleri size sadaret mührünü ihsan etmeyi murad buyuruyorlar. Ne dersiniz; din ve devlete gereken hizmetin altından kalkabilir misiniz?

— Şartlarım kabul olunursa evet!

— Neymiş şartlarınız?

— Birinci şartım: Padişah'tan her ne isteyecek olursam teklifim kabul edilecek ve aksi yapılmayacak... ikinci şartım: Bütün devlet memuriyetlerinde, fikrime tesir edici hiçbir tazyik yapılmayacak ve kimseye iltimaz ve şefaah edilmeyecek... Üçüncü şartım: Vezirlerden hiçbirine, benimle ortaklaşa iş görmek ve benim istiklâlimi sınırlamak selâhiyeti verilmeyecek... Dördüncü şartım: Hakkımda ileri geri gammazlık etmeye kalkışacaklara söz hakkı verilmeyecek ve bu münafıkların lâfları dinlenmeyecek... Bu dört şartım kat'î olarak kabul edilecek olursa sadareti ondan beklenen her türlü vecibesıyla yüklenmeye hazırım! 246

Turhan Sultan, Köprülü'nün devlet yarlarını apaçık deşen bu ihlâs dolu sözlerinden o kadar memnun oldu ki, teahhüdüne yeminle girişti:

— Vallahi, bu şartların kabul olunur!.. Ve bu sözü üç kere tekrarladı.

Ertesi günü Köprülü Padişah huzurunda... Aynı konuşma, aynı açıklık, aynı tesir, aynı kabul...

— Şartlarına riayet olunmak üzere seni müstakil vezir eyledim!.. Göreyim nice hizmet edersin?.. Ötesi malûm...

Köprülü'nün demir pençesi altında sade yeniçeri adam edilmekle kalmayacak, bellibaşlı ber devre içinde bütün bir vatan kurtarılacaktı.

40 BİN KELLE

Sadaret devresi içinde 40 bine yakın kelle düşüren Köprülü Mehmed Paşa, oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'yla birlikte Türk Devletini bataklıktan çıkarıp kıyıya çekici kısa bir hâkimiyet çığırını temsil eder. Bu devrede, hattâ eski şecaat ve ahlâkına doğru itilen ve eski mayasından alâmetler gösteren Yeniçeri, tam nizam altındadır. Azmış bir yara haline gelen Girit seferi Köprülüzâ-de'nin tutumu sayesinde gözükara hücumlarla nihayete erdirilir. Oyvar önünde Yeniçerinin gösterdiği kahramanlık Avrupalıya misâl teşkil etmiş ve ona, (döviz) haline gelen şu sözü söylet-miştir:

«— Oyvar önünde bir Türk gibi...»

247

Asıl (döviz)in, vatani kurtarma dâvasında ne gibi insanlara ihtiyaç bulunduğu sualine karşı şöyle olması lâzımdı:

— Avcı Sultan Mehmed devrinde Köprülüler gibi...

BOZGUN

Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'nın arkasından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sadrâzam oldu.

Köprülüzâde'nin eniştesi... Mağrur, müteazzım, her edasından ihtişam merakı akan, kartal burunlu ve elmas sorguçlu vezir... Tarihimizin yanlış «Mustafa»ları arasında «Deli Mustafa»dan sonra ikinci.

Kara Mustafa, ruhundaki şan ve şeref fütuhât ve ihtişam hevesine karşılık fikirde, yaya olduğu için, devleti, kafağının üstüne çıkarmak hayali peşinden kayalara çarptı ve bu arada, Köprülüler eliyle muvakkat bir şifaya kavuşturulan Yeniçeri hastalığını nüksettirdi.

Kanuni'nin bile eremediği Viyana fethinin cazibesine tutkun Kara Mustafa, her aksiyon adamında bulunması lâzım bir müşahede ve tespit kafasıyla kendisini ve düşmanını muhasebe edip, ileriye atılacağı yerde, sadece hayaline mağlûp, büyük hamlesine girişti ve galip gelmesine kıl payı kadar bir mesafe kalmışken Viyana önlerinde perişan oldu.

Yeniçerinin bozuk mayasına dayandığı için üzerinde biraz durduğumuz bu hâdise, tarihimizde ve belki bütün insanlık tarihinde eşi olmayan bir fecaat çapında bir bozgun levhası çizer ve ar-

248

tık taarruz devrimizin sona erip müdafaa çığırımı-zm açıldığını ihtar eder. O gün, bugün, bazı müdafaa zaferleri müstesna, devam eden, hep bu bozgun çığırını...

Gerçek Türk tarihçisi henüz gelmediği için bugüne değin söylenmemiş bir hakikat olarak bildirelim ki, Viyana önünde, haşmetli vezir Kara Mustafa'nın bozgunu, ne askerî, ne idarî, ne iktisadi, ne fenni yöndendir, sadece ve sadece ahlâki...

Şöyle ki:

Kara Mustafa orduları karşısında adamakıllı sıkışan, ezilen, beyaz bayrak çekmeyi düşünmeye kadar giden Viyana'nın düşmesi için tek bir cebrî hücum yeterken, Kara Mustafa ve emrindeki

vezirler hücumu yavaşmamışlar, böyle yapılacak olursa şehrin Yeniçerilerce yağma edileceğini ve ellerine bir şey geçmeyeceğini öne sürmüşler ve şöyle karar vermişlerdir:

/ — Şehrin kendi kendisine teslim olmasını bekleyelim ve muntazam şekilde içeriye girip yağmaya meydan vermeyelim ve ganimetlerin üstüne oturalım!

Böylece, kökü yüzde yüz ahlâki zaaf ve menfaat hırsına dayalı bir hesapla, zaman ve fırsatı kaybetmişler, düşmanın son hazırlıklarına imkân vermişler ve birdenbire yetişen Leh Kralı (Jan Sobyieski)nin 25 - 30 binlik kuvvetleri önünde 200 binlik ordularına rağmen ana - baba gününden numune bir paniğe düşmüşlerdir.

Viyana ile Belgrad arası devrilmiş top arabaları, kavuklu cesetler, yırtık sancaklar, sırmalı ça-
249

dırlar, cins at ölüleri dolu bir felâket ve izmihlal koridoru... Kara Mustafa'nın ihtişamlı çadırında sevgilisine bir mektup yazıp zaferini tasvir eden (Jan Sobyieski) konduğu mal ve hazineleri rüyalarda bile görülmeyecek şeyler diye kaydeder.

" Peygamber livası bir iki hamiyetli mümin sayesinde ancak ve zorla kaçırılabilmiş, fakat yeniçeri, namusu dahil, her şeyini muharebe meydanında bırakarak Belgrad'a doğru birbirini çiğneyerek kaçmıştır.

Kara Mustafa Paşa'nın açtığı bozgun çığırını bütün hızıyla gelişmeye başladı. İlk ağızda Vişg-rad, Cac, Peşte elden çıktı. Salîb'in üzerimize saldırışını temsil eden (Sobyieski):

— Fırsat bu fırsat!.. Türkleri şimdi Avrupa'dan çıkarabilirsek ne âlâ! Yoksa bir daha bu imkânı bulamayız!

Başını veren Kara Mustafa Paşa'nın yerine Süleyman Paşa getirildi ve o da birbirini kovala-yıcı hezimetleri önleyemedi. Hırvatistan'daki ordumuz da yenildi ve sırasıyla Oyvar, Sekedin ve artık bir daha avdet etmemek üzere Budin düştü. Peşinden Venedikliler bütün Mora'yı zaptetti. Kara Mustafa'nın geçtiği yerleri yangın yerine çeviren ve memedeki çocukları kılıç talimine hedef tutan orduları, Viyana bozgunundan sonra ölüleri-dağarcıklarında bir sürü ganimet malları ve altınlar, toprağa serilmişken, şimdi kılıç artıklarıyla Türk namusu ve devlet hayisiyetini tepeleme tecrübesine girişmiş bulunuyor. Tarihçi Raşid'in ifadesiyle:

«— Terk-i salât ve irtikab-ı enva-i mahremat

250

(namazı bırakmak ve her türlü haramı işlemek) ordunun şiarı olmuştu...»

İşte bütün bu haller, vezirlerin hırs ve menfaat planlarıyla birleşince Viyana bozgununun sebebi bütün açıklığıyla ortaya çıkar.

Nihayet orduda ihtilâl ve Serdar-ı Ekrem'in atma atlayıp firarı...

Yeniçeri kendi kendisine Bosna Valisi Siya-vüş paşa'yı Serdar tâyin etti ve kendi kendisine İstanbul'a dönmek, daha doğrusu İstanbul'u zaptetmek kararını verdi.

Padişah, Süleyman Paşa'yı buldurup kesik başım orduya gönderdiyse de tesir etmedi.

Zorbalar şöyle dediler:

— Padişahımız bu işleri önceden düşünüp din ve devlete lâyık saltanat namusuna uygun hareket etmeliydiler. Halbuki avlanmakla vakit geçirdiler. Tehlikeyi zamanında görmek gerekti. Artık vakit geçti

İstanbul'a doğru kaçan, yahut saldıran ordunun arkasından Avusturyalılar bütün Erdel'i istilâ}^ geçtiler. Sırp, Karadağ ve öbür Hristiyan tebaa isyanda... Kaçak ordu da Edirne'de...

İstanbul'dan Sadaret Kaymakamı Köprülüzâ-delerden Mustafa Paşa, ulemâ ve devlet büyüklerini Ayasofya Camii'nde topladı, Avcı Sultan Meh-med'in hal'ine karar verildi ve kardeşi Sultan Süleyman taht'a çıkarıldı. 41 yıl saltanat süren ve hal'i esnasında 48 yaşında bulunan Dördüncü Mehmed'i iki şehzadesiyle saray hapishanesine kapadılar. Fakat Osmanlı tarihinin alçalma ve bozulmada en felâketli çığırını olan Dördüncü Meh-med devrini kapayamadan yeni felâketlere doğru yol almaya başladılar.

251

İkinci Sultan Süleyman 1687'de 45 yaşında cülus ettiği taht üzerinde sultanî bir tavır takınabilecek bir insan değildir. Babası İbrahim'in, bütün ruh çöküntüsüne vâris olduğu gibi, 40 yıl süren saray hapishanesi hayatıyla dış dünya temas ve alâkasını kökünden kaybetmiştir. Bu yüzden, meydan, yeniçeri ve menfaatçi vezirlere açıktır.

İkinci Süleyman'ın daha ilk günlerde ordu zorbalarına kıyamı...

Sınırlarda namussuzca mağlûbiyetlerinin acısını, Payitaht'ta dahi namussuzca bir galebeyle telâfi etmeye bakan yeniçeriler, bu defa sipahilerle el ele... Biri Yeni Odalar önünde, öbürü At Meydanında toplanıp kazanı kaldırdılar...

— Cülüs bahşisini almadan ulufe kabul etmeyiz!

Aralarında, Gül, Kel, Çolak ve daha binbir renkli lâkaplar taşıyan zorbalar devlet büyüklerinden ve servet ehlinden kim varsa Fazlı Paşa sarayında toplanıp zorla paralarını aldılar. 4557 kese akçe bulunup dağıtıldığı halde zerrece kıymet vermediler. Sadaret Kaymakamı, Köprülüzâ-de Mustafa Paşa'yı, Şeyhülislâm Debbağzâde Mehmet Efendi'yi, Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa'yı azlettirdiler. Sadrâzâmın konağına hücum ve konağı pencere demirlerine kadar tahrip ettiler. Kendisini öldürdüler ve haremine saldırdılar. «-Gaza malımızdır!» diyerek mallarını ve cariyelerini hamallar arkasında götürdüler.

Zorbaların gözleri dönmüştür. Ne yaptıklarının ve onlardan neler doğacağını farkında değiller...

252

Bedestende sâdâtın (Peygamber soyundan) birinin dükkânını yağmaladılar. Seyyid, bir sırık ucuna beyaz bir bez bağlayıp feryadı verdi:

— Müslüman olan sancak altına gelsin... Halk «Sancağ-ı Şerif» çıktı zanniyle dalga dalga bez bayrağın arkasına takıldı. Dükkânlar gürültülerle kapatıldı, sokak kapıları ardına kadar açıldı ve eline silaha benzer bir şey geçiren koştu.

Bütün mahallelerde meltem esen bir şayia:

— Sancağ-ı Şerif çıkmış.

Ahali saray kapısının önüne geldiği zaman hakiki Sancağ-ı Şerifin orada dalgalanmakta olduğunu gördü. Saray, halkın hayalini gerçekleştiriyordu.

Kafileyi idare eden ulemâdan Vaiz Osman Efendi, kendisini havaya kaldırtıp bağırdı:

— İbad hakkı şeriatta en büyük kefalet altındadır. Halbuki düşman karşısında namuslarını feda edenler, memleketlerinde ibad hakkını gani-mel malı gibi yiyorlar! Ne günlere kaldık, Yüce Allah'ım? Ne iman, ne ahlâk, ne haya, ne insaf! Toprağın altı, üstünden çok daha ışıklı ve ferah görünüyor bana!

Bu sırada zorbaların taraftarlarından biri saraydan çıkıp cevaba y'eltenmez mi?

Halk bu yüzüzün üzerine atıldı ve zorbalardan ele geçirilenler bir bir tepelendi. Sadaret Kaymakamı İsmail Paşa Sadrâzam oldu. Parçalanan sadrâzâmın evini yağma edenlerden birkaçı da asıldı.

253

DÜŞMAN

Düşman serbest serbest Avrupa'daki topraklarımızı pasta keser gibi doğramaktadır. Bu iç felâketlerden faydalanıp hastanın merkez noktasına İstanbul'a nasıl saldırmadığı ise hayrete değer bir muamma!.. Macaristan'da son dayanak Eğri, Yunanistan'da Tep, Dalmaçya'da Kitin düşman eline geçti...

Yeğen Osman paşa isimli bir türedi şakiyi seraskerliğe getirdiler. Peşinden pişman oldular. Ve bu defa türediyi nasıl tasfiye edeceklerini düşünmeye koyuldular. Anadolu büsbütün karıştı. Eş-kiya toplulukları, Eskişehir tarafında toplanıp planlarını kurmaya baktılar.

Avusturya ile bir anlaşmaya varmak için bir sefaret heyeti gönderildi. Avusturyalılar heyete soğuk muamele ettiler ve aczin temsilcilerini bir müddet kabul etmeyip beklettiler. Müttefikleriyle mutabık kaldıktan sonra da Avusturyalılar, Os-manların tekliflerini gururla reddettiler, Ulah, Erdel ve Macaristan ülkelerinin tamamıyla bırakılmasını istediler...

Türk murahhaslarından biri, nükte kılıklı bir üslûp içinde devletinin aczini dile getirmiş oldu:

— İstanbul'u neden istemediğinize hayretteyiz!..

Halbuki istekleri, İstanbul'u istemenin önsözüydü.

Anadolu'ya ordu gönderilmeyince eşkiyaya sancaklar ve beylikler gönderildi. Kandiya'da isyan...

Zülfikâr Paşa öldürülür. Tamaşvar'da isyan: İbrahim Paşa öldürülür.

254

Tekirdağlı Mustafa Paşa Sadrâzam...

Avusturyalılar Belgrad yakınlarında...

Seraskerlikten azledilip Bosna Valiliğine getirilen eski haydut Yeğen Osman Paşa, Belgrad muhafızı ve yeni Serasker Hasan Paşa'ya karşı... Ne din, ne vatan kaygısı... Eski şakî Hasan Paşa'ya gönderilen menfuru yolda zaptediyor ve Belgrad'a giriyor.

Malî darlık o halde ki, evvelce kaldırılan şarap ve müskirat resmi tekrar getiriliyor, tütünden de gümrük alınması kararlaştırılıyor.

Gaile üstüne gaile...

Avusturyalılar Oyluk ve Petervaradin gibi şehirleri aldı ve Belgrad üzerine yürüdü. Doğrudan doğruya eski şakî Yeğen Osman paşa'nın Se-mendre'ye kaçması yüzünden de Belgrad'a girdi ve Semendre'ye kadar uzandı.

Devletin haline dikkat edin ki, Belgrad'ı hıyaneti yüzünden düşmana teslim ettiren mahut eski şakî, bir gaile çıkarır korkusuyla tekrar sınır muhafızlığı vazifesinde alıkonuldu.

Bütün bu haysiyet yaralarını kapatmak için tek çare yeni bir sefer... Ertesi yıl için karar ve hazırlık... Sefere, ruhu ve maddesi illetli Padişah da katılacak...

Kırım Hanı sefere davet ediliyor ve Arap Recep Paşa Serasker tâyin ediliyor.

Sultan Süleyman türlü özürler belirttikten sonra ısrarlara dayanamayıp yola çıktı ve ancak Sofya'ya kadar gidebildi.

Birkaç eski kal'anm zaptından sonra Batnıça taraflarında korkunç bir mağlûbiyet... Orduda Ye-
255

niçeri, hemen düşmana öncülük vazifesini üzerine alıyor ve:

«— Küffar orduya geldi!»

Nidasiyle kendi ordugâhını yağma etmeye başlıyor.

Bir taraftan yağma, bir taraftan panik...

Toplarını, cephanelerini, ağırlıklarını bırakıp kaçan kaçana...

Niş de sükût ediyor. Bu sükût öyle bir dehşet tesiri doğuruyor ki, padişah Sofya'da tutunamı-yor, evvelâ Filibe'ye sonra Sofya'ya çekiliyor.

Yeniçeri o hale gelmiştir ki, en küçük toslama karşısında çadır çadır yıkılmakta, geriye doğru yuvarlana yuvarlana firar rekorları kırmaktadır.

Vidin de düşüyor ve düşman Üsküp'e dayanıyor.

Nihayet Edirne'de fevkalâde meclis ve Köprü-lüzâde Fâzıl Mustafa Paşa Sadrâzam...

PADİŞAHLAR BOYUNCA

Fâzıl Mustafa Paşa kuvvetli ve dirayetli bir elin neler yapmaya muktedir olduğunu hemen gösterdi.

İç ve dış tedbirlerle beraber ordu üzerinde hâkimiyetini kurdu. İleriye atıldı ve sırasıyla Niş,

Belgrad, Semendre, Vidin gibi kaybedilmiş yerleri geri aldı.

En çetin şartlar için, bakınız, her şey ne kadar kolay ve nasıl kuvvetli bir ele muhtaç!..

İkinci Süleyman, 3 sene 8 ay taht'ta kaldıktan sonra tahta teneşire uzandı.

Taht'ta İkinci Ahmed...

256

Yerinde tutulan Köprülüzâde Fâzıl Mustafa paşa, gayretini iki istikâmet üzerinde kümeledi:-İvııııı kalkınma, askeri salâh...

Mali kalkınmayı, hiçbir şiddet kullanmaksızın zenginlerin halk ve hazine soyguncularının mallarına el koymakla sağlamaya çalıştı. Ayrıca malî ve iktisadî birçok tedbir, para ayarlamaları vesaire...

Ordunun maneviyatını yükseltmek için de, askere bir beyanname yayınladı. Gayet berrak, mânânası basit, samimi ve tesirli bir beyanname...

Sadeleştirilmiş ve özleştirilmiş şekli aynen şöyle:

«— Saadetlû Padişah Hazretleri vezirlik rütbesini bana lütuf buyurdıkları dakikadan itibaren Nemcilûlara karşı seraskerliği bizzat üzerime aldım. Şunu bildirmek isterim ki, zorla silah altında tutulan hiçbir nefer kabul etmem! Askerlik hizmeti gönül rı-zasıyla olur. Allah ancak iyi niyeti mükâfatlandırır. İyi niyet, fiillerin en hayırlısıdır. Müslümanlara Allah ile Resulünün emirlerini tavsiye ederim. O emirlerde, Kitabın müdafaası ve kâfirlerin tepelenmesi için silaha sarılmak gerekince şehitliği mukaddes bilmek vardır. Bu yüzden, din uğrunda her zahmet ve meşakkate katlanmaya karar veren bir müslüman, Allah'ın emrine tâbi olarak derhal silah altına koşmalıdır!» Ordu yürüyüşüne devam etti ve Sava nehrinden geçti Salânkemen yakınlarında, Avusturya ve müttefikleri ordusuyla Osmanlı ordusu arasında

257

kapışma başladı. Galibiyet evvela Osmanlı saflarında... Muharebenin kızıştığı bir anda sağ kanadını zaif gören Serdar-ı Ekrem Fâzıl Mustafa Paşa, elinde kılıç ön hatlara atıldı ve alnından yediği bir kurşunla yere serildi. Şehit...

Yeniçeri bu manzarayı görünce, sanki topu, tüfeği, sancağı Fâzıl Mustafa Paşa'ymış da o da elden gitmiş gibi birdenbire bozguna düştü.

Fâzıl Mustafa Paşa'nın yerine Arabacı Ali Paşa getirildi. Edirne'de zevk ve safa ile meşgul ve Belgrad'da mağlûp ve perişan ordunun başına geçmek gibi bir vazife hissinden mahrum...

Yeniçeriler, kendilerine serdar gelmediğini görünce, kepezelik üstüne kepezelik olarak, keyiflerince bir serdar tâyin ettiler.

Sadrâzamlar felâketlerle beraber, üstüste birbirini takip etti. İkinci Ahmed de ikinci Süleyman kadar taht'ta kaldıktan sonra gözlerini yumarak taht nöbetini ikinci Mustafa'ya bıraktı.

İkinci Sultan Mustafa taht'a geçer geçmez Sadrâzamına şu hattı gönderdi:

«— Padişahların herhangi zevk ve safa ve hâb ve rahata düşmüş ise onların eli altında olan ibadullah (Allah'ın kulları) huzur ve rahat görememiştir. Biz bâdelyevm (bugünden sonra) zevk ve safa ve rahatı kendimize haram eyledik. Düşmanlarımız, bu âna kadar padişahların zevk ve safaları ve ikmal ve tekâsülleri sebebiyle dört tarafımızı sardılar. Memleketimize girdiler. Nice üm-met-i Muhammet'in erzakını yağma, ehl-ü-i-yalini esir ettiler. Binaenaleyh avn-i Rabbâ-nî ile anlardan ahz-i intimak için kendim bi-

258

nefsini gitmek üzere gazaya küllî niyet eyledim.»

Kafasına düşmanlardan intikam almak fikrini iyice yerleştiren İkinci Mustafa, Edirne'de uzunca bir tereddüt devresi geçirdikten sonra orduyla harekete girişti. Logos önünde Avusturyalıları yendi.

Avusturyalı general (Veterani) ile Prens (Lihtenştayn) bu muharebede telef oldular. O sırada düşman Erdel'i müdafaadan vazgeçmişti. Fakat bizimkiler bu kadarına inanamadıkları için ileri harekete devam etmediler... Donanma da, Sakız'da büyük başarılar kaydetti.

Rusya hududunda Büyük Petro'ya karşı da muvaffakiyet... Azak Kalesi'ni kuşatan Büyük Petro geriledi.

İkinci Mustafa, yeni seferi için eskisinden daha hummalı faaliyetlerde... Donanma kumandanı Mezomarta Hüseyin, zaferden zafere koşmakta...

Ordu, Elmas Mehmed Paşa kumandasında, Prens Oygen'e karşı ilerliyor. Fakat kumandanlar arasında mevki hırsının doğurduğu müthiş bir ih-tilâf.y. İhtilâf askere de sirayet ediyor ve orduda inzibat diye bir şey kalmıyor. Prens Oygen Osmanlı ordusu içindeki bu ahenksizliği anı anma haber alıyor ve ona göre davranmak üzere planını kurmuş bulunuyor.

Nihayet Zenta önlerinde düşman kuşatması ve feci mağlûbiyet... Büyük kısım tamamiyle firarda... Son kaçanlar da kendi ordugâhlarını yağmalamakta...

Sonunda, Avrupa Türkiye'sinin bir nevi taksimi mânâsına gelen Karlofça Anlaşması. Podol-ya'dan Eflâk'a kadar bütün Macaristan Avustur-

259

ya'nm, Kaminçe, Podolya ve Ukranya Lehistan'a ait... Azak Kalesi Ruslarda... Venedik bütün Dalmaçya'yı, Ayamavrayı zaptediyor. Hristiyan devletlerin Bâbîâliye verdikleri harçlar kökünden mülga...

2 asırlık fütühat eserlerini silip süpürmeye 16 yıl kâfi gelmiştir...

Fransız Sefiri (Şatonöf) 14 üncü Lûi'ye yazdığı bir muhtıradaki Türkiye'yi şöyle tasvir eder:

«— Denebilir ki, bu devlet akıl ve hayale gelmedik bir zaaf içinde... Kandiya fethinde kumandanlardaki en mükemmellerini kaybeden Türkler, tecrübeli zabıtlarından geri kalanlarını da bu harbin ilk seferlerinde elden çıkardılar. Bundan başka, 17 senedir devam eden bu harp maliyeyi bitirdi. Bugünkü nazırlar, bu hali sulh ile ıslah etmek şöyle dursun servet kazanmak için felâketten istifa çaresine bakıyorlar.»

Bir ecnebinin Türkiye görüşü budur.

Anadolu'da Sarıca ve Sekban namlarıyla türeyen levend taifesi bir nevi eşkiya ocağı... Devlet onlarla uğraşırken Büyük Petro da Azak kal'asını düşürdü.

İşte, tarihi düşmanımız Moskoflarla aramızda açılan ve Birinci Dünya Harbine kadar süren 200 küsur yıllık çatışmanın başı... Batı medeniyetine girmek ve Doğunun servetlerini Batıya taşımak niyetindeki Büyük Petro, kurduğu Moskova hükümetiyle, âdeta Avrupa'nın İslâmı ve Türk'ü tasfiyeye memur baltacı rolünü üzerine almış bulunuyordu. Bütün dayanağı da yeniçerinin tereddidiydi.

260

Başta o kadar hamarat ve fedakâr görünen İkinci Mustafa nihayet her şeyi unuttu, akıntıya kapıldı ve Edirne'de ava daldı.

Bir aralık Gürcistan'a gönderilen 200 nefer Cebeci, Ayasofya yakınlarındaki Cebehanede toplanıp birikmiş maaşlarını istediler. İş büyüdü; meydanlara ve saray kapısına kadar dayandı. Saraydan «Sancağ-ı Şerif»i aldılar ve bir heyet kurup Edirne'de bulunan Padişaha gönderdiler:

— Padişah İstanbul'a gelsin! Gelmezse biz Edirne'ye gideceğiz!

Heyet azasını Padişah Edirne'de tevkif ettirdi.. İstanbul'dan yola çıkan 50 - 60 bin kişilik âsi asker grubu üzerine sürdükleri 80 binlik orduyla anlaştı, kumandanı kaçı ve neticede Padişah 9 seneye yakın taht'ta kalmış ve nice felâketlere şahit olmuş bulunarak saltanattan uzaklaştırıldı.

Edirne'ye kadar ilerliyen isyan ordusu Üçüncü Sultan Ahmed'i taht'a çıkardıktan sonra büsbütün gemi azıya aldı. Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ve Darüssade Ağasıyla beraber 60 kişinin kendilerine teslinini istediler. Şeyhülislâm Erzurum'a sürülmüşken geriye çevrildi ve âsilere teslim edildi. Sipahi, Yeniçeri ve Cebeci üç cellât, Feyzullah Efen-di'yi üç gün hapsederek burnunu, kulaklarını ve dudaklarını kestiler. Üçüncü günü adamı bir beygire ters bindirerek Edirne'nin Bit pazarına getirdiler ve eziyetle öldürdüler. Ölüsünü ayağına ip takarak zorla 300 kadar hristiyanın eline verdiler ve sürüklettiler. Önlerinde de papazlara âyin yaptırarak Yeniçeri ordugâhına getirdiler ve oradan Tunca suyuna attılar.

261

Şenaat ve namussuzluğun bu kadarını kâbuslarda bile görmek mümkün değildir.

Feyzullah Efendi, bizde, öldürülen Şeyhülislâmın üçüncüsü, fakat böyle öldürülenlerin ikincisi olmayan birincisidir.

Arada Baltacılar, Ruslarla harp, kısmî ve köksüz zaferler, Lâle Devri, çürüyen İmparatorluğun enkazı üzerinde 1001 Gece Masallarını gölgede bırakın destanlık sefahatlar ve...

PATRONA HALİL

Ve bir hamam tellâkının uyandırdığı ihtilâl...

Evvela 17 kişi Beyazıt Meydanında Kaşıkçılar kapısından çıkarak ahaliye haykırıyor:

Dâvamız seriate bağlıdır, Muhammed ümmetinden olanlar arkamızdan gelsin!

Ağızlarda sakız gibi çiğnene çiğnene kudsiye-tine kıyılan, bazen de tam zıt istikamette kullanılan bu kelimeler halkı velveleye verdi. Dükkânlar kapandı. Mahut 17 kişi, Divanyolu'yle At Meydanına gidinceye kadar yüzlere, binlere çıktılar. Evvela, Kul Kethüdasının ortası olan Birinci Bölüğün kazanını ortaya çıkardılar.

Başlarında tellâk Arnavutlar, çevresinde meşhur Patrona Halil...

Patrona, bir bölük yeniçeriyle Ağa Kapısına girdi ve Ağa'nın kaçması üzerine kumandayı eline aldı. Mahpusları salıverdi ve Beşinci Bölüğün de kazanını çıkardı. Çarşıda ve Bit pazarı dükkânlarında buldukları silahları, elbiseleri yağma ettiler. Saraçhane'yi kapattılar.

262

Hemen Vükelâ Meclisi toplandı, fakat hiçbir mukabeleye imkân bulunamadı. İsyancılar, iki saat içinde, Sadrâzam, Şeyhülislâm, Kaptan Paşa ve Sadâret Kethüdasının başlarını istediler.

Fesat, bir anda çığ gibi büyüdü. Ortaliğa hakim olan yeniçeriler, aralarındaki serserilerden bir hükümet teşkil ettiler. Ortaların çadırlarını da Üsküdar'dan getirterek At Meydanını yeniçeri orduğâhı haline getirdiler.

PAYİTAHT YENİÇERİ ELİNDE...

Ertesi gece devlet büyüklerinin konakları yağma edildi. Padişah ve bazı devlet erkânı, saraya kapanmış, vatanın göbeğindeki bu işgal ordusuna karşı Moskofdan mı, Nemçeliden mi, kimden imdat isteyeceğini bilemez olmuştur. Nihayet, saray, Şeyhülislâm'dan vaz geçilmesi şar-tiyölö öbür kelleleri vermeye razı oldu. Sadrâzam, Kaptan Paşa ve Kethüda, sarayda boğduruldu ve cesetleri âsilere atıldı. Lâle Devri kahramanı ve zevk-ü-safa prensi Nevşehirli İbrahim Paşa'nın cesedi bir beygire bağlanarak dolaştırıldı, parça parça edildi ve ancak dağılmış parçalardan birkaçı halinde defnedilebildi.

Üçüncü Ahmed, Lâle Devrinin o nazenin Padişahı, kimbilir, içinde ne kadar inkisar ve dünya merareti birikmiş olacak ki, taht'ı âdeta kendi öz iradesiyle bıraktı, sırtından attı.

Bir gece vakti Şehzade Mahmud'u yanına ge-

263

tirtti ve alnından öperek Birinci Mahmud ünva-niyle ona taht'ı teslim etti. Sultan Mahmud da 'amcasının elinden öptü ve saltanat yükünün altına girdi. Sultan Ahmed'in emriyle evvela şehzadeler biy'at ettiler. Yeni Sultan da doğru «Hırka-i Şerif» dairesine geçerek taht'a kuruldu ve biy'at tamamlandı.

Üçüncü Ahmed, öz şehzadeleriyle saraydaki eski dairesine çekildi ve kapılarını devlet dağdağasına kapattı.

Dışarıda Herc-ü-merç ve bu defa «Serdengeç-ti Ağaları» adını alan zorbalanın hüküm sürmeleri... Birtakım oyunlar ve bilhassa Rumeli Eyale-tiyle vezirlik verileceği şeklinde yalanlar, Patrona Halil'i saraya çekmeye yetti.

Patrona'yı saraya çağırdılar. Yanına Serden-geçti ağalarından gözleri pek ve kılıçları işlek 5 -10 adam alıp gitti. Mecliste güya İran seferi konuşuluyordu. Sefere karar verildikten sonra Patro-na'ya dönüldü, kendisine merasimle Rumeli Eyaleti ve vezirlik rütbesi verildi ve kürk giydirilmek istendi. Patrona Halil, Sadrâzamanın işaret ettiği kürkü öfkeyle itti:

— Ben kürk giymem! Beni kürk içinde tuzağa mı düşürmek istiyorsunuz?

Diye bağırdı ve Sadrâzama sövüp saymaya başladı.

Ve haklandılar.

Fakat fitne bununla bitmedi.

Dışarıdaki eşkiya birleşerek, hem öldürülen-

264

lerin intikamını almak, hem de bütün ileri gelenleri ve zenginleri öldürüp mallarını yağmalamak tasavvuriyle ayaklandılar. Yeniçeri Ağası Abdullah Paşa'nın evini bastılar. Sipahi Pazarı, Bit Pazarı ve Vezneciler'deki dükkânları kırıp döktüler ve içlerinde ne buldularsa aldılar.

Sabaha karşı «Sancağ-ı Şerif» çıkarıldı, sarayla halk yine el ele verdi ve eşkiya güruhu asker, kılıçtan geçirildi.

HEP YENİÇERİ

Her âfet zuhurunda, yağmurda, selde, karda gıda maddeleri küçük bir yükselme kaydeder etmez yağma, yol kesme, adam öldürme hazır...

Artık, yeniçeri bakımından büyük bir hâdise patlak vermeksizin, her şey müzmin bir seyir içinde aynı karakteri muhafaza ederek giderken Padişahlar üstüste gelip geçti. 28 yıl saltanat süren Birinci Mahmud'dan sonra Üçüncü Sultan Osman ve arkasından Üçüncü Sultan Mustafa... 16 yıl sonra da Birinci Abdülhamid... Bu devreler hep yeniçeri hesabının zimmetine geçirilmek üzere, ordu diye bir şey kalmaması yüzünden bilhassa Rusya'ya verdiğimiz fecî bozgunları çerçeveler.

Birinci Abdülhamid ise, kendi devrinde, bu felâketlerin en ağırını görmüş ve Kaynarca Antlaşmasına kadar zillete düşürülmüş bir Padişah...

Kaynarca Muahedesi, Ruslara İmparatorluğumuzun en değerli kısımlarını verdikten sonra iç
265

işlerimize de müdahale hakkını veriyor ve bir Avusturyalı diplomatın ağziyle «Osmanlı devletini bir nevi Rus vilayeti haline indiriyordu.»

Ve bütün bunlar «balık baştan kokar!» ölçüsüyle devlet büyüklerine ait mes'uliyetleri göstermekteyse de, ana mes'uliyet yeniçeriye düzeltmemek ve onun düzelmek kabul etmez hali...

Yeniçeri, ne asrî silahlarla teçhizatlanmaya razıdır, ne de asrın gerektirdiği tarzda talim ve terbiye kabul etmeye... Hatta, artık bozgun onun mukadder akıbeti haline geldiği için, piyadeliği bırakıp, halktan zorla aldığı atlar üzerinde harbe girmeye başlamış ve bu şekli de, daha ziyade, düşmandan kolayca kaçabilmek maksadiyle tercih etmiştir.

Yeniçeri felâketini en derin hisseden padişahlardan biri de, Üçüncü Selimin babası Üçüncü Mustafa...

O Üçüncü Selim ki, yeniçerilik canavarının yediği en zavallı başlardan biri, belki de Genç Osman'dan sonra ikincisi...

Sultan Mustafa, artık Avrupa Türkiyesiyle İstanbul arasında açılan sonsuz göç yolunda vahşi bir talan ve devamlı bir bozgun unsuru olan yeniçeriye nasıl adam edebileceğim düşününe düşününe beynini didiklemiş ve bu yüzden padişahlığı boyunca iğneli fıçıda yaşamıştır.

Bir gün, musahibiyle konuşurken diyor ki: — Yeni, yepyeni bir asker derlemedikçe düşmanlarımıza karşı koyamayacağız! Felâket, devlete mal oluncaya dek devam edecek!.. Ne dersin?

266

Musahip cevap veriyor:

— Yeniçeriye İslah edelim! Padişah bir âh çekiyor:

— Sen ne diyorsun? Hiç yeniçeri salâh kabul eder mi?

Birinci Abdülhamid ise yeniçeri kanserinin, sultanlığı boyunca ciğerini oyduğu ve nihayet (O-zi) kafasının bu deniler ordusu tarafından korun-mayıp düşmana teslim edilmesi yüzünden yüreğine inen ve ölen Padişah...

Moskoflara karşı girişilen harekette yaptığı kepezelikler saymakla bitmez, yeniçerinin.

ÜÇÜNCÜ SELİM

Yeniçeri dâvasının bir tasfiye şeklinde bağlanması yolunda en ileri adımlardan birini atan, fakat mizacında o adımı kudretle devam ettirecek gözükaralıktan eser olmadığı için aynı adıma kurbarPgiden Üçüncü Selim, amcası Birinci Abdülhamid devamlı bozgun haberleri üzerine kahrından ölünce taht'a geçti.

Halk kendisinden çok ümitli... Ecnebler de gayet takdirkâr...

Prusya Sefiri olarak İstanbul'da bulunmuş olan (Dietz) diyor ki:

«— Bu hükümdar, hüner ve marifetçe, fikir ve dirayetçe milletin çok üstünedir. Bu bakımdan Türkiye'de bir devlet yenileyicisi rolünü oynaması mümkündür.»

Fransa Sefiri (Şuazöl - Gufye):

«— Üçüncü Selim Türkiye'de bir Büyük Petro olmak istidadmdadır.»

267

Bu görüşlerin hataya düştüğü nokta, Üçüncü Selim'in her türlü ince anlayışına rağmen sert ve hamleci bir seciye taşımadığı ve dervişlikle karı-şık bir sanatkâr mizacı içinde aksiyonculuk ruhuna yabancı kaldığıdır.

Üçüncü Selim taht'a çıkar çıkmaz bütün gözler ona çevrildi ve harbe devam edilmesi, Moskof-tan milli intikam alınıncaya kadar elden gelenin yapılması istendi. Bu, öyle bir umumi efkâr havasıydı ki, taş gibi suratlara çarpıyordu.

O da bir Hatt-ı Hümayununda bu milli duyguyu şöyle tercüme etti:

«— Benim matlubum ve Cenab-ı Hak'tan niyazım, fasl - hak ile (hakkı yerine getirerek) âdûdan (düşmandan) intikam alınmadıkça kılıç kınına girmemektir.» Fakat hezimetler üstüste... Daha evvel kaydettiğimiz gibi, halktan zorla tedariklediği atlar sayesinde süvari olan ve emir dışı kendi kendisine hareket yapan yeniçeri, harpte Serdar-ı Ekrem'i yapayalnız bırakmış, metrislerin muhafazası için piyade bulunamamış ve merkez çökmüştür. Serdar-ı Ekrem ıstırabından ağlamış, ertesi günü de bir nehir geçilirken bazı yeniçerilerin:

— Düşman arkadan geliyor!

Diye bağırması üzerine, Reisülküttap (Hariciye Nâzın) da içlerinde olmak üzere herkes kendisini suya atmış nice birlikler suda boğulmuştur.

Üçüncü Selim, bozgunlar serisi ve yeniçerinin firardan başka bir marifet göstermemesi yüzünden o kadar mustarıptır ki, Sadaret kaymakamına gönderdiği Hatta şöyle dert yanar: 268

«— Rûz-û-şeb (gece ve gündüz) ağlayıp diyorum ki Yârab beni böyle rüsvâ-yı cihan (dünyaya rezil) edip kâfire mağlûp ve perişan etmeden ve zaman-ı devrimde ümmet-i Muhammed'in böyle perişanlığını görmeden, İlâhi sen beni bu iki gün mukaddem helak ve cism-i hayatımı hâk (toprak) eyle!»

Nihayet günün şartlarına göre hafif denilebilecek şartlar altında bir sulh... Ve Üçüncü Selim-'in gözü artık memleket içinde ve yeniçeri sürüsü üzerinde...

Sadrâzamin reisliğinde bir meşveret meclisinin kurulmasını ferman etti: Devlet nizamına ve talim görmüş asker tertibine dair vezirler ve mütehasıslar proje ve planlar tanzim edecek...

Hatta Kâğıthane çayırı askere talim meydanı olmak üzere tahsis edildi ve bü münasebetle

Kâğıthane kasrının da tamirine başlandı. İlk iş olarak Tersane nimazı kaleme alındı ve «Tımar ve Zeamet Kanunu» yenilendi. Birtakım mali tedbirlerle beraber askerî sınıflara ait kanunlar da ortaya konuldu.

Üçüncü Selim'in birinci derdi yeniçeri illetine bir tedavi yolu bulmaktır. Babası Sultan Mustafa, bu vazifeyi kendisine yüklemiş devamlı vasiyetler halinde:

— Benim yapamadığımı yerine getirmek sana düşüyor. Başlıca öğüdüm budur!

Deyip durmuştu.

Ve işte şimdi, bu vasiyetin yerine getirilmesi yolunda Üçüncü Selim...

Ordunun ıslahı için tek model, eski ruh, nizam ve mücerret ilim, akıl ve fikir olmak icap

269

ederken körü körüne Batı kopyacılığının başlangıcı olarak nazarlar Avrupaya çevriliyor ve Avrupa orduları üstünlükte rakipsiz kabul ediliyor. Halbuki bu millet, Altın Orduyu kurmuş olduğu bir tarafa, yeniçerilikle de dünyaya ilk askeri teşkilâtı getirmiş olan topluluktur; ve inkılâbı öz bünyede arayan yeni hakikat ve şahsiyetli davranış telâkki etmek borcu altındadır.

Böyle olmuyor; boyuna dayak yiyenin boyuna dayak atana duyduğu gizli ve marazi aşk hissiyle, aslî bünyeye ait her icap unutuluyor ve olanca imdat düşman bünyesinin kopyasından bekleniyor.

Anlaşılmasından değil de kopya edilmesinden beklenen imdat...

Üçüncü Selim, şehzadeliginden beri, işte top-yekûn Tanzimata hâkim bu ruh haletinin ilk habercisidir, ve «Frenk» tâbiri altında Avrupalı denilince hatıra gelen Fransızların cazibesine tutulmuştur.

Öyle ki, daha şehzadeliğinde İshak Bey isimli bir nedimini Fransa'nın idari ve askeri işlerini tedkik etmek üzere Paris'e göndermiştir. Sarayın mimarlık hizmetlerinde kullandığı (Meling) adındaki zatın hatıralarına göre de, Üçüncü Selim, Avrupa medeniyetini zamanın müteassıplarla karşı yürütebilmek için, kız kardeşi Hatice Sul-tan'ı bu yolda öncü olarak kullanmış, böylece bu işi kadınlar vasıtasıyla başarıya ulaştırmak istemiştir.

Bu hususta fazla bir şey bilmiyoruz ama, Ü-çüncü Selim'le kıvılcım anmaya başlayan satıhçı alafrangalığın Abdülmecid devrinde yaygınlaştığını ve o günlerden sonra teftişsiz ve murakabesiz

270
bir taklid yolu açıldığını emniyetle tesbit edebiliyoruz.

Genç Osman'dan Üçüncü Selim'e kadar «beyni ezen yumruk» halinde geldiğini gördüğümüz yeniçeri, yeni Padişahın açtığı ilk toptan tasfiye bayrağıyla, o bayrak sahibi kurbanları arasına çekilmiş olsa da, artık, «yıkılış ve hortlayış» çığırma ayak basmıştır.

271

ÜÇÜNCÜ FASIL

YIKILIŞ ve HORTLAYIŞ

Avrupa harp tekniğine âşinâ birkaç muallim bulunarak orduyla İstanbul'a getirilmişti. Kurulan mecliste bunlar da bulunarak «Talimli Piyade Askeri» adıyla bir temel sınıf teşkil edilmesi kararlaştırıldı. Bir de, «Talimli Asker Nezareti» diye komik isimli Bakanlık icad edildi ve başına Mustafa Reşid Efendi (meşhur Tanzimat kahramanı ve şahsiyetsiz taklit yolunun açıcısı) getirildi. İlâhi hikmet olarak her şey nasıl da dengi dengine düşüyordu! Sağdan ve soldan birkaç yüz yeni nefer tedarik edildi ve Levend Çiftliğinde talime başlandı.

Yeniçeriler manzaradan ürktüler ve yeni asker kadrosuna girmekten kaçındılar; gün geçtikçe de bu yeni askeri, kendilerini esir etmeye gelmiş bir düşman ordusu farzetmeye başladılar. O zaman Üçüncü Selim, yeni askerlerin müstakil bir ocak olmasını ferman etti ve yeniçerilerle yenilerin arasını büsbütün açtı.

Halbuki yapılacak, eserimizin başlarında kaydettiğimiz ve Mareşal Fevzi Çakmak kanaliyle bir İngiliz muharririnden naklettiğimiz gibi, büyük bir mânâyâ dayanan, asırlarca temel kuvvet rolünü oynayan ve sonra tereddide düşüp kendi öz beynini ezmeye başlayan bu Ocağı kökünden kazımak değil, ruhta ve maddede islâh ederek onu yeni zaman ve mekâna tatbik etmektir.

273

Kangren olmuş bir bacağı kesip takma bacakla idareye bakmak yerine, onu muazzam bir aşî sayesinde kurtarmaya çalışmak ve kazanmak arasındaki fark...

Hassa Bostancıları ocağına bağlı olarak «Bostanı Tüfenkçisi» adıyla 12 bin kişilik bir Orta (birlik) teşkili düşünüldü ve ilk hamlede bunlardan 12 bölük hesabile 1600 neferlik bir Orta düzenlendi. Bu Ortaya, 1 binbaşı, birer sağ ve sol kolağası, iki mülâzim ağa ve her bölüğe birer yüzbaşı tâyin 1 edildi ve Levend Çiftliği Kethüdası Veli Ağa, Kapı-cıbaşı rütbesiyle başa geçirildi.

Neferler, tam da Avrupa ordularında olduğu gibi, süngülü tüfeklerle teçhizatlandırılmıştı.

Bir de kanunname yapılarak ismine «Levend Çiftliği Kanunu» denildi.

Yeniçeride kuşkulama alâmetleri ve mırıltılar dışarıya sızmaya başlıyor. Padişah da, miza-cmdaki yumuşaklık icabı, yeniçeriyi feda etmeye başladığını açığa vuramıyor, onları yatıştırmak için şöyle bir beyan yayınlatıyor:

— Yeniçeri sınıfı, Padişahın gözünde birinci mevkidedir ve her zaman öyle kalacaktır. Yeni askerse Frenk usulü harbin bilinmesi için bir tecrübeden ibarettir. Onlar talimlerine devam ederlerken yeniçeriler de kendi talimlerinden geri kalmassınlar.

Yeniçeriler, Topkapı dışında, Seğirdim dedikleri sahada ve Kâğıthane'de talime başlıyorlar ve başlarında 54 bölüğün çorbacısı bulunmak üzere bir ağızda Levend Çiftliği kadrosuna karşı hamaratlık göstermeye bakıyorlar. Fakat aradan birkaç ay geçer geçmez şişiyorlar; Payitaht sokaklarında

274

kabadayılık etmek yerine bu intizamlı talim işi onlara ağır geliyor, dağılıyorlar, köşe başlarını tutuyorlar ve gerek kendilerinden talime koşanları, gerekse «Nizam-ı Cedid»e kaydedilmeye gidenleri önlemeye gayret ediyorlar:

— Bu talim gâvur işidir!

Asıl bu söz gâvur sözüdür; ve delâletti bu kadar sefalete düşen Yeniçerinin tepesine incek din ve devlet yumruğu nerede diye sormak lâzımdır? Nerede onu içinden ve dışından ruh ve madde kuvvetiyle zaptedip ilk tohumuna irca edecek tefekkür ve zor hamlesi?..

Bugün, kurulu olduğu tepe etrafındaki semte ismini veren, kare şeklinde, her köşesinde yedişer taklı dört büyük kulenin yükseldiği muazzam bir binaya ibret göziyle bakanlar, Üçüncü Selim devrine ait mahzun oluş hamlesini, çökmeye yüz tutmuş koca bir İmparatorluğun son gayreti halinde seyredeler.

İstanbul'un Anadolu yakasında. Üsküdar'la Haydarpaşa arasında, kıyıya bitişik bir tepe düzlüğünde yükseltelen, belki dünyanın en büyük kışlası Selimiye, Üçüncü Selim'in ruhunda ilk, belki de son hamleyi âbideleştirici fevkalâde derin bir mânâyı çizgileştiriyordu:

— Anadolu'dan gelecek ve İstanbul tarafına geçmeyecek yeni askere mahsus öyle bir mekân fikri ki, çatısı altında bambaşka bir ordu mahsulüne fidelik vazifesi görecektir ve memleketi yeniçeri belâsından kurtaracaktır.

Üçüncü Selim'in yaptırdığı kışla, sade dünyanın en büyük ordu barınaklarından biri değil, Türkiye'de de, halk köşelerine ve bölük odalarına

275

yayılmış olan yeniçeri perişanlığına karşı ilk askeri topluluk merkezi...

Yeniçeri bu büyük inşaya da müthiş bir şüphe ve korku göziyle baktı ve mırıldanmaya başladı:

— İçine girecek adam koyarsak, hiç durmasınlar, yapsınlar!..

Üçüncü Selim taht'a çıkışının 6'ncı senesi Fransa ve İsveç'ten mühendisler getirtti. Bu mühendisler Avrupa tersanelerinin teknik ölçülerine göre gemi inşasına memur edildikleri gibi, (Dö Tot) isimli bir baron marifetiyle kurulmuş olan Bahriye mektebi yeniden tanzim edildi ve denizcilikte inşaiye kısımlarında yetiştirilmek üzere mektebe 200 talebe alındı.

Büyük ve ağır toplar yerine hafif ve çabuk ateşli toplar dökülmeye başlandı ve hambereci bölüklerinin Avrupa usulü tâlimlerine el atıldı. Tophane dökümhanesi Fransız zabitlerinin, humbaracılar da mütedi bir İngiliz idaresine bırakıldı.

Yeniçeri, nasıl ruhunu Bektaşlıktan devşirmişse «Nizam-ı Cedid»in de, böyle, Anânevi bir dayanağa alâka göstermesi istenildi ve hemen Mevlevîliğe geniş bir ufuk açıldı. Bizzat candan bir Mevlevî olan Padişaha bağlı bu cereyan Mevlevîliği hemen modalaştırdı.

Padişahın Konya'daki Mevlâna türbesini ziynetlere boğduğu sıralarda Nemçelilerle sulh anlaşması, Galata Mevlevîhanesi yapılıncaya da Kaptan Paşa'nın Akdeniz'den bazı muvaffakiyetlerle dönüşü, hep Mevlevilik ruhaniyet ve kerametine iliştiler.

Bütün bunlar olurken, yeniçeri, etrafına çep-çevre ateş dizilmeye başlayan bir akrep telâşi

276

içindedir. Sağa sola atılıp kendisine bir çıkış noktası aramakta, bulamamakta ve dairenin merkez noktasına çekilmiş kışaklarını göstermekte ve büyük bir şahlanış hareketine hazırlanmakta...

Onun ruh haletini yakından görmek için Koca Sekbanbaşının risalesinden şu satırları okumak lâzımdır:

— Akli dümensiz bişuur dertmendlere sual edip (Bre caniler, Nizam-ı Cedid, Nizam--ı Cedid diye ikide bir dır dır edip kuru kuruya dâva edersiz! Bu Nizam-ı Cedid nedir, iptida bunun hakikatini bil, sonra dâva eyle! Eğer kelâmın hak ise ben de mülzem olup eyvallah edeyim!) dedim. Cevapta (Nizam-ı Cedid dedikleri talim ile olan askerdir ve bu talim gâvur sanatıdır.) deyüp.....»

Aynı risalede nakledildiğine göre Rusya İm-paratoricesine İstanbullu bir Rum şöyle diyor:

— Osmanlı ile niçin uzun uzadıya cenge girişip zahmet çekiyorsunuz? Eğer muradınız İstanbul'u almaksa bu iş gayet kolay... Osmanlılar nizam altında değildir. Akdeniz'de ne kadar gemimiz varsa hepsini Kırım'da toplarız. Büyük küçük bütün gemilere asker doldurup Karadeniz Boğa-zı'nın dış

tarafından su bendlerinin bulunduğu sahaya askerimizi döker bend duvarlarını bir saat içinde yıkarız. Moskof askeri bendleri yıkmış, İstanbul üzerine yürüyor diye bir haber yayılınca İstanbul'da bir kargaşalık çığıktır kopup, susuzluk ve korkudan halleri perişan olur. Yeniçeriler ise üstümüze gelemey ve kendi millet ve padişahlarının mallarını yağma etmeyi tercih ederler ve Rumeli'ye Anadolu'ya kaçarlar. Ruslar da yavaş

277

yavaş İstanbul üzerine yürüyüp şehri zapteder-ler.

Aynı risaleden:

— Su bendlerine yakın yerde, talimli, top ve tüfek cephanesi hazır bir ordu tertiplemek lüzumlu görülmekle Levend Çiftliğinde Nizam-ı Cedid birliklerinin teşkiline karar verildi. Yeniçeri ocağından da, genç ve kabiliyetli bin nefer istenildi. Türlü işlere alışmış olan «kaldırım şehbazları», «-köşebaşı kabadayıları», «virane dilâverleri», top ve tüfek talimine başlarını bağlayacak olurlarsa, yerlere aba serip gelip geçenden para toplamaya kadar binbir marifetlerinden yoksun kalacaklarını düşünerek Orta ihtiyarlarıyla müzakere ettiler ve bunların «bu tâlim müslüman işi değildir; emir altına girerseniz zabıtlerin sözünden dışarıya çıkamazsınız, size şapka bile giydirirler!» demeleri üzerine «yeniçeri kanununda talim yoktur; böyle şey istemeyiz!» diye karşı çıktılar. Her ne kadar hikmetli sözlerle ikna edilmeleri için çalışılmışsa da muvaffak olunamadı. Fesadın başı Orta ihtiyarları olduğu için, söz, odabaşı, saka-başı, aşçı ustası, baş karakullukçu, Himmet Beşe, Hızır Dayı, İsa Amca, Ramazan Oğlu Recep, Bayraktar gibi sefillere düştü. Bunlar «bizi sefere gönderirlerse tüfeği elimizden atarız, dalkılıç olup Moskof ordusunu birbirine katarız. Ve düşmanı esir edip satarız!» diye «edepsizliklerini beyan» ve zorlanacak olurlarsa ayaklanacaklarını «pest perdeden ayan» ettiler.

«— Yiğitliği hemen köşebaşında bakkal ve sebzevatçı ve dürzî reayasına (tebasma) kabadayılık etmekten ibaret zannederek

278

kangi (hangi) odanın yoldaşı ise Orta nişanını koluna döküp düşman bundan havfeder (korkar) kıyasiyle nişanını göstermeyi âdet edinmiş olan ve kuru lâflardan ve beyhude unvanlarından geçilmeyen kaldırım kabadayıları ve köşebaşı yaraşıkları ve meyhane miçosuna yudum satan yeniçeri dilâverleri, şehbazları (bu Asker-i Cedid ne lâzımdır? Al--i Osman dünyayı kılıncı ile fethettiler. Hemen bize düşman göstereyinler, dalkılıç olup düşmanı harap ederiz ve kralın tâç ve tahtını başına geçirip Kızıl Elmaya'dek gideriz) deyû dâva-yı kâzibe (yalancı dâva) ederler.»

PAZVANDOĞLU

Asıl ismi Pâsıbanoglu... Halk dilinde Pazvandoğlu diye şöhret bulmuştur. Vidin taraflarında uyandırdığı fesad yüzünden Koca Yusuf Paşa tarafından öldürülen Pazvandoğlu isimli âsinin oğlu ve adı Osman... Babasının idamı sıralarında kaçıyor ve sonra meydana çıkıp yamaklar zümresine giriyor... Kısa zamanda yamakları kendisine bağlıyor ve Belgrad yamaklarını harekete geçirerek onlara «Nizam-ı Cedid»i istemediklerini ilân ettiriyor. O sırada devlet dış gailelerle uğraştığı için birden tepesine inilemiyor ve hakkından gelinmiyor. Pazvandoğlu Osman ise hiç bir devlet kararını dinlememek, etrafı haraca kesmek ve hususiyle «Nizam-ı Cedid» aleyhinde isyan tavırları göstermekte her an cür'etini artırıyor.

Nihayet Pazvandoğlu belâsının ortadan kaldı-

279

rılmasına karar veriliyor ve bir serasker kumandasında, üzerine koca bir devlete harp açılmış gi. bi bir sürü Vali, Beylerbeyi, Vezir kumandasında ordular sevkediliyor. Bir küçük serkerdeye karşı koca devletin seferber olmasındaki rezalete karşı, Pazvandoğlu Rumeli'nin Sava nehrinden Karadeniz'e kadar olan sahasını istilâ hareketine girişiyor ve Tuna kıyılarından Rusçuk, Balkan boyundan da Şumnu'ya kadar bütün o havaliyi ele geçiriyor. Rusçuk ve Varna tarafile Belgrad cihetine ayrı kollardan saldırıyor, ilerledikçe ilerliyor ve yollarda çığ gibi büyüyor. Nihayet Rusçuk önlerinde başlayan mukavemet Belgrad taraflarına da sirayet edince, koca bir vatan parçasını eline geçirmiş olan yeniçerilik davacısı şakı Vidin'de muhasara ediliyor, fakat bir türlü mağlûp

edilemiyor. Hattâ, ordu, Avusturyalılardan top ve tüfek yardımı gören Pazvandoğlu'na mağlûp olurca-sma nazik anlar geçiriyor.

Devletin nihayet olup olacağı bir şakiden ibaret Pazvandoğlu karşısında bu hezimet ve perişanlığı, filere büyük bir şöhrat ve nüfuz kazandırdı. Bu yüzden Rumeli ayanı büsbütün şımardı-lar ve bir nevi «tavaif-ü mülûk» manzarası arz-etmeye başladılar. Arada, birbiriyle de muharebeye tutuşuyor ve galip gelenler mağlûbun memleketini kılıç hakkı edasiyle zaptediyordu. Vidin, en büyük zorba Pazvandoğlu'nun tahakkümünde, Rusçuk ve Şumnu Tersenklioğlu'nun elinde; İbr-âil Ahmed Ağa'nın, Silistre Yılıkoğlu'nun, yanya ve Mora Tepelenli Ali paşa'nın tasallutu altındaydı. Hemen bütün Avrupa Türkiyesi bir iç taksime uğramış vaziyette ve istilâcılarının hepsi Yeniçeri ruhunu heykelleştirmekte...

280

Yeniçerilerin Mısır'da Fransızlara karşı mağlûbiyeti «Nizam-ı Cedid»in bir an evvel kurulması ve geliştirilmesi lüzumunu belirtti. Levend Çiftliğindeki iki Ortadan başka Üsküdar kışlasında bir Orta daha teşkili kararlaştırıldı. Yeni askere, piştol, bıçak, eğri kılıç, şişhaneli tüfek gibi silâhların taşınması yasak edildi. Ordu her defa bozgun verdikçe köhne silahların kifayetsizliği anlaşılıyor, yeni silahlara itibar artıyor, fakat bütün bu yenilikler, bir türlü, umumî bir nizam altına almamıyordu.

EDİRNE VAK'ASI

Pazvandoğlu Vidin'de, Tersenklioğlu Rusçuk'ta ve Dağdevirenöğlu Edirne'de «Nizam-ı Ce-did» e ait terakki ve inkişafı dikkatle takip ediyorlar ve en büyük korkuları devlet nizamı olduğuna göre yeni askerin Rumeli'ye sıçramaması için ellerinden geleni yapmak üzere tetikte bekliyorlardı. Saray ise «Nizam-ı Cedid»in Rumeli'de temel atması için zahirde düşmana, hakikatte mukavemetçi serkerdelere karşı 40 - 50 binlik bir yeni ordu teşkilim düşündü ve bu ordunun kumandasını, Karaman valisi ve «Asâkir-i Şahane» Başbuğu Kadı Abdurrahman Paşa'ya verdi. Kadı Paşa şiddetle bir «Nizam-ı Cedid» taraflısı...

Kadı Paşa Üsküdar'a gelerek, süvari ve piyade 24 binlik talimli askerle karşıya geçti ve Edirne yolunu tuttu.

Hale bakın ki, Sadrâzam da yeniçeri taraftarları arasındadır ve beraberce hareket etmeleri

281

için serkerde Tersenklioğlu'na haber göndererek ittifak bile teklif etmiş, zevkle kabul edilmiştir.

Kadı Paşa Rumeli'ye geçince bütün yârân ve serkerdeler galâyana geldiler.

Silivri ve Çorlu halkı Kadı paşa ordusuna mukavemet gösterdi. Tekirdağ karıştı. İstanbul'da da ayaklanma emareleri baş gösterdi.

Tam zamanıydı; Kadı Paşa ordusu bütün bu karışıklıkları tek başına önleyebilir ve mukavemet yuvalarını kökünden kazıyabilirdi.

Fakat «Sûz-u dilârâ» bestekârı Üçüncü Selim'in mizacı böyle bir fırsattan faydalanmayı mümkün kılmak hassasından mahrumdu. Maraz halindeki rikkat ve merhameti galip geldi ve «çoluk çocuk ayaklar altında ezilir» kaygısıyla ordunun Silivri'ye ricatini ferman etti. Bu cüretsizlik, serkerdeleri büsbütün şımarttı ve o sıralarda Ter-senklioğlu, karısına göz koyduğu bir adam tarafından öldürülünce, yerine, adamlarından «Alemdar Mustafa» Rusçuk ayanı seçildi. Şu, Deli Mustafa, Merzifon'lu Kara Mustafa'dan sonraki üçüncü menfi Mustafa... Rumeli'nin Anadolu'ya tasallut ve balkanlardan esici tesir yolunu açan meşhur Alemdar Mustafa Paşa...

Tersenkli'nin öldürülmesi, Edirne'de merkez kuran Üçüncü Selim ve yenilik aleyhtarı topluluğu sarmışken İstanbul'dan gelen tahrik, fesadı büsbütün kızıştırdı. Hatta vezirlerden on kadarının kellelerini istemeye teşebbüs ettikten başka, Üçüncü Selim'in ismini hutbeden kaldırmaya kadar vardılar. 24 bin kişilik talim görmüş orduyu geri çekmekle, Padişah, kendi yumuşaklığı yüzünden (otorite)sini o türlü zedeliyordu ki, Seli-282

jniy Kışlasının camii, yapılar yapılmaz meydana çıkan bir hadise, onun zaafını korkunç bir şekilde ortaya döktü. Cami yepyeni olarak açıldığı için, Sultanın ilk cuma namazını orada kılması uygun görülmüştü. Gayet tabîî olarak, selâm resmini de «Nizam-ı Cedi d» askeri yerine getirecekti. Bu

haber yayılır yayılmaz yeniçeriler kudurdu, hemen silahlandılar, derhâl ayaklandılar ve feryadı verdiler:

— Bâbîâlli vezirlerini öldüreceğiz, «Nizam-ı Cedid»i kırıp geçireceğiz!

Al sana, «Nizam-ı Cedid», saray muhafızları ve halkla el ele Yeniçerinin, hatta Yeniçeriliğin tepesine inmek için bir fırsat daha!..

Yüzde yüz aksi yapıldı; Yeniçeriyi devletin tepesine çıkardılar; ona, bundan böyle selâmlık merasiminin sadece Yeniçeri inhisarında kalacağını ve «Nizam-ı Cedid»in kışlasından dışarıya çıkmayacağını zelil bir tavırla temin ettiler.

Demek ki, Üçüncü Selim'in baştaki hamleleri, yapıcı olmak şöyle dursun, büsbütün azdırıcı ve kendi üstüne saldırtıcı cinstenmiş... Üçüncü Selim gibi başlayıp da onun gibi bitirmek, hiçbir şey yapmamış olmaktan çok fena... Merhameti o ma-razi hadde kadar varmış bir Padişah ki, Sadrâzamı İsmail Paşa'nın serkerderlerle ittifakı ve türlü dolapları meydana çıktığı halde, zamanın usulüne göre idamı lâzımken onu Bursa'ya sürmekle yetiniyor ve kendisine ağır bir söz bile sarf etmiyor: Devlete güven o kadar zaif ve eşkiyayı hâkim görmek hissi öyle kuvvetli ki, Şeyhülislâm huzura çıkıp:

283

— Beni de azledin, diyor; çünkü ben, vatan müdafaasına giden gazilere mâni olanların öldürülmeleri caizdir diye fetva vermiştim. Eğer yerimde kalacak olursam devletin yine aynı niyeti beslediğine hükmedebilirler.

Yani:

— Beni azledin de vatan müdafilerini vazifelerinden döndürenlerin devletçe suçlu kabul edilmediği görülsün! Herkes rahat rahat fesadını yerine getirsin! Devlet de kötülerin şerrinden emin olsun!

KABAKÇI MUSTAFA

Dördüncü Mustafa... Padişah Mustafa'ların değil de bu ismi taşıyan menfi tiplerin dördüncüsü... Evvelce Trabzon taraflarından 2000 kadar Karadenizli getirtilip Karadeniz Boğazı'ndaki muhafız yamaklara eklenmiş ve bunlar Boğazın iki yanında üslenen «Nizam-ı Cedid»lilerle kaynaştırılmak istenmişti. Yenilik fikrini destekleyenler bunları «Nizam-ı Cedid»e girmeleri için telkin altına almaya çalışırken eskiye taraftar olanlar zıt propagandada bulunuyorlar ve diyorlar ki:

— Siz de Yeniçeri sayılırsınız! Frenk kıyafetine girmiş askerlerle nasıl anlaşabilirsiniz? Siz yeni askerin elbisesini giymez ve süngülü tüfek kullanmazsanız Boğaz'dan kovulacaksınız!

Bu zıt propaganda o kadar ileriye gitti ki, yamaklar söylenmeye başladılar.

«— Biz Kuloğlu kuluz! Ebâan ceddin (Babadan oğula) Yeniçeriyüz! Nizam-ı Cedid elbisesini giymeyüz!»

284

Karaman Valisi Ragıp paşa, nişanlarla süslü «Nizam-ı Cedid» kaputları yaptırarak bunları kavaslarına giydirmek istedi. Kavaslar Karadenizli oldukları için Boğaza gidip vaziyeti hemşerilerine haber verdiler. Boğaz Nâzın Mahmud Efendi'nin, yamaklara «Nizam-ı Cedid» elbisesi giymelerini emretmesi yaraya tuz biber ekti ve ayaklanma başladı. Kendilerine nasihate gelen Macar Tabyası zabiti Halil Haseki ile Boğaz Nâzın Mahmud Efendi'yi yaraladılar ve böylece isyan bayrağını açtılar.

Hâdise İstanbul'a aksedince Sadaret Kaymakamı Musa paşa işi ört - bas etmeye çalıştı:

— Bir kazadır olmuş... Mühim bir şey yok... Yamaklar itaat dairesine girmek üzere...

Musa Paşa'nın, yamakları tuttuğu ve fesatla-nında muvaffak kılmaya çalıştığı besbelli...

İsyancı yamaklar, ertesi günü Büyükdere Çayırında toplandılar ve Kabakçı Mustafa'yı reis seçtiler. Kur'ân'ı öperek ve kılıç üzerinden atlayarak ahitler ettiler. İslâm veya Hristiyan kimsenin malına, canına ve ırzına dokunmayacaklar, dokunan olursa öldürülecekler, Şeyhülislâmlıkça kabul edilmeyecek şeyi istemeyecekler, dilekleri yerine getirilmedikçe dağılmayacaklar...

Ve sahil boyunca, 4500 kişi İstanbul'a doğru* yola çıktılar. Rastladıktan serserileri de aralarına katıyorlar ve gittikçe çoğalıyorlar... Fakat içlerinde gizli bir «Nizam-ı Cedid» korkusu var... Fazla

yüksekten atamıyorlar... Buna karşılık «Nizam-ı Cedid» askeri de, isyancıların gizli yardımcısı Kaymakam Musa Paşa'nın emriyle yerlerinden kıpırdamıyorlar ve seyirci kalıyorlar.

285

Asiler, Yeniköy önlerinde kendileriyle müzakereye gelen murahhasa, hâlâ içlerinde «Nizam-ı Cedid» korkusu yaşadığı için şöyle dediler:

— Öldürdüklerimizden ötürü pişmanız. Eğer yerlerimize çekilip uslu uslu oturmamız isteniliyorsa «Nizam-ı Cedid»in Boğaz'dan çekilmesi lâzımdır. Onlar çekilsin; biz de işlerimizin başına dönelim!

Bu cevap Musa Paşa'ya bildirildi, o da, yeni askerin Boğaz'dan çekilmesi iradesini Padişah'tan kopardı. İsyanın daha ilk adımında, devlet, âsilerin ayağı altına yatıyor demektir. Halbuki, 4500 kişiyle başlayan bu işin hemen tepelenmesi ve âsilerin bir anda tabanlarını yağlamaları için yeni askeri, geçit resmine çıkarırcasına boru ve trampet sesleriyle meydan yerinde gösterivermek yeterdi.

«Nizam-ı Cedid» Boğazdan alınarak Üsküdar'daki kışlasına ve Levend Çiftliğine götürüldü; vezirler de fitne bastırıldı zanniyle Babî'î'den konaklarına döndüler.

Fakat fitne bastırılmak şöyle dursun, azdırıl-mıştı. Yeniçeri taraflısı Şehzade Mustafa'nın adamları yamakların içine girerek onlara yol gös- termeye kadar varmışlardı.

İsyancılar alayı İstanbul'a doğru yürüyüşüne devam etti. Öbür münadiler bağıyor:

— Ey Allahın kullan! Muradımız «Nizam-ı Cedid» belâsını kaldırmaktır! Müslüman olanlar, kendilerini Ocaklardan yana bilenler aramıza katılsınlar!

Müslümanlığın emrettiği hamle ve terakkiye karşı Müslümanların iptidailiğinin korkunç delâlet ve sapıklığı... 286

Gece yarısına doğru Tophane'ye vardılar. Burada Topçu Ocağı vardır ve Kabakçı'nın nihayet bir avuçluk avanesine karşı müdafaaya hazırlanmaktadır.

Tam o sırada hain Sedaret Kaymakamı ve Sekbanbaşmdan bir emir:

— Yamaklara karşı durayım demeyiniz! Bütün bu olup bitenler her tarafın ittifakı iledir...

Bu işaret Topçu Ocağının takım - taklavat, Kabakçı tarafına geçmesine kâfi geldi:

— Sultan Selim bütün bu hallerin kendi yakınlarından bâzı eller tarafından idare edildiğini bildiği halde işleri yine Musa Paşa'ya havale etmekte devam ediyor, bir türlü elini mevcut imkânlarına uzatamıyordu. O anda Levend Çiftliğiyle Üsküdar'da 13 bin kadar «Nizam-ı Cedid» kaputlarına küfür damgasını vuran şeyhülislâmı da sadece mukaddes Şeriat adına cezalandırması ve yeni askere küçük bir işaret çakması, her türlü devlet selâmetini sağlayabilirdi. Tarihçi Cevdet Paşa merhum soruyor:

— Niçin o Şeyhülislâmı kendi öz sarığını boynuna dolayıp boğdurmadılar?

Fakat nerede, mızrabı o kadar iyi tutan Sultan Selim'in ellerinde o kuvvet?

Eşkiya, kayıklara, sallara, salapuryalara binerek Unkapanı ve Eminönü taraflarında karaya çıktılar. Arkalarına da kayıkçı, hamal, serseri kim varsa düştü. Yeniçeri kışlalarına dağıldılar.

Kabakçı Mustafa topluluğu et Meydanında toplandı...

Yeniçeri ihtiyarlarıyla ileri gelenleri de Süley-maniye Camiinde Şeyhülislâm, Anadolu ve Ru- 287

meli Kazaskerleri ve İstanbul Kadısını ayaklarına çağırıldıktan sonra Et Meydanında Kabakçı taifesine katıldılar. Yeniçeri kazanları meydana çık- ' rıldı. Cebeci Ocağı kazaniyle neferleri de beraber...

Dellâllar bağırtıldı:

— Dükkânlar açılınsın! Kimse işinden kalmasın! Bizim müslümanlara zararımız yoktur! Ayaklanışımız halkın rahat ve devletin nizam bulması içindir.

Vaziyet Sultan Selim'e arzedildi. Müteredit, mütehayyir, mütevahhiş, mütevehhim Padişah, saray kapılarının kapatılmasını istemekten başka emir veremedi. Üstelik, âsilere yüzde yüz boyun eğdiğini gören bir harekette bulundu: «Nizam-ı Cedid»i kaldırdığına dair Babî'î'ye bir Hat gönderdi.

13 bin yeni asker, süngülü tüfekleri elde, bu çerçöp kalabalığını temizlemeye rahat rahat yeter ve saray bostancıları da ayrı bir kuvvet belirtir de bir hükümdar böyle bir zillete düşerse, ona ruh hastası demekten başka çare kalmaz.

— Gelin, benim de burnuma bir halka takarak, Sultan yaftasını taşıyan biçareyi çarşı - pazar teşhir edin!

Demekten farksız olan bu tâvizler, hareketi durduracağına bütün bütün dürttü.

11 kişinin kellesini istediler. Bu kellelerin listesini mahut Musa Paşa tertiplemiş ve gizlice Kabakçı'ya sunmuştu. Bunlar Padişahın yakınları ve memleketi yenileştirme taraftarlarıydı:

İbrahim Kethüda, Bahriye Nazırı Hacı İbrahim, Rükab-ı Hümayun Kethüdası Hancı Memiş,
288

Reisülküttüp Vekili Safî Ahmed, İrad-ı Cedid Defterdarı Ahmed, Darphane Emîni Ebubekir, Valide Kethüdası Yusuf, Sır Kâtibi Ahmed, Mabeyinci Ahmed, Bostancıbaşı Şakir, Müderris Lûtfullah...

İstanbul semaları, dellâllarm bağırmalarıyla le çınladı:

— Memleketi batıran, bu 11 kişidir! Bunları diri veya ölü, Padişahı isteriz!

Beri taraftan saray tarafının münadileri de haykırıyor:

— «Nizam-ı Cedid» kaldırıldı! Yeniçeriler kışlarına herkes işinin başına!

Dinleyen yok! İlle de 11 kişinin kelleleri!..

Artık ipin ucunu kaçırın Üçüncü Selim sonuna kadar vermeye mecburdur. Kendi öz dâvasının kadrosunu teşkil eden 11 kişinin idamına «e-vet!» demez mi? O Sultan Selim ki, isyancıların hiçbirinin burnunu kanatacak kadar olsun bir teşebbüse «evet» diyememiştir.

İstedikleri adamları başka başka zamanlar ve yerlerde ele geçirerek kestiler, boğdular, «hayat defterinden vücut noktalarını kazıdılar!..»

Bazı kelleleri de doğrudan doğruya saraydan teslim aldılar.

Yenileşme cereyanının başlarından İbrahim Kethüda kaçmıştı. Onu da Lânga tarafında bir evin mahzeninde tutup türlü hakaretlerle Et Meydanına getirdiler ve orada paramparça ettiler. İbrahim Kethüda Et Meydanına götürülürken zuhur eden bir bağırışına ânında Yeniçerilerle Kabakçı Mustafa takımı «Nizam-ı Cedid geliyor» nâ-rasıyla dağılmaya ve birbirini çiğnemeye başlamıştı.

Hâlâ devam eden şu korkuya bakın; bir de

289

devletin en tesirli silahını kendi eliyle iptal edişine dikkat edin!

Ne yeni askerin ilgası, ne de istedikleri kellenin teslimi yeniçerileri tatmin edebilmişti. Fesad ateşi boyuna harlanıyor, alev alev genişliyordu.

Sultan Selim daimî ihtiyatsızlıklarında devam ederek âsilere sordurdu:

— Daha ne istiyorlar? Muradları nedir?

— İrad-ı Cedid hazinesinin de kaldırılmasını istiyoruz!

«İrad-ı Cedid: Yeni gelir» hazinesi, Sultanın yeni askere ait masrafları karşılamak üzere kurduğu ve her gün gelişme halinde mali bir kaynak...

Sultan Selim bu son isteği de kabul etti ve haber gönderdi:

— İrad-ı Cedidi kaldırdım ve ona lanet ettim!

Padişahın ıstırabı, son kelimelerinden ne kadar da belli!.. Adeda ağlarcasma en sevdiği şeye lanet ediyor.

Fakat isyan topluluğu hâlâ yerinde.. Kimsede dağılma istidadı görülüyor, istenilmesi mümkün her şey kabul ettirildiği ve bittiği halde «acaba daha ne isteyebiliriz?» gibilerden herkeste bir düşünce...

Buldular isteyecek şeyi:

Şehzadelerden Mustafa ile Mahmud'u Padişaha güvenleri olmadığı için hususi adamları va-sıtasıyla kendileri muhafaza etmeliymiş!..

Üçüncü Selim, artık nerede duracağı belli olmaz hale gelen bu hakaret dolu teklife de «peki!» dedi ve ulemâdan biriyle Ocaklıdan birinin sa-

290

raya gönderilip şehzadeleri muhafaza işiyle vazifelendirilmelerini istedi. «Aygır İmam» diye tanınan bir serseri ile eski Sekbanbaşı Osman Ağa bu iş için saraya gönderildiler.

Sultan Selim, bu münasebetle Bâbîâliye yazdığı acıklı «Hatt-ı Hümayun»unda diyor ki:

— Benim zürriyetim yoktur. Şehzadeler benim evlâdım ve gözümün nurudur. Allah saklasın; hiç onlara suikastla Osmanlı soyunun kesilmesine ve Osmanoğulları devletinin çökmesine sebep olmak hatır ve hayâle gelebilir mi?. Allah bana o günleri göstermesin ve onların ömrünü uzun eylesin...

Bu Hat, vezirlerle ulemâyı ağılattı. Üçüncü Selim gibi düşmanın kılını bile çekmekten çekinen bir mizacın, hususiyle kendi evlâdı yokken şehzadelere kıyması nasıl beklenebilirdi?

Sultan Selim'in mayasmdaki rikkat, merhamet ve nezaket o kadar taşkındı ki, başka hiçbir duyguya yer bırakmıyor, hiçbir icaba değer vermiyordu. Meselâ, güya şehzadelerin muhafazası için saraya kabul edilen «Aygır İmam» serserisi, Padişahın bu zaafından faydalanarak ona şöyle bağırmıştı:

— Sen İsmail Paşa gibi bir vezirin kadrini bilemedin! İbrahim Kethüda'ya güven gösterdin!

İbrahim Kethüda mülkü harap etti. Sen ona mülkün idaresini teslim ettin! Baştan başa takdirsiz-lik ettin!

Padişahın yüzüne karşı söylenen bu edepsiz sözlerden, «Aygır İmam»m sarayda iş ortağı, Sekbanbaşı Osman Ağa utanarak dışarıya çıkmıştı. Sultan ise nezaket ve zarafette marazı haddi gösteren şu mukabelede bulunmuştu:

— Efendiyi götürün! İstirahat etsinler...

291

YUVARLANIŞ

Eşkiya o gün de dağılmadı. Ertesi cuma günü Şeyhülislâm huzurunda bütün yeniçeri büyükleri ve isyan serkerdeleri toplanarak artık askerin dağıtılması, Boğaz serkerdelerine hil'atlar giydirilmesi ve rütpeler, bahşişler verilmesi kararına varmışken, Şeyhülislâm sıfatlı fesatçı, işin bitmek şöyle dursun başlamak üzere olduğunu hissettiren bir söz sarfetti:

— Varın bir kere başbuğulara serkerdelere sorun; istedikleri başka bir şey var mıdır?

İstanbul Kadısının da kulaklara şu fısıltısı, istenilecek şeyi bir anda gösterdi:

— Bundan böyle bu Padişaha emniyet edilir mi? İyi düşünün!

Eşkiya Şelhülislâmın odasını doldurdu:

— Sultan Selim'in tahtta iştblâl ve hâkimiyeti yok!

İdareyi zalimlerin eline bıraktı. Kendisi zevkti safasiyle, ceng-ü çiğanesiyle (raks ve saziyle) meşgul... Devletin başına geçirdikleri halka ve fukaraya en ağır zulümleri ediyor. Böylesinin padişahlık ve hilâfeti meşru mudur?

Plan yerine gelmişti. Şeyhülislâm sıfatlı haine «değildir!» demekten başka bir şey düşmüyor ve bu cevap her şeyi halledecek gibi görünüyordu.

Şeyhülislâm Esad Efendi Üçüncü Selim'in hal'ine dair fetvayı bastı. Ulemâdan bir takımı hal'in yersiz olduğu üzerinde âsilere nasihat vermeye kalkınca Kabakçı serkerdeleri haykırdılar:

— Şimdiden sonra ne o bize padişahlık edebilir ne biz ona kulluk edebiliriz. Bu işi hemen neticelendirelim!

292

Et Meydanında Sultan Mustafa'nın cülusu münasebetiyle Fatiha okundu. Âsi asker bir ağızdan «âmin!» dedi.

Şeyhülislâmın arkasına iki bayrak altında biner asker katarak alayla sarayın yolunu tuttular. Babiâli'de Musa Paşa neş'e ve saadet içinde kendi hiyanet eserinin sonunu bekliyor, devlet büyükleri resmî elbiselerini getirmekle uğraşüyor.

Sultan Selim'e hal'i haberini vermeyi Anadolu Kazaskeri Hafid Efendi üzerine aldı. Sekbanbaşı Arif Ağa ile saraya gittiler. Kapılar kapalı...

Darüssüade Ağasına bir tezkere yazıp gönderdiler:

— Sultan Mustafa'nın cülûsiyle biy'at tamam olmadıkça asker dağılmayacaktır.

Üçüncü Selim tezkereyi gözden geçirdi ve her şeyin Allahın takdirine bağlı olduğuna ait bir âyet okuyup hareme çekildi. Biraz sonra çifte hainler, Şeyhülislâm ve Kaymakam, Esad Efendi ve Musa

Paşa, zavallı Padişaha masum ve ağlmalı bir suratla hal'ini haber verecekler ve bu son münafıklık numarasını da oynayacaklardır.

Yeni askerin kurucusu Üçüncü Selim ile köhne yeniçeriliğin yıkıcısı İkinci Mahmud arasında, silik ve başı eğik soyundan bir padişah vardır: Dördüncü Mustafa... Tarihin kötü Mustafa'ları arasında dördüncü olan Kabakçı Mustafa ile Dördüncü Mustafa'nın, biri amelî öbürü nazari saltanatta aynı zaman ve mekâna tesadüf edişleri alâkaya değer.

Yeni Padişahın biy'at ve peşinden selâmlık merasimi sırasında, Üçüncü Selim'in adamlarına ait listeden Bahriye Nazırı İbrahim Efendi'yi yalı-

293

sının mahzeninde yakaladılar. Boynuna bir ip bağlayıp sokaklardan geçirdiler ve hakkında şöyle bir hikâye uydurup bağıra bağıra ilân ettiler:

— Buna gizli sıtma derler! Kimi yakalarsa ona kurtuluş yoktur! Fakat sakalının kılı, koparamı bu hastalıktan korur. Gelin, koparın, yolun sakalını!

Böyle diye diye, bıçarenin sakalını yola yola, kıllarını şuna buna dağıta dağıta İbrahim Efen-di'yi Beyazıt'a kadar çıkardılar ve orada kellesini düşürdüler. Listedekilerden Sır Kâtibi Ahmed Efendi de, damdan dama atlayıp kaçarken yere düşerek parçalandı. Onun da kellesi kesilerek İbrahim Efendinkiyle beraber At Meydanına gönderildi.

Artık Kabakçı Mustafa «ol bâbta emr-ü-fer-man hazret-i menlehül emrindir!» makamına ulaşmış bulunuyor. Bu ümmi Karadeniz uşağını, utanmasalar Vezir-i Azam yapacaklar... Kendisine Turnacıbaşılik rütbesi verildi. Maiyetindeki elebaşlar da dağıtılmayan nimet kalmadı.

İsyancıların toplantısı dağıtıldı ve yenilik ha-? raketleri hakkında sırf din ölçüleri bakımından seriате iftira mahiyetinde bir «hüccet» neşredildi. Bu «hüccet»te, Rumeli Kazaskeri muhtar, nakibü-leşraf Abdullah, Anadolu Kazaskeri Hafid, İstanbul payelevelüllerinden Munip, İstanbul Kadısı Muradzâde imzalarıyla «Nizam-ı Cedid» misli görülmemiş bir «biy'at-i azîme: Büyük yabancılık» «İrad-ı Cedid» hazinesi de «Mezalim-i kesire: hesapsız zulüm» olarak gösterildi «Hüccet,» tepesi padişahın tasdikçi tuğrâsıyla mühürlü, Ağa Kapısına teslim olundu.

— İslâm ve Türk'ü tasfiye rolünü üzerine alan 294

Moskofa ve Avrupalıya, bugüne kadar olduğu gibi kendi eski sistemimiz yüzünden bozgun vermekte devam edebilirsiniz!

Peşinden, yeniçerilere 180, yamaklara 100 bin kuruşluk cülus bahşışı...

Sultan Selim taraftarlarından öldürülenlerin mallarını ve mülklerini de Musa Paşa ile kumpanyası paylaştılar...

Avrupa'da Napolyon Bonapart, Çar ordularını dize getirmiş bulunuyor ve Türkiye'de Sultan Selim islahatının engellendiğini haber alarak şöyle diyordu:

— Bu vaziyet, artık Osmanlı İmparatorluğunun ayakta kalamıyacağını gösteren açık bir delildir.

Evvelce ve bir nevi serkerdelik makamı olan Rusçuk âyanlığına geçişi münasebetiyle menfi

Mustafa'ların üçüncüsü olarak yadettiğimiz Alemdar Mustafa Paşa için faaliyet zemini açılmıştır.

Rusçuktaki Alemdar Paşa konağında toplantılar yapılmakta ve Üçüncü Selim'i tekrar tahta

geçirmenin yolları düşünülmektedir. Alemdar-'m etrafını alanlar arasında, Tuna Yalısı Mübaya-

acılığıyla gönderilmiş Behiç, eski Sadaret mektupçusu Tahsin, Kavala nefyedilmişken Alemdar

tarafından getirtilen Ramiz Efendiler vardır. Ü-çüncü Selim başlısı bu İstanbul efendileri, bizzat 42

nci Ortaya kayıtlı bir yeniçeri olan, emrinde koca bir ordu bulunduran ve devlet içinde devlet

belirten bu mert zorba, namuslu serkerde ve bir o kadar da cahil bahadırı telkinleri altına aldılar ve

ona Sultan Selim'i kurtarma fikrini iyice aşıladılar. Alemdar öyle bir mizacın sahibiydi ki, bizzat

295

yeniçeri ve yeniçerinin ferdi devlete kadar yükselmiş bir azmanı olduğu halde onun edepsizliğine

dayanamıyor ve nefsanî bir teessürle, yeniçeriyi kendi ağalık disiplini dışına çıkmış görüyordu.

Yoksa, gayesini kaybetmiş ve tersine işlemeye başlamış olan bu ocağa karşı, içinde, fikir ve şuura

dayalı bir muhalefet yoktu.

İşte vatan yaralarının, Alemdar'dan sonra hep Rumeli'den gelmeye başlayan ve çok defa yarayı iyi etmek yerine derinleştiren sahte ilacı, kurtarıcıyı daima Balkanlar ve Makedonya istikâmetinden bekletici ve Anadolu yönünü körletici bir cereyan açmış, bu cereyan Meşrutiyete kadar sürmüş ve bunun ilk adamı Rusçuk Yârânı tarafından atılmıştır ki, kahramanımızın menfi Mustafa'lar arasında üçüncü oluşu sadece bu bakımdandır. Nitekim Alemdar Mustafa Paşa'nın bir kurtarıcı gibi geldiği ahlâksız İstanbul'da aynı fe-sad ağma tutulup kendisini havaya uçurtmaktan başka çare bulamaması da Balkanlar ve Make-donyadan gelen her tesir gibi, köklü bir dâvaya dayanılmadığının ve milli bir nefis muhasebesinden geçilmediğinin neticesidir.

ZEMİN HAZIRLIĞI

Payitahtta asayiş, aç kurtların hücumuna uğramış bir koyun ağlının manzarasını arz ediyor. Bu defa günün «Ali kıran baş kesen» efendileri, Karadenizli yamaklar... Tepeden tırnağa silahlı, sokaklarda av aramak, kalelelere fahişe atmak, ırz ve iffet ehline musallat olmak, apaçık işret etmek, halkın içinde narayı basmak, hattâ saray 296

kapılarında bostancılara saldırmak ve daha ne edepsizlikler!.. Sultan Mustafa bütün hallerden o kadar incindi ki, yamakların şiddetle cezalandırılmalarını emretti. Kale kapıları kapatıldı ve ele geçen 23 yamak boğulup denize atıldı.

Sultan Selim taraflısı olarak bilinen Sadaret Kethüdası Mustafa Refik Efendiyle, Reisülküttap Galip Efendi bir gün kancanın kendilerine de atılacağını hissederek Alemdar Paşa'ya sığındılar. Böylece Alemdar'm meşveret topluluğu bir hayli çoğaldı.

Alemdar paşa'nın huzurunda bir plan tertiplendi:

Meşveret heyetinden Refik Efendi, çoluk çocuğunu görmek bahanesiyle İstanbul'a gidecek, padişah yakınlarına nüfuz edecek ve artık Dördüncü Mustafa'nın da yaka silkmeye başladığı Yeniçerileri edebe getirme işini Alemdar Paşa'ya havale ettirecek...

Refik Efendi İstanbul'a geldi, saray büyüklerine hulul işini mükemmel becerdi ve onların Padişah huzuruna çıkıp davayı anlatmalarını ve Alemdar'a sahabet göstermelerini sağladı:

Fakat Padişah bir hayli tereddütten sonra teklifi reddetti:

— Yeniçeri uyuşur gibi oldu. Yamaklar da öyle... Hele bu tedbir şimdilik kalsın...

Alemdar'm nüfuz ve şöhreti gittikçe yayılıyor ve taraflarından Edirne'de de şube kuruyordu.

Hain tertiplerini daha evvel gördüğümüz Sadaret Kaymakamı Musa Paşa tehlikeyi sezdi ve istifa ederek bir kenara çekildi. Çekilmesinde birinci sebep, Sultan Mustafa'nın adamları tarafın- 297

dan eski Padişah Sultan Selim'i öldürme kararının verilmiş olmasıydı. Musa Paşa, Alemdar'm dehşeti önünde bu kadar büyük bir mes'uliyeti yüklenemezdi.

Askere İstanbul'dan ulufelerini getiren zenci Nezir Ağa, Edirne'de, Serdar ile Kethüdasına ve Yeniçeri Ağasına Sultan Selim hakkında düşündüklerini açtı. Kethüda Morali Osman Efendi şiddete karşı koydu:

— Ocak, henüz Genç Osman'ın öldürülmesi lekesini üzerinden silemedi. Sakın ha!.. Sonra ilâhi lanete hedef olursunuz!

Herkes bu fikirde birleşti ve tasavvur suçlandırıldı.

Rusya ile imzalanan mütareke müddeti sona ermiş, orduda da sefere devam edecek takat kalmamıştı. Askeri bir meclis kurulmuş, vaziyetin Sultan'a arzına karar verilmiş ve bu vazifeye Alemdar Paşa çevresinden Refik Efendi tâyin edilmişti. Refik Efendi o sıralarda Sadaret Kethüdalığına, yine aynı çevreden Galip Efendi Riyaset kâtipliğine, Tahsin Efendi de Çavuşbaşıhğa getirilmişlerdi. Böylece ordu Alemdar'm adamları eline geçmiş oluyordu. Fakat Serdar-ı Ekram, Alemdar'a karşı kuvvetli olmak için o tarafların bazı serkerdeleriyle birlik olmayı düşünüyor ve bunun için teşebbüse geçmiş bulunuyordu.

Adamları, Alemdar'a vaziyeti Edirne'den bildirdiler ve artık zuhur etme gününün gelip çattığını ihtar ettiler; Alemdar ardına 10 bin kişilik bir kuvvet takıp avlanma bahanesiyle Edirne'ye yürümeye başladı. Edirne ve İstanbul'da telâş büyük oldu. Padişaha vaziyeti şöyle haber verdiler.

— Serdar-ı Ekrem'in zaafı malûmdur. Eşkiya guruhundan bazılarını Edirne'ye davet etmekle Alemdar Paşa'yı kızdırdı. O da av bahanesiyle Edirne'ye geldi. Bu halin şimdiden çaresi görülmezse yaman olur!

Alemdar'm yakınları, hileli bir taktikle onu İstanbul'un emellerine, hususiyile Sultan Selim'in öldürülmesine taraftar gibi gösterdiler. Aynı siyaseti, Serdar-ı Ekrem'e karşı da tatbik ederek onu zararsız kılmanın yoluna aradılar. Alemdar'la Serdar-ı karşılaştırarak birbirine yaklaştırdılar ve kaynaştırdılar. Ruslara karşı asıl hazırlığın Edirne'de değil, İstanbul'da yapılması gerektiği telkiniyle orduyu Payitahta yöneltme kararını verdiler. Bu karar alınınca, Alemdar:

— Öyleyse bırakın da geleyim, dedi. Padişahı görüp ayak tozuna yüz süreyim!

Kimse taktiğin farkına varamadı. Maksat, A-lemdar'm büyük kuvvetlerle İstanbul üzerine bir yürüyüş yapmasına ve Sultan Selim düşmanlarını uyandırmasına yer bırakmadan, ordu içinde ordu ile payitaht'a sızmak ve orada birdenbire pat-layivermekti.

Yola çıktılar.

KABAKÇTNIN SONU

Alemdar, İstanbul'a varmadan, gürültüsüz, patırtısız şekilde Kabakçı'yi temizlemeye karar vermişti. Pmarhisarı ayanı Hacı Ali Ağa'yı, küçük bir maiyetle bu işe memur etti ve yakın adamına şu emri verdi:

299

— Sessizce Boğaz kalesine gider ve yolunu bulup baskın şeklinde Kabakçı'yi temizlersiniz!

Hacı Ali Ağa ordunun hareketinden birkaç • gün önce yola çıktı, Boğaz'm Rumeli Feneri kalesine gitti, geceyi bekledi ve birdenbire Kabakçı'-nın kale dışındaki evine çullanarak kapıyı açanlara «emir getirdim!» diye içeriye daldıktan sonra harem dairesine geçti ve yatağında uyumakta olan serkerdenin boğazına kılıcını dayadı.

Artık yıkılış devresine girmiş bulunan yeniçerinin (tipik) örneklerinden bu sonuncusu da yıkılıp gitmişti.

Ali Ağa, Kabakçı'nın kellesini, o sıralarda or-dusiyle Çorlu önlerine gelmiş bulunan Alemdar'a gönderdi, kendisi de Rumeli Feneri kalesine kapandı. Hâdisе her tarafa dehşet verdi. Ne padişahın, ne devlet erkânının bir şeyden haberi var.

Yamaklar ise en büyük heyecan içinde... Kabakçı'nın başını kestikten sonra sıyrılıp kaçama-• dığı için kaleye sığınmaktan başka çare bulamayan Ali Ağa ve maiyetini kuşattılar top ve tüfekte sıkıştırmaya davrandılar. Ali Ağa da aynı silahlarla kaleden mukabele ededursun. Kabakçı'nın" öldürülmesiyle beraber Alemdar ordusunun İstanbul kapılarına dayanmış olması şehirde öyle bir telâş ve gürültü doğurdu ki, başka ses duyulmaz oldu! Alemdar'ın Padişah ordusuyla gelmesi, niyeti hakkında hiçbir açıklık göstermiyor müspet ve menfi bir sürü tefsire yol açıyordu: Bu geliş Padişah hesabına dostça mı, düşmanca mı, yeniçerilere destek olmak için mi, onları devirmek için mi? Hiç bir şey belli değil.

— Her halde iktiza etmese gelmezler! 300

Denildi ve Padişah ordusu ve Alemdar ordusunun merasimle karşılanmasına karar verildi. 25 Cemaziyelevvel 1222 Salı günü, Şeyhülislâm, Sadaret kaymakamı, Vezirler ve bütün devlet büyükleri İncirli Çiftliğine giderek Serdar-ı Ekremi karşıladılar. Peşinden Alemdar'a «Safa geldiniz!» demek için çadırına gittiler. Alemdar, teşrifat usullerinden habersizdi. Yanında bulunan Köse Kethüda Ahmed Efendi'nin yol göstermesiyle çadırından çıktı ve birkaç adım ilerlererek ziyaretçileri karşıladı. Şeyhülislâm Atâ Efendi Alemdar'a saygı göstererek baş köşeden biraz ötede oturdu. Alemdar gösterilmek istenen nezaketin farkına vararak patavatsız ağzını açtı:

— Buyurun, efendi, şöyle buyurun! Siz hem başı büyük, hem işi büyük insanlardansınız! Herkes size riayet göstermeye mecburdur.

Atâullah Efendi Alemdar'ın gösterdiği yere geçerken bu sözlerden fena halde alındığım belli eder gibiydi.

Padişah «Sancak-ı Şerif»! «İncirli ile Davutpa-şa» arasında karşılayıp teslim aldı. Sadrâzam ve Alemdar ayak öptüler. Serdar ve Alemdar orduları sırasıyla Payitahta girdiler. Kabakçı vakası unutulmuş gibiydi. Bütün gözler Alemdar Paşa'-da ve kimsenin ağzının açıldığı yok.

DAVRANIŞ

Alemdar İstanbul'a gelince şeyhülislâm azledildi. Herkes Alemdarın bu maksatla geldiğini sanıyordu. Şeyhülislâm etrafı da şuraya buraya sürüldüler. Sadrâzam rakipsiz kaldığına sevinir gibi

301

olduysa da Alemdar'm edasını beğenmedi ve kabağın kendi başında patlayacağını sezdi. Saraya telkinler yaparak Alemdar'm gayesini eski Padişahı taht'a geçirmek diye anlatmaya kalktı. Şehir kapılarının kapatılmasını ve Alemdar ile yakınlarının kılıçtan geçirilmelerini teklif etti. Fakat Behiç Efendi tarafından kandırılan Nezir Ağa Alemdar'm sadakatini iddia edince Sadrâzam red cevabı verdiler.

Bütün bunlardan haber alan Alemdar şehir dışındaki ordusundan 15 bin kişi alıp bir sabah, erkenden Babiâli önünde görüldü. Arz odasına girerek Sadrâzama hışımlı hışımlı bağırdı:

— Bre herif! Ver bakalım Mühr-ü Hümayunu! Sadrazam öyle şaşırdı ki mührü bulamaz oldu....

Alemdar'm sesi tekrar gürlledi:

— Bre çıkar mührü!

Sadrâzam titreyen elleriyle «Mühr-ü Şerif»i uzattı. Alemdar, elinde mühür, neye yaradığını pek kestiremediği bu maddeye garip bir taşa ba-karcasma gözlerini dikmiş vaziyette... Refik Efen-di'nin işareti üzerine mührü Çavuşbaşı Tahsin Efendi'ye uzattı. Ve Sadrâzamı Çırpıcıdaki ordugâhına bir nevi esir gioi gönderdi. Şeyhülislâm ile Kazaskerleri de davet etmişti. Geldiler. Alem-dar'ı o heybetli vaziyette görünce büzüldü kaldılar. Alemdar, etrafında tepeden turnağa silahlı ve korkunç tavırlı Rusçuk jârânı ulemâ efendilere bağırdı.

— Haydi saraya! Din ve devlete dair işlerimiz var! Padişahı görmek gerekti. Kalkınız gidelim! Maksadı hemen kestiren hocalar büsbütün mecellerini kaybettiler. Alemdar bu şaşkınlık ha-302 lini kaygı ve tereddüde yorarak Şeyhülislâma seslendi.

— Arap oğlu musun, nesin, kalk!

Şeyhülislâm, Tevhit kelimesini üstüste tekrarlayarak Alemdar'm peşine düştü.

Alemdar'm Bâbiâlideki davranışı yalnız padişahlara mahsus selâhiyeti benimseyerek mührü Sadrâzamdan alışı ve onu ordugâhına gönderişi sarayca haber alınınca orada herkes birbirine girdi. Sultan Mustafa giyinip kuşanarak taht odasına geçti. Fısıltılar, mırıltılar arasında bir ses yükseldi:

— Saraya geliyorlar!

Alemdar Soğukçeşme kapısından girip Orta-kapıda durdu ve Kızlar Ağasını çağırttı:

— Bütün ulemâ, devlet büyükleri, Anadolu beyleri ve Rumeli ağaları Sultan Selim Efendimizin taht'a çıkarılmasını istiyorlar! Buraya bu fikirle geldik! Getirin Sultan Selim Efendimizi, biy-'at edelim!

Alemdar'm bu açıklayışı, Üçüncü Selim'i bekleyen tehlike bakımından büyük hata... Ahmakça bir saffetin adamı ve kuvvetinin sarhoşu Alemdar, henüz Balkanlar ve Makedonya havasının hile politikasına bulaşmamıştır.

Alemdar:

— Biz sarayı basmadan siz Sultan Selim'i öldürün!

Demekten farksız olan bu sözleri söyledikten sonra, yanında iki büklüm titreyen Şeyhülislâm'a döndü:

— Sen de beraber git işi anlat! Şeyhülislâm Arapzade Arif Efendi Sultan

303

Mustafa'nın huzuruna çıkıp, cebr altında iş gördüğünü hissettirerek vaziyeti anlatınca Padişahın müthiş bir öfke tokadı yedi:

— Yıkıl git! Toplantıyı dağıt ve Paşa'yı geldiği yere gönder! Yoksa seni parçalatırım!

Şeyhülislâm, Alemdar'ın karşısında büsbütün ezilip büzüldü ve ondan da paparayı yedi:

— Bre münafık! Sen işi içeride başka kalıba döktün, ha!.. Ya bu işi yoluna koyar, yahut.....

Şeyhülislâm zor belâ ağzını açtı:

— Paşa! Bunlara ne öğüt kâr ediyor, ne başka bir şey! Sen kuvvetini göster!

Alemdar'ın emriyle, Akağalar kapısı balta ve kazma ile kırılıyor. Arada bir Alemdar'ın kükreyişi duyuluyor ve içeridekiler ürperiyor.

İçeride Sultan Mustafa, yakınlarını toplamış, kurtuluş çaresini aramakta. Biri atıldı:

?— Sizin tahtı muhafaza edebileniz, Sultan Selim ile Mahmud'un öldürülmelerine bağlıdır. Başka hiçbir çare yoktur! İzin verin, biz hareme girip işi bitirelim! Biz çıkıncaya kadar Bâbüssade kapısı kapalı kalsın!.. Sultan Mustafa kendini Os-manoğullarının son ferdi olarak bırakacak, belki de sülâleyi kendisinden koparacak olan feci cinayete izin verdi:

— Gereğini yapınız!

Başçuhadar Abdülfettah, Hazine Kethüdası Ebe Selim nihayet akli başına gelen Nezir Ağa, Mirâhur Deli Eyüboğlulu Mehmed, Tebdil Haseki Hacı Ali, Avadan Bostancısı Deli Mustafa ve beraberinde 5 10 bostancı, hareme daldılar ve ilk olarak Sultan Selim'i ele geçirip bir hamlede öldürdüler.

304

SULTAN MAHMUD

Şehzade Mahmud'un lalası Anber Ağa ile arkadaşı Hafız İsa, tertipten haber alarak efendilerini kurtarmak için koşmuşlardı. Kaatiller Sultan Mahmud'un dairesine hücum edince bunlar kılıçlarıyla çekip müdafaaya giriştiler. O anda cariyelerden Çevri isimli biri, hamam külhanından alıp hazır tuttuğu bir kâse külü, saldıranların yüzüne serpti. Hücum edenler birbirine girdi. Gözlerini açabilmek için uğraşmaya koyuldular. Bir an için hücum durdurulmuştur.

Ebe Selim Şehzade Mahmud'un arkasından koştu ve kargaşalık arasında bacadan dama çektikleri Mahmud'a hançerini fırlattı. Hançer Şehzadeyi hafifçe kolundan yaraladı. Telâş içinde başı duvara çarparak sağ kaşının üstü de yaralandı. Fakat Mahmud selâmetle dama çıktı. Mahmud'un adamlarından birkaç kişi aşağıda bekliyorlardı. Şehzadeyi dama çıkarmış görünce merdiveni duvara dayayıp yukarıya çıktılar ve Mah-mud'u kuşaklarına sararak aşağıya indirdiler.

Yeni bir hücumla vakit kalmadan Alemdar Akağalar kapısını kırmış ve içeriye dalmıştı. Sarayda artık yeni bir teşebbüse imkân yok...

Alemdar, arz odasının babüssaade hizasındaki büyük kapısı önüne gelince korkunç bir manzarayla karşılaştı: Üçüncü Selim'in şilte üzerinde kanlı naaşı!.. Sağ şakağının derisi bir kılıç darbesiyle, üstünde beyaz sakalı, çevresine kadar sıyrılmış ve sarkmış...

Alemdar bu manzara karşısında çarpılıp kaldı ve güreledi:

305

— Vay efendi, ben seni bu halde mi görecektim? Ben seni taht'a çıkarmak için bu kadar yoldan geleyim de böyle göreyim?.. Şu Enderun halkını kırıp geçireyim de görsünler!..

Alemdar yere kapanıp naaşa sarıldı ve hiç-kıra hiçkıra ağlamaya başladı. Maiyetindeki his ve fikir tanımaz dağ adamları da ağlamaya başladılar. Bir vaveyla ve o arada bir tehdit sedası yükseldi. O dakikada sarayın mahrem dairelerine dalabilirler, önlerine gelenleri kesip biçebilirler, görülmemiş bir faciaya meydan açabilirlerdi.

Fakat Alemdar'm bir emri, onları kendi başlarına hareketten alıkoydu:

— Ardıma düşün!

Sultan Mustafa, deli bir tavırla Bağdat Köşkü sofasında geziniyor.

Alemdarla karşılaştı ve ağızından şu kelimeler döküldü:

— Ben tahttan inmedim! Mahmud'u kim çıkardı taht'a?..

Alemdar haykırdı:

— Bu mu Sultan Mustafa? Söyleyin ona bucağına çekilip gözden kaybolsun! Yoksa elimden, kıyamete kadar bana lanet okutacak bir iş çıkabilir!

Bazı hocalar Padişahın yanma gittiler:

— Taht'ta kısmetiniz bu kadarmış... Hareme çekilip rahatınıza bakınız!

Ve Sultan Mustafa'nın koluna girip onu hareme götürdüler. O sırada Valide Sultan yetişip gözünü yumdu, ağzını açtı. Ve Alemdar'a serseriliğinden, zorbalığından, dağlılığına, vahşiliğine kadar söylemediğini bırakmadı. Rumeli kabadayı-larmca kadına silah çekilemeyeceği için Alemdar bu zehirli sözler karşısında kedi gibi sindi ve:

306

— Valideyi dairesine götürünüz! Mukabelesinden başka bir karşılık veremedi. Artık son günlerini yaşayan ve son çıkışım bir müddet sonra Alemdar'a gösterip kökünden devrilecek olan yeniçeri, tahtın, Osmanoğulları sülâlesinden son fert İkinci Mahmud'a kaldığı şu anda apışıp kalmıştır. Tek ümidini bağladığı Dördüncü Mustafa, tahttan indirilmiş, Kabakçı Mustafa daha önce Boğazda kısıtılıp öldürülmüş, Alemdar Mustafa da Çırpıcı Çayırında üslendirdiği ordusuyla İstanbul'u basmıştır. «Nizam-ı Cedid» artıkları da, ortada bulunmalarına rağmen yeni Padişahın bir emriyle teşkilâtlanmaya müsait vaziyetini muhafaza etmektedir.

Yeniçeriler ancak 14 buçuk ay taht'ta kalabildikten sonra harem dairesine atılan ve Sultan Selim ile Mahmud'un öldürülmelerine razı olacak kadar alçalan Mustafa'larının arkasından, topuklarından saçlarına kadar silahlı, iri kıyım ve vahşi bakışlı Alemdar askerlerinin kol gezdiği İstanbul sokaklarını boşaltmışlar, deliklerine çekilmişler aralarında konuşuyorlar:

— Yeni Padişah nasıl adammış?

— Çok gözükaraymış!

— Yeniçeriye karşı nasılmış?

— Yeni asker tarafıysıymış...

— Ya Alemdar Paşa?

— O da eski yeniçeri olduğu halde artık düşmanlarımıza imdat eder vaziyette...

— Ya yola gelir, yahut biz onu yola getirmeyi biliriz!..

Alemdar, Üçüncü Selim'in naaşma kapanıp Enderun halkını kesip biçeceğinden bahseder ve ' 307

askeri her tarafı yakıp yıkmak için kudururken ayağa kalkıp «arkamdan geliniz!» emrini vermeden, yanına akıl hocası Rainiz Efendi gelmiş ve haykırmıştı:

— Paşa şimdi ne olanlara ağlanacak, ne de intikam almayı düşünülecek zamandır. Gayet dar ve nazik bir andayız. Devleti kurtarmanın zamanı bu an... Tahtın sahibini bulup hemen cülusunu sağlamalıyız! Aman ona da bir zarar erişmesin!

Bunun üzerine Alemdar, maiyetinden bazı muhafızlarla saraya girmiş ve Sultan Mustafa ile karşılaşmıştı.

Valide Sultan'ın kendisine ağzına geleni söylemesinden sonra birdenbire hatırladı:

— Nerede Sultan Mahmud?

Tam o sırada Şehzadeyi damdan indirdiler, koltuklarına girmiş çıkageldiler. Alemdar'ın askerleri onları Kuşhane tarafındaki avluda bulmuşlar ve kim olduğunu öğrenince muhafaza altına alıp getirmişlerdir.

Alemdar, karşısında 25 yaşlarında beyaz sakallı, elbisesi yırtık ve başı açık Şehzadeyi görünce haykırdı:

— Kimdir bu?

Mahmud'u kurtaranlardan İmam Ahmed Efendi cevap verdi:

— Bu, Sultan Mahmud Efendimizdir. Kendisini harem dairesinin bacasından çıkarıldığı damda gördük ve kurtardık Hilâfet ve saltanat nöbeti ondadır. İlk defa ben biy'at ediyorum. Gerisi himmetinize kalmıştır.

Alemdar Sultan Mahmud'a hitap etti:

— Ah efendim; ben amcanızı taht'a çıkarmak

308

için geldim! Kör olası gözlerim onu bu halde gördü. Bari taht'a sizi çıkararak teselli bulayım! Sultan Selim'e kıyanlar Enderun halkıdır. Onları buldurun, cezalarını verip dünyalarını başlarına geçireyim!

İmam Ahmed Efendi atıldı:

— Enderun halkının ne kabahati var? Cinayeti işleyenler malûm... Efendimiz, onları buldurur, cezalarının verilmesi için size gönderir:

—Sultan Mahmud'un ilk fermanını âhenk-leştiren sesi, vakarlı bir eda içinde yükseldi:

—Paşa; ben onları buldurup sana gönderirim! Sen askerini dağıt, sonra silahlarını çıkar, «Hırka-i Saadet» dairesine geçelim!

Daha bu ilk fermanda bile, Padişahın, geçirdiği heyecanlı demlere rağmen şahsiyet ve iradesi, metanet ve kararı belliydi.

Alemdar, etrafındaki silahşorlarına seslendi:

— Dışarıya çıkın!

Askerler, iri yatağanları bellerinde, çıktılar. Alemdar da silahlarını çıkardı. Sıra belindeki palaya gelince durdu:

— Bunu çıkaramam! O bana Sultan Selim'in armağanıdır. Müsaade buyrulursa kalsın!

«Hırka-i Saadet» dairesine geçtiler ve biy'at merasimi bir sürü kavuklar arasında yerine getirildi.

— Aldığın mühür senindir!

Sultan Mahmud'un bu sözü Alemdar'm resmen Sadrazamlığa getirildiğinin sultanî iradesi... İkinci irade:

— Sultan Selim'i şehit edenleri yakalayınız! Kaatiller, saklandıkları yerlerde yakalandılar
309

ve birer birer öldürüldüler. Uzak ve yakın alâkalılarından birkaçı da sürüldü. Kaatillere yardım eden on kadar cariye de Kızkulesi açıklarında boğdurulup denize atıldı. Bir sürü bostancı idam edildi. Birkaç gün içinde 300 kişinin kellesi düşürüldü. Meşhur Sadâret kaymakamı Musa Paşa da kellesi dürülenler arasında... Selim'in sorgueiy-le mücevherlerini çalan ve Sultan Mahmud'u bacadan kaçarken yaralayan Ebe Selim de yakalandı ve Alay Köşkü önünde idam olundu. Sultan Mustafa devrinde nüfuz sahibi olan ulemâlar birer birer sürgüne gönderildiler. Yeniçeri ocağının hesaplarına el konuldu ve Ocak bezirganı yahudi Çelebon, Ağa Kapısı önünde öldürüldü. Yeniçeri zorbalarından birçoğu başlarını kaybettiler. Karadeniz Boğazı yamakları teşkilâtı da kaldırıldı.

Sultan Mahmud'un taht'a geçer geçmez el attığı ilk işler, bir müddet sonra kopacak büyük gürültünün küçük hıştırtılarından başka bir şey değildi ve bir anda ortalığı sindirmesi için bu kadarı bile kâfi gelmişti. Tarihçi Ahmed Cevdet Paşa'yı dinleyelim:

— «Bir iki ay zarfında bu veçhile idam olunanların adedi bine baliğ oldu. Derun-u İstanbul'da Sadrâzamin ordusuna karşı söz söylemeye veyahut umur-u devletten bah-seylemeye kimse cür'et edemezdi.

İstanbul'da umumî bir asayiş ve emniyet peyda ve emsali görülmemiş bir sükût ve sükûn hüveyda oldu.»

Sultan Mahmud, ele aldığı işlerin başında 310

Üçüncü Selim devrinde yarım kalan yeni asker dâvasını görüyor. Eski «Nizam-ı Cedid» kumandanı Kadı Paşa, dağılmış bulunan talimli askerden «Tüfekçi» namıyla 5-6 bin asker toplayarak İstanbul'a geldi. Bazı türediler de kendilerinden istenilen kuvvetlerle Padişahın dâvetine koştular. Gaye «Nizam-ı Cedid»in, ilgasmdaki süratle ihyası. Yeni askerler Levend Çiftliğiyle Üsküdar kışlarına gönderiliyorlar, hepsine birden eşit bir kılık veriliyor, aba dizlik ve tozluk giydiriliyor. Fakat «Nizam-ı Cedid» ve «Asakir-i Şahane» tabirleri ortadan kaldırılmış ve bunlara «Sekban» adı verilmiştir. Başlarına da «Şopara» denilen, minelilere mahsus çuha kalpak giydirilmiş...

Alemdar, yeni askerlerin ayrı bir ocak sayılarak bundan böyle ordunun sekiz ocaktan ibaret ve sekizincinin «Sekban-ı Cedid» olmasını karara bağlattı. Sekbanlara da tuğ, davul ve alem ve ocaklarına istiklâl şekli verilecek...

Enderundan bir zümrenin boyuna kışkırttığı yeniçeriler bu vaziyetten büsbütün gocundular ve Alemdar gibi, yeniçeri ortalarından birine bağlı, yeniçeri ruhu ve yeniçeri taraflısı bir adamın, basit bir Sultan Selim sevgisiyle nasıl ters istikâmete döndüğünü hayretle karşılar oldular. Fakat ilk hamleler kendilerini apıştırdığı için birdenbire boy gösteremediler.

Yeniçeri zorbaları fert planında, göze göründükleri her yerde tepelenmekte devam ediyordu. Mesela Türk ve Hıristiyan gemilerine balta asarak haraç alan yeniçeri kabadayısı kahvecioğlu burunsuz Mustafa, Kaptan Paşa'nın (Ramiz Paşa) bir emriyle kahvehanesi önünde idam edilince 311

şaşırp kaldılar, ama yine harekete geçemediler. İçin için yanıp alevlenmeye doğru gitmekte de, Enderun körüklemeleri yüzünden geri kalmadılar.

ALEMDAR MAĞLUP

Henüz hiçbir şey olmadığı, bütün İstanbul ve saray Alemdar'ın önünde yere kapandığı, gölgesinin bile geçtiği yerden insanlar kaçıştığı halde, o, mağlûptur. İsmi «Büyük Efendi»ye çıkarılan, Sultan Mahmud gibi bir padişahın bile yanında «küçük efendi» kalan Alemdar, İstanbul'un Bizans'tan kalma zevk ve sefa tuzağına düşmüştür. Rumeli yolundan gelme her tesir gibi, gözükaralık-tan başka bir şeye dayanmadığı, ayrıca son had-diyle fikirsiz ve cahil olduğu için kuracağı devlet binası üzerinde hiç bir hesap sahibi değil ve hâdiselerin dış yüzüne kapılma mizacındadır. Tama-miyle fikirsiz olduğu için harikulade cesaret ve kahramanlığının da, nihayet temiz kalabilmiş, fakat ilk gayesini unutmuş bir yeniçeri ruhundan üstün değeri yoktur.

İşte İstanbul'a granitten daha sert bir eda ile giren bu Alemdar'a eski Bizans, bir anda ince ve mevzun parmaklarıyla yaptığı masajlardan sonra pelteleştiriverdi; ve onu kılıcını belinden çıkararak içine çektiği visal yatağından kısıkrak kelepçeledi.

Alemdar Paşa ve kumpanyası sandılar ki, zorbalar yenilmiş, temizlenmiş, kazanmış, her kudretten yoksun hale getirilmiş ve İstanbul, o-lanca kadın, sırma, ipek, altın ve elmas kadro-siyle kendilerine katılmıştır. 312

Bu bilhassa Rumeli ve Makedonya yaranma mahsus bir gururdur; ve Romalıların çöküşünden Napolyon'un Moskova önlerinde toprağa ettiği milyonluk orduya ve Alemdar Paşa'ya kadar, Allahm tarihte affetmediği ve başaşağı getirmedeği hiçbir gurur tavrı yoktur.

Evet, gurura düştüler; ve ipek döşeli sedirlerde kölelerin uzattıkları meyveleri yemek için ağız açmayı bile zahmet sayan Romalıların rehaveti içinde dağlı seciyelerini kaybettiler. Ziyafetler, eğlenceler, cümbüşler, âlemler birbirini takip etti ve gaye iki unsur üzerinde toplandı.

Kadın ve altın... Alemdar'ın adamlarından Kaputan-ı Derya Ramiz Paşa, bölük bölük esirciler gezdirerek cariye aratırken, Alemdar ordusunun en hakîr neferi bile bir dildâdenin ağındadır.

Alemdar, rüyasında bile görmediği dilber cariyeler arasında kendinden geçmiş halde...

Hususiyle Sadr-ı Anadolu Hafid Efendi'nin takdim ettiği Kamertâblı cariye Alemdar'ı o hale getirmiştir ki, bu kızın telkiniyle Rusçuk Bahadan, Divana bile silahsız gitmeye başlamıştır.

Manzarayı tarihçi kendi lisaniyle anlatsın: «— Rüşvet, müsadere paha ve peşkeş, dahil ve hariçten celb-i emval (mal getirmek) bu nevzu hurân-ı ricalin de (yeni türeyen devlet büyükleri) hazinelerini dolduruyor-du. Bâbîâliye sırmalı elbise, samur kürkleri giyerek, yollara sığmaz raddelerde özengi gererek, önlerinde rükab ağaları taklidinde, bellerinde fermâyış şal ve ona göre elbise-i kıymettar giymiş elli-altmış kadar çuhadar, arkalarında ağaları oldukları halde geliyor-

313

lar,müzeyyen rakt ve zeyn ile (süslü at takımı) yedek çektiriyorlardı.

Cevdet Paşa tarihine göre, Alemdar'm, u-lemâdan birinin yine din adamı olan kardeşini kurtarmak için ettiği ricaya verdiği cevap, hare-ketindeki mesnetsizliği çırılçıplak ortaya döker ve ne kadar boş olduğunu gösterir:

«— A be efendi; ben ne sizi, ne kardeşinizi, ne müftü efendiyi, ne kazazkerinizi ve ne de sairinizi bilirim. Benim, ulemâ neme lâzım? Anları sürmek neden iktiza etti? İşte şurada oturan kimseler (Kethüda Refik ve Çavuşbaşı Tahsin efendiler) din ve devlet elden gitti diye beni getirdiler. Şu

adamları sürmek nizam-ı devletin temelidir dediler. Ben de öyle ettim. Boş yere bana beddua etmeyin!»

Alemdar'm, kısa zamanda gevşeyiveren ve daldığı zevk ve safa âlemi yüzünden sertliğini kaybeden tabiatı etrafmdakileri elemeye ve kendisini yalnız bırakmaya sebep oldu. Akıl hocası Köse Kethüdaoğlu bu gidişin kötü olduğunu sezince birtakım bahaneler uydurarak Rusçuk yolunu tuttu. Serkerdelerden Sirûzi İsmail de çekip gitti ve arkasında bıraktığı 300 kadar süvarisine:

— Bunlarda iş yok!.. Tez zamanda sapıttılar ve çarpık işler peşine düştüler! Birşey duyup hissederseniz ardınıza bakmadan gelip bana katılın! Dedi.

Böylece Alemdar aleyhine kurulan plan gittikçe kuvvetlenmeye başladı.

Yeniçeri bağıslı Vidin Valisi İdris Paşanın Rusçuk üzerine hareketi, Alemdar'ı İstanbul'dan 314

o tarafa bazı kuvvetler sevketmeye zorladı ve Alemdar büsbütün kuvvetsiz kaldı. İstanbul'daki yeni asker «Sekban-ı Cedid» ise 3-4 bin kadar...

O sıralarda İstanbul iki sınıf askerin dönüp dolaştığı, başka bir sınıfın da izbelerde kafa kafaya verip kendisine zuhur fırsatı aradığı bir te-zad çerçevesi...

Sınıflardan biri Rumeli askeri... Altın ve gümüş işlemeli tozluklar, şatafatlı şînebetler, ceviz büyüklüğünde gümüş düğmeler, saf gümüşten dökme kundaklı tabanca, tüfek, kılıç, bahşış ve haraç keseleri, barut hokkaları, fişekliler halinde sırtlarına 20 - 30 okka gümüş yüklenmiş, hareket imkânı kalmamış mankenlik tipler.

Öbürü de sekbanlar... Şıklığa meraklı, tepelerindeki serpuşları'sırma şeritler ve incirlerle süslenmiş, bunların üzerine de pahalı şallar dolanmış hafif şalvarlı yeni örnekler...

İzbelerin hayaller gibi sessiz sedasız geçip giden içlerinden hesaplı tipleri ise yeniçeriler... Şimdi sağda ve solda, köşelerde ve meydanlarda limon, kömür gibi şeyler satarak geçinmekte ve intikam hisleriyle kıvranmaktalar...

Kahvehanelerde her zaman olduğu gibi bir rivayettir başını almış dolaşmakta:

— Eski elbiseler değişecek... Şalvarlar atılacak... Bütün devlet büyükleri başka kılıklara girecek... Başlara (Şopara) denilen külahlar geçirilecek... Yeniçeri kökünden budanacak ve elinden ekmek parası alınacak!..

Alemdar da yeniçerileri bakkal, manav, leblebici, kayıkçı güruhu bildiği için bütün bu içten kabarışlara aldırılmamaktadır. Bu içten kabarış o de-

315

recede gelişmektedir ki, Alemdar'ı boş bulunduğu bir zaman ve mekânda birden bire bastırıp öldürmeye kadar Ocak kışlarında her şey düşünülmüştür.

Plan şu:

Alemdar'ı âni olarak kısırtıp öldürdükten sonra Sultan Mustafa'yı taht'a geçirmek, yeni asker hareketini tamamiyle durdurmak ve yeniçeriye eski saltanatını iade etmek...

Bu plan üzerinde anlaştılar, sırlarını kimseye sızdırmadılar ve fırsat kollamaya başladılar.

ALEMDAR VAKASI

Hicri 1323 senesi Ramazan ayının 26'ncı gü-nündeyiz.

Alemdar, Atik Ali Paşa Camiî karşısında, Şeyhülislâm konağında iftarda...

İftar bitmiş, namazlar kılınmış, şerbetler içilmiş, sohbetler nihayete ermiştir.

Alemdar ev sahibine veda edip dönüyor. Sokaklar kalabalık... Alemdar'm, iki yanından giden sekbanlar, halkı değnek ve kamçı darbeleriyle dağıtarak efendilerine yol açmak gayretinde....

Bu vaziyette Sultan Ahmed Meydanına yürüdüler. Orada Kadir Gecesi alayında bulundular ve döndüler. Sekbanlar kışlarına Alemdar da Babîâli'deki hususi dairesine çekildi.

Halkın, bu şekilde, dayakla dağıtılarak Alem-dar'a yol açılması Yeniçerilere her türlü fırsatı verdi.

Dayak yiyenleri yeniçeri ve cebeci kahvehanelerinde dolaştırarak kendi ağızlarından konuşturdular: 316

— Biz İslâm ehliyiz. Suçumuz, günahımız yokken bizi dövmek hakaret altında tutmak reva mı? Bir haydutbaşı geldi, bir Padişahı tahtından indirdi, sadâret mührünü de zorla aldı. Şimdi Şevketlû

Padişahımıza da kulluk gösterdiği yok... Birtakım hainlerin lâfına kanarak, ulemâyı, Ocaklıyı kaldırmak, fukarayı yüzüstü bırakmak istiyor. Bundan sonra bize yaşamak ne gerek?.. Hem niçin korka-lım? Çok şükür biz, onun yanındaki bir avuç hayta güruhundan kat kat ziyadeyiz. Elbette onlarla başa çıkabiliriz! Biz ona müslümanlığımızı, Yeniçeriliğimizi mutlaka göstermeliyiz!

Bu sırada Ocağa koşu koşu bir yeniçeri geldi ve nefes nefese şunları söyledi:

— Bayrama dört gün var. Bayram ertesi yeniçerinin büsbütün kaldırılması vükelâca karar altına alındı. Ocağımız yıkılıyor... Ne duruyorsunuz?..

Bu da, Yeniçeriyi kudurtmak için elebaşılarda düşünülmüş bir tertip... Dokuzuncu bölük kışlasında odabaşılar toplanarak hükmü bastılar:

— Artık durulacak zaman değil! Hemen harekete geçiyoruz.

Ve planladılar:

«Yangın var!» diye İstanbul ayağa kaldırılacak... Bir kargaşalıktır başhyacak... Kim kime dumduma!.. Ve bu kargaşalıkta Babîâli sarılacak... Sadrâzam dışarıya çıkarsa hemen öldürülecek... Peşinden adamları temizlenecek... O bir kere öldürüldü mü; gerisi tereyağından kıl çeker gibi bir şey.

Hemen planın tatbikine giriştiler... Birtakım baldın çıplaklar «yangın var!» diye İstanbul'u ye-

317 rinden hoplatırken aynı marifeti Babîâli önünde de yaptılar. Hattâ «yangın var!» diye sadâret dairesine tam beş defa haberci gönderdiler.

Fakat Alemdar yerinden kımıldamadı ve dışarıya çıkmadı. Gözcüler hayretlerle gördüler ki, muhafız askerler ve sekbenlerden da Alemdar'ın etrafından o an için pek az kişi kalmıştır ve Bâbîâlinin şiddetli bir hücumu karşı durması imkânsızdır. Hemen haberi ulaştırdılar ve o gece sabaha karşı hücum kararını aldirdılar.

Aralarında birbirlerini tanıyabilmek için bir de parola.

— «Sabahtır!»

İmsak vaktine doğru kışlalardan çıktılar. Evvela Ağa Kapısına uğradılar. Yeniçeri Ağası nasihat edecek oldu. Bir vuruşta öldürdüler. Sonra hızlı yürüyüp Bâbîâliyi sınıksıkı çember içine aldılar. O civarda buldukları kuru ot yığınına Babîâli-nin Gülhane tarafındaki kapısına yığıp ateşlediler. Büyük kapının üstünde Sadaret kethüdalığı odası alevler içinde kaldı ve ateş kol kol Babîâli .etrafında çemberini çizmeye başladı.

Ateş büyüünce tüfek atmaya ve etraftaki han odaları ve dükkânlarından çıkan sekbanları vurmaya koyuldular.

Alemdar, vaziyet hayli ilerledikten sonra işi anladı ve davul çaldırarak askerlerini toplamaya davrandı ama, çare yok!.. Hepsi bir tarafa dağılmış ve ne gelen var ne giden...

İçeride, bölükbaşılardan biri Alemdara bir tavsiyede bulundu:

— Atlara binerek dört nala üzerlerine varalım ve hatlarını yarıp çıkalım!

318

— Hayır, dedi Alemdar; çıkar yol değil bu, imdat gelmesini bekliyelim! İmdat gelinceye kadar da pusuda savaşalım!

Alemdar, harem takımını, hizmetçi ve köleleri mahzene indirdi; kendisi de giriş noktasını tutup yaklaşanları vurmaya başladı.

Yangın ilerlemekte ve bütün İstanbul, ayağa kalkmış gözleri alev alev yanan sadaret binasında, olup bitenleri sorup soruşturmakta... İstanbul'un bütün serserileri de yeniçerilerin etrafında...

Bu arada, Alemdar'ın yakınlarından Behiç Efendi ile Tahsin Efendi'yi şurada burada arayıp enseliyerek parçalamayı ihmal etmediler.

Ramız Paşa Bahçekapısıyla Topkapı arasını sekbanlarla tutarken talimli asker Kumandanı Kadı Paşa da Selimiye'deki askere cephaneye dağıt-tıysa da bu tedbirler (pasif) kaldı ve Alemdar'ı kurtaramadı.

Çember gittikçe daraltılıyor... Alemdar mahzenin içinde ve mazgala benzer bir delikten dışarıya kurşun yağdırmakta... Her tarafı da alevler sardığı için binaya girilemiyor. Mahzenin bir tarafından

gedik açmak üzere künk ve kazmalarla ileriye atıldılar. Alemdar bu hareketi görünce, mazgaldan usta ve başkullukçu takımından birkaç yeniçeri zabitanı çağırdı. Geldiler.

— Zevcemle cariyelerimi ve kölelerimi Ocağın namusuna emanet ederek size, teslim ediyorum. Vebali boynunuza mı?

— Evet...

Başkadını ile sadık adamı bir zenci harem ağası, Alemdar'ı bırakmadılar:

319

— Beraber öleceğiz!

Öbürleri alevlerin sarmadığı hususi bir yoldan yeniçerilere teslim edildi.

Alemdar, yeniçerilere ikinci bir teklifte bulundu:

— Nefsime bir zarar gelmemek şartıyla teslim olmaya hazırım! Fakat bazı haşaratın suikastından çekinirim. Bunun için, neferlerinden biri olduğum 4. Zenci Bölüğün ustabaşısını bana gönderin!

Beni buradan alsın!

Yeniçeriler koşup ustabaşını odabaşıyla beraber getirdiler.

Fakat Alemdar'ın bu teklifi samimi değildi. Ustabaşı gelince ağzını açtı.

— Sizi, utanmaz, arlanmaz köpekler, sizi! Ocağınızın kökünden kazılması gerekirken benim sahabetimle kurtuldunuz! Size etmediğim ihsan kalmadı. Yine takdir etmediniz ve bana, eski yeniçeri arkadaşınıza karşı ayaklandınız! Bu âlem sizden daha alçağını, namussuzunu görmemiştir. Ve bir kurşunda odabaşını, cansız yere serdi.

İki taraf arasında ateş yine başladı. Alemdar her tetiği çekişinde bir yeniçeriyi deviriyor, onlar-sa hedef bul am a diki ari için hep boşa atıyorlar... Yeniçeriler, başka bir yol bulamayınca, ateşe uzak bir yerden dolaşp mahzen binasının üstündeki kubbeye tırmanmaya başladılar. Duvara birkaç merdiven dayamışlar, habire çıkıyorlar... Birkaç dakika içinde, kubbe ve etrafındaki damda birkaç yüz yeniçeri...

Kubbeyi deliyorlar...

Delik açıldı!

Kubbe deliniyor!

320

Delik büyütülüyor!

O anda bir hâdise, bütün İstanbul'u sarsan bir infilâk.. Galata'daki evlerin bile camları kırılmıştır. Havada uçuşan yeniçeri cesetleri... Kollar ve bacaklar! Kolsuz ve bacaksız gövdeler...

Alemdar, hiçbir umut kalmadığını görünce tabancasını, esasen cephaneye deposu olan mahzendeki barut fiçilerine çevirip sıkılmış ve işte, başka-dını, sadık harem ağası ve tepesindeki birkaç yüz yeniçeriyle birlikte berhava olmuştur.

Alemdar'ın efsane çapında kahramanca müdafaası imsak vaktinden ertesi günün ikinci zamanına kadar sürmüş ve sonunda İstanbul'u ölüm uykusundan uyandırmak istercesine göklere yükselen gümbürtü, yeniçeriye, bu son davranışından çok kısa bir zaman sonra sonunun geleceğini ihtar etmiştir.

Fakat bu işareti, sarayda, kırık bir camın arkasında, yüzü sapsarı, vaziyeti kollayan İkinci Mahmud'dan başka kimse anlayamamıştır.

BİR AYLIK HAYAT

Artık ferman zorbalarda... Ortada, gözle görülür ve elle tutulur bir hükümet kuvveti yok...

Yeniçeriler bu hale büsbütün içerlediler ve ölesiye birlik olacaklarına ait yeminler ettiler.

Hücum ve teşebbüs daima yeniçerilerde... Talimli askere çullanmaya kalktılar... Mukabele ve mukavemet müthiş... Sokaklar insan cesetleriyle dolu.. Ama yeni asker hep müdafaada...

Yeniçeriler şehirde münadiler bağırıttılar.

321

IV

— İmdada gelmeyenler kâfir ve avretleri boştur!

Bâbîâlididen sonra şimdi saray muhasarada. İlk çarpışmadan bir gün sonra Ayasofya yolundan yine saraya hücum... Minarelerden kurşun yağdırıyor, saray kadrosundakileri de sekbanlara taarruz için zorluyorlar. Sarayda yiyecek yok... Su yollarını da kestiler...

Müdafaayı bırakıp taarruza geçmekten başka yapılacak ne olabilirdi?

Ramiz paşa bu fikri ileriye attı. Sekban Ocak Ağası Süleyman Ağa, 4 bin nefer ve 4 topla hücumla geçti. Yeniçerileri püskürttü ve Cebeciler kışlasmdakileri temizleyip, bir koldan Sultan Ahmed, öbür koldan Babîâli üzerine yürüdü.

Yeniçeriler kaçıyor.

Süleyman Ağa, askeriyle Ahırkapı ve Ağa Kapısı istikâmetlerinde yol alırken yeniçerilerin karıları galeyana gelip, pencerelerden üzerlerine kurşun sıkmak ve kızgın yağ dökmek gibi hareketlere giriştiler ve bir vaveyladır koparttılar:

— İmdat, imdat! Bu yeni askerler bizim ırzımıza tecavüz ediyorlar!

Yeni ve edepli askere tam da yeniçeri ahlâkına ait böyle bir iftirada bulunabilmek için bu karıların da dişi yeniçerileri olması lâzım... O kadar şirret ve hayâsız...

Yeniçeriler karıların «namusumuza taarruz ediyorlar!» çığlığını duyunca gayrete geldiler ve şiddetle sekbanlara hücum ettiler. Sekbanlar sarsıldı; aldıkları emir üzerine muntazam bir ric'atla «Bâb-ı Hümayun» önüne kadar gerilediler. Cebeciler kışlasına giren 300 kadar sekbanı 5 bin yeniçeri kuşattı ve kışlayı ateşe verdi.

322

Yangın... Kol kol İstanbul'u sarıyor. Divan-yolu, Mühendishane, Defterhane, Sultanahmed tarafları alevler içinde... Havaya atılan silâhlar, kınlan kapılar, ırza tasallutlar, yağmalar, hep yeniçeri marifeti olarak başını almış gidiyor.

Ve bir nâradır yükseliyor:

— Sultan Mustafa Efendimiz!

İşte tam bu sırada «Bâb-ı Hümayun» önünde sekbanlarla boğuşan yeniçerilerin önüne bir ceset atıldı. Ve bir haykırışına göğe yükseldi:

— Sultan Mustafa Efendimiz!

Sultan Mahmud, Sultan Mustafa'ya, Üçüncü Selimle yaptığının aynını yapmıştı. Onu Ramiz ve KadıVPaşalar, Morali Ali ve Bahriyeden İnce Meh-med Beyler vasıtasıyla boğdurtmuş ve naaşım kuduz yeniçerilere attırmıştı. Sultan Mahmud, artık Osmanoğullarının biricik vârisi ve temsilcisi... Sekbanlardan, kumandanları Süleyman Ağa ile Yağlıkçı Binbaşı isimli bir yiğit zabit ve 600 nefer, ölü... Yeniçerinin kaybı 5 bin... Unkapanı önündeki gemiler de Ağa kapısını topa tutmakta... Sekbanların biraz evvelki ricatlarına rağmen başarı hükümet tarafında görünüyor.

Fakat birdenbire işin rengi değişti. Kandıralı Mehmed isimli yeniçeri Kasım Paşa'ya geçerek Tersane, Galata, Boğaziçi ve Üsküdar taraflarını dolaşarak oralardaki kaçakları derledi, peşine taktı, Tersane ve limandaki gemileri zaptetti. Tophane kışlasını da açtırdı. Topçu ve arabacı neferleri kazanlarını kaldırdılar. Başladılar bağırmaya:

— Vükelâ kal'alarını gâvura sattılar. Ordu-

323

" c

dayken bize silah çekmeyin diye emir verdiler Şimdi de bizi kırıyorlar! Ocakta erkeklik öldü mü? Kalkın ayağa!

Yeniçeri saflarında ani bir derlenme oldu. Ra-miz ve Kadı Paşalar Üsküdar'a geçmek istedilerse de karşıya çıkamadılar. Orda 150 kadar bir maiyetle bir çektirmeye atlayıp Marmara'ya açıldılar. Fakat takip edilmekte olduklarını görünce Yeşilköy kıyılarında teknelerini karaya oturtup kaçtılar.

Yeniçeri yeniden bir anlık hayata kavuşmuştur.

Yangının tesirinden iki gün Bâbîâliye yanaş ı-lamadı. Enkaz ve küller biraz soğuyunca içeriye daldılar. İki demir kapıyı devirerek mahzene girdiler. Yerde, Alemdarla baş kadının ve harem ağasının kömürleşmiş cesetleri... Sandukalarla altın ve kese kese mücevher, ölülerin yanında...

Yeniçeri Ağası koşup geldi ve hazineyi katar ağalarına yükletip götürdü. Alemdar'm naaşım sürüyerek At meydanına getirdiler. Ceset üç gün açıkta kaldı. Sonra Yedikule dışında bir hendeğe attılar.

Yeniçeri, bir anlık hayatı içinde yeniden ortalığa hakim...

İstedikleri kelleleri bir puslaya yazıp kâğıdı saraya gönderdiler. Sekban ocağının kaldırılması şartıyla de dağılmaya razı olduklarını bildirdiler.

İkinci Mahmud bütün bunlara boyun eğmek zorunda kaldı. İstenilen kellelerden çoğu kaçmış olduğu için, ele geçirilir geçirilmez cezalarının verileceğini teahhüt etti ve bütün ananesiyle Ocağa riayet şartı altında yeni askeri dağıtacağını bildirdi.

324

Asiler, koca Selimiye kışlasını, zabıtların evlerini, Levend Çiftliği kışlasını ve etrafındaki hane ve dükkânlarını yaktılar.

Evet; ölümden önceki yalancı sıhhat halinde bir anlık hayat gerçekleşmiş ve yeniçeri İstanbul'un en yüksek noktasına kazanını asmıştır.

Kaçanlardan Ramis Paşa ile İnce Mehmed Bey Kırım Hânının Çatalca'daki çiftliğine sığınmışlar, Morali Ali Efendi de şehir içinde gizlenmiştir. Kadı paşa ise oğlunun mutasarrıflık ettiği Alâiye kalesine kapandıktan sonra, yeniçerilerin, üzerine sevkettirdiği kuvvetler tarafından iki oğluyla beraber öldürülecektir. Morali Ali ve Behiç Efendiler de...

Ne yazık ki, Rusçuğa giden Ramis Paşa da, Köse Ahmed ve Alemdar'm sarrafı Manok ile Moskoflara sığınmaktan başka yol bulamayacaktır.

ARTIK SON!

Moskoflarla devamlı harp... Mora isyanları... Vahabılık meseleleri... Türlü iç ve dış dertler... Yunan ihtilâlcileriyle alâkası tespit edilen Patrik Grigoryos'un Fener'deki Patrikhane kapısına asılması (asıldığı kapı çivilenmiş ve matem alâmeti olarak o gün bugün kapalı tutulmuştur.) Cesedinin Padişah emri ve yahudi marifetiyle karnı yarılıp taş doldurulduktan sonra denize atılması ve daha neler ve neler...

İkinci Mahmud'un iç ve dış bunca felâkette devlet kuvvetini sıfıra indirmiş, hatta kendi kendisini tahribe yöneltmiş olması bakımından tek düşmanı yeniçeri ve tek derdi, yeniçeri davasını

325

bir neticeye bağlamak için çırpınışı... Mora isyanında Mısır'dan gelen «Cihadiye» isimli birliklerin üstünlüğünü görüyor, Avrupa ordularının zap-ü-raptını hayranlıkla takip ediyor ve kafa emrinde yumruk demek olan ordunun kafayı ezmeyecek cinsini nasıl kurabileceğini düşünüyor.

Tâyin ettiği Sadrazam (Benderli Selim Paşa) ve Şeyhülislâm (Kadı zâde Tahir Efendi) bakımlarından güvenilir şahıslar emniyetini yerine getirdi ve ulemâyaya nüfuz ve halka hulul gibi ruhî ve siyasi tedbirleri gözden kaçırmayıcı bir dikkatle işe koyuldu. Bir taraftan da ferdi planda azılı yeniçerileri tek tek tepelemekte devam etti. Fakat küçük budamalarla önüne geçilmesi imkansız olan bu felâket ağacının altına bir manivela çubuğu sürülerek kökünden sökülmesi lazımdı. Bu fikri asla unutmadı, hiçbir mevzii tedbirle yetinmedi ve işte hep o büyük anı hazırlamaya baktı.

O hengamede Padişahın niyet ve hazırlığını açığa vuran küçük, fakat manası pek büyük bir hadise: Nusratiye Camii yapılmış ve ibadete açılmıştı. Bu münasebetle yapılan selâmlık resminde iki saf asker selâma durmuş vaziyette... Sağda topçular, solda yeniçeriler... Sultan Mahmud topçulara sevgi ve ilgiyle selam verip sol tarafa hiç bakmadı. Dedikodu başını almış yayıla dursun... Padişah kararlıdır ve bu son edasının da tatbiki pek yakın bir karara delalet ettiği bellidir.

Padişah vezirler ve ulemâ arasında yakınlarını toplayıp işi açıkça müzakereye koydu.

— Yeniçeriyi kaldırmak için nasıl davranmalı, ne yapmalıyız,?

326

İlk sual, eski Yeniçeri Ağası Hüseyin paşa'ya yöneltildi.

Paşa'nın cevabı sert ve kısa:

— Yeniçeri büyükleriyle, küçüklerini yola getirmek ve yeni teşkilâta almak kabildir. Fakat orta sınıfı ikna etmenin imkânı yoktur. Bunların da en nüfuzluları İstanbul kışlalarında oldukları için topunun birden temizlenmesinden başka çare mevcut değildir!

Bunun üzerine bazı yeniçeri büyükleri davet edilerek kendilerine gösterilen menfaatler sayesinde, kurulacak yeni teşkilâtı desteklemeleri sağlandı.

Bu teşkilât «Eşkinci» ismini taşıyacak ve talimli asker olarak yetiştirilecekti. Yeniçeriler 51. ortasından 150 şer nefer alınarak bu teşkilâta verilecek ve bu şekilde olduğuna dair fetva çıkarılıp işe -başlanacak...

Vükelâ ve en yüksek din adamlarından da bir heyet kurularak askeri talimin şart olduğuna dair fetva çıkarıldı... Hemen bütün din adamları şu hükümde birleştiler:

— Bütün müslümanlara harp fenlerini öğrenmek vaciptir.

Bu mevzuda bir hüccet kaleme alındı. Hüccet mühürlendi ve ulemâdan bir heyet onu alıp Ağa kapısına gitti. Yeniçeriler saf bağlamışlardı, Fetvalar, hüccet ve Eşkinci lâyihası okundu.

Yeniçeri Ağası, askerlerine sordu:

— Fetva ve ulemânın ittifakiyle üzerimize cenk talimi vacip oldu. Padişahımızın da fermanı bunu emrediyor. Ne dersiniz? Vereceğiniz sözü Bâbîâliye bildireceğim!.

327

Ön safta duran bölük ağalarıyla Ocak ihtiyarları:

— Baş üstüne!

Diye cevap verdiler. Öbürleri de onlara uydular. Herkes hücceti imzalamak için birbirini çiğnemeye başladı.

Birkaç gün içinde yazılan Eşkinci sayısı birkaç yüze yükseldi. Bunlara birer tokmaklı kundaklı tüfekte birer kılıç verildi. Ayaklarına sıkı potur, başlarına da yeşil renkli lâz serpuşu geçirildi. 16 gün sonra eski talim yeri olan Et meydanına 51. Ortanın her birinden üçer, beşer nefer çıkarılarak bunlara yeni elbiseler giydirildi. Silahları verildi ve muallimleri gösterildi.

Fetva Emmini teberrük fikri ve besmeleyle eline bir tüfek alarak yeniçeri Ağasına verdi. O da öpüp Sekbanbaşına uzattı. O da katar ağalarına aktarma etti. Eşkinci neferleri, uzaktan birkaç adım atıp yürüdüler.

Talim başlamış oldu.

Her şey bu kadar düzgün görünürken zorbalardan Kürt Yusuf ve arkadaşları, aynı gün yeniçeriyi ayaklandırma müzakeresinde dirlirler. Talime başlanmasıyla beraber isyanın da patlak vermesi düşünülmüş, fakat «kazan çıkmadan baş kaldırmak Bektaşî kanununa uymaz!» denilerek teşebbüs ileriye atılmıştır.

Talim için üç defa Et Meydanında toplanıldığı halde yeniçerilerin gelmediği görüldü. Eşkinci Nazırı Sâib Efendiyle Yeniçeri Ağası Celâleddin Ağa'nın sualine, Otuzbirinci topluluğun odabaşısı iken silahşorluğa alman Habib ve zorbalardan Kürt Yusuf şu cevabı verdiler:

328

— Yeniçerilerin ne sebeple gelmediklerini bilmiyoruz. Allah verse de, bu gâvur talimidir, biz kabul etmeyiz, biz kılıçla keçe çalarız, şışhane atarız, demeseler!

Bu vaziyet, Sadrâzam Selim paşa'yı fena halde kuşkulandırdı. Yine mi bir fitne çıkacaktı? Ağa Hüseyin paşa ile mahrem bir konuşma yaptı. Neticede zorbaları merhametsizce köküne kadar tepelemeye karar verdiler. Plan gereğince, topçu, hambaracı, lâğımçı, tersane ocakları reis ve zabitleri emre hazır, tutuldu. Boğaz muhafızları Ağa Hüseyin ve Mehmed İzzet Paşalar da 3000 sipahi ile hemen İstanbul'a gelmek üzere hazır. «Talebe-i ulûm» dedikleri medrese talebeleri de vaktiyle Yeniçerilerden ağır hakaret gördükleri için beraber. Halk ise yeniçerilerden nefret halinde ve tama-miyle devleti desteklemekte..

Tabloyu İkinci Mahmud'a arz ettiler.

Padişah geniş bir nefes aldı:

— Oh!.. Hemen hareket!

HADİSE

Hadise 1241 yılı zilkade ayının 9 uncu Perşembe gecesi başlar. Zorbalar kol kol Et Meydanında toplandılar. Ocağın büyüklerini, hatta Kol Kethüdası Hasan Ağa'yı da davet ettiler. Vaziyeti sezinleyerek gelenleri savdılar.

Et meydanındaki topluluk büyüyor. Omuzlar üstüne çıkmış bir hatip, Otuzbirinci topluluğun eski odabaşısı Mahmut Habip, avaz avaz bağırıyor:

«— Ayakdaşlar! Sakın fütur getirmeyin!

329

co

CO

o

flHf

3

III

?CDo03rfTöBNl

•«"fjrrfflfs

cd e-

W^ (-3 § ^-^ Of- £:

CD ''

CD

fT 7T <rh

^ £ g:

5 ^ fi:

>rcrei

SJ O:

fffl

CO CO

03

^ S g (D M S t(D o ?— ç-f- H- M v-4

P « " :: {a H "-*> fD Js S5 P

2B^

*—< KJJ r~.

S- S ^

to c

t»

ö

03 O-

&5

p- S- w. E ' K

a fcr-o'

•o

1 • M ^

;. §• s- *£

M t—. h*. f<)

"" I w-0

H> C: CO

6-e-S-i

S- ^

n> C:

2 cr t»

g p i

., CO fD fr flı 3. " »

»J s» t-?rxJa ^^

Ö3 05

CO

CO CO

Teşbih taneleri mermer üzerinde yuvarlanırken ağlayan ağlayana...

Başta Hünkâr...

Sultan Mahmud, gözlerinde şıpır şıpır yaş, doğru «Livayı şerif» odasına koştu, Sancağı çıkardı, öptü ve Şeyhülislâm ile Sadrazama teslim etti. O kadar coşmuştu ki:

— Et Meydanına kadar ben de askerle beraber gideceğim!

Diye bağırdı.

— Hayır, dediler; Zat-ı Şahaneleri «Hırka-i Saadet» dairesi önünde durup dua ediniz! Askerle gelmeniz münasip olmaz!

İstanbul'u iki ses kaplamış bulunuyor.

— Yeniçeri olan kazanın yanma gelsin!

— Müslüman olanlar «Sancağ-ı Şerif» altına gelsin!

Şüphesiz ki, sancak altına koşanlar kazana koşanlardan çok fazla...

Medrese talebeleri silahlandılar ve bu defa, u-mumiyetle birlik oldukları Yeniçeriye karşı hareket ettiler. Bunlar, hocaları yanlarında, 3500 kişi kadar heybetle ilerlerken, İstanbul imamları, kadılar, yeşil sarıklı seyyidler de gelip kendilerine katıldılar.

Bu esnada isyancılar Sultan Ahmed ve Beyazıt meydanlarında birkaç kişiyi öldürdülerse de hiçbir tesir elde edemediler.

Sultan Ahmed Camii devlet tarafından başlanan hareketin idare yeri... İç cebhane açıldı ve silâhı olmayanlara ariyet olarak silah dağıtıldı. «Sancağ-ı Şerif» altında tekbir alınarak doğruca Sultan Ahmed Camiine gidildi ve mukaddes San-

334

cak minbere dikildi. O zamana kadar eski şeyhülislâmın yenisiyle görüşüp biraraya geldikleri olağan işlerden değilken, Yeniçerilerin son defa din adamlarına karşı aldıkları hareket tavrı yüzünden sarmaş dolaş oldular. Sadrâzam camide kaldı; Ağa Hüseyin Paşa ile İzzet Paşa meydanda yerlerini aldılar.

Nihayet sadrâzam tarafından ileri yürüyüş ve taarruz emri... Sekbanlar, topçular, hambarcılar, lâğımcılar ve medrese talebeleriyle halk, hep birden harekete geçtiler.

Zorbalar Divanyolu ile Beyazıt çevresini, uzun çarşı ve etrafındaki yolları tutmuş... Birden, Kara Cehennem'in, arkasında iki top çektirerek tekbir sesleriyle gelmekte olduğunu görünce tabanları yağladılar ve soluğu Et Meydanında aldılar.

Ağa Hüseyin Paşa, topçu askeriyle Divanyo-lundan İzzet Paşa da hambarcı, lâğımcı ve kalyoncularla Saraçhaneden yürüyor...

Sultan Ahmed meydanı gayret ve hamiyet sahibi insanlarla dolmakta... Sadrâzam bunlardan bir fırka daha tertipleyerek arkalarından gönderdi. Bu birliğe de Baruthaneler Nâzım Necip Efendi başbuğ tâyin edildi. Böylece isyancılar üzerine harekete geçirilen hükümet kuvvetleri üç kol...

Hüseyin paşa kolu, Aksaray'ın Horhor semtinde bir Yeniçeri kıtasiyle çarpıştı. Bunlar toplar üzerine saldırarak iki neferi öldürdülerse de yetişenler tarafından püskürtüldüler ve Et meydanına can attılar. Et Meydanında Meyan kışlasının demir kakmalı kocaman kapılarını kapayıp arkasına taş yığdılar, İzzet paşa kolu da yetişti ve kışla çepçevre kuşatıldı.

335

Kara Cehennem, cesaretle ortaya çıktı, kapının önüne kadar sokuldu ve haykırdı:
— Yeniçeriler! Kışlanıza tıkmış ve çepçevre sarılmış vaziyettesiniz! Şimdi toplar konuşmaya başlayacak; üzerinize güllerden başka tutuşmuş yağlı paçavralar da yağacak ve siz kışlanızla beraber yakılıp yıkılıp gideceksiniz! Gelin âmân dileyin, teslim olun! Akıbetinizi şevketlû Padişahımıza bırakın!

İçeriden küfürle karışık «olmaz, kabul etmiyoruz, teslim olmuyoruz!» sesleri geldi.

Bir emir; toplar gürlemekte... Kocaman kapının bir kanadı devrildi. Kapı arkasında toplananların birçoğu da ölüp gitti. İzzet Paşa'dan 2500 kuruş bahşiş alan bir topçu bahadırı öbür kapıyı da devirdi.

Kara Cehennem ile Tophane İmamı, devrilen avlu kapısından içeriye dalmasınlar mı? Herkese büyük bir cesaret geldi ve bir anda avlu devlet kuvvetleriyle doldu.

Kara Cehennem topuğundan vurulduğu halde aldırmadı ve avlu boyunca yürümeğe devam etti.

İsyancılar kışla binasına sığındılar.

Tarihi an... Yeniçeriler topyekûn kışlalarında ve kapana kısıtılmış vaziyette...

Bu vaziyette ne yapmak lazımdır. Kışlayı topa tutarak ve ateşe vererek Ocağı, haşere yatağı temizlercesine kül etmek mi, yoksa bir kere tam ele geçirdikten sonra onun eski ruh temeli üzerine yeni bir bina çekmek yani, Ocağı, içine girip inkil-âp çapında bir ıslah ve tasviye işine tâbi kılmak mı?

336

Bu, tarihimizin en nazik suallerinden biridir ve cevabı biraz sonra verilecektir.

Biz şimdi ne yapıldığını bakalım:

Yeniçeriye yeniçerilik yapıldı; yani o, tam esir düştüğü anda asla tasfiye ve ıslahı düşünülemez ebedi bir suikast müessesesi farz edilerek bir haşere yuvası gibi ateşe verildi.

Ocak, «Tomruk» ismini verdikleri kasap dükkânı tarafından tutuşturuldu ve Kara Cehennem'in dizdiği toplar, kışlayı gülle ve aevli paçavra yağmuruna tuttu.

Kışla, içinde binlerce yeniçeri, bir taraftan yıkılıyor, bir taraftan da yanıyor.

Pencere ve kapılarda birtakım yeniçeri kafaları, çığlık çığlık bağıryorlar:

— Bizi böyle diri diri yakmayınız! Allah zulmedenlerden razı olmaz! Gelip bizi teslim alınız!

Cezamız neyse veriniz! Ama kâfirlere bile edilmez bir muameleden koruyunuz bizi!..

Yeniçeri kışlasının içinde bir cehennem cümbüşü cereyan ediyormuş gibi, alev alev devrilen kalasların ışıkları duvarları aydınlatıyor, bu duvarlarda 5 asırlık Ocağın devir devir düşmandan aldığı sancaklar, armalar, türlü silahlar göze çarpıyor ve bu tarihli hatıralar önünde, hiçbir fikir sahibi olmaksızın, aynı vahşetle, devletin başta kurucu ve sonra kurutucu askeri çalı çırpı gibi ? ateşe veriliyor, ayyuka yükselici feryatlara aldırılmıyordu.

— Oh olsun!.. Demeli mi, yoksa:

— Seni artık yakaladım, adam edeceğim ve eski ruhuna kavuşturacağım!..

337

Demenin mi zamanıydı?

Biraz evvel kaydettiğimiz gibi, bu- sualin cevabına çok az kaldı.

Paşalar hiçbir şey dinlemedi, kalblerinde hiçbir hassasiyet ve kafalarında hiçbir düşünceve yer vermedi ve emri bastılar:

— Taş taş üstünde kalmayınca kadar ateş!..

Meydan Kışlası, içindeki binlerce yeniçeriyle yanıp kül oldu. Hükümet kuvvetlerindense yalnız 25 kayıp... Onların da çoğu yaralı...

Haber, Sultan Ahmed Camiindeki Sadrâzama, paşazade bir beyle gönderildi:

— Ocak, kökünden kazınmış, temelinden yıkılıp yakılmıştır!

Vezirler birbirleriyle kucaklaştılar ve böylece sönen, söndürülen Ocağın, tereddidi sebebini bağliyacıkları içtimâî felâket önünde ağlayacaklarına sevinçlerinden tepindiler.

Ocak söndürüldükten sonra temizlik başladı. Hüseyin ve İzzet Paşalar «Eski Odalar» dedikleri kışlaya giderek buradan ve başka yerlerden ele geçen, ahçı, usta vesaire gibi artıkları At Meydanına gönderdiler. Artık Sadrâzam Sultan Ahmed Camiindeki karargâhından çıkmış, camiin avluya bakan sol tarafında meclis kurmuş, gelenleri hafif bir yoklayıştan sonra boğduruyor ve cesetlerini mahut çınar ağacının önüne yığıdırıyor.

Bütün İstanbul, yeni askerlerin muhafaza ve kontrolü altına verildi. Her tarafa karakollar çıkarıldı ve halka da mahallelerinde nöbet beklemeleri imamlar vasıtasıyla bildirildi. Paşalar ve ulemâ gece Sultan Ahmed Camii sol cenahında yer

338

alarak tutulan 200 kadar yeniçeri döküntüsünü idam ettirdi. Hüseyin Paşa da 120 kadarını öldürttü. Cuma selâmlığında tek yeniçeri nefer ve zabiti yoktu. Padişah iki saf yeni asker arasından geçmekte ve manzara bazılarına hüznün vermekte...

FERMAN

Aynı Cuma gününün akşamı bütün devlet büyüklerinin, hazır bulunduğu bir meclis «Asakir-i Muhammediye» ismiyle yeni bir talimli asker tertibi karara bağlanırken, ertesi sabah da Yeniçeriliğin topyekûn kaldırıldığına dair ferman müsveddesi artık her şeyi tesbit etmiş oldu. Devlet büyükleri huzurunda Beylikçi Pertev Efendi tarafından kaleme alınan bir ferman müsveddesi, aynen Padişahın kaleminden çıkmış denebilecek kadar Sultan iradesini temsil ettiği gibi, Osmanlı tarihi boyunca Yeniçeriliğin basit bir muhasebesi ve Ocağın yakılıp kül edilmiş indeki mazeretin ifadesi mahiyetindedir.

Yeniçeriliğin topyekûn ilgasına dair bir fermanın en hassas noktalarını Türkçeye tatbik ederek veriyoruz:

«— Bütün Muhammed Ümmetine malûmdur ki, bu yüce din ve devletin meydana gelişi ve ondan sonra Doğu ve Batıyı kuşatması şeriat ölçüleri ve beraberindeki cihad kılıcı sayesinde olmuştur. Her zaman din düşmanlarına karşı gelecek İslâm askeri ve îman gazilerinin varlığı şarttı. Böyle olduğu

339

içindir ki, veliy-yi nimetimiz olan bu ebed -müddet devlete vaktiyle Yeniçeri Ocağı teşkilâtlandırılıp, bu askerlerin, en kısa zaman-da düşmana göğüs gererek gösterdikleri sebat ve metanet ve devlete bağlılık ve itaatleri sebebiyle bunca fetihler elde edilmiştir. Fakat gitgide içlerine uygunsuz adamlar ve türlü fesadlar karışmış, eski itaatleri isyana dönmüş ve yüz yıldan beri gittikleri seferlerde türlü bahaneler, uydurmalar ve itaatsizlikleri neticesinde kaçaklık zilletini irtikap ederek bunca kal'a ve toprağın düşman eline geçmesine sebep olmuşlardır. Din düşmanları da bu halleri gördükçe İslâm milletinin büsbütün acz ve perişanlığına hükmetmiş ve Allah korusun İslâm bütünlüğünü ta-mamiyle kırmak için günden güne hırs ve iddialarını arttırmış ve dört tarafımızı sarmıştır.

Bu vaziyette bizim İslâm gayretim ele alarak düşmanlarımızın hakkından gelmek üzere her çareye baş vurmamız farz derecesine varmışken muvaffak olamayışımız, şimdiye dek defalarca görüldüğü ve denendiği gibi sadece talimli asker kullanamayışımız-dan olmuştur. 1202 seferinden sonra ve bu takip edici devrelerde iki defa yeni asker tertibine davranıldığı halde Yeniçeri taifesi hem bunlara razı olmamış, hem de kendi işe yaramaz halini muhafaza etmek istemiş ve yeltendiği ayaklanmalarla bu teşebbüsleri ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, şimdiye kadar baş vurduğu şen'î vak'alarla, âlemin ruhu

340

yerinde birkaç padişahın da öldürülmelerinde âmil olmuştur. Hal böyleyken bunlara yine de eski Ocak gözüyle bakılıp bekaları mevzuunda bir şey denilmemiştir.»

«Nihayet bu keyfiyet, Şeyhülislâmlık kapısına kurulan mecliste bütün memleket büyüklerinin ve hatta Ocak zabitlerinin huzurunda, fetva ve hüccetle, Allah kelimesinin yüceltilmesi yolunda, düşman tarafından kullanılan usullerin benimsenmesi ve talim görmüş asker yetiştirilmesi gibi, esaslar ittifakla kabul edilmiş, Yeniçeriye ait haklar ve şartlar mahfuz tutulmuş ve bu ittifak dışında

her fikir ve hareketin cezalandırılacağı ilân olunmuştur. Böyleyken; talime başlanmış ve neferlere yeni elbise ve silahları dağıtılmışken bütün bu dini ihtar ve şeriat öğütlerinin faidesi olmamış ve Yeniçeri, evvelki Perşembe gecesi ayaklanarak evvelâ Ağa Kapısı ve sonra Babıâli ve sair yerleri basarak yağmaya girişmiş, ellerine geçen Kur'ân'ı bıçakla paralayıp türlü şenaat ve denaetlere başvurmuştur.

«Talim istemeyiz!» bahanesiyle seriate, fetvalara, devlete ve din âlimlerine itaati olmadığını ilan etmiştir. Devletin tâlim için eline verdiği silahları, tereddütsüzce devlet aleyhine döndürerek devlet reisine karşı çıkma ahlâksızlığına düşmüştür. Bütün bu hareketler din ve mezhep dışı işler olduğundan.....»

— «Mukaddes şeriat gereğince üzerlerine asker gönderilerek kışlaları yakılmış ve
341

Allah kendilerini şeriat kılıcına uğratıp amellerinin cezasını bulmuşlardır.»

«Artık meydana çıkmış bulunmaktadır ki, Yeniçeri Ocağının ilk kuruluşunda murad edinilen yararlık ve itaat ölçüsü bir vakitten beri, aksine, yaramazlık ve isyana dönerek Yeniçerilik adı ve yoldaşlık unvanı eşkiyalı-ğa yuva haline geldiği için, şeriat icabı varılan ittifakla artık Yeniçerilik ismi topyekûn ortadan kaldırılmış ve yerine «Muallem Asa-kir-i Mansure-i Muhammediye» ünvanıyla bir asker tertiplenmiştir.

Sultan Mahmud, ruhunun en sadık tercümesi olan fermanı hemen imzalayıp her tarafa tamim edilmesini irade etti. «Asakir-i Mansure-i Muhammediye» Seraskerliği Hüseyin Paşa'ya, Nazırlığı da Saib Efendi'ye verildi...

Serasker, eski Ağa Kapısında oturacak, fakat makamın ismi Serasker Kapısı olacaktı. Yeniçeri ağalığıyla beraber katar ve bölük ağalıkları ve yeniçeriliğe ait bütün unvan ve tâbirler kaldırıldı.

Üçüncü Selim devrinde yeni asker teşkilâtına girenler vazifeye alındı ve o devirde yüzbaşı olanlardan birkaç kimse, binbaşı rütbesiyle birliklerinin başına geçirildi. Et Meydanının ismi «Ahme-diye»ye çevrildi ve «Eski Odalar» dedikleri, Şehzade Camii karşısındaki kışlalar yıkılıp yerine han ve dükkân yapılmak üzere arsaları Sultan Ahmed vakfına mal edildi.

Bir taraftan da idamlar devamda... Mahut Habip ile Cebecibaşı ve eski Sekbanbaşı sürgünlerinde idam edildiler.

342

Fermanın yazılıp imza edildiği gün dellâllar bütün İstanbul'u çınlattılar.

— Yeniçerilik kalktı! Namı bile kalmadı! Asâ-kir-i Mansure-i Muhammediye yazılıyor! Irz ve namus ehli olanlar dükkânlarını açsınlar! Şev-ketlû Padişahımıza dua etsinler! Artık emniyet tamamdır!

Aynı gün, ikindiye doğru, yeni Şeyhülislâm ve eskileri, ulema ve yüksek memurlarla birlikte «Li-va-yı Şerif»i Sultan Ahmed Camiinden alıp tekbir ve telkinlerle saraya götürdüler. Sultan Mahmud, Sancağı, orta kapıdan girince başlayan yolun ortasında karşıladı. Sancağı Sadrâzamın elinden alarak Babüssuâde çatısı altında taht kurulan noktaya dikti. Sancağın etrafına, nöbet beklemek üzere saray Zülüflülerinden bir kıt'a dizildi. Yere renk renk ve nakış nakış halılar serildi ve Sancak hususi yerine konuluncaya kadar etrafında öd ağacı ve amber yakıldı, Kur'ân okundu ve cemaatle namaz kılındı.

Sultan Mahmud, o sırada samimiyet ve iyi niyetten örnek bir tavrın sahibi. Bütün olup bitenleri kıymetlendirici bir konuşma yaptı ve yeniçeri masrafları yüzünden hazineyi doldurmak için haksız olarak zaptedilen bazı mallara ait muameleyi kaldırdığını söyledi, adalet ve hayr işlerinde vezirlerden teklif beklediğini ilâve etti. Mülkî işler yoluna girinceye kadar alâkalıları sarayda oturmaya davet etti ve sözlerini şöyle bitirdi:

— Kalbimiz ve kalıbımız bir arada olsun! Ulema ve devlet büyükleri sarayda kaldılar.

Kendisi de silahtarlar mahsus küçük daireyi tercih etti. Sadrâzam ve bazı yüksek memurlar için

343

orta kapı ile «Bâb-ı Hümayun» arasına çadırlar kuruldu.

O sırada bir haber; Babî'li'yi basan Nakilci Mustafa, Koca Mustafa Paşa taraflarında bir kadının evinde, bir sepet sandık içinde kilitli olarak bulunmuştur.

Herifi, sepeti içinde Sultanın huzuruna çıkardılar.

Ferman:

— Tepeleyn şu karı tabiatlı haysiyetsiz herifi!

Nakilci Mustafa'yı, Sarhoş Mustafa, Tornacı Ömer, Kafesçi Babadağlı gibi zorbalarla beraber idam ettiler. 42 gün içinde, şüphelilerden 20 bin kişi sürüldü. Halk, tanıdığı yeniçerileri haber vermekle mükellef tutuldu ve yeniçeri saklayanlar hakkında en ağır cezalar tatbik edileceği ilân edildi. Boğaz yamaklarından yeni asker kadrosu dışında kalanlar memleketlerine gönderildi. Sultan Selim vak'asmda kaldırılan topçu zilahzâdeleri yeniden tertiplendi. Şehzade Camii civarındaki kışlada acemi oğlanlar sınıfı da kaldırılıp, kışlaları, yeni asker kadrosuna katılan çocuklar için talimhane yapıldı.

Edirne'de de yeniçerinin kaldırılışı gürültüsüzce yerine getirildi ve oradaki Ağa Kapısı fetvahaneye emrine verildi. Hassa askerlerine de aynı nizam tatbik olundu, kılıklar ve serpuşlar üniformalaştırıldı.

Hâsılı, yeniçeriliğe ait ne kadar renk, çizgi, iz ve mânâ varsa hepsi silindi, kahvehaneleri bile yıktırıldı, hâtıraları bile kazındı. Bu arada el atılması gereken en hassas ruh merkezi Bektaşilikti.

344

Yeniçeriliğe muvazi olarak bozulan veya yeniçeriliği kendisine muvazi şekilde bozan her şeyden önce şeriat haini durumuna geçen bu Ocağın tepesine inmedikçe, yeniçeriliğin kökünü kurutmaktan bahsedilemezdi. İkinci Mahmud bu inceliği de gördü ve bir din heyeti kurarak bütün yeni Bektaşî tekkelerinin yıkılmasına, içlerindeki babalar ve müritlerin de, din âlimlerinin de din âlimleri bol kasabalara nefyedilerek itikatlarının düzeltilmesine emir çıkarttı.

Bektaşîliğe indirilen bu darbe, onu doğuran ananın artık kötü çocuk fabrikası haline gelen rahmini de kesip çıkarma hâdisesiydi. Bu bakımdan Bektaşîliğe, bir nevi yeniçerilik fideliği göziy-le uakmakta, hata şöyle dursun, sevapların en büyüğü vardı. Her iki müessese, bir arabanın sağlı ve sollu iki tekerleği gibi öyle bir tereddidi ve tefessüh bataklığında birbirlerini yürütmüşlerdi ki rabitaları şeytani mânâda bütün bir âyin ve cazibe mihrabında toplanmıştı. Bektaşî babalarından biri «Hacı Bektaş Velî» namıyla Doksandört Kışlasında otururdu. Yüksek bir veli olan ve yeniçeri misaline eş birkaç batın sonra silsilesi bozulan Hacı Bektaş Hazretlerinin türbesindeki pîr vefat edince de yerine geçen her kimse ise evvela İstanbul'a gelir, yeniçeriler de onu karşılayıp âlây-ı vâlâ ile Ağa Kapısına götürürlerdi. Yeniçeri Ağası, orada, pirin başına tâcmı geçirir, pîr aynı alayla Babî'li'ye gönderilir, orada da kendisine ferace giydirilirdi. Her bakımdan tespit etmek lazımsa denilebilir ki, Bektaşî pîrleri, gâvurlaşmış yeniçerilerin papa makamında tuttıkları bir hüviyet sahibiydi. Devletse, gün gibi aşikar, bu kâfirce ruhî alâkayı kesip koparmaktan âcizdi.

345

Bektaşîde, birtakım (espri)lere karışık şeriat nefreti, yeniçerideyse şeriat maskesi gerisinde şeriatın ruhuna aykırı İslâm yıkıcılığı ana şiardır.

Bu gerçeği hiç olmazsa sezış planında İkinci Mahmud pek iyi kestirdi ve ilk iş olarak zındık tanınan Kına, İstanbul Ağasızâde Ahmed ve Salih babaları idam ettirdi, üumeli Hisarı'ndaki şehitlik, Öküz limanı, Karaağaç, Yedikule, Sütlüce, E-yüp, Üsküdar, Merdivenköyü, Çamlıca dergâhları da yıktırıldı. İçindekiler de sağa sola sürgün edildiler.

Bektaşîliğe indirilen darbe o kadar ani ve kafi olmuştu ki, hiçbirinden eser kalmamış, kılıklarına benzer elbiseler bile ortalıktan kaldırılmıştı.

Padişahın Bektaşîliğe karşı nefret ve düşmanlığını bilenler, rakiplerini tepeletmek için haklarında «Bektaşîdir» diye jurnal vermeye başlamışlar ve bu iş ayrı bir ahlâksızlık şubesi halinde modalaşmıştı. Bu türlü ihbarlar ve babaları Bektaşî olmakla suçlandırılmalar neticesi olarak Londra Elçiliğinde bulunmuş olan Ferruh Bey'le Vak'anüvis Şanizâde birer tarafa sürüldüler.

Sultan Mahmud'a gelen askerî talim gayreti âdeta cinnet derecesine vardı. Enderun ağalarından piyade ve süvari hassa birlikleri teşkil etti ve geceli gündüzlü onları bizzat talim ettirmeye başladı:

- — Has dur, selam dur, silah omza, nişan al, ateş!

Kurşundan askerlerle oynarcasına neferlerine bizzat talim ettiren Padişah...

346

YANGIN KÖŞKÜ VAK'ASI

Birden, yangın köşkü vak'ası:

Yeni asker yazılırken kim gelmişse alınmış, hatta başını kurtarmak isteyen yeniçeri döküntülerinden bir hayli insan da kapağı oraya atmıştı. İstanbul'da sık sık çıkan yangınlara karşı etfaiye mahiyetinde bir teşkilât da Serasker kapısının yanında yaptırılan ahşap bir binaya yerleştirilmişti. Köşk henüz yapılıp bitirildiği için binada bir hayli tahta parçasıyla büyük bir talaş yığını kalmıştı.

İşte yeni asker içindeki bu fesad sızıntıları, Serasker Paşa'nın öldürülmesi için talaşları ateşleyerek bir anda köşkü alevler içinde bıraktılar.

Paşa'nın adamlarından biri koşup maksadı haber verdi. Fesatçıların telkinine uyan bütün bir tabur kuşatıldı. Üsküdar'a geçirildi, oradan Akdeniz'e gönderileceği bahanesiyle kayıklara bindirildi, fesatçılar yakalanıp boğduruldu ve denize atıldı, gerisi de Boğaz'da donanmaya ve kal'alara dağıtıldı.

Böylece yeniçerinin bu son kuyruk titretmesi hâdisesi de bir yumrukta ezilmiş ve artık yeniçerilik bir daha kıpırdayamamacasına teneşire yatırılmış oldu.

YENİÇERİ NEDİR?

Yeniçeri, dünyada ilk askeri teşkilât olarak kurulduğu devirde, îman ve İslâm dolu kalb ve kafanın iradesine tâbi bir kahr ve cebr, zapt ve feth yumruğudur. Kahrı, küfre karşı, cebri kurta-

347

CO

*>.

00

CL crqc

CD >-

o 03 *""

t— QTQ< CD

a, P 3 a

•t1!!-"

CD >-•

cr. 2. "S

5

f3

w 03

CD

CD

cr < orq JŞ

c-t-

CD Ö

CD CD

*t a

CD CD ' "CO ÇL

' h-1• O l-j p—

CD <<

O 03

3

CD
03> Ū3
CD
ü e
CL 03 ^
ŪD urn CD
3 3.
62:4
o ~> c
'a 3
Q 03
S £L 03 03>
p 03 tr ö
3
a
S; 2 oT
oT
03>
CD
a
CD
cl o?
03 *?*
a 03
o a__
co
3.

=L a- u
pT tx- P
tr
CD
iv ti, 2- O § 3 --
a 2. g
CL 03 CD «
03
N 13 »H
3 -M" fö
03> C CO O

cd a-1
p?". "Co
a J~'
fD ,—
03
03
ft
0
03 S-'

m. 20 »
o-
S" 3 4
o
£L B
3
03
^ 3
"S CO
<t 03 £L 5. cr
'"Ö 03>
1—1 03
2
P o
CD
orq
a o
P-. ö
CD
03
o?
VJ 03
(D ft
S. B
i-- 00 kp o
s. er
2 c
(0
01
'S. 3
s
(t

03 a
&? 03 OT
S. 3 § a
3 * 0 cr
il' § 3 a
& o>
h—« w.
B'B"
3 B'g.
<< & ^ §: 3 *
CD

t
f
tr cfqt
03 C-' *" N
pj t^ >-*'

P ^ >-K
(LO »
g pr -•
*—1 - s ^
. ^ CL ro J» cr
CD *
r
03
a
H U "CO »"*
p a cd g
2L ^
"
a 03
CD 03
S 5
4 CO
2 cd -r%
2. a ,.
t» H. < W
>-<- "O CD L J p, (D P (0 »O *~t h-1* CD
3-^"S g-ff ol 3. 8_
^ t! C; N fD M P1 (-!•
03
13.
CD
03 £2 03
e 03
pt_, CD
s
03
o
I
a' ra
r<Q.
fî
•S f fr 5 § ^
î
f
<<!
p W oT fc
CL p2 3 &
03
~' 3.
îD "Î3.
CL ^
cr 3. ft» W"0
ffî
3 S
f

er
03 VJ
cr cd
ta a
erge ^03 a § TB.2
"?CD
%
03> fD
î t °
P'B
CL CD
I—I ^
^>3
a a .03 p} c
CL
C: CD N <3 CD 03
CD C CO
^ 3
2 a **
^03 g.
•-* J^ r>
h*—1 cD M-1
03 pT *
crqt«co
CD
^5
03 CD
03
CD
CL CL
O "CO <t CD
I £
03
p1
3
Hj CD
ar
CD fD CD
oT?i
03 O:
ö-crq
P3 CD
N ö
in &
03
e. t % *"
^•^P4 §
" 03 CL £
a 03 a
&^pI

C tr. c:
i— orqc
s- 5
3
CD
CD
03
re a cl
N (t d
3 C5-.
E O:
03
e ^ g- §= g

a cd
S
CD CD
CD
3
pr cd 3 ^
2
CD •3
er p

CO
0
B-

B *" @ g-
CO 03
«a-
CD O CD
^ 2. =
Oj
03
CD
"O
03 CD CD
03
i 03
B O-03
h^ CD 3
5
2 £
ÎT
O-
03
en

toplamp da din ve devletleri uğruna can ve baş feda etsinler...

Moskullu (Moskovalı) Dersaadete takar -rüp ettiği gibi cümlelerin ne hale girip şaşırıldığını gördüm. İstanbul halkı denilen heriflerin ne surette fesada mütecasir olacaklarını bildim ve anladım. Bu fenalıklar meydanda durur iken kiminle sebat etmeli; ve red ile cevap verildiği surette ne veçhile muharebeye duruşmalı deyû muztar kalarak ileride bu zuhura gelecek fenalıkları il-melyakm bilerek musalâhayı kabul etmekli-ğimiz lâzımgeldi.»

İşte, hezimetin özürünü halkında, onun ahlâki perişanlığında bulan padişahın hazin durumu..'.. Derken Mısır ve Mehmed Ali Paşa meselesi...

Mısır'ı iktisadi bakımdan ihya eden Mehmed Ali, askeri noktadan da gerçek ordu teşkilâtının ne demek olduğunu göstermiş ve Fransız usulü talim ve terbiye ettiği «Cihadiye»leriyle, İkinci Mahmud'un yapmadığını yapmıştı. Artık Mısır Valisi devlet içinde devlettir ve kuvvet tasarrufu noktasından, tabi bulunduğu koca devletten daha kuvvetlidir. Hiçbir valilik selâhiyetine sığdırılamayacak kadar büyük imtiyazlara sahiptir ve âdeta Sultan odur. Mora isyanında, Osmanlı ordusunun yanbaşında 30 bin asker kaybettiği, 1 milyon lira kadar da harcadığı için şimdi bu fedakârlıklarının telâfisini istemekte, Suriye Valiliğine göz koymuş bulunmaktadır. Sultan Mahmud, Mehmed Ali'nin mülkî ve idarî islahatını hazmedemez hale gelmiş... Mehmed Ali'nin oğlu İbra-

352
him Paşa hesabına istediği Suriye Valiliği teklifini reddetmiş ve gözünün İstanbul'a ve Osmanlı tahtına kadar uzandığını tespit ettiği Mehmed Ali'yi, Rusya'nın sahabetiyle azle kadar varmıştır. Al sana, koca bir İmparatorluk ile güya basit bir valisi arasında harp!...

Mevzuumuz dışı olarak, sadece muntazam bir ordu ile, ordusunu tasfiye etmiş ve yenisini kuramamış bir devlet arası hazin muhasebeyi gösteren ve bu bakımdan Yeniçerilik meselesine bağlanması gereken Mehmed Ali meselesi, İmparatorluğun zaafını ifadelendiren efsane çapında bir rezalet destanıdır.

Mehmed Ali Paşa ordusu Mısır'dan kalktı. Napolyon'un sökemediği Akkâ kafasını düşürdü. Şam ve Humus taraflarını çiğnedi ve oralarda gördüğü mukameveti ezdi. Adana'ya dayandı. İmparatorluk donanması kötü sevk ve idare yüzünden teker teker Mısır gemileri tarafından esir ve buldukları limanlara hapsedildi ve üstün bulunduğu Mısır donanmasını yenmek fırsatını de-falalarca kaçırarak acz ve miskinliklerin en büyüğüne düştü.

Serdar Ağa Hüseyin Paşa da, ana ordu ile Konya'da İbrahim Paşa kuvvetlerinin, ayağına gelmesini beklemekten başka bir şey yapamadı. Bütün zaafın Yeniçeri kepazeliğinden geldiğini bilen ve yeni talim ve inzibatı ordu mevzuunda bir sürü emek harcayan bu adam, iş fiile dökülünce, hayalindeki ordudan hiçbir eser gösteremedi ve azledildi.

Yerine geçen Reşit Paşa Konya'ya gelen Mısır ordusuna 60 binlik ordusuyle taarruz etti.
353

Sabahtan akşama kadar müthiş bir boğuşma ve hiçbir netice yok... Paşa, sis yüzünden ve atılğanlığından, kendi askeri zannettiği Mısır süvarisi içine düştü ve esir oldu. Harp de kaybedildi. İbrahim paşa, bir asalet tavrı göstererek esir Serdarı İstanbul'a iade etti.

Hale bakın ki, bir vilâyet askeri, binlerce kilometre mesafeyi aşarak ve türlü çetinlikleri yenerek ana vatanın göbeğine kadar ulaşıyor ve o sırada padişah, ezeli ve ebedi düşmanı Moskof el açarak:

— Gel de beni, güya iradem altındaki validen kurtar!

Demeyi düşünüyor ve bu fikrini birkaç kere vezirlerine açtığı halde:

— Aman Sultanım; bu, ölümden beter bir zillet olur!

Gibilerinden bir mukabele görüyor. Haşmetli vezirler, başlarını önlerine eğmiş, susmakta...

Vaziyeti haber alan Rusya Çarı Birinci Ni-kolâ, İstanbul'a yaveri (Muravyef)i göndererek teklifte bulundu.

— Yardımınıza ordu ve donanma gönderebilirim!

Teklif teşekkür edildi, fakat hemen müspet bir cevap verilmedi. Rusya'nın gayesi, başlıca düşmanı ve büyük lokması Osmanlı İmparatorluğunu, Fransız nüfuzu altındaki Mehmed Ali ve öbür Avrupa emperyalistlerine karşı himaye ve sahabet edip kendisine tahsis etmek ve bu suretle Avrupa politika sahnesinde baş rollerden birini oynamaya doğru gitmektir.

Dâva, hakikatte Fransa ve Rusya meselesi olduğu için iki taraf da İstanbul üzerinde baskıya giriştiler.

Rusya fiilî yardım ve müdahale teklif ederken, Fransa, İstanbuldaki temsilcisi marifetiyle Mehmed Ali ile Babîâli arasında tavassuta kalkıştı. Mısır ordularının Konyadan ileriye geçmemesi için İbrahim Paşa nezdinde teşebbüse geçti. Mehmed Ali Paşa'ya da Osmanlı murahhasının tekliflerini kabul etmesini yazdı.

Osmanlı teklifi, Akkâ, Nablus, Sayda, Kudüs mutasarrıflıklarının, yani yarı ve cenubî Suriye'nin Mehmed Ali'ye terkinden ve bu kadarına razı olunmasından ibaretti. Halbuki Mehmed Ali, bütün Suriye'den başka bütün Adana'yı ve Fırat -Dicle arası büyükçe bir havzayı istiyordu.

Mehmed Ali teklifleri reddetti ve İstanbul'daki Fransa temsilcisinin, Fransa'nın fikri olduğuna inandığı ve şahsi dileği saydığı ihtarlarına da aldırmadı ve oğluna emretti.

— İleriye yürüyüşüne devam et!

İbrahim Paşa Kütahya'ya, İstanbul'un yanı-şabma kadar geldi.

Mısır ordusu dedikleri vilâyet askerinin bütün Suriye ve Orta Anadolu'yu aşır önüne çıkarılan İmparatorluk kuvvetlerini tepeleye tepeleye Kütahya'ya kadar gelişi, Sultan Mahmud'u öfkeden çıldırttığı kadar korkudan ezdi. O kadar ki, Sultan Mahmud kendisini, hiçbir Osmanlı Padişahının düşmediği bir küçüklüğe mahkûm etti. Devletin ve onun temsil ettiği İslâm ve Türklüğün en büyük düşmanı olan Moskofa el açtı:

— Vaadiniz gereğince, beni âsi tebeam Mısır-

355

lılardan kurtarmak için İstanbul'a asker ve donanma gönderiniz!

Bu teklife muhatap olan Rus Sefiri (Butniyef) gülümseyerek cevap verdi:

— Birkaç gün içinde Rus donanması Dersaa-det limanında demirleyecektir!

Öbür taraftan da aynı Rus Sefiri, İbrahim Paşa'nın Kütahya'dan ileriye yürümemesi için babası Mehmed Ali'den emir koparmıştı.

Fransızlar bu vaziyetten faydalanmaya kalktılar ve Mısırlılar İstanbul üzerine yürümediklerine göre Rus donanmasının gelmesine sebep bulunmadığını ileri sürdüler.

Sultan Mahmud'u, geçirdiği öfke ve korku krizi içinde bir tereddüttür aldı.

— Acaba donanma, gelmesini biraz ertelese nasıl olur?

Demeye getirdi.

Rus sefiri yine gülümsedi:

— Erteleme emrinin yetiştirilmesine vakit kalmamıştır. Donanma gelmek üzeredir!

Ve Rus donanması Karadeniz Bağazmdan, iki yanındaki kaleleri top ateşiyle selamlayarak girdi. 11 tabur Rus askeri de beraberinde... Biraz sonra bir filo daha gelerek askerini Hünkâr İskeleye çayırında kurulan çadırlara yerleştirdi. O sırada Fransa'nın İstanbul elçiliğine tâyin edilen (Ruşen) isimli amiral bu manzara karşısında devlete şöyle hitap etti:

— Rusların bu tarzda hareketi, Türkiye'yi siyasi istiklâlden mahrum ettikleri mânâsmdadır. Bu vaziyette İstanbul'da bir Fransız sefirinin vücudu lüzumsuzdur.

356

Devlet bu tokadı da yedi ve gözleri yaşarmadı. Mehmed Ali de yarı Suriye'nin kendisine verilmesine ait teklifleri reddedince, tereddütlü Sultan yeniden Moskova'ya el açtı:

— Yeniden ve daha fazla yardım istiyorum!

15 gün içinde 12 bin kadar Rus askeri gelerek İstanbul ve Üsküdar'a çıktılar. Bunlar sadece öncü kuvvetleri gösteriyor ve asıl ordu romanya sınırlarında hazırlanıyordu.

Avusturya ve İngiltere bu vaziyetten telâşa düştüler.

Bütün devletler, Rusya da dahil, İmparatorluğun parçalanmasını ve küçülmesini, bunun için de Mısır'ın bütünleşmesini ve büyümesini istiyor ve yalnız büyük lokmayı Rusların kapmamasına bakıyorlardı. Mehmed Ali'den şartlarını boyuna ağırlaştırmasını istediler. Rusya da, bir taraftan himayeci rolünü oynarken, öbür taraftan İmparatorluğu zaif düşürmek gibi kendisi için mi,

Payitahtı işgal için mi, geldiği belli olmayan donanması Boğaz sularında yata dursun, o da Batı devletlerine uygun hareket etti. Bu defa her taraftan Sultan Mahmud'a Mehmed Ali'nin tekliflerini kabul etmesi tazyik ve tavsiyeleri gelmeye başladı. Sultan kendi valisiyle arasındaki ihtilâfın, bir valiye bile baş eğdiremeyen bir devlete batı dünyasından yardım gelebileceği emniyeti önünde ve ancak kendi öz kuvveti sayesinde halledilebileceğini kestirmeli ve Moskofa el açarak kendisini büsbütün itibarsız ve haysiyetsiz kılmamalıydı. Yani devam ettirilmesinin ölüm olduğu besbelli Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla de ölümden başka bir şey gelmediği, devletin topyekûn tâkat-

357
ten. düşmüş bulunduğu ve koca İmparatorluğu, hesabına akıl erdirilmez bir miras gibi ardından sürüklediği ve nihayet her şeyden kapanın elinde kalacak bir zaaf ifadesi yaşadığı, bütün çıplaklığıyla cihana gösterilmemeliydi.

Böyle olunca İkinci Mahmud ne kadar yalnız kaldığını anladı ve Mehmed Ali'nin tekliflerine boyun eğmek zorunda kaldı. Adana valiliğine kadar bütün Suriye, Mısır Paşasının nüfuzuna ter-kedildi. İmparatorluğun canevine yöneltilen bu darbeden de, başta Rusya birbirine rakip bütün Batı emperyalist devletleri faydalanmış oldu.

Bu hengâmede İngiltere, Fransa ve Rusya politikaları arasındaki tezat ve bunların birbirine rekabeti Padişaha yeni bir ümit hissi verdi ve İkinci Mahmud Kütahya anlaşmasının intikamını almak üzere Sivas'ta Hafız Paşa ve Konya'da Hacı Ali paşa kumandanlarında iki ordu tertibe koyuldu.

Osmanlı ordularının hazırlıklarından günü gününe haber almakta olan İbrahim Paşa Halep'te toplanmaya başlamıştı. Mısırlıların Suriye ve Şam'da uğradıkları zorluklar ve bastırmak zorunda kaldıkları isyanlar devlete ayrıca ümit ve intikam alınabileceği hissini veriyordu. Nizami ordu faaliyeti de bir hayli ilerlemiş ve zabitlerden genişçe bir kadro yetiştirilmişti. Ne var ki, bu işin kuru taklitle olmayacağı, devletin bu hale gelmesindeki sebep yeniçeri olduğu kadar, büsbütün perişan olmasındaki sebebin de yeniçeriyi körü körüne kaldırmak olduğu sırrı bir türlü çözülemi-yordu. 358

Zaten bu sır çözülebilseydi, yeniçeriyi kaldırmaya ihtiyaç bulunmaz, ocağa girmek kâfi gelirdi. (1) numaralı neferinin bizzat padişah olduğu ve padişahların «1 inci orta» birliğinde kayıtlı olduğu ve bir taraftan topyekun ordunun ulufesini verirken öbür taraftan da şahsî neferlik ulufesini aldığı, anane ve mâna yatağı bir teşkilâtın öldürülen ruhu yerine hangi ruh ikâme edilecek ve bir takım intizamli mankenler halinde Batıdan kopya edilen askere hangi ideal üflenecekti?

İşte, daima olduğu gibi, sır bu noktada ve yeniçeriliğin kaldırılışından beri birbuçuk asra yakın modern ordu çabalamalarımız, tamamen ayrı bir manası olan İstiklâl harbi zaferi müstesna, daima bozgunla neticelenmiş olmasındaki hikmet bu incelikte...

Kökleri cemiyete ulaşan, orduyu aşan ve hala tam bir çözüme vardırılmamış olan bu hikmetin yeniçeriden sonra ilk tecelli sahası Nizip olmuştur.

Nizip, modern ordunun bir madde işi olmasından bir derece fazla bir ruh davranışı olduğunu ve kökü ta cemiyete ulaşıcı bir hamle ve şeyin boşuna zahmetten ibaret bulunduğunu belirtmekte şaheser bir misaldir.

Yeni orduda harp fenni titizliğine o kadar öze-nilmişti ki, kumandan Hafız Paşa'nın emrine tam üç tane Prusyalı kurmay subay verilmişti. Bunlar, doğrudan doğruya harp tekniği ve madde icaplarına göre yapılması gereken işlerde kumandana yol göstereceklerdi.

Dâvamız ve mevzuumuz harp hareketlerinin nakil ve tenkidi değil, yeniçerilikle münasebeti 359

bakımından sadece mana ve ruh olduğu için doğrudan doğruya öze geçelim:

Ordumuzda mütehassıs kurmaylardan biri, dünya çapında askeri dehâ, Alman ordularının kurucularından Büyük (Moltke)dir ve bu zat o vakit yüzbaşı rütbesindedir. İşte, tarihin en yüksek askerlerinden sayılan bu adam, Allahm, burnumuzun ucuna kadar getirip de bizim faydalanamadığımız cilve ve imtihanına bakın ki, ne Türk ne de Mısırlı hürmetine, fakat sadece askerlik ilmi bakımından hak bildiğini göstermek üzere ordumuzda bulunurken iki taraf ordularının nizip

sahasında mevzi almaları üzerine Türkler için en müsait vaziyetin doğduğunu görür görmez hemen sesini yükseltiyor:

— Derhal taarruz!

Günlerden Cumadır ve orduda bulunan din adamlarının kumandana sözü şudur:

— Cuma günü muharebe şeriat bakımından caiz değildir! Cuma ve Çarşamba günleri, müminlere şeametli olarak düşmana müsaittir!

Kumandan Hafız Paşa da (Moltke)ye şunu ilave ediyor:

— Henüz müneccimbaşmdan da uğurlu veya uğursuz olacağı haberi gelmemiştir!

Ve bir gün sonra Mısır ordusu nazik vaziyetini düzeltirken, Kurmay yüzbaşı (Moltke) kaputunu ve çantasını sırtına geçirdiği gibi başını alıp gidiyor:

— Önünde apaçık madde hakikatleri dururken bu türlü manalar peşinde gezen bir orduda çalışmam!

(Moltke) bilmiyor ve bilmeyecektir ki, bu hu-

360

susta en büyük destekleyicisi bizzat muazzaz ve mukaddes şeriattir ve «ulema» dedikleri o güruh ile Hafız Paşa'nın müneccimden haber bekleme tavrı, sadece seriате ihanettir.

«— Bütün müneccimler yalancıdır!»

Mealindeki hadis ile, saadet devrinde, doğrudan doğruya yasak aylarda bile mecburiyet icabı cenge izin verildiği zaman ve mekânlar bulunmuştur. Ayrıca Çarşamba günleri yapılacak işlerin hayrı hakkında yine bir hadis olduğu ve Cumaya ait nas halinde bir yasak gösterilmeyeceği ve zaruretlerin daima mahzurları affettireceği gibi hakikatler bu husustaki şeriat hükmünü riyazi bir katiyetle ispat eder.

Demek ki, devlette ve orduda hala yanlış din anlayışı, cinayetin en büyüğü seriате karşı işlenmiş olarak devamda ve menfi tarifiyle yeniçerilik yürürlüktedir.

Nizip üzerinde fazla tafsilâta değmez.

35 bin piyade, 5 bin süvari, 3 bin topçu, 106 toptan ibaret, 50 binlik Padişah ordusu perişan oldu, asker birbirini çiğneyerek kaçtı, bunları çevirmeye gönderilen süvari ise onlardan daha açığöz davranarak savuşup gitti.

Yeniçeriyi kaldırdıktan sonra yerine bir şey koymamanın ıstırabı içinde kıvrman, verem olan ve kızkardeşi Esmâ 'Sultanın Çamlıcadaki köşkünde tedavi edilmekte bulunan İkinci Mahmud, Nizip felâketinin haberini taşıyıcı postacı tatarlar henüz İstanbul'a girmeden, bir gün önceki sıhhatli hali yüzünden şenlikler devam ederken öldü.

Cenazesi, torunu İkinci Abdülhamid'in de yat-

361

t* Divanyolu üzerinde Çemberlitaş'tan biraz be-S Es™fUİm rayi arsasım Umuldu ve türbeyle °semti •

sun?

arkasından halk bağırıyordu

PadİŞahim' bİZİ bırakıP ^ nereye gidiyor-

HORTLAMALAR

? Ziyade yerli halk ve aşı isyanları karşısında İbrahim Paşa'nın Suriyede tutunamaması, Batılı devletler arası bazı politika oyunları ve her şeyden önce Babıaliden her sürü imtiyaz koparılması neticesi de Tanzimat usulü bir tesviye şekline bağlanır ve

şy^

Başta, kendisini Batı medeniyeti adına Türk-u tasfiyeye memur gören yan Asyalı Rus, Avrupa ya karşı ölüm - dirim vaziyetimiz

Abdülmeceid taht'a çıkmış ve Tanzimat ilân olunmuştu Bu hareket, sı* Ve basit Avrupa W ranları elinde tamamiyle satih üstü bir idrak olarak, dünyalar arası hiçbir muhasebe ve murakabe fikrine malik bulunmaksızın, kaba bir taklîfP7a! nında ve kuru körüne cemiyeti Batı dünyasına it- k?daraS1,ydlrMTZU1?UZİa alâkah veri ^ kadar soyhyeyim ki, Batıdan alınacak kalıpların

içme hang! ruhun doldurulacağı bilinmiyor ve ye-naçenm vaktiyle en taşkın miyasta mevcut o62 olup da sonradan tersine dönen ruhu şimdi bomboş kalınca yerine ne konulacağı üzerinde en küçük tasa çekilmiyordu.

Türkiye, Rus Çarından «Hasta Adam» teşhisini yemiş ve hâlâ Tunadan Karadeniz, Akdeniz, Atlas Okyanusu, Kızıldeniz ve Büyük Okyanusa kadar uzayan ve ilişkilerini muhafaza eden imparatorluğunu, devler arası rekabet yüzünden koruyabiliyordu. Yoksa, «tahayyüz hassası» dedikleri, boşlukta mekân işgal etme ehliyetinden uzaklaşmış bulunuyordu. Bu vaziyette Türk cemiyetini yeni müesseseleri içinde ayakta tutmaya savaştan ruh, yenilerin hesabını görmemiş ve onlarla bağdaşacak hale gelmemiş olarak hep «es-ki»nin kalıntılarıydı. Fakat bu kalıntılar murakabeden geçirilip, yeni zaman ve mekâna göre muhtaç olduğu inkişaf yollarına sokulmuyor, ileride (astronomik) mesafelere kaçırılmak üzere Türk cemiyetinden her gün biraz daha uzaklaştırılı-yordu.

İşte Tanzimatla başlayan, Türk cemiyetinin iç ve dış yapıları arasındaki bu tezat, bir nevi iç bunalımın dışarıya aksetmiş tipleri halinde, meydana birbirinin (anti tez)i iki yeni mahlûk çıkardı: Mehmedçik...

Külhanbeyi...

Bunların ikisi de bizim gözümüzde yeniçeri ruhunun, biri şimal ve öbürü cenup istikâmetinde, biri ebedi mazlum ve öbürü daimi zâlim, hort-lamasıdır ve aralarındaki muazzam tezada rağmen aynı mihraba bağlı olmanın ayniyetini görebilmek lazımdır.

Muhiddin Arabi Hazretlerinin:

363

«— Zıtlar birbirine uzaklıkları nispetinde o kadar yakındırlar ki, bir kere birleşseler bir daha ayrılmazlar.»

Hikmetini zevketmiş olanlar bu nükteyi kavrar.

«Mehmedçik» tipinde «Yeniçeri», ilk mazisin-deki özü ve iyi tarifıyla, kendi son halinden ve cemiyetinin büyük ıstırabından çarpılmış bir hüznün ve sonsuz fedakârlık heykeli olarak tecelli eder, «Külhanbeyi» tipindeyse, iskelet dişlerini gıcırdatarak, doğrudan doğruya kötü taraflıyla, son haliyle, öc almak isteyen, içi cemiyete hınç dolu, gizli bir intikam ifadesidir.

Bu iki tipin de, nereden hangi tesirlerden geldikleri ve ne yaptıkları üzerinde en küçük fikirleri yoktur ve olamaz.

Evvelâ Mehmetçiği ele alalım:

Bizde «Mehmedçik» yeniçerilikten sonra gelmiş bir alem, bir sembol... Büyük zafer devirlerimizde veya yeniçerinin alçaklığı yüzünden uğradığımız bozgunlarda o yoktu. O zamanlar ya gazi, ya şehit vardı, ve zaten cemiyetin hali, onu yıkılmaktan kurtarmak için sonsuz bir gayret ve fedakârlık göstermenin remzi olan «Mehmedçik» tipine müsait değildi. Zafer devrimizde, o sadece müspet mânâsiyle bir kahramandı; yeniçeriliğin kötülük çıkırında ise kötünün ta kendisiydi.

«Mehmedçik» yeniçerinin kışlasında çıra gibi yıkılışından sonra açılan «Hasta Adam» devrinde, artık eski kötülüğü gitmiş daha eski iyiliğinin de dünyası kaybolmuş olarak ve daima kötü sevk ve idareciler elinde ve sahte inkılâplar ikliminde ferdi vatan kurtarıcılığında müstesna bir örnektir

364

ki, sonu gelmez ıstırap ve inkisarların bestecisi olarak yeniçerinin bir nevi vicdan azabı ifadecisi, bir nevi cereme ve keffaret ödeyicisidir.

Yeniçerinin Mehmedçikte tecellisi, hortlama mefhumuna zıt bir «lâtif ruh» görünüşü belirtirken, onun asıl «hortlama» tâbirine uygun, mânevi ve içtimaî tezahürü külhanbeyliktedir.

KÜLHANBEYLİK

Yeniçerinin, doğrudan doğruya, kendi son ve bozuk mayasına sadık olarak hortlayışı, Ocağın tepelenmesinden hemen sonra türediğini gördüğümüz külhanbeylik şekliyledir. Kendi, 5 asırlık müessesesi yıkılan yeniçeri ruhî ve içtimaî varlığı silinip süpürülünce hemen hususî ve ferdî külhanbeylik müessesesini kurmuştur. Abdülhamid devrinde çizgileri sarahatle okunamayan külhanbeyi tipi, Abdülaziz devrinde bütün bir şekil ve ruhiyet ifadesiyle meydana çıkmış, onu takip

edici ıgırlarda da büsbütün gelişerek Meşrutiyet yıllarına kadar dayanmış, ondan sonra da eski «mektep» ve «ocak» bağını gevşetmiş olsa da bugüne kadar gelmiştir. Klhanbeyleri üzerinde dikkate değer (etüd) muharrir Refi Cevat Ulunay tarafından yapılmış, fakat bu denemede mevzuun yeniçerilikle alâkası ve onu doğurucu ruhi ve içtimaî alâkası gösterilememiş ve dava sadece bir renk ve çizgi demetinden ibaret, fikirsiz bir (Reante) tablosundan ileriye götürülememiştir.

Fikir tarafı bizim olarak klhanbeyli tipine ait renk ve çizgileri, adını verdiğimiz muharrir-365

den takip edebiliriz. Evvela bir külhanbey desta-niyle işe başlayalım:

Heeeyt, var mı bize yan bakan? Fesimiz kaç üstünde, püsküllü saçak; Ceketim omuzda, bir yanda bıçak; Yan bakma, babalık yakarım seni! Yeminim kt burun, yumurta topuk; Ecdattan klhanbeyim, değilim kopuk! şaşırıp sataşma sakın, babalık, Kulaklarından duvara akarım seni! Bu destan parçalarında, klhanbeyin gayet (realist) tasvirini cesaret nmayişini ve cakasını bir de «kopuk» olmadığını söyleyerek ecdattan gelme bir imtiyazla kendisini âdeta makbul bir işe bağlı muhterem bir sınıf telâkki edişini görüyoruz.

Tasvire şöyle devam edebiliriz:

Kenarından khkller fırlamış olarak sol kaç üzerine devrik, kalın ibrişim püsküllü, sıfır numara kalıplı, siyaha yakın morfes... «Kartal kanat» siyah ceket altına giyilen (patatuka) dedikleri, n iri düğmeli «fermne...» İşte, sırt tarafına kelptanlı arslan, kaplan, tavus kuşu veya deniz kızı resimleri işlenmiş «mercandan» isimli yelek... Daha içeride, renk renk ve göğüs kısmı bal peteği biçiminde oyuklu mintan...

Yarım Fransız denilen, dizden yukarısı dar, aşağısı gittikçe geniş, kıvrık kısmı koyu mor veya siyah kadife kaplı bol paa pantolon... Ayaklarda da, beyaz çorap s-

366

tne yanlarındaki elstikli lastik parçalar yürek şeklinde, yumurta ökçeli ve basık arkalı yarım şıptıklar... Pantolonunun bel kısmını halkalayan, 30-35 santim genişliğine, siyah veya kırmızı kuşağı bilhassa unutmamak lâzım...

Yenierilikten sonra, onun emin istihalesi olarak tam bir üniforma vahdeti arze-den bu çarpıcı kılık, ruh alkasiyle içice, madde münasebeti bakımından da aradaki yakınlığı işfa eder.

Klhanbeylerin yürüyüşleri bile, Mehter takımının ayak atışı gibi, kendilerine hstır. Arasına silâh yerlerini yoklar gibi yaparak ve ikidebir omuz atarak, seyrek adımlarla, bol paçalarını bir ie ve bir dışa yalđfalaya yalpalaya yol alırlar.

Naraları:

— Heeeyt, var mı bana yan bakan? Klişeli bir meydan okuyuştur ve bundan sonra bir mukavemetle karşılaşacak olurlarsa söyleyecekleri şudur:

— Bu kadar tilki divanı sana yeter! Lfına yekn tut da bas git!

Klhanbeyliğin ilk başgsterisi, sonradan «külhanbey» şeklinde telffuz edilen «külhan beyi» tabirinin de kaynağı olarak bir hamam vakasına bağlıyorlar. Bu tabir ve tip, ilk defa bir hamamdan, Gedikpaşa hamamından çıkmış... Her halde yeniçeri artıklarından veya artıklarının artıklarından bazı işsiz, zamane klhanbeylerinin «berduş» dediği başıboş kimseler bu hamamda

367

zorla gecelercniş... Biraz sonra bu tipler, mahut hamamda sade kendilerine bedava bir sığınak bulmakla kalmamış hamama gelip gidenleri de haraca bağlar, elbise ve çamaşırlarının da üstüne oturur olmuşlar. Biri ağzını açıp iki lf edecek olsa üstelik bir de temiz dayak yemek ve şerefli insanlara çamur atmanın suçunu kabullenmek mevkiinden...

İşte hamamın klhanına izafetle «külhan beyi» tabiri ve tipi böylece doğmuş...

Bu, nereden geldiği meçhul çocuğun babası o kadar yenieridir ki, yüzüne bir göz atan işi anlar.

Zaman geçtikçe külhanbeylik kendi hususî iklimini kurmaya başlıyor, mektepleşiyor, zuhurun-daki adilik ve sflliklerden uzaklaşmaya bakıyor, yüksekçe sınıflara doğru bir sirayet tırmanışı kaydediyor ve kendisine göre de bellibaşlı bir ahlâk sahibi olmanın yolunu tutuyor. Kılığından,

dilinden, ruhiyatına ve her işde ayrı üslûbuna kadar tam bir ocak havası... Aralarındaki ihtilâfları tesviye etmek üzere hakem heyetleri bile var. Bunlar külhanbey tabiriyle taraflar arasında (racon) keserler ve biçtikleri hüküm itirazsız ve tem-yizsiz kabul edilir. Taraflardan yalnız biri hükme karşı gelecek olursa külhanbey muhitinden dışarıya atılır; ikisi birden itiraz etti mi, dâvanın halli silaha kalmıştır...

Külhanbeylik sadece maddi kuvveti hak tanımanın temel anlayışı etrafında, bu kuvvetin tasarrufuna ait binbir ölçüsü olan bir müessesedir ki, kendi süflî şekillerine düşman ve (şövalyelik)

368 derecesinde (süblimasyon - ulvileştirme) noktalarına kadar çıkarılmış, böylece kötünün tohumundan iyi devşirmeye bakan, fakat daima kötü kalan tezatlı bir mahiyet olarak devam etmiştir.

Fukaraya yardım, âcize destek olmak, mazlumu korumak, zalime karşı çıkmak gibi rolleriyle iyi külhanbey, aslında düşmanı ve bir nevi davacısı olduğu cemiyet ve devletin karşısına çıkmış isyancı olarak, Yeniçeriyi, hem vahşi tasallutu, hem de vicdan muhasebesi bakımından eksiksiz temsil eder.

Daha evvel Yeniçeri Ocağına bağlı bir sanat olan yangın söndürme işi, külhanbeyliğin maya tutuşundan sonra «Tulumbacı» adı altında doğrudan doğruya bu yeni zuhurun emrine geçti. Eski İstanbul yangın derdinin imdatçılan olan tulumbacılar ait masallarla işlenmiş nadide bir yazmaya benzer.

Tulumbacı kabadayılar yalnız yangınlarda ortaya çıkarlar ve külhanbey ocağının namusuna (!) leke sürdürmemek bakımından büyük bir taassup gösterirlerdi. Bu namus, bilhassa yangın karışıklığından faydalanıp ırz ve mala tecavüz etmek gibi şenatlere engel olmakta tecelli ederdi. Kendilerini, masum bir çocuğu veya âciz bir kadını kurtarmak için, insan yutan yılanlar gibi korkunç alevlere atarlar ve en soylu bir (şövalye)nin göste-remeyeceği fedakârlık ve kahramanlıklara kadar giderlerdi.

Topkapı, Mevlânakapı, Çeşmemeydanı, Yeşil-tulumba, daha sonraları Tophane, Kasımpaşa, Yenişehir, meşhur kabadayıların mekânı...

İkinci Abdülhamid devrinin «Onikiler» diye

369

anılan meşhur kabadayıları, bütün bir destanlık mevzu... Reisleri de Teflibozzade Kahraman Bey... Arap Abdullah, Arif Bey, Ziya, Topal Tefvik, Kadırgalı Kör Emin, Arap Dilâver, Kavanoz Mehmed, Karamürselli Tahir, Lâf Turhan, Mevlâna-kapılı Hilmi, Mehmed Amca, Paşam Hüsnü, Arnavut Halil, İzmirli Nazif, Elbasanlı Ramazan, Matlı Mustafa, Haddehaneli Arap Hulusi ve daha neler ve neler...

Boğazkesenli Abdi, Dökmece Hayrullah, Köş-kül Ahmed, Kadayıfçı Ali, Kazaskerin Ahmed de Aksaray Onikililerinden... Yenibahçeli Lütfü, Aynacı Bekir, Balıkçı Deli Ahmed, Martdokuzu Ali, Kayyum Ali Bey, Kacaahmetli Asaf, Vidinli Ali, Üsküdar'ın namılı kabadayıları...

Bunlardan, ismini topluluk içinde vermediğimiz Sarraf Niyazi'ye ait tablo, gerçekten kahraman külhanbeyin nefis bir (portre)sidir.

1.90 boyunda, (atletik) bir vücuda sahip... Gençliğinde sarraflığı tecrübe edip iflâs ettiği için bu lâkabı almış... Okuma ve müziğe heves sahibi... Giyinişi normal... Gören, onu bir yerde memur zanneder.

Abdülhamid'in son yıllarında polis müdürü tarafından asayiş bozulan Büyükkada'ya başko-miser tayin ediliyor. Kısa zamanda ortalığı süt liman yapıp evlerin kapılarını bile açık bıraktırmış... Bir gece sahil gazinosunda, haşarılık yapan bir Rumu belinden kavradığı gibi, 5-10 metre havada taşıyarak denize savurmuş...

Karakola gireni kanun himayesinde addederek, burada kimseye dokunmaz, fakat dışarıda

370

rast geldiği haşarılara meydan dayağı atardı. Bir gün karakoluna gelen müfettişi tokatlamış ve sonra istifa etmiş... Boğaziçinde bir gazinoda, on Fransız neferini yumruğu ile teker teker denize atmış ve

kendisini takdir eden kumandanlarıyla aynı masada içki içmiş... Giriştiği kavgalarda asla silah kullanmazdı. Zira uzun kollarıyla salladığı yumruklar ona kafi gelirdi.

Kadırgalı Kör Emin'in hikâyesi çok hazin ve ibret verici:

Galata gümrüğünde vazifeli iken, tensikata uğramış ve kendisini iyice bu hayata vermiş... Beyoğlu muhitinde nam salan Emin Bey, zamanının meşhur hırsızlarından Panani'yi bir bıçak darbesiyle çolak etmiş...

Handdehaneli Arap Hulusi'yi içki masasında, dostu yanında tokatlayarak ağlatmış, fakat aynı şahıs tarafından o gece bir toplantıda tabanca ile vurulmuş. Ölürken polisler verdiği ifadede kendisini vuranın adını vermemiş, «Sağ kalırsam tahkikatı ben yaparım!» demiş...

Külhanbeylerin çoğu paşaların adamı ve âletiydi.

İstanbul külhanbeylerinin yanında, yeniçeriliğin tam bir hortlaması şeklinde meydana gelen ve Anadolu'nun birçok yerine örnek olan Adana külhanbeyleri ise, aynı ruhun süfli şekliyle devamından başka bir şey değildir.

Bugünün külhanbeyleri ise, aynı ruhun süfli şekliyle devamından başka birşey değildir.

371

ABDÜLAZİZ'E KARŞI

Yeniçerinin, hem de ordu sahasında ve kumanda planında hortlayışı, Abdülaziz'e karşı girişilen harekette tecelli eder. Bu, gerçekten bön ve adım başında hatalı görüşüne, dört başı mamur, (ideolojik) bir anlayışa dayansaydı da orduyu kendisine bir istinat noktası halinde kullanmış olsaydı ona yeniçerinin hortlayışı göziyle bakmak büyük bir hata olurdu. Daha evvel teşhisini koyduğumuz gibi, yeniçerilik fikirsiz ve nefsanî kuvvet tasallutu demek olduğuna göre sadece bu yönden ordu manivelasını kullanmak, hangi zaman ve mekânda olursa olsun, yeniçeriliktir. Abdülaziz'i tahttan indiren hareket ise, Bursa'ya sürüldüğü için Padişaha kin bağlayan ve sonra aynı padişahın atfeti sayesinde ordunun başına geçirilince hincını almaktan başka bir şey düşünmeyen Kir kumandanının şahsi infialinden doğmaydı. Sarayı kuşatan Harbiye talebesiyle, toprakları Dolmabah-çe sarayına çeviren donanmanın hakareti, Paşanın bu şahsi infialini aşıcı herhangi bir ideale bağlı değildi. Bu arada harekete fikri bir hüviyet vermek için çırpman Mithat Paşa ve kumpanyasının da ezbere «Hürriyet» teranesinden başka ve körü körüne Batı taklitçiliğinden gayrı fikirleri mevcut değildi. Bir Padişah ki, «Düyun-u Umumiye» borcunu 300 milyon altın (bugünkü değer ölçüsüyle 100 milyar)a çıkarmış, memleket iktisadi kaynaklarını bu borcun karşılığı olarak ecebi emrine vermiş, yani hacr altına girmiş. Batının maddi ve mânevi emperyalizmasma, farkında olmayarak

372

bütün kapıları açmış ve Türkiye'yi, devletin o andaki yaşı olan 575 mumlu bir pasta halinde Batının taksim bıçağı altına koymuştur, onun tasfiyesi için «Hürriyet» ve «Demokrasi» teranesinden önce bütün felâketi müdrik, dünyalar arası muhasebe kudretine sahip ve her sahada tedbir dehâsına mazhar bir fikir kutbuna ve bu kutup emrinde bir ordu manivelasına ihtiyaç vardır.

Sahte tanzimat inkılâbından sonra, hamarat çapında saffet heykeli Abdülaziz'i düşüren saik, aynı sahteliğin devamı büyük bir kötülüğün davranışı halinde, muharrik «harekete getirici» kuvvetini yeniçerilikte bulmuştur.

Yeğeni, tedbirde ve her türlü idrakte dehâ çapında bir insan olan İkinci Abdülhamid'in uyku tutmaz gözlerine zıt olarak, her gün 10 kişilik yemek yiyen ve bir koğuş halkı horultusuyla uyku kestiren Abdülaziz birdenbire faka bastırıldı ve şafak vakti yatağından kaldırılarak korkunç bir hitaba muhatap tutuldu.

— Saray çepçevre Harbiyelilerce sarıldı! Abdülaziz, içine 10 adam sığacak kadar geniş entarisiyle yatağından fırlayıp haykırdı:

— Nerede benim hassa askerlerim?

— Hepsi Hüseyin Avni Paşa'nın emrinde ve kışlalarında, hareketsiz...

— Ya donanmam?

Ona, Boğaza bakan pencerelerin, kapalı, atlas perdelerini gösterdiler. Annesi arkasından:

— Arslanım, arslanım!

Diye bağırırken, Abdülaziz, arslan gibi pencereye atılıp perdeleri yırtarcasına açtı:

373

Batının toka ettiği milyonlardan büyük bir kısmının karşılığı olan ve çoğu harap hatta dışı ıskarta gemilerden ibaret bulunan donanma, saray önünde demirlemiş ve toplarını Abdülaziz'e çevirmiştir. Gürledi:

— Vay, nankörler vay!

Daha evvel, kardeşi Abdülmecid'e karşı da, Çerkeş Hüseyin Daim Paşa'nın idare ettiği bir cemiyet, böyle yeniçerivâri bir teşebbüs üzerinde hazırlıklara girişmiş, fakat vaktinde haber alınarak bütün âzasiyle ele geçirilmişti. Abdülâziz ise ordu ve donanmasının kendisine sadakatinden emin, uyumakta, horoz dövüştürmekten ve güreş seyretmekten başka bir şey yapmamıştı. Dördüncü Murad'm ilk defa kurduğu haber alma şebekesine karşılık idare tekniğinin bir hayli ilerlediği (Modern) Abdülâziz devresinde ise ihtilâl tertibi, Mithat Paşa gibi büyük vatanperver sanılanlarının ecnebi sefaletlerden himaye isteyecek kadar küçülmesine ve işi açığa vurmasına rağmen sarayca duyulmamıştı.

Abdülâziz'i deviren yeniçerice hareket onu öldürmeye kadar gitti.

Abdülâziz'i tahtından indiren ve sonra intihar etmiş gibi gösterip öldürülmesine kadar giden yeniçeri hortlaması, eğer en küçük bir fikir temeline, tarih, cemiyet ve dünya görüşüne malik bulunsaydı, taht'a geçirdiği Sultan Murad'm şahsında Deli Mustafa'ları ve İbrahim'leri hatırlatan çizgilerden alâmetler görür, hiç değilse bu (1) numaralı mason halife ve padişahın iradesizlik ve şahsiyetsizlik derecesini anlar ve hanedan azası ara-

374

smdan, Sultan Murad'ı değil, devleti kurtarma muradına en fazla ehil gördüğünü taht'a davet ederdi. Bu da, gelmiş ve geçmişleri de büyük imtihan ve kıyaslamaya iştirak ettirilse, zaman ve mekân nispetlerindeki haklar mahfuz, İkinci Ab-dülhamid'den başkası olamazdı.

ULU HAKAN

İkinci Abdülhamid'in gelmiş ve geçmiş Osmanlı Hükümdarlarının en büyüklerinden biri, belki en büyüğü olduğu üzerindeki tezimizi «Ulu hakan İkinci Abdülhamid Hân» isimli eserimize bırakarak, onu, Yeniçeri hortlayışının en büyük darbesini yemiş ve bu darbeye kurban gitmiş Padişah olarak gösterelim ve başa aldığımız bu ilk ve peşin hükümle mevzuumuza girelim.

Abdülaziz'e karşı Yeniçeri hortlayışı, Abdülhamid'e yapılan kıyasla bir hiçtir ve basit bir zabıta vakası çapındadır. Abdülhamid'in şahsiyetine ait çizgileri, ona ait eserimizin malı olmaları bakımından öz halinde olsun tekrara lüzum gör-meksizin kaydetmeliyiz ki, bu vatani, tam parça parça koparıp taksim edileceği bizce en korkunç ve batı âlemine en müsait hengâmede 33 yıl ayakta tutan, bütün iç tahrip ajanlarına karşı duran ve sahte inkılâplara «dur!» diyebilen bu Padişah, adının «Kızıl Sultan»a çıkarılmasına rağmen sırf diyanet, merhamet ve haşyet duygusunun kah-bece istismarı yüzünden devrilebilmiş, bunun için de karşısına, yüzde yüzbin kötü aslına sadık, Yeniçeri ruhunun çıkarılması icap etmiştir.

Ne kadar manâlıdır ki, dünün, sahte tarafın-

, 375

dan «şeriat isterük!» naraları, «İttihat ve Terakki» isimli mason oyuncağı, yahudi kuklası ve aslında tam şeriat düşmanı bir hizip içinde horla-mıştır.

Dava ve hadiselerin teferruatı daima öbür eserimize ait olarak, menfi Yeniçerilik ruhu yönünden, vakıayı, hulâsaların hulâsası halinde gösteriyoruz:

«İttihat ve Terakki» komitecilerinin ruhiya-tındaki, kabadayılıkla karışık yeniçeri seciyesi, masonlarca fevkalâde usta metodlar altında işlenmiş ve dâva bütün bozucu ve çürütücü cereyanların kaynağı olan makedonya ve Selânikte üslendirilerek, istibdat timsali diye gösterilen Abdülhamid'e yöneltilmiştir. Böylece, Batının işporta malı (damping) emtiası «Hürriyet, Müsavat, Adalet» tekerlemeleriyle sanki bir ideâl getirebileceği vehmi etrafında, bütün kötülükler ve gerilikler Ab-dülhamid'e izafe edilirken hakikatte, onun şahsında âbideleşici, Türkün ruhî muhtevası, iman ve İslâm birliği yıktırılmak istenmiştir. Bunun için de, biraz evvel dokunduğumuz

gibi, mazinin «ilâ-yı kelimetullah - Allah ismini yüceltme» işine memur ordusunun alçalış ve çürüyüş devrindeki karakteri, güya (idealist) genç zabitler ve gafil emir kulları üzerinde tahrik edilmiştir.

İşte Yeniçeri hortlayışmm yeni devirlerdeki «niçin» ve «nasıl»mı tam izah edici anahtar... Vakıanın tarih ve cereyan tarzı üzerinde ayrıca hikâye anlatmak lüzumsuz... Abdülhamid'in emrindeki hassa birliklerinden bir iki alayla bile tarumar edeceği muhakkak bulunan bir hareket, sırf onun:

376

— Benim yüzümden tek damla kan akıtılmasına razı değilim!

Şeklindeki evliya seciyesi yüzünden geliyor. Ulu Hakana Meşrutiyet ilân ettiriliyor, fakat hain mason gayesi bu kadariyle yetinmeyeceği için, İstanbul'daki avcı taburlarına, aynıyle Yeniçerilere yaptırıldığı gibi «Şeriat isteriz!» diye bağırtılıyor ve bu davranış Padişaha mal edilerek Yeniçerilik Padişah safmdaymış gibi, güya onları tepelemek, hakikatteyse Abdülhamid'i devirmek için İstanbul'a ordu gönderiliyor ve Abdülhamid'in altından taht çekilip üstüne biçare bir adam oturtuluyor.

Şu mason ve yahudi dolabı ise bugüne kadar en mahrem kesimleriyle gösterilmemiş ve genç nesillerin gözleri önüne serilmemiş bulunuyor. Sözde aydınlar zümresi, mason ve Yahudi eliyle imâl edilen sahte ilim karşısında, son 25 yıldır çok şey değişmiş olmasına rağmen hâlâ Abdülhamid'i eşsiz bir zulüm timsali görmekte devam ediyor.

Hareket Ordusunun, kepçe külahlarında «ya hürriyet, ya ölüm!» yazılı neferi, olanca sorumluluk, çorbacısında, yani subayında ve nihayet en üst güdücüsünde olmak üzere, Yeniçeri hortlayı-şının akıllara dehşet verici örneğidir.

Kendisiyle şahsî ve yakın münasebetim olan meraşal Fevzi Çakmak, İkinci Dünya Harbi ortalarında bir gün beni Genel Kurmay dairesindeki odasında kabul ettiği zaman memleketin ruhî, ahlakî, idarî, iktisadî felâketlerini dile getirmiş ve izahlarım karşısında fevkalâde müteessir gördüğüm Paşa'ya şöyle demiştim:

377

— Siz ordunun basındasınız Paşam! Niçin, o kadar derinden his ve tasdik buyurduğunuz felâketlere «dur!» demiyorsunuz? Niçin bu' vaziyet karşısında orduda devlet ve cemiyete müdahale hakkını kabul etmiyorsunuz?

Mareşal, daha evvel aramızda birkaç kere hafif tertip denenmiş olmasına rağmen hiçbir defa bu derece açığa vurulmamış olan bu ihtilâl daveti karşısında, yüzü acı çizgilerle dolu, kara gözleri alabildiğine açık, bana dik dik bakmış ve hemen cevabını vermişti:

— Ben yeniçeri değilim!

Bu cevabı, kendi iç muhasebelerinde nefsine birkaç kere verdiği tereddütsüzlüğünden ve hemen yapıştırıvermesinden belliydi.

— İyi ama, Paşam, yeniçeriliği kaldırmak için de bir kerecik yeniçeri olmak lâzımdır. Elverir ki, girişilen hareket, yeniçeriliği kaldırmak için mi, büsbütün getirmek için mi, ne için olduğunu belli etsin!

Fakat boşuna gayret sarfediyorum. Mareşal, fikir öfkesi içinde, dava ateşiyle yanan ve ruhindaki dünyayı eşya ve hâdiselere nakşetmek diye itici bir kuvvetten nasip almış bir insan değildi ve kitabilikten, kalıpcılıktan ayrılabilmesine imkân yoktu... Orduyu ancak ideal mikyaslarda her şubesi olgun ve üstün bir cemiyette kabul edilebilecek müstakil ve mücerret bir laboratuvar sanıyor ve onun içine doğru her tesire karşı olduğu kadar, dışına doğru bütün tesirlerini de yasaklıyordu. Kısaca mareşal, müesses ve mütekâmil bir orduda mesleki nizam çerçevesi içinde kapanıp kalmış seri malı subay tipinin yüksek bir örneğiydi

378

ve onda kendi memleketinin hususiyetlerine göre bu mesleki nizamı aşıcı bir hamle ve hareket dehası mevcut bulunmuyordu.

İşte ona takılan «Kuzu Paşa» lâkabı bu karakterinden geliyor. Onun içindir ki mareşal, Genel Kurmay Başkanı bulunduğu 20 küsur yıl boyunca Türk ordusunda, yeniçerilik kıpırdamışının «müspet» veya «menfi»ye doğru hiçbir çeşidi görülmemiştir. Anlaşıyor ki, yeniçerilik kıpırdanmış diye belirttiğimiz ve ancak yöneleceği hedefe göre nimet veya felâkat ifade edecek olan ruhtan orduda hiçbir eser kalmaması da mes'ut bir netice doğurmuyor ve hayatiyetsizliğe delâlet ediyor. Dâva, orduda, en büyük hayatiyet içinde en sıkı inzibat freninin hakim olması ve bu hayatiyeti milli iradeye uygun şekilde ne zaman ve nerede kullanacağını ordunun bilmesidir.

Mareşal devrinde yeniçerilik hortlayışını, önce siyah astragan kalpaklı ve sonra kenarları yukarıya doğru kıvrık (fötr) şapkalı bazı mebuslarda görüyoruz. Rejimin silahşorları olan bu mebuslar, kullandıkları kadınların tenasül uzuvlarına kurşun sıkırlar, hazmetmedikleri yazıların muharrirlerini halk içinde eşek sudan gelinceye kadar döverler ve bir devirde yeniçeri fezahatlerinin uzanamadığı noktalara kadar varmayı bilirler.

Üstelik ve en hazini, İstiklâl mahkemelerinde, savcı, âza ve reis cübbesine kadar bürünmüşler ve kazaî hüviyet selâhiyetine dek yükseltilmeyi becermişlerdir. Ayak bastıkları bar, gazino, meyhane ve umumhanelerde herkesin alınlarını yere sürercesine behimiyetlerine kul köle olduğu-

379
nu gören bu tiplerle yeniçeri ve külhanbeyler arasındaki fark, her halde öbürlerinin lehinedir.

Yeniçeri hortlayışını, güya muhafızı silâhşor mebuslar çetesinde tecelli eden bu son ve en keskin ifadesi, Demokrat Partinin iktidara geçmesiyle silinmiş ve bu iktidarın 10 yıllık hayatında mahut hortlayışa ait bütün şekiller görünmez olmuştur.

Fakat ezbere hürriyet ve demokrasi özentisinden ve ruh karhalarını tedavisiz bırakıcı bir madde süslenmesinden başka bir şey bilmeyen bu idare, her şeyden evvel düştüğü (otorite) zaafı içinde Halk Partisine ait veballerin de kendisine yükleneyeceği meş'um güne doğru giderken, menfi yeniçeri ruhu öyle bir hortlayışa hazırlanmaktadır ki, geçmiş asırlar, bu 20 nci asır numarası önünde küçük dillerini yutabilir.

HORTLAMA

O sabah, 27 Mayıs 1960 sabahı, fecir vakti, Ankara'da, oteldeki odamın telâşlı telâşlı vurulup: — Necip Fazıl Bey, kalkın, ihtilâl var!

Haykırışıyla uyandırıldığım, salona indiğim ve pijamalı otel müşterileri arasında radyoya abandığım zaman içimde ümitle karışık garip bir sevinç hissi vardı. Çünkü İş Bankası müfettişliğinden ayrılıp kendimi İslâmi ve içtimai dava ve politikaya attığımdan ve Büyük Doğu'yu çıkarmaya başladığımdan beri geçen 17 yıl boyunca betonlaşan kanaat, bu memleketi bir ihtilâlden başka hiçbir şey kurtaramayacağıydı. Fakat nasıl, ne gi-

380
bi ölçülere dayalı ve hangi çıkış noktasından varış hedefine doğru yol alıcı bir ihtilâl?

Meşhur Fransız siyasi tarihçisi (Şarl Senyo-bos)a uygun olarak, silahların terakkisi, artık herhangi bir halk ihtilâline imkân bırakmayıcı bir mâna arz ediyor ve ordusunun muhafazası altındaki bir hükümete karşı halk ayaklanması, kem-miyet çapı her ne olursa olsun, sivrisineklerin timsaha hücumu kadar ümitsiz görünüyordu. Öyleyse her şeyi ordudan beklemek, bunu da büyük bir fikir hamlesinin orduyu manivelası diye kullanmasında aramak gerekiyordu. Yani, Yeniçeriliğin tam zıddı olarak, bir dünya görüşüne ve ideâl kutbuna bağlı ve orduyu muharrik kuvvet diye kullanıcı ve böylece gayeyi kaba kuvvet ve şiddet üstü kıymetlendirici bir hareket...

Acaba:

«— Güvendiğiniz silahlı kuvvetler idareye el koymuştur!»

Şeklinde memlekete askeri darbeyi haber veren dâvûdi ses, ne cinsten bir hareketin ilâncısı oluyordu?

Eline vatan müdafaası için silâh teslim edilmiş olanların, o silahları nefsleri hesabına kendi öz vatanlarına yönelttiklerinin, kendi öz vatanlarını işgale kalktıklarının mı, yoksa o silahların cebr ve zoriyle vatan kurtarıcı bir harekete zemin açtiklerinin mi?

Birinci ihtimale göre, bu yeniçeri hortlayışı-nm 1960 modeli son numarası; ikinci ihtimale göre de, eğer gayesi Türkün çürütülen ruh kökünü kurtarmak, sahte ve kopyacı oluşlara paydos demek ve tarihi şahsiyetimizi iade etmekse

381

Tanzimattan beri özlenen ve gözlenen gerçek ve halâskir inkılâbın ilk tecellisi demek olacaktı. Radyo başındakiler politika mevzuunda bana hususi bir ihtisas atfederek sordular:

— Ne dersiniz; nedir hareketin içyüzü ve mânası?

—Bekleyin, dedim, hareketin imzaları ve hedefleri meydana çıksın da ona göre hüküm verelim!

27 Mayıs günü öğle vaktine kadar, gece hareketini yapanların sözcüsü mevkiine geçirilen radyodan süzebildiğimiz mâna, ihtilâl adını verdikleri baskını, hiçbir fikir sistemine bağlamak imkânı olmadığıydı. Silah, fikrin âleti olduğu için değil, silah olduğu ve kuvvetini göstermek için harekete geçmiş ve gafil bir hükümeti meccani tarafından yere sermişti. Gece hareketinin oluşundaki başarı kıymeti şöyle ifade edilebilir ki, yoğurttan bir hükümete mukavvadan bir hançer saplanmış ve muvaffak olmuştu.

İhtilâlden bir müddet sonra «Eminsular»m başkanı emekli General bana demişti ki:

— Aradan 24 saat geçmeden, hareketin hiçbir fikir ve ölçü sahibi olmadığı, hiçbir ruhî, içtimaî, iktisadî, idarî gayeye bağlı bulunmadığı anlaşılmıştır.

O demlerde bir gazetesinin Milli Birlik Komitesi azasiyle yaptığı konuşmalar, hareketi güdenlerin olanca dava ve (İdeolojik) düşünce planlarını tabak gibi göz önüne serer. Bu konuşmalardan çıkarılacak umumi hüküm, ihtilâl yapmış olmak iddi-asmdakilerin, kültür adına, vaktiyle Mareşal tarafından orduya bedava dağıtılan «Beyaz Zam-

382

baklar Memleketinde» eserinden başka bir şey bilmedikleri, takındıkları solcu edaya rağmen ne sosyalizma, ne de komünizmanın murakabe ve muhasebesine yanaşabildikleri, Demokrat Parti iktidarını irtica hâmisî sandıkları ve Halk Partisinden müdevver günahları bilmeden Demokrat partiye yükledikleri ve orman suçlarının önlenmesiyle bütün bu vatanın kurtarılmış olacağı gibi bir zehap taşıdıkları bakımından tam bir idrak ve irfan mahrumiyetidir...

Millî şef diye isimlendirdikleri millî şakinin devrinde memlekete sokulması yasak edilen bir İsviçre gazetesi şunları yazıyordu:

«— Türkiye'de ne siyasi, ne idarî, ne içtimaî, ne iktisadî, ne askerî ne ilmî mânâda tedavisi lâzım bir illet mevcuttur. Türkiye'de bütün illet ruhîdir, Türkiye devlet ölçüsüyle ruhi bir inhitat, ruh hastalığı (psikoz) geçirmektedir ve her sahada bir ihtilâl davet etmenin şartlarını son haddiyle geliştirmiş bulunmaktadır.»

İşte orduyu baskı altında tutan ve en hakir madde ve mâna ölçüleri cenderesinde sıkın İnönü devrinde hiçbir hareket olamıyor da, orduda o devirden aktarılma hınç, kendisini, baskının hafiflediği ve subap refahının gözetilmeğe başlandığı Demokrat Parti devrinde gösteriyor. Ve devlet idaresine karşı İnönü devrinde fıskırmış olsaydı yeniçerilik hortlamasıyla nitelendirilemeyecek olan hareket, fikirsizliği yüzünden başka türlü nitelendirilmesi imkânsız şekilde Demokrat Parti devrini bulmuş oluyor.

383

Bu garip ve tezdalı vaziyetin, en basitten en girifte doğru binbir sebebi içinde başlıcası fikirsizliktir. İnönü devrinde onun asker oluşunu bir nev'i özür telâkki eden ve baskıya mağlûp bulunan bünye, bu hale fikirsizlik yüzünden düşmüş olduğu gibi, kelepçeleri gevşetilir gevşetilmez ve sırtı okşanır okşanmaz saldırıya geçmek ve Demokrat Parti'yi ne yönden hesaba çekeceğini bilmemekle de aynı fikirsizliği açığa vurmuştur.

O halde, her türlü hissîlik ve infîlîlikten uzak, tam bir fikirci teşhisiyle kaydedilebilir ki, 27 Mayıs 1960 gece hareketi, yeniçeriliğin, ölümünden 120 küsur yıl sonra, kansız olarak tecrübe edilen en büyük hortlayıştır.

Fakat bu kansız tecrübenin, hem de adlî planda sivillere tatbik ettirilmiş ve kanları içlerine aktırılmış üç kurbanlık öyle bir safhası vardır ki, bu başlardan her birini Genç Osman'ın kellesiyle

aynı tepsiye oturtmakta ve mes'uUerini o zamanki yeniçerinin derekesine indirmekte veya seviyesine çıkartmaktadır.

Bütün dünya tarihinde, kendi öz tasarruf ? hakkının mahkûmu haline getirilmek istenen bir kanun koyucusu, vatan ve milletine ihaneti ve ihtilâlin müdir fikrine zıddiyeti olmaksızın «bebek» ve «örtülü ödenek» gibi oyuncak isnadlarla üç ayaklı sehpa'ya sürüklenen bir Başkan görülmemiştir. Bu Başkanın arkasında da, İhtilâlden sonra misillerle artırılması sadece takdir sebebi olan Türk parasının nihayet 3 buçuk milyara çıkarılmasına boyun eğmekten başka suçu yok bir Maliye Bakaniyle, hiçbir ecnebi devlete ivaz verme-384 miş, ama ismi komisyon masallarına karıştırılmış bir Dışişleri Bakanı...

Bu hal insanları ölüme sürüklerken onun mucip sebeplerini yalandan olsun icad edemeyecek kadar derin bir fikirsizlikten başka acaba neye delâlet eder?

İhtilâlin baş kurbanı Adnan Menderes'i dara-ğacına sürükleyen müessir, onun, suçsuzluğu içinde telkin ettiği büyük ve gizli korkuydu ve bu bakımdan, bellibaşlı bir hakla gelmeyen ihtilâl, haklı olduğunu göstermek için asıl hak sahibini ortadan kaldırmak zorundaydı. İşte Adnan Menderes ve iki yaverinin boyunlarına geçen yağlı ip, tam mânâsiyle yeniçeri ruhiyatını gösteren bu hikmete bağlıdır ve sadece bu hikmettir ki, yeniçeri hortlayışının 1960 modelini teşhis ettirmekte riyazi bir hüccettir.

Kasdımız, iyi veya kötü ne tarafa sürülürse sürülsün, cevabı ebedî bir itaat olan Mehmedçik-ler, onun bu şiarını hak yolunda kullanma gayesine ve millet - ordu idealine bağlı, fedakâr ve imanlı Türk kumanda heyetini tenzih ederek, hastalık nahiyesini muayyen bir zümre üzerinde toplamak ve hatta bu vesileyle yeni subay nesillerine, fikirci ordu ile fikirsizi arasındaki derin farkı göstermek, birincisini beslediği fikre göre kurtarıcı, ikincisini de daima batırıcı tanıtmaktır.

Nitekim 27 Mayıs 1960 gece hareketi Türkiye'yi yıllar ve devrelerce geriye atmış ve işin en feci tarafı ordu ile milletin arasını açarcasına ara yerden soğuk rüzgârlar estirmiştir. Milli idareye dayalı meclis, böyle bir Meclise dayalı hükümet ve

385

hükümete dayalı icra kuvveti ve en başta ordudan ibaret hükümet ehramı tersine dönmüş, ordusundan korkan hükümetin telkinine bağlı Meclis ve bu mecliste iradesinin tecelli edemeyişinden mustarip ve münkesir millet şeklinde acayip ve tepetaklak bir bina meydana gelmiştir. Ancak 10 yıl sonra özlenir ve her devlet uzvuna yerini gösterir gibi olan vaziyet hala tam bir garanti ifadesiyle tamamlığım sağlayabilmiş değildir.

Yine bütün dünya tarihinde gösterilemez ki, bir ihtilâl, mukabil darbe olmaksızın en kısa zamanda bir Anayasa yazdırıp kendi garantisini «tabîî senatörlük» diye tabîîlik ve samimilik işareti değil, acz ve söylenecek söz, yapılacak iş fikrine mâlik olmamanın neticesidir ve İhtilâl kadrosu hesabına, gidişleri de gelişleri kadar hatta ve kendi kendilerinin inkârıdır. Eğer bütün davaları yeni Anayasa ise, bir Senato ve birkaç mües-sisenin istiklâl bulması, eski Anayasaya göre ihtilâli âmir bir fark mıdır?

27 Mayısın getirdikleri, sonunda bir (Alyans) hediyesi kampanyasından başka hiçbir sahada hiçbir işe akıl erdirememişlerdir.

Böylece 120 küsur yıl sonra hortlatılan yeniçeri ruhiyeti hâlâ bazı ellerde bir umacı oyununa âlet diye kullanılırken, Allahtan duamız metodu dışında ve talim, terbiye, telkin aşisiyle bir daha nüksetmemecesine (virüs)lerinden temizletilmesi-dir.

Bizim hayalimizdeki «Altun Ordu», bir zamanların büyük Prusya Ordusundaki asil zabıtlar kadrosuna parmak ısırtıcı, bir madde ve mânâ, vahdet ve mükemmeliyeti içinde, iman, ahlâk, va-386

kar, edep, zarafet, fedakârlık ve nizam bağlılığı yönlerinden cemiyetine intisal numunesi ve vatan sınırları kadar kendi öz sınırlarını tanıy subaylar manzumesince temsil edilendir.

Yahya Kemal'in «İstanbul'u fetheden yeniçeriye gazel» şiirinde söylediği gibi «küfrün üstüne rezk-i hilâl için» vurup «Fecr-i hücum içindeki tekbir aşkına» saldıracak yeni zaman ve mekânın yeniçerisi idealimizdir.

âleminde kurtarılmış bir istiklâl rivayet ve tesellisinden sonra, ruh planında baş döndürücü bir uçurum derinliği kaydetti ve kansız hastanın pudra ve düzgünle sıhhatlendirilmesi gibi, hep madde süsleri altında gizlenmek istendi. İkinci Cihan harbine kadar fazla göze batmayan bu hal, Tanzimattan tam bir asır sonra, 1939'dan ileriye, İkinci Cihan Harbi içinde ve ötesinde açıkça su yüzüne ve deri üstüne çıkmaya başlamış, Demokrat parti iktidarı boyunca birtakım köksüz madde imârlariyle maskelenme ve galvanizlenmesine rağmen büsbütün, azmış, hatta doğrudan doğruya mâhud iktidara ait bir sorumluluk belirtmez-ken asıl sorumluların kendi günahlarını bu iktidarda göstermeleri neticesinde, bir de, gece baskınından ibaret, fikirsiz ihtilâl zemin açmıştır. Neden davacı olduğunu bilmeyen ve marazı öz köklerine kadar ulaştıramayan fikirsiz ihtilâl, günahın asli sahipleri hesabına çalıştığından habersiz, â-rızı temsilcilerini suçlamak gibi bir abes içinde, mevcut sahte muvazeneyi allak bullak edince bütün iç yaralar patlak vermiş ve açılan sahnelerden sosyalizma züppeliği altında komünizma tahrikçiliği, her türlü iman ve nizam düşmanlığı, korkunç bir güvensizlik ve şüphecilik, misilsiz bir hayvanlık ve şehevilik, efsanelerde bulunmaz bir çıkarıcılık ve suistimâlcilik, bütün mafsal noktalarından kopuculuk ve bölünücülük, topyekûn içtimai dertlere ve meselelere sırt çevirmiş ve yalnız satış kaygısına bağlı bir gazetecilik, hastanın başı etrafındaki sinekler gibi, dava dışı ve sadece günöbirlik ihtiras hesaplarından anlar bir particilik, nihayet herşeyi ve her şüpheyi kapayıcı veba sal-

390

gını çapında bir ahlâksızlık, birbiri peşinden sökün edip cemiyet meydanına dökölmüştür. İhtilâlin deştiği bumbardan akan şeyler.

Bu gelen şey, gizli bunalımı «vur patlasın, çal oynasın!» ruhiyatında arayan bir nevi Hippi adam; ve tenasül âleti hizasına kadar kaldırılmış mini - etek şeklindedir; ve artık (Agora) dedikleri cemiyet meydanında bütün mânevi müeyyidelerin iflâsa gittiğinden, ruhî bağların lif lif çürüyüp dököldüğünden ve kâbuslarda rastlanmaz bir (anar-şi)ye yol açıldığından habersizdir.

Bu hâlin müşahhas planda en canhıraş tesir meydanı da üniversitelerimiz...

Üniversitelerimiz, 130 yıldan beri murakabe-siz gelişen ve genç adamın ruhunu boş bıraktığı-mızm irtişa, ihtilâç ve ihtilâl sahası olmuştur bugün...

İlk defa, «Büyük» sıfatı sahte kahraman Mustafa Reşid Paşa'nın «Darülfünun» ismiyle Ayasof-ya Camii meydanına dikmeye çalıştığı ve binasından hocasına, kitabından talebesine kadar uzun süre hiçbir unsurunu bulamadığı üniversiteye, 130 yıllık hayatı ve hele son yarım ve bilhassa çeyrek asırlık, kemiyet hamaratlıklarına rağmen keyfiyette namütenahi düşük ve yüzdeyüz sükût haliyle, devrimler boyu bir türlü olmayışımızın ve nihayet son buhran ve patlak verme noktasına varıp çatışımızın sembolü olmuştur bugün...

Aşk ve san'at devrine ait Örnekleriyle büyük İslâmi dava kültürünün muhteşem yatağı medreseleri ışıldatan, alımları ilim, fikir, eser çilesiyle nurlu hocalara karşılık bugünün bir nevi ve bir sınıf profesörü her türlü nefis muhasebesinden

391

yoksun esersiz, fikirsiz, imansız, üstelik herhangi bir zor veya menfaat karşısında ilim ve hakikat kıyııcısı, zalim bir engizitör hüviyetindedir; ve bu zalim engizitör, ilim ve hakikat namusunda kız talebesinin ırzına kadar tasallut edemeyeceği hiçbir aziz varlık mevcut değildir.

Bugün, müsbet ve menfi elektrik kutupları halinde, gençliğin, sağ ve sol isimli iki kampa ayrılmış olduğu besbelli değil midir? İşte bu gençlik, her iki kutbiyle, bu tip profesörü mekân teşkil eden sözde ilim ocağının ders, kitap, program, öğretim sistemi, yetiştirme metodu, imtihan ve takdir ölçüsü her noktasına itimadını kaybetmiş ve onlardan ayrı olarak yeni bu tip profesörlere bağlı hiç bir gençlik sınıfı kalmamıştır.

Ya nerede, zehirli Halk partisi ikliminin ve niyet kuşu puslasından daha fakir 6 ok ideolocya taslağının bir zamanlar zorla türetmeğe çalıştığı ilkeci, ülkücü, tek kelimeyle devrimci ve ilerici gençlik?..

Onların -sesi çıkmamaktadır, zira onlar da sezmiş bulunmaktadır ki, kendilerine hazmı ve tenasülî cihazlarını tatmin etme yolundan başka hiçbir şey vermeyen ve dimağı - ruhî cihaz ufuklarını tiyatro perdeleri gibi devşirip genç adamın gözleri önünden kaldıran rejim asıl mânâsını, işte bizzat ve bilfiil yetiştirdiği bu tip profesörde tecelli ettirmiş olarak 1960 - 70 Türkiyesinde müthiş bir iflâs ilan etmekte, onun hokkabaz (prose)le-rinden ibaret oyunları artık yutulmaz hale gelmiş ve meydan dava sahiplerine kalmış bulunmaktadır.

İslâm veya komünizmaü! 392

(Şekspir)in:

«— Olmak mı olmamak mı; işte bütün mesele...» ölçüsüne eş, biri hayat, öbürü ölümün iki gerçek sistemi olan bu ikiden birine kalmıştır dünyamız... Fakat herhalde başıboşluk ve sahte teselliler işportacılığına değil!..

Büyük hesap da bu iki kutup arasında görülecek ve mekke fethinde putlar devrilirken: «— Hak geldi ve bâtlı gitti!» Hikmeti, yalnız bu iki kutup arasındaki nihâî imtihandan doğacaktır.

Hâlimiz ve bu arada üniversitelerimiz, bu aziz vatani, güneşin doğuşuyla batışı arasında küçük hükümetçilik ve gününü gün etme siyasetiyle ve basit madde ıslâhlariyle değil, ruh kökümüze yapışıcı dev hamlelerle kurtarma borcuna karşı bir ölüm dirimi anı yaşadığımızı ilan ediyor.

Uykusu kaçanlar kıvranırken siz uyuyunuz efendiler!..

Fransızlarca büyük tanınmış bir adamın şöyle bir sözü vardır:

— Eğer hemen değilse ne vakit???

Her sonsuz hikmet gibi bu sözün hakikati bir is lâm büyüğündedir:

— Gafil halk yorgun ve bezgin, bir lâf eder: «Yarın gelse de bir iş işlesem!..» Bilmem ki, bugün dünkü günün yarınıdır. Bugün ne işlemiştir ki, yarın ne işleye?..

Fert, sınıf, cemiyet ve vatan halinde, başlarımızın üzerinden güneşler doğup batıyor. Ve biz, topyekûn nefslerimize 24 saatlik mühlet bahşetmiş müteselli varlıklar, «Bugün peşin, yarın veresiye...» düsturunu «Bugün veresiye, yarın peşin!..»

393

CO

temiyle çıkmadan onu körleştirmenin kösteklemenin çaresi yoktur. Bu üstün ve gerçek hayat sistemi de, 6 ok gibi gülünç ideolocya reçeteleri bir tarafa, İslâmiyetten başka bir şey olmaz. Komünizma, dönmüş dolaşmış, nihayet bütün ümit ve taktiğini, tarihi yaramız Yeniçeri ruhunu hortlatmakta bulmuştur.

Dünün Yeniçerisi, sahte tarafından seriate dayanmış görünüyor, iç ve dış fesatçılar tarafından bu yolda teşvik görüyordu. Bugünün yeniçerisi de günün ve devrimlerin modası olan küfre ve din hakaretine dayanmış bulunuyor. Bu davada da, Yahudi, Mason, dönme, kozmopolit ve her türlü Türk düşmanı emperyalist, birlik halinde...

Beş asırdır bir türlü kaldırılamayan Yeniçeriliğin köküne kibrit suyu dökmek için tek çare olarak Meraşal Fevzi Çakmak'a verdiğim şu cevabı hatırlıyorum:

— Nasıl çivi çiviye sökerse, Yeniçeriliği kökünden bozmak için de, bir kerecik Yeniçeri olmaktan başka çare yoktur. Fakat iman, ahlak, fikir ve adalet sahibi bir Yeniçeri...

396

www.kitapsevenler.com

Merhabalar

Buraya Yükleğim e-kitaplar Aşağıda Adı Geçen Kanuna İstinaden
Görme Özürlüler İçin Hazırlanmıştır

Ekran Okuyucu, Braille 'n Speak Sayesinde Bu Kitapları Dinliyoruz
Amacım Yayın Evlerine Zarar Vermek Değildir

Bu e-kitaplar Normal Kitapların Yerini Tutmayacağından

Kitapları Beyenipte Engelli Olmayan Arkadaşlar Sadece Kitap Hakkında Fikir Sahibi Olduğunda
Aşağıda Adı Geçen Yayın Evi, Sahafılar, Kütüphane, ve Kitapçılardan Temin Edebilirler

Bu Kitaplarda Hiç Bir Maddi Çıkarım Yoktur Böyle Bir şeyide Düşünmem

Bu e-kitaplar Kanunen Hiç Bir şekilde Ticari Amaçlı Kullanılamaz

Bilgi Paylařtıķça Çoğalır

Yaşar Mutlu

Not: 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yeralan "EK MADDE 11.

- Ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim

ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaç güdülmeksizin
bir engellinin kullanımını için kendisi veya üçüncü

bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek
gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, braille

alfabesi ve benzeri 87matlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi bu Kanunda öngörülen izinler
alınmadan gerçekleştirilebilir."Bu nüshalar hiçbir şekilde

satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılmaz. Ayrıca bu
nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması

ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." maddesine istinaden web sitesinde deneme yayımına
geçilmiştir.

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi İşlem ve Otomasyon Dairesi Başkanlığı

Ankara

Bu kitaplar hazırlanırken verilen emeye harcanan zamana saydı duyarak

Lütfen Yukarıdaki ve Aşağıdaki Açıklamaları Silmeyin

Not bu kitaplar Görme engelliler için taranmış ve düzenlenmiştir.

Tarayan

Hasan Uslu

elhasenu@gmail.com

Necip Fazıl Kısakürek _ Yeniçeri